Kelime ATA

Alevilerin İlk Siyasal Denemesi

(Türkiye) Birlik Partisi

(1966-1980)

Alevilerin İlk Siyasal Denemesi **(Türkiye) Birlik Partisi** (1966-1980)

KELİME ATA

Alevilerin İlk Siyasal Denemesi

(TÜRKİYE) BİRLİK PARTİSİ

(1966-1980)

ISBN 978- 975- 10109- 0- 2
Araştırma- İnceleme: 1

Kelime Yayınevi
Mürsel Uluç Mahallesi
6/2 Dikmen- ANKARA
Tel: 0.312. 231 42 09
GSM : 0.537 406 08 96

Elektronik Posta: kelimeyayinevi@ardok.net
kelime@ardok.net

Kapak tasarım
Aycan's Ajans
İsmail Şadi Aycan
0.312. 354 51 90

1. Baskı
Ocak 2007

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı ve yazarın izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Baskı
Özdoğan Matbaa Yayın Ltd. Şti.
Matbaacılar Sitesi 558.Sok. No:29 İvedik OSB-Ankara
Tel:0.312 395 85 00-01-02
ozdoganmatbaa@hotmail.com
ozdoganmatbaa@mynet.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ/ Ali Balkız.....13
SUNUŞ.....19
GİRİŞ.....25

1. BÖLÜM

ULUSAL MÜCADELE VE CUMHURİYETİN KURULUŞUNDA ALEVİLER.....31

2. BÖLÜM

BİATTAN SORGULAMAYA.....39

3. BÖLÜM

ALEVİLERİN UYANIŞI (1960-1966) 46
Alevilerin İlk Yayın Organları: Ehl-i beyt
Yolu ve Cem Dergisi.....55

4. BÖLÜM

SOSYAL DEMOKRAT PARTİ PROJESİNDEN ALEVİLERİN PARTİSİNE.....59
Aydınlar, Partiden Kopuyor.....67
Kim Nasıl Bir Araya Geldi? 69
Neden "Birlik", Neden "Asker Bir Genel Başkan?" 73
İhtiyaç mı, Yapay Oluşum mu? 75
Program ve Tüzük.....80
"Mezhebimiz Kemalizm, Kabemiz Anıtkabir" 85
12 Yıldızın Sırrı: "Maksud Bir Ama Rivayet Muhtelif" 89
İlk Örgütler Ve Örgütlenme.....92

Dedeler İşbaşına.....97
Özbey İstifa Ediyor, Berkman'ın Liderliği Tartışılıyor.....99
Yaklaşan Fırtına.....101
Berkman Düşürülüyor.....109
Bir Genel Başkan Aranıyor.....114
Hüseyin Balan; Namı Diğer Defineci Hüseyin.....116
Ulusoy'lar İstifa Ediyor.....117
Muhaliflere Karşı Tasfiye Hareketi.....121
İki Genel Merkez, İki Genel Başkan.....122
Geçici İhraçtan Kesin İhraca.....126
Elbistan'da Kanlı Pazar.....127
İlk Kongre.....132
Sıtkı Ulay Kimdir?.....138
Orhan Arsal Kimdir?.....140
Şemsi Belli Kimdir?.....141
Birlik Partisi'nden Doğan Demokrat Birlik Partisi.....141
BP'nin İlk Seçimi.....144
BP, AP'nin Güdümüne Giriyor.....147
Ulay, CHP'de.....151
Saz Ve Pir Sultan Üzerinden TİP'le Rekabet.....155
İlk Genel Seçim.....163
Aleviler Paylaşılamıyor.....171
Balan'a Yolsuzluk Soruşturması.....174
Hacıbektaş Dergahı BP'nin Yanında.....178
"Yeleli Aslan" Mecliste.....181

İlk Hedef Grup Kurmak....190
Zoraki Kongre....191
Gecekondudan Çıkan Genel Başkan....198
BP'de Yeni Bir Bölünme....200
Ya İnanç ya Siyaset; ya Halk ya Soy....211
Polis ve Noter Gözetiminde Olağanüstü Kongre....218

5. BÖLÜM

DEMOKRATİK SOLA YUMUŞAK GEÇİŞ....222
12 Mart ve Birlik Partisi'nden Türkiye Birlik Partisi'ne....226
BP'yi Sıkıyönetime Kim İhbar Etti?....233
1973 Seçimleri: Demokratik Sol ve Sosyalist Sol Buluşması....235
Aybar'ın Sosyalizmi, Timisi'nin Demokratik Solu....248
Aslanın Kükremesi Kesiliyor....254
Timisi: Hata Yaptığımızı Anladık....260
"MSP'nin Yerinde Biz Olsaydık"....262
TBP, CHP ile Suni Nefes Peşinde....267
Sol Örgütler TBP'de....270
Son Umut: 1977 Seçimleri....275
Gönül TBP'de Ama Oylar CHP'ye....281
Gençlik ve Kadın Kolları Feshediliyor....285
Alevilere Karşı Toplu Katliamlar....289
Alevi Katliamları ve CHP'deki Alevilerde
Başlayan Huzursuzluk....295

6. BÖLÜM

TÜKENİŞ VE KOMÜNİZME ARALANAN KAPI....301

7. BÖLÜM

GÜÇSÜZ KADRO, ZAYIF MUHALEFET.....307
Parlamentodaki Muhalefeti.....310
Hukuksal Mücadele.....313
Yurtseverler Birliği.....315
SONUÇ.....317
EK: 1 BİRLİK PARTİSİ PROGRAMI (1966).....322
EK: 2 TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ: İLKELER (1980).....331
BELGELER.....343
KAYNAKÇA.....349

İsmail, Abdullah ve Alişan'a
Güvercinlerin vurulmadığı bir ülke hayaliyle Hrant Dink'e
Eylül Akkaya'ya,

HÜZÜN DOLU BİR DENEY

Köyden kente göç dalgası 1950'li yıllarda başladı ülkemizde. Göç edenlerin büyük bir bölümü Alevilerdi. Okul yüzü görmemiş, herhangi bir mesleği öğrenmemiş, ekonomik birikimden yoksun, köyünden toprağından mecburen kopmuş, kent yaşamına ayak uydurmaya çalışan kimselerdi onlar. (İstisnalar elbette vardı her sosyolojik olayda olduğu gibi.)

Aleviler kentte bankayı tanıdılar, fabrikayı, çarşıyı, "Hökümet'i, belediyeyi, somunu, camiyi tanıdılar. İlk kez Sünnilerle kapı komşu oldular.

Doğayı, toprağı, bağı-bahçeyi, atı ineği, halıyı kilimi, oyayı nakışı, sazı sözü çok iyi bilirlerdi de mensucatı yeni öğreniyorlardı. Fırını, şoseyi, kuaförü yeni öğreniyorlardı.

Gelip kentlerin varoşlarına bir gecede yaptıkları derme çatma, eğreti kondularında yaşamaya başladıklarında belediye onlara; yol, su, elektrik, okul, sağlık ocağı getirmeden önce siyaseti getiriyordu. Parti, particilik diye yeni olgular giriyordu yaşamlarına.

Dedelerinden bu yana hiç saray, konak, han, hamam, bedesten, köprü yapmamışlardı ama mimariyi öğreniyorlardı yeni yeni.

Ne devlet kurmuş, ne ordu beslemiş, ne yasa yapmış, ne meclis açmışlardı. Aslında dergâhları, pirleri, mürşitleri, dedeleri, müsahipleri, yolları, ikrarları, dört kapıları, onun kuralları (hem de kıldan ince kılıçtan keskin) vardı da dernek-vakıf, sandık, kooperatif kurmayı yeni yeni öğreniyorlardı...

Bu "yeni yeni" ler o denli çoktu ki yaşamlarında; yetişebilene aşk olsun...

Biri "Sünniler" di.

Hiç de sandıkları gibi "Yezit soyundan" değildi onlar. Hele de kapı komşu olanlar. Basbayağı kendileri gibi emekçilerdi onlar da... Zengin mahallerinde oturanlar başka tabi...

Diğeri de şu solcu gençlerdi... Gün yoktu ki evlerinin duvarlarına yeni bir yazı yazılmamış ola.. Üstelik onlar bir de Pir Sultan'ın dilinden konuşmazlar mı?...

Siyasetle ilk sıcak temasları böyle başladı.

Hepsinden önemlisi devleti tanıdılar, onun sınıf karakterini... Yapısını, işlevini öğrendiler.

Öğrendikçe korkuları arttı.

Korku gizlenmeyi getirdi.

Devrimci gençler cesaret aşıladı. "Hep kapıcı, odacı, bakıcı, çaycı mı olacağız?..." diye sormaya başladılar.

Soru sormanın ne denli tehlikeli bir şey olduğunu sonradan öğrenecek ve ağır bedeller ödemiş olacaklardı.

Atatürk'ün (ki o bir bakıma mehdi idi) yoldaşı da olsa, İsmet Paşa'yı sevmemişlerdi. Zira o kar-kış dinlemiyor, köylerde cemleri bastırıyordu jandarmaya. Onun için Menderes dediler önce. Hem Doğan Dede de orada değil miydi?... Sonra ihtilal oldu Cemal Ağa (Cemal Gürsel) başa geçti... Ayrıca; "Bir söylentiye göre bizdenmiş mübarek adam..." gerçeği vardı. Aşık Ali İzzet'i de köşke çağırdığına göre...

Cemal Ağa "bizden" de olsa; hiç kimse Hasan Paşa gibi "özce bizden" olamazdı... Zira partisinin işareti, ne at, ne ok, ne el, ne koç, ne terazi, ne başka... Basbayağı, açıktan açığa aslan ve onu kuşatmış 12 yıldızdı. Bunlar, Hz. Ali ve on iki imamlardan başka kim olabilirdi?...

Aleviler henüz dün gelmişlerdi kente ama, çok çabuk kavuşmuşlardı partilerine.

Aslında bu işte bir gariplik vardı ama, sonu inşallah hayrolaydı. Zira solcu gençlerle TİP farklı şeyler söylüyorlardı bu konuda. Yine de Hz. Pir yardım ederdi nasıl olsa...

Doğru sandığa koştular, 8 milletvekili birden çıkardılar.

Bunca oy verdikleri bir partinin tüzük ve programında ne "komünizme karşıyız", "Türk milliyetçisiyiz" diye yazmalarını önemsediler, ne de "Komünizm Türk milletinin en büyük düşmanıdır." diye konuşmalarını. Ne partinin daha ilk kuruluşu sırasında kimi girişimcilerin gizlice bir oldubittiyle dışlanmasının ne anlama geldiğini anlayabildiler, ne de ilk Genel Başkanları Ha-

san Paşa (Emekli General Hasan Tahsin Berkman) nın bir istihbarat subayı olması, NATO'da çalışması, ordudan resen emekliye sevk edilmesi, henüz Birlik Partisi kurulmamışken sağcı CKMP'den (daha sonra MHP olacak) Çorum adayı olması düşündürdü onları.

Varsın Demirel, İnönü, Aybar kızıp dursunlardı... Hiçbiri etkilemezdi onları...

Ama ah keşke o kara gün olmasaydı.

Çalkantılı bir yıldı 1969 sonları ve 1970...

Mecliste 450 milletvekili vardı. Yarının bir fazlası 226 idi. AP, Demirel'in önderliğinde 256 sandalye kazanmış olmasına karşın; Sadettin Bilgiç ve Ferruh Bozbeyli'nin başkaldırısı ile 34 milletvekilini kaybetmişti. 2 kez üstlendiği hükümet kurma görevi, "Güvenoyu" ile temelli elinden uçup gidebilirdi.

AP'ye; CHP, TİP, Bilgiççiler, en önemlisi 68 Gençliği karşıydı.

Bu kritik güven oylamasında Demirel'in dışarıdan edineceği destek oylarına şiddetle ihtiyacı vardı. Çalmadığı kapı kalmamıştı. O sıra BP'nin genel başkanı Mustafa Timisi idi. Timisi, 8 Mart 1970 günü GYK'yı toplamış ve bir karara ulaşmışlardı. İki gün sonra AP hükümetinin güven oylaması vardı. Karar kesindi: Güvensizlik oyu verilecekti.

Ama öyle olmadı.

Alevi seçmenlerin gurur duydukları, "Pirimiz", "Dedemiz", "Efendimiz" diye ünledikleri 5 milletvekili Demirel'e "beyaz oy" verdiler.

Bu 5 kişi niye ise BP'nin 17 Ekim 1966'da kuruluşunu izleyen günlerde Demirel'in; "Kanunlarımız din esasına göre bir siyasi parti kurulmasına izin vermemektedir. (...) İhbarlar gelirse Anayasa Mahkemesi harekete geçer. Gereken yapılır. Türkiye'nin sahipsiz olmadığı anlaşılır. Kanunlar herkesi hizaya sokar." biçimindeki tehdit dolu demecini 3 yıl içinde unutmuşlardı.

Bu 5 vekilin kimlerce, nasıl "ikna" edildikleri hâlâ meçhul...

Bu ilginç olay Alevileri derinden sarstı. Güvenoyu gününü (Beyazoyu) hep "kara gün" diye andılar.

Seçmenler seçmiş, seçilenler "satılmıştı."

Yara derindi.

Kimilerine göre bu durum; Aslan'ın At'ın dizginlerini ele geçirmesi iken; kimilerine göre ise, Aslan'ın At'ın ayakları altında ezilmesiydi.

Solcu gençlerin ve TİP'in kaç yıldır söyledikleri gerçek olmuştu.

Alevilerin kentte "yeni yeni" öğrendiklerinin arasına şimdi bir de "siyasi oyunlar" eklenmişti.

Kendi partilerinde bile; ikilik olabiliyor, delegeler sahte olabiliyor, seçimi ben kazandım, sen kaybettin derken mahkemelere düşebiliyor, biri az geliyor, iki genel merkezli hale gelebiliyorlardı.

BP, birazcık toparlanabildiğinde, sağ-sol ayırımı olmaksızın bütün partiler, bütün vekiller aynı kutupta toplanabiliyor, BP'yi bölmek, etkisizleştirmek için elçiler kullanabiliyor, yeri gelince rüşvete, olmadı tehdide başvurabiliyorlardı.

Yaman bir işti şu siyaset işi.

Aleviler alışık değildi bu duruma.

Alışamadılar.

Alışamadıkları içindir ki; BP 12 Eylül Askeri Darbesi ile kapatıldıktan sonra oluşturulmaya çalışılan Demokratik Barış Hareketi (Barış Partisi) girişimine yüz vermediler.

Haksız da sayılmazlardı: İlk siyasi deneyimleri büyük bir hüzünle sonuçlanmış; partileri en sağdan en sola savrulmuş, oy oranları neredeyse sıfıra düşmüştü.

12 Eylül yönetimi diğer tüm partilerle birlikte BP'yi de kapatınca kurtulmuşlardı bu dertten.

Onlara da dersler kalmıştı;

En başa şunu yazdılar:

- Din, mezhep, inanç, kültür vb. duyarlılıklara seslenen bir parti oluşumu (yasalar bir yana) Alevi öğretisine yakışmaz.

- Laiklik denilen olgu da zaten kabul etmez bunu.

- Şu mevcut partiler isterler ki; Aleviler hep seçmen kalsın, oylar hep onların olsun.

- "Siyaset" denilen şey; şu yaşadıklarımız, (ya da bize yaşatılanlar) olmasa gerek. Siyaset; ilkeler, programlar, projeler çer-

çevesinde, saydamlık, mutluluk, eşitlik, özgürlük, barış, refah, huzur ve bağımsızlık için çalışmak değil midir?

- En önemlisi halk için, ülke için öz menfaatlerini göz ardı ederek çalışmak değil midir?...

- Böyle bir siyaseti ve siyasetçileri buluncaya dek aramalıyız. Bulamıyorsak şimdilik, yaratmalıyız...

Aleviler böyle bir deney yaşamışlarken, bu dersleri çıkartmışlarken; dönüp bir de diğer partilere baktılar elbette: Gördükleri ne ilginç, BP'de gördüklerinden hiç de farklı değildi. Parti içi ayrılıklar, bölünmeler, kavgalar, ihraçlar, mahkemeler, suçlamalar her birinde neredeyse birebirdi. Önce bir partinin kendi içinden başlaması, sonra tüm ülkeyi sarması gereken demokrasi kültürü ve ahlakı ne denli uzaklardaydı.

Kelime Ata bize bu titiz çalışmasıyla bir dönemi anımsatıyor. Türk siyasi yaşamının çok özel bir deneyimine ışık tutuyor. Sadece Aleviler için değil her yurttaş için bir laboratuardır bu deney. Sonuçları acı da olsa.

Ali Balkız

SUNUŞ

Geleneksel yapının büyük ölçüde korunduğu ve televizyonun henüz yaygınlaşmadığı 1970'li yıllarda halkın tek iletişim aracı radyoydu. Evin en görünen yerine yerleştirilen, özenle örülmüş dantellerle süslenen radyo, destan geleneğinden gelen, henüz kentleşememiş, köy yaşamını sürdüren, ayağındaki kara lastiği atamamış kesimler için Türkiye ve dünyaya açılan tek pencereydi. Geleneksel kesimler, icadına akıl sır erdiremedikleri radyo sayesinde kendilerinin dışındaki dünyadan haberdar olurlar, bu yüzden radyodan çıkan her sesi can kulağı ile dinlerlerdi.

Radyodan çıkan seslerin, halkın heyecanını doruk noktasına çıkardığı dönem, özellikle seçim zamanları olurdu. Siyasi parti temsilcilerinin konuşmaları pürdikkat dinlenir, ardından evlerde koyu bir sohbet yürütülürdü. Ben de öteki akranlarım gibi, bir çocuk olarak memleket meselelerinin konuşulduğu bu sohbetlerin küçük tanığı olurdum.

Siyasi tansiyonun alabildiğine yükseldiği seçim dönemlerinde radyodan duyulan bir ses, anne ve babamı bir başka etkilerdi. Genellikle "Yurdumun çileli insanları" cümlesiyle konuş-

masına başlayan bir insanın tok sesi radyodan duyulduğunda akan sular durur, sohbetlere ara verilir, O'nun ne söylediği can kulağı ile dinlenirdi. Propaganda amaçlı bu konuşma bittiğinde de tartışmalar kaldığı yerden devam ederdi.

O ses, öyle beklenir ve öyle içtenlikle dinlenirdi ki, konuşana kutsallık atfedildiğini fark ederdim. Bu farkındalığım da dost sohbetlerinde sık sık söylenen "Ne nur yüzlü adam" cümlesini duymamla olurdu. Aslında "nurlu" olduğunu söyledikleri yüzü hiç görmemişlerdi ama o ses zihinlerde "nurlu yüz" portresi çizilmesine yetiyordu.

O sesin sahibi, bir döneme damgasını vuran Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi'ydi.

Gür çıkan ama sınırlı kimse tarafından duyulan ve sahiplenilen o ses, 1980 yılında 12 Eylül darbesinden hemen sonra öteki parti liderlerininki ile birlikte kesildi. "Nur yüzlü adam" gitti, temsil ettiği 12 yıldız söndü; seçim sandıklarında güçsüz düşen aslan, askeri darbeyi gerçekleştirenlerin postalları altında son nefesini verdi.

Aradan yıllar geçti, büyüdüm. Nerede konusu Alevilik olan bir sohbet açıldıysa çoğu kez o sesi anımsadım. Her anımsama aynı zamanda merakımı depreştirdi. Geniş kitleleri olmasa bile Türkiye'de toplumun bir kesimini duygulandıran, heyecanlandıran, cesaretlendiren, siyaset zemininde kendini ifade etmesine olanak tanıyan, Alevilerin hak ve taleplerini, dönemin koşulları, kadroları ne kadar elveriyorsa o kadar savunan gür sesli "nur yüzlü insan"ın öyküsünü, bu öykünün öncesini ve sonrasını merak ettim. Elbette ki, merak edilen tek kişi değildi. Kafamda sorular uyandıran, araştırma gereğini hissettiren düşünce, Mustafa Timisi'nin kişiliğinde bir siyasi parti, Alevilerin ilk siyasal deneyimi idi. Çünkü; Alevilikle ilgili yüzlerce kitap yazılıyordu ama Birlik Partisi (BP) deneyimini anlatan hiçbir yayın yoktu. Kimi küçük bilgi kırıntıları ise satır aralarındaydı ve hiç de doyurucu değildi.

Acaba bu suskunluğun nedeni neydi? Alevilerin binlerce yıllık geçmişiyle uğraşanlar, onların ilk siyasi partilerine karşı neden ilgisizlik içindeydi; ilgisizlik sözkonusu değilse, yazılmak

isteniyorsa neden yazılmıyordu, yazılamıyordu? Bu kitabı, işte bu sorulara yanıt verme isteği doğurdu.

Merakımı gidermem ve bunu kitap haline getirecek olgunluğa ulaştırmam uzun bir süreyi aldı. Beş yıllık bir dönemi kapsayan araştırmanın en büyük güçlüğü, partinin kuruluş evresindeki aktörlerinin, -birkaç kişi hariç- çoğunun yaşamıyor oluşuydu. Alevilerin tarihinde bir ilki ifade eden partinin arşivi 12 Eylül darbesiyle birlikte yok edildiğinden geride değerlendirilebilecek pek fazla yazılı doküman kalmamıştı. Karşıtları değer vermedikleri, hatta küçümsedikleri için BP'yi araştırmaya değer bulmamışlar, parti kadroları ise yaptıkları tarihi yazma konusunda yeterli cesarete sahip olamamışlardı ya da yazılması gerektiğini düşünememişlerdi. Geleneksel yapının da etkisiyle sözlü bir kültürden beslenen bu kadrolar, yaşadıklarını kamuoyu ile paylaşma konusunda hep çekimser davranmış ve konu camia içinde kalan bir mesele olmuştu. Kimi kitap sayfalarına sıkıştırılan birkaç cümlelik değerlendirmeler ise 14 yıllık bir siyasi ömür dikkate alındığında hiçbir anlam ifade etmiyordu.

Hakkında, ansiklopedilerde ancak birkaç satır bilgi bulabildiğimiz Birlik Partisi'nin araştırması, bütün bu yokluklar içerisinde, kelimenin tam anlamıyla iğne ile kuyu kazmaya benzedi. 1966-1980 arasındaki gazeteler didik didik edildi, konuşmayı kabul eden parti üyeleri, yöneticileri ve kurucularının anıları dinlendi, partiyle ilgili bilgisi olabileceği düşünülen insanlara ulaşıldı, sağda solda kalmış küçük notlar ve broşürlerden geçmişin izi sürüldü; geçmişe çekilen perde aralandı.

Geçmişi aydınlatmak amacıyla tuttuğum ışığın neyi ne kadar aydınlattığına ilişkin hükmü kuşkusuz ki ben veremem, doğru da bulmam. Bu kararı verecek olan okurdur. Her çalışmanın mutlaka eksik yanları olduğuna da inanırım. Eğer araştırılan Birlik Partisi ise eksikliğin daha fazla olacağını da düşünürüm. Fakat bu kitabın Birlik Partisi'nin tarihi konusunda bir ilk olduğunu, ilk olmanın bile kitaba özellik kazandırdığını, içindeki bilgilerin kıyıyı görmemizi sağlayacak deniz feneri işlevini göreceğini ve bundan sonra BP deneyimini akademik çalışmalarına konu edeceklere rahatlık sağlayacağını içtenlikle söyleyebilirim.

Bu araştırma, gerçek anlamda çok büyük bir sabır ve kararlılık istiyordu. Çünkü karşımda bir buzdağı vardı ve bu buzdağının görünmeyen kısmını görünür hale getirmek için olağanüstü denilebilecek türden çaba sarfetmek gerekiyordu. Çok engel vardı. Bu engellerin başında; yorum yapmaya olanak verecek arşiv eksikliği geliyordu; ötekisi halen hayatta olan parti yöneticilerinin, anılarını paylaşma noktasında gösterdikleri isteksizlikti. Örneğin; kuruluşundan kapanışına kadar geçen sürede var olan, hatta BP ile özdeşleşen Mustafa Timisi'nin anılarını aktarmamasını düşündürücü bulmaktayım ve bunu da bu çalışma açısından ciddi bir eksiklik olarak görmekteyim. Sayın Timisi'nin, kitabın, olabilirse eğer genişletilmiş baskılarında bana bağlı olmayan nedenlerle eksik kaldığını düşündüğüm olayları tamamlamasını umduğumu da özellikle belirtme gereğini duymaktayım.

5 yıl zahmetli geçti. Bu süreçte çok değerli dostlarımın, arkadaşlarımın ve tarihe karşı sorumlulukla hareket edenlerin hiçbir zaman unutmayacağım desteklerini gördüm. Onların verdikleri moral ve motivasyonla yoluma devam ettim. Bu yüzden her birinin adını okurlarla paylaşmayı zorunlu görüyorum.

Bana omuz veren, sevgi dolu yüreklerini açanların başında, Aslı Bozkurt, Halide Özkul, Nida Yılmaz, Osman Köse ve Şükür Genç geliyor. Yusuf Şaylan ile Filiz ve Merdan Özüdoğru çifti de bana güç verenler arasında. Sevgili Muslu Oğuz'u dostluğu ve bu çalışma sırasında sağladığı olanaklar nedeniyle hiç unutmayacağım. Onurlu yaşamım her zaman örnek aldığım Berker Ertuna'yı da...

Mete Karakul, Saliha Köse, Gökhan Atılgan, Sinan Ergün, Selahattin Sönmez ve Selahattin Kızılgöz'e de çok teşekkür borçluyum.

Sivas eski Milletvekili Ziya Halis ve CHP Ankara Milletvekili İsmail Değerli'ye, güleryüzü, yardımseverliği ve bilgisi ile yol gösteren TBMM Kütüphane Müdürü Ali Rıza Cihan'a minnettarım. TBMM'nin mikrofilm biriminde görevli Ömer İmamoğlu ise yıllar boyunca iş yükümü çekti, en sıkışık zamanlarında bile ricalarımı yerine getirmekten hiç gocunmadı. Çok genç yaşta ölüme yenik düşen Sevgili Ömer'i, yardımseverliği, göre-

vindeki titizliği, insanın içini ısıtan hayalleri ile hep anımsayacağım ve acısını hep yüreğimde hissedeceğim.

Çalışmamı yürütürken, anılarını içtenlikle paylaşan insanlar oldu. Bunlardan biri 1966 yılında yayımlanmaya başlanan Cem Dergisi'nin kurucularından olan ve Birlik Partisi'nin yöneticiliğini yapan Abidin Özgünay'dı. Kendisi 2004 yılında aramızdan ayrıldı. 2002 yılında ilk kez, 2003 yılında da ikinci kez görüştüğümüzde yorulmuş kalbine rağmen sahip olduğu bilgileri, tarihe ve Alevilere karşı duyduğu derin sorumluluk duygusuyla objektif şekilde anlattı ve bütüne ulaşmam konusunda yardımcı oldu. Yaşı bir hayli ilerlediğinden kitabı ölmeden önce okumak istediğini söylemişti ve Birlik Partisi deneyiminin yazılması gerektiği konusunda beni cesaretlendirmişti. Arzusunu elimde olmayan nedenlerle yerine getiremediğim için şimdi çok üzgünüm.

Mehmet Dedekargınoğlu, Baki Kaya, Taki Davutoğlu, Dursun Bila, Seyfi Oktay, Serhat Hürkan, Nurettin Karsu, İbrahim Zerze, Hasan Doğan, Süleyman Cem, Prof. Dr. Cahit Tanyol birçok karanlık noktayı aydınlatan bilgiler sunarken oldukça cömert davrandı.

Avukat Hasan Basri Özbey, partinin kurucusu olan babası Cemal Özbey'den kalan bazı dökümanları paylaşarak kitabın yazımını kolaylaştırdı. Bugün aramızda olmayan Milli Birlik Komitesi üyelerinden Suphi Karaman ile Suphi Gürsoytrak ise 27 Mayıs sürecini Aleviler açısından değerlendirirken samimiydi.

Eski AP ve DP milletvekillerinden İhsan Tombuş, Çorum özelinde Alevilik ve siyaset ilişkisini, sağduyulu ve objektif bir bakışla anlatma yürekliliğini gösterdi. Sevgili Bektaş Kılıç'ın adını, Türkiye sınırlarının ötesinden sağladığı destek, sevgili Fevzi Gümüş'ün adını da hukuksal konulardaki yol göstericiliği nedeniyle anıyorum.

Alevilikle ilgili yazdığı ilk yazılarına, 1966 yılında yayımlanmaya başlanan Cem Dergisi'nde rastladığımda büyük bir heyecan duyduğum, 1980 sonrasındaki süreçte de Alevi hareketinin önemli simaları arasına koyduğum değerli ağabeyim Ali Balkız ve Antropolog Dr. Attila Erden ile sevgili arkadaşım sosyolog

Murat Kaymak, ufuk açan yaklaşımları ve bilgileriyle kitabı zenginleştirdi.

Ulusoy ailesinden Şahin Ulusoy'un anıları ise benim için çok aydınlatıcı idi. Kendisi, çok hassas konularda özeleştiri yaparken, cesur olduğu kadar sağduyuluydu. Kaldı ki, aile BP deneyimi ve Ulusoy'ların partideki varlığı, siyasi çizgileri ve parti içinde oynadığı rol konusunda yıllardır sessizdi. Şahsına karşı derin bir saygı beslediğim Sayın Şahin Ulusoy'un anlatımlarını, bu yüzden kendi adıma şans görüyorum. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ve tabii ki burada özel vurgulamayı hak eden bir insan daha var ki, o da annem Gülşen Kızılgöz... Saf, duru aklıyla düvazları, gülbenkleri, deyişleri kısacası Aleviliğin cevherini aktaran halk bilgesi anneme biyolojik anlamın da ötesinde Alevilik'teki içeriğiyle can borçluyum. Sevgili babama, biricik ablama ve enişte Ali Kızılgöz'e, yeğenlerim Ekrem ile sıkıntılı gecelerimde sıcak kahveleriyle beni diri tutan Gülsüm'e ve esmer delikanlı Abidin'e sonsuz sevgiler sunuyorum.

Mart 2006, Ankara

GİRİŞ

Son yıllarda Alevilikle ilgili araştırmaların bolluğu dikkati çekiyor. Aleviliğin özünü arayan ya da ona çağdaş bir giysi geçirmek isteyenlerin varlığı, resmi ideolojinin Aleviliğe bakışı ve biçtiği misyon, Aleviliğin din mi, mezhep mi, ideoloji mi, İslam içi mi, dışı mı olduğuna dair tartışmaların canlılığı, yeni yayınlar ve araştırmaların sayısını her geçen gün çoğaltıyor ve kütüphanelerimizin raflarına her yıl birkaç tane daha yeni kitap ekletiyor. Ancak, bu yayınlar içinde Alevilik ve siyaset ilişkisinin yeterince irdelenmediğini görüyor, Aleviliğin siyasetle bağlarına dair tartışmaların, hep seçim dönemlerinde gündeme geldiğine, sandığın kalkmasıyla birlikte tartışmaların alevinin de söndüğüne tanık oluyoruz.

Oysa Alevilik ve siyaset, Alevilerin siyasal tercihleri, ideolojik konumlanışları, Türkiye'deki gelişmeleri anlayabilmenin, daha demokratik, çağdaş, laik bir toplum ve devlet yapısı için mutlaka ele alınıp incelenmesi gereken mayınlı alanı oluşturuyor. Bu mayınlı alanlardan biri de hiç kuşku yok ki, Birlik Partisi'dir.

Birlik Partisi deneyimi, hem Alevilik ve siyaset ilişkisinin en tartışmalı evrelerinden biridir, hem de Alevilerin kimlik mücadelesinde dönüm noktasıdır. Böylesine önem atfedilmesi gereken bir sürecin, akademisyenlerin ya da Alevi araştırmacıların, Alevilerin ilgi alanına girememiş olması düşündürücüdür. Kanımca bunun iki nedeni var: Biri, BP'nin tarihini araştırmanın güçlüğü diğeri de konunun taşıdığı hassasiyet...

Kısaca bir bilgi vermek gerekirse, Birlik Partisi, Soğuk Savaş stratejilerinin uygulandığı, komünizme karşı "yeşil kuşak" oluşturulmak istenildiği bir dönemde, 17 Ekim 1966'da kuruldu. İlk nefes alışını, 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortama borçlu olan partinin en önemli özelliği Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belli bir inanç kesimine hitap eden ilk parti ve Alevilerin ilk siyasal deneyimi olmasıydı. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra ideolojik mücadelenin keskinleşmesi, yeni sınıf ve kimliklerin siyasete müdahil olması, Demokrat Parti döneminde örgütlenmeye başlayan Nurculuğun DP'nin mirasçısı Adalet Partisi iktidarlarında devlete ve topluma nüfuz etmesi, Alevilere saldırıların yoğunlaşması, Alevilerin, siyaset yaptıkları partilerden dışlanması ve kendi hukuk sistemini asırlarca dağlarda uygulayan ve kapalı bir yaşam sürdüren bu kesimin şehirlerde aktif siyaseti öğrenmeye başlaması, Birlik Partisi'nin doğuşunu hazırlayan temel faktörlerdi.

Birlik Partisi, herhangi bir partiden kopanların kurduğu bir siyasal yapı değildi. Ne kitle partisiydi ne de başlangıçta doktriner özelliği vardı; tepkisel bir hareketin ve bu tepki hareketinin 1960 sonrasında kendisini ifade etme olanağını elde etmesiyle ortaya çıkmıştı. Kurucularının çoğunluğu farklı siyasi partilerde çalışmış ancak başarılı olamamış kişilerdi.

Alevilerin hak ve taleplerini savunmak üzere siyaset yarışına giren, barışçıl yollarla iktidara gelmeyi hedeflemekle birlikte, önceliği parlamentoda grup oluşturmak şeklinde belirleyen, bunu da Alevilerin meşruiyetinin sistem tarafından kabulü olarak yorumlayan BP'nin tarihi incelendiğinde iki farklı dönemin varlığı dikkati çeker.

Birinci dönem, Kurucu Genel Başkan Emekli General Hasan Tahsin Berkman'la başlayıp, Hüseyin Balan'la devam eden 1966-1969 dönemiydi. Bu evrede Alevilik vurgusu alabildiğine ön plana çıkartıldı. Dönemin kadroları, Alevi taban üzerinde yoğunlaşarak siyaset yaptı. İnancın geleneksel yapısıyla buluşmayı başardı, yerel düzeyde dedelerin gücünden yararlandı. Türkiye'deki laiklik anlayışının Alevilerin aleyhinde oluşan boyutlarına dikkat çekerken, ekonomik ve sosyal sorunlara inanç özgürlüğü kadar öncelik tanımadı.

Partinin ikinci dönemi ise Mustafa Timisi'nin genel başkanlığını kapsıyor. 1969- 1980 arasındaki 11 yıllık süreyi kapsayan dönemde, BP, Alevilerin haklarının savunuculuğunu bırakmamakla birlikte, kendisine daha ideolojik bir rota çizdi ve demokratik sol anlayışı benimsedi, radikal değişiklikler gerçekleştirip sosyalist düşüncelere yelken açtı ve 12 Eylül darbesinden birkaç ay önce de yaptığı tüzük ve program değişikliği ile başlangıçta var olan komünizm karşıtlığını sona erdirdi. Parti bu dönemde daha baskın biçimde Türkiye'nin tam bağımsızlığını savundu, NATO'yu, CENTO'yu reddetti, "işbirlikçi burjuvazinin sömürü düzeni yarattığını" ifade edip dikkatini sınıf çelişkilerine yöneltti.

Ezen-ezilen ilişkisi üzerinden belirlenen bu yeni çizgi, doğal olarak dedeleri partiden uzaklaştırdı ve devrimci gençleri dinamik güç haline getirdi.

Geleneksel yapıyla kurulan bağ, partiye 1969 seçimlerinde 8 milletvekili kazandırmıştı. Mustafa Timisi'nin sosyalist tarladan hasad stratejisi ise, başka sol örgüt ve partilerin daha başarılı performanslarından dolayı hüsrana uğradı.

Birlik Partisi, kendisine siyasi gelecek arayan politikacıların bir nevi "siyasi staj" gördükleri ya da kendilerini vitrine çıkardıkları çatı oldu aynı zamanda. Siyaset tutkunu eski askerler, öteki partilerde varlık gösteremeyenler, tasfiye olmuş siyasi kadrolar zaman zaman 12 yıldızlı aslana yöneldiler ama kalıcı olamadılar. Bir genel sekreterin en fazla bir yıl görev yaptığı partide, kadrolar sürekli değişti, gelenler bir süre siyasi gelecek aradı, olmadığını görünce de partiyi terk etti. Kadroların değişkenliği

başlı başına güvensizlik yarattı. Buna, maddi olanakların yetersizlikleri, entelektüel birikimin yokluğu ve tutarlı bir siyasi çizginin olmaması yüzünden konjonktüre göre davranma tarzı da eklenince Alevilerin niceliksel oyu ile orantılı başarı hiçbir zaman elde edilemedi.

Birlik Partisi'nin Türk siyaseti ve Aleviler açısından taşıdığı bir değer var. Ne kadar küçük kalmış olsa da her seçimden yenilerek çıksa da BP, Alevileri, bu inançtaki insanların kimlik mücadelesini ve siyaseti derinden etkiledi. Bu etkilenmenin iki boyutu var: Birincisi; BP'nin ve Türk siyasetinin karşılıklı olarak biribirinden ne öğrendiği, ikincisi ise Alevilerin BP deneyiminden ne kazandığıdır.

BP'nin siyaset sahnesine çıkışı, Alevilerin gerekirse siyasete partileşerek müdahale edebileceğini gösterdi. Bu çıkış, ister istemez öbür partilerin Alevi duyarlılıklarına simgesel anlamlar da taşısa sahip çıkmasına ortam hazırladı. Özellikle CHP'ye, Alevi isimlerine milletvekili listelerinde daha fazla yer verme zorunluluğunu hissettirdi. BP'nin bir siyasi rakip şeklinde ortaya çıkışıyla Alevi isimler, diğer partilerin listelerinde daha çok sayıda yeralır oldu. Siyaset dünyası Alevileri bir denge unsuru olarak kabullendi.

Dönemin bazı siyasi gruplarınca TİP oylarını parçalamak üzere devlet tarafından kurdurulduğu ileri sürülen Birlik Partisi, Osmanlı İmparatorluğu zamanında "yok edilen", Cumhuriyet döneminde "yok sayılan" Alevi-Bektaşi tabana dayandı. Anayasanın laiklik ilkesinin uygulanışının Aleviler açısından doğurduğu sorunları çözmeyi amaçladı, gerici çevrelerin ve devletin "sakıncalı, kafir, zındık" değerlendirmelerine muhatap olan Alevilerle ilgili önyargıları yıkmayı ve bu kimliğin kabülünü Diyanet Teşkilatı ve parlamentodaki temsiliyet üzerinden sağlayarak meşruiyet sorununu aşmayı hesapladı. 27 Mayıs Anayasasının sunduğu örgütlenme olanakları çerçevesinde programı, etkinlikleri ve yürüttüğü hukuk mücadelesiyle toplumdaki önyargıların kırılmasına kısmen siyasal öncülük etti.

Aleviler ise Birlik Partisi ile siyasi bir deneyim ve etkisi yıllar sonra ortaya çıkacak bazı kazanımlar edindi. En önemli kaza-

nım, -bir bütün olarak değerlendirildiğinde başarısızlıklar sözkonusu idiyse de- elde edilen özgüvendir. Siyaset terazisinde denge ağırlıklarından birini oluşturduklarını görmek, Alevilere, oyunun gücünü hissettirdi, partileşme onlara siyasi bir deneyim kazandırdı. Cesaret ve özgüven özellikle 1980 sonrasında siyasal ve toplumsal düzeyde, devletle olan ilişkilerde Alevilerin, daha talepkar davranmasının yolunu açtı. Bugün Aleviliğin, devlet tarafından resmen tanınmasa da kısmen başardığı toplumsal meşruiyette, BP'ye büyük bir hisse ayırmak gerekiyor.

Aleviler, bu süreçte BP deneyiminin olumsuzluklarını da kavradılar. İyi niyetlerle yola çıkılmış ve Alevilik esaslarına dayalı bir devlet düzeni öngörülmemiş olsa bile inançların siyasete bulaştırılmasının sakıncalarını yaşayarak gördüler. İnanca dayalı bir devlet düzenine taraftar olmamasına rağmen tabanının Alevilerden oluşması, BP'nin Alevi Partisi şeklinde algılanmasına yetiyordu ki, bu durum yalnızlaştırıcı bir etki yapmıştı. Oysa Alevilerin sorunları ancak çağdaş, aydınlanmacı, demokratik çerçevesi geniş bir sistemin kurulmasıyla ve toplumun demokrasi problemi yaşayan öbür kesimleriyle kucaklaşmasıyla çözülebilirdi. BP deneyimi bu açıdan epey öğretici oldu.

Nitekim, edinilen bu deneyim Sivas katliamı sonrasındaki tepkiden beslenerek 1995 yılında kurulan Demokratik Barış Hareketi ve devamı niteliğindeki Barış Partisi sürecinde yol gösterici oldu. Siyasi partilerin Alevi sorunlarının çözümünde samimi davranmadığı, Alevilerin hak ve taleplerinin ancak Alevilerin kuracağı bir parti ile gerçekleştirilebileceği tezleri ortaya atıldığında, BP örneği anımsandı; Demokratik Barış Hareketi'ne karşı açık tavır alındı. Çünkü, Aleviler, sorunlarının toplumun öteki kesimlerinin sorunlarıyla birlikte çözümlenebileceğinin farkına çoktan varmışlardı.

Birlik Partisi'nin Türk demokrasisi ve Alevi tarihindeki yerini tartışmaya açmayı amaçlayan bu çalışmanın ilk bölümlerinde Cumhuriyet'in kuruluş evresine ilişkin bilgiler yer alıyor. Okuyucunun bilgilerini tazelemeyi amaçlayan bu ilk bölümü, hem partileşme hem de kimlik mücadelesinin koşullarını hazırlayan Demokrat Parti ve 27 Mayıs süreciyle ilgili bölüm izliyor. Birlik

Partisi'nin doğuşunu hazırlayan koşulların kavranması düşüncesiyle yazılan bölümden sonrasını ise BP'nin tarihinin kronolojik olarak anlatılması oluşturuyor.

1. BÖLÜM

ULUSAL MÜCADELE VE CUMHURİYETİN KURULUŞUNDA ALEVİLER

"Demek padişahlık kalkacak, sultanların kurmuş oldukları-nı söylediğiniz o resmi taassup binası yıkılacak, bizler de artık (rafiziler, kızılbaşlar, zındıklar) diye hakarete uğramaktan kurtulacağız, öyle mi?"[1] **Cemalettin Çelebi Efendi**

(...)

"Hacı Bektaş'tan Çorum'a döndükten on gün sonra Mecidözü kaymakamından şifre bir telgraf aldım. Kaymakam bu telgrafında (Son günlerde Alevilerin Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'yı (Mehdi) diye anmağa başladıklarını bildiriyor, bunun önüne geçilmek gerekip gerekmeyeceğini soruyordu. Sayın okuyucularım hatırlarlar ki, Çelebi efendi ile yaptığım konuşmaların birinde ona, memleketin, milletin çok buhranlı günlerinde Hacı Bektaşi Veli'nin milli birliği, bütünlüğü, milli ruhu korumak uğrunda harcadığı büyük gayretleri anlatırken

[1] Cemal Bardakçı, Kızılbaşlık Nedir?, İstanbul, Işık Basımevi, 1945, s. 60

onun bugünkü torunlarının da bu kurtuluş ve istiklal savaşında aynı yolu tutacaklarından şüphe etmediğimi söylemiştim. O da cevap olarak (Bizim bu milli dava karşısında ne düşündüğümüzü, ne yaptığımızı ve ne yapacağımızı Çorum'a dönünce duyar, anlarsınız) demişti"[1]

Bugün Türkiye'de yaşayan milyonlarca insan için Cemalettin Çelebi Efendi'nin söylediği sözler belki fazla bir anlam taşımayabilir. Oysa, İslamiyetin Sünni yorumunu resmi inanç kabul eden, Alevileri "kafir, zındık, katli vacip" gören Osmanlı İmparatorluğu'nun, kıyım ve baskı politikalarına maruz kalan bir kitle için bu sözlerin anlamı hayli derindir. "Demek hakaretten kurtulacağız" sözü, başta can güvenliği olmak üzere meşruiyet arzusunu ve devlet tarafından kabulün rahatlatıcı etkisini yansıtır. Bu söz aynı zamanda Alevilerin Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal ile kurdukları gönül bağının belki de en iyi açıklayıcı cümlesidir. Farklı inançları yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'yla temel çelişki yaşayan, olumsuz sosyo-ekonomik koşullarda dinsel karşıtlığın kışkırtıcı etkisinden de yararlanarak sık sık ayaklanan Alevilerin, Türkiye Cumhuriyeti ile geliştirdikleri ilişki, bu ilişkinin gelişim süreci ve temellerinin nasıl atıldığı bu nedenle önem arzeder.

Alevilerle Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkinin temelleri, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında atıldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ve Sevr anlaşmasıyla Anadolu topraklarının işgal edilmesinden sonra, başlatacağı ulusal kurtuluş mücadelesi için 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Gazi Mustafa Kemal, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongresi ile dağınık güçleri birleştirdi. Sivas Kongre'sinde ülkeyi işgalden kurtarmak üzere belirlenen stratejiyi uygulama merkezi olarak Ankara'yı karargah seçen Mustafa Kemal'in, Alevi-Bektaşileri mücadelenin saflarına çekebilmesi için "serçeşme" kabul edilen Hacı Bektaş dergahının desteğini alması gerekiyordu. Çünkü, savaştan zaferle çıkabilmek ve yüzü batıya dönük yeni bir toplum hayalini gerçeğe dönüştürmenin yolunun nüfuzlu din adamlarıyla ittifaktan geçtiğini

[1] Cemal Bardakçı, Kızılbaşlık Nedir?, İstanbul, Işık Basımevi, 1945, s. 61

biliyordu. Din adamları, mücadalenin, toplumun geniş kesimlerinde meşrulaşmasını ve "insan kaynağının seferber edilmesini sağlayacak" önderlerdi ve Hacıbektaş dergahı da değerlendirilmesi gereken manevi güç odaklarından biriydi.

Atatürk'ün dergahın gücünden yararlanma düşüncesine sahip olduğu, Hacıbektaş dergahını ziyaret ettiği 23 Aralık'tan çok önce, yaklaşık 5.5 ay önce Tokat'tan Konya'daki İkinci Ordu Müfettişliği'ne çektiği telgrafta açık ve netti:

"Tokat ve havalisinin islam nüfusunun yüzde seksen ve Amasya havalisinin de mühim bir kısmını Alevi mezhep olanlar teşkil ediyorlar ve Kırşehir'deki Baba efendi hazretlerine fevkalede bağlı bulunuyorlar. Vatanın ve milli istiklalin bugünkü tehlikesini bilfiil görmekte olan müşarünileyhin kanaatı hazırası şüphe yoktur, buna pek müsaittir. Binaenaleyh söz sahibi ve emniyetli bazı zevatı görüştürerek kendilerince muvafık görülecek Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak cemiyetlerini takviye edecek surette birkaç mektup yazdırılarak bu havalideki Alevi nüfuzlularına dağıtmak üzere Sivas'a gönderilmesini pek faydalı telakki ediyorum! Bu babdaki muaveneti samilerini istirham ederim."[1]

Atatürk, Hacıbektaş dergahını 23 Aralık 1919'da ziyaret etti ve zamanın postnişi Cemalettin Çelebi ve Babagan kolundan Salih Niyazi Baba ile görüştü. "Paşa Çelebi ile görüşerek tümüyle Kuvayi Milliye'ye yandaş olduğuna dair söz aldı" "Hatta Çelebi daha ileri giderek cumhuriyet taraftarlığını ihsas ettirdi ise de Paşa zamanı olmayan bu mühim mesele için müsbet veya menfi bir cevap vermeyerek gayet tedbirli bir surette müzakereyi idare etti."[2]

Bu önemli ziyaretten sonra dergah, "tekke örgütlenmesinin maddi ve manevi gücünü" Milli Mücadelecilere sundu. Mustafa Kemal'e 1800 altın verilirken, tekkelere gönderilen bildirilerde Milli Mücadeleciler için destek istendi. "Serçeşme"den yapılan çağrıya Alevi-Bektaşiler, olumlu yanıt verdi. Cemalettin Çelebi,

[1] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, İstanbul, Örgün Yayınlar, 1981, s. 76
[2] Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968, s. 494

her ne kadar Dersim'deki Kürt Alevilerini etkileyemedi ve onları savaşa sokma konusunda ikna edemediyse de çoğunluk, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nde Atatürk'ün yanında saf tuttu.

Alevilerin Atatürk'ün yanında yeralışında, Cemalettin Çelebi'nin, Mustafa Kemal'in Mehdi olduğuna karar vermesi elbetteki etkili olmuştu. Üstelik Mustafa Kemal'e kutsallık kazandırılmasının, Alevi-Bektaşilik öğretisine aykırı tarafı yoktu. Var oluş çevrimine göre, insanın sadece bedeni yok oluyor, ruh sayısız kere dünyaya geliyor ve her seferinde "don" değiştiriyordu. Hacı Bektaşi Veli, Hz. Ali'ydi. Mustafa Kemal de Hacı Bektaşi Veli... Ağır bunalım dönemlerinde, bir kurtarıcının "zuhur ederek" kitleleri bunalımdan kurtaracağına dair inanç, bizzat Cemalettin Çelebi'nin kararı ile 20. yüzyılın başında Mustafa Kemal'i Mehdi olarak ortaya çıkarmıştı.

Aleviler, Atatürk'ün dergah ziyaretine abartılı bir önem verseler ve Alevileri tercih ettiğini düşünseler de durum aksi yöndeydi. Mustafa Kemal, sadece Alevi-Bektaşilerin nüfuzlu önderlerine değil, Sünni ulemaya da iltifat göstermiş, kazanacağı zafer ve sonrasında kuracağı toplum düzenine ulaşmak için din adamlarını meşrulaşma aracı görüp müttefik seçmişti. Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün Sünni din adamlarıyla kurduğu sayısız ilişki ve yazışma bunun örneklerini veriyor. İşte bir örnek: "Erzurum, Ankara ve Konya gibi büyük merkezlerde Müdafaai Hukuk Cemiyetlerinin başında din adamları vardı. Erzurum başkanı Hoca Raif Efendi, Ankara Başkanı Hoca Rıfat Efendi, Konya Başkanı Saatçızade Hacı Rıfat Efendi idi. "[1]

Örneğin, Atatürk'ün Ankara'ya gelişinde, kendisini karşılayanlar arasında sadece Bektaşiler- Kızılbaşlar değil, tarikat şeyhleri de vardı.[2] Birinci Meclisin açılış töreni dini motiflerle doluydu ve Hacı Bayram Camii'nde kurbanlar kesilip, dualar edilmiş, Sünniliğin dinsel kurumu olan hilafetin kurtarılacağına dair yeminler edilmişti. 23 Nisan 1920 tarihinde islami kurallara göre açılan birinci meclise de muhafazakarlık hakimdi. Anadolu'nun

[1] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, İstanbul, Örgün Yayınlar, 1981, s. 77
[2] Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İstanbul, Rafet Zaimler Yayınevi, 1958, s. 366

dörtbir yanından gelen üyelerin "beşte bir üyesi" mesleki din adamı sınıfına mensuptu ve bu din adamları arasında Hüseyin Mazlum (Bektaşi Babası), Cemalettin Çelebi (Hacıbektaş postnişini) ve Ahmet Nüzhet (Bektaşi Babası) Bektaşilerin temsilcisi olarak yer alıyordu.[1]

Birinci Meclisin, başkanvekillerinden ikisi de Mevleviler ile Bektaşiler arasında paylaştırılmıştı. 1908 yılında "Genç Türkler tarafından azledilen, 10 yıl sonra tekrar Mevlevi dergahının başına getirilen Mevlevi dervişlerinin ırsi başı Konya Mevlevi Çelebisi Abdülhalim Çelebi" birinci başkan vekilliğine, Cemalettin Çelebi ise ikinci başkan vekilliğine seçilmişti.

Ulusal kurtuluş mücadelesini zaferle sonuçlandıran Mustafa Kemal, batı tipi toplum projesini yürürlüğe koydu. Önce saltanat kaldırılarak Cumhuriyet ilan edildi, ardından Alevileri Sünniliğin dinsel kurumundan kurtaran hilafet kaldırıldı. Aşama aşama kılık kıyafet, ölçü aletleri, İslam dünyası ve Osmanlı İmparatorluğu ile "derin bir kopuşu" getiren Latin alfabesi kabul edildi ve batı kaynaklı yasalar alındı.

Atatürk'ün siyasal ve hukuksal devrimleri, Alevi ve Bektaşiler tarafından kolayca benimsendi. Yeni devlet ve anlayışla bütünleşme öylesine derindi ki, 3 Mart 1924'te hilafet kaldırılırken Diyanet İşleri Teşkilatı'nın kurulması sırasında bu teşkilat bünyesinde Alevilerin temsiline yer verilmemesi karşısında bile tepkisiz kalındı. Aynı suskunluk, 1925 yılında Şeyh Sait isyanından sonra çıkarılan Tekke ve Zaviye Kanunu'yla Bektaşi tekkelerinin kapatılması sürecinde de devam etti ve Cumhuriyet'in ilanından sonra zaman zaman gerici kalkışmalar yaşanırken, Aleviler, karşı-devrim sayılabilecek eylemlerin içine girmedi, inanca dair talepkar davranışlar geliştirmedi.

Kabullenmenin birinci ve en önemli nedeni, Cumhuriyetle birlikte Alevilerin "var olma" sorununun ortadan kalkmasıydı. Osmanlı İmparatorluğu zamanında "katli vacip" denilerek haklarında padişah fermanları çıkarılan Aleviler, inançları hernekadar

[1] Hülya Küçük, Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler, 1. Basım, İstanbul, Kitapyayınevi, 2003, s. 69

devlet katında kabul görmese de yeni dönemde "varlık" sorununu hallettiler. Şimdi artık yok edilmek yerine yok sayılıyorlardı.

İkincisi, hilafet, kılık kıyafet, harf ve şer'i mahkemeler gibi değişikliklerin Alevi-Bektaşi dünyasında anlamlı bir karşılığının bulunmamasıydı. Hilafet, Sünniliğin dinsel kurumuydu ve zaten Alevilerce manevi anlama sahip değildi. Değiştirilen kılık kıyafetin, Latin harflerinin Alevilerin itikadına zarar verir yanı yoktu. Hukuksal meselelerde zaten "kadı"ya gidilmiyor, adalet cemlerde tecelli ediyordu; yani ne devletin camisine ihtiyaç vardı ne de hocasına... Oysa Sünnilik, Atatürk'ün gerçekleştirdiği her yenilikte bir "mevzi" kaybetmişti.

Alevilerle Cumhuriyet arasında kurulan sıkı bağın diğer nedeni ise Alevilerin, Cumhuriyet'in milliyetçilik anlayışına başarılı şekilde monte edilmesiydi. Alevilikle-Türk milliyetçiliği arasındaki ilişki aslında İttihat Terakki zamanında Baha Sait tarafından yapılan araştırmalarla temellendirilmişti. 1914-1915 yıllarında Aleviliği araştıran Baha Sait'in "çalışma yapmasındaki neden, Anadolu'da yaşayan Alevi-Bektaşi zümrelerinin Protestan misyonerlerin hazırladıkları nüfus istatistiklerinde ve Merzifon Koleji'nin Gizli Pontus belgelerinde Hıristiyan dönmesi unsurlar olarak gösterilmesiydi."[1]

Çalışma, ABD'li misyonerlerin, Ermenilerin Protestanlaştırma çalışmaları sırasında Alevilere ilişkin geliştirdiği söylemin Ermenilerce siyasal amaçlı kullanılması, "Alevilerin Müslümanlaşmış Ermeni oldukları ve aynı ırktan" geldikleri, "Türk olmadıkları" şeklinde tezler geliştirmelerine karşı refleks niteliğindeydi ve sözkonusu iddiaları çürütme amaçlıydı.[2] Çünkü Ermeniler, Alevilerin de Ermeni olduğu kabulünden yola çıkarak imparatorluk sınırları içinde bağımsız devlet kuracak bir nüfusa sahip olduklarını kanıtlamak istiyorlardı.

Baha Sait ise Alevilerin Türk olduklarını kanıtlamanın peşindeydi. Bu nedenle Alevilikle Orta Asya inancı Şamanizm arasında bağlantı kuracak verileri sahadan derledi ve bunları

[1] İbrahim Bahadır'ın "Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar ve Aleviler Üzerindeki Etkileri", başlıklı makalesi, Birikim Dergisi, Aralık 2004, sayı 188, s. 51
[2] a.g.m, s. 46-47

Türk Yurdu dergisinde yayımlamaya başladı. Sözkonusu araştırmada Aleviler Türk'ün örf ve adetini, dilini koruyup yaşatan topluluk olarak kabul görüyordu. Sait'e göre Aleviler gerçek Türk'tü ve Orta Asya inancı olan Şamanizmi hala yaşatıyorlar, saf Türkçeyi kullanıyorlar, ibadetlerini Türkçe yapıyorlardı. Aleviler, "dilini ve töresini" bozmamışlardı.[1]

Cumhuriyet döneminde Alevilerin gerçek Türkler olduğuna dair tezler, büyük ölçüde Baha Sait'in araştırmasından elde edilen veriler ve bu verileri esas alarak düşünce üreten Hilmi Ziya Ülken, Yusuf Ziya ve Besim Atalay gibi aydınların çalışmalarından beslendi. Tohumları İttihat ve Terakki döneminde atılan, Cumhuriyetin ilk yıllarında da filizlenen bu düşünce, Alevilerin Türk milliyetçiliğine başarılı şekilde entegre edilmesinde, ayrıca yeni toplum ve millet kurgusunda Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının yararlandığı ana unsurlardan biri oldu.

Resmi siyasetin biçtiği rolü Alevi-Bektaşiler gönüllü bir şekilde üstlendi. "Milliyetçilik, Alevi varlığının şüpheden kurtarılıp günışığına çıkabilmesi için adeta manivela olarak benimsendi."[2] "Cumhuriyet onları Aleviler olarak değil Türkler olarak" çağırıyordu. "Tek sınıf, tek dil, tek kültür, tek inanç" esasına dayanan resmi siyasetin Alevilerden istediği şey, inançlarını sistemin milliyetçilik anlayışı içinde eritmeleriydi ki, bu amaca Aleviler gönüllüce ortak oldu. Çünkü Aleviliğin gerçek Türklük olduğu tezleri, o güne kadar dışlanan Alevileri, milliyetçilik kurgusu üzerinden meşru bir zemine oturtuyor; Aleviler bu söylemle kendilerine bir yaşam alanı yaratıyorlardı.

Alevilerin cumhuriyete ve Atatürk'e duyduğu sadakate "Atatürk'ün bir Bektaşi figürü" olarak sunulması da eklenmeli tabiiki... Atatürk'ün Bektaşi olduğuna dair inanç, Cumhuriyet devrimlerinin kabullenişinde çok belirgin bir rol oynadı. Cemalettin Çelebi'nin daha 1920'li yıllarda Atatürk'ün mehdi olduğu-

---

[1] Nejat Birdoğan, İttihat- Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey), 1. Baskı, İstanbul, Berfin Yayınları, 1994, s. 22

[2] Bakınız, Murat Küçük'ün "Aleviler ve Türk Milliyetçiliği" başlıklı makalesi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Milliyetçilik, Cilt 4, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 903

na inanması ve kitlelerin de buna inandırılması, babasının adının Ali Rıza olduğuna bakılarak Atatürk'ün de Alevi bir soydan geldiğinin düşünülmesi, Atatürk'e kutsallık kazandırdı. Atatürk'ün Bektaşi kimliğine büründürülmesi, doğal olarak O'nun yaptıklarının bir Bektaşi eylemi gibi yorumlanması sonucunu doğurdu. "Bunun bir sonucu olarak Alevilerde, Cumhuriyet Devriminin, bir yönüyle Alevi Devrimi olduğu izlenimi başarıyla uyandırılmıştı(r)".[1]

Cumhuriyet ve Atatürk'le bütünleşmenin sonucu Alevi-Bektaşiliğin değerlerinin yerini Cumhuriyet esaslarının almasıydı. Nitekim, bu algılama bizzat Bektaşi ileri gelenleri tarafından da beyan edildi. Örneğin Ziya Şakir, 1931 yılında "Cumhuriyet düzeni Bektaşiliğin gerçekleştirmeye çalıştığı halifeliğin kaldırılması, kadına erkekle eşitlik sağlanması, sofu dogmacılığının ezilmesi gibi reformları gerçekleştirmiştir. Bu yüzden Bektaşiliğin varlık nedeni ortadan kalkmıştır"[2] diyordu. Galip Baba'ya göre de Bektaşiler, "Nurlu bir yolda yürümeyi sevgili ve mübeccel Gazisinden" öğrenmişti, dolayısıyla "Esasen vazifeleri çoktan hitam bulmuş olan tarikat müesseselerine (...) yeni cemiyetin ihtiyacı yoktu"[3]

[1] Yasin Aktay, Türk Dininin Sosyolojik İmkanı, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 68

[2] İlhan Başgöz'den aktaran, Ayhan Yalçınkaya, Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996, s. 154

[3] Yarın Gazetesi, 15 Eylül 1930

2. BÖLÜM

BİATTAN SORGULAMAYA

İkinci Dünya Savaşının, Nazi Almanya'sının yenilgisiyle sonuçlanması, batı dünyasında demokrasiye olan inancı güçlendirirken, ABD'nin uluslararası düzeydeki gücünü artırmış ve bu güç, Türkiye'yi serbest piyasa ekonomisine zorlamaya başlamıştı. ABD'nin Türkiye'yi liberalleştirme arzusunun Türkiye'deki taşıyıcısı ise devlet eliyle güçlendirilen, tarım ve ticaret burjuvazisiydi. Savaşta stokçuluk yaparak olağanüstü rantlar kazanan bu yeni sınıf, devlet desteği ile elde ettiği özgüveni ve gücü artık devletin himayesinin kalkması, devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılması için kullanacak cesarete erişmişti.

Tarım ve ticaret burjuvazisi devletin ekonomideki kelepçelerinden kurtulmak isterken, geniş halk yığınları yoksulluğun pençesinde kıvranıyordu. Köylüler, işçiler, "halktan kopuk asık suratlı bürokrasinin" ezdiği kitleler, İsmet İnönü ile sembolleşen tek parti iktidarına karşı öfke duyuyordu. CHP bu kesimlerin

gözünde, köyde dipçiğini kullanan jandarma, üç kuruşluk vergi için bütün sürüyü önüne katıp götüren bir gaspçı idi. Laiklik, kılık kıyafet, alfabe değişikliği, batı kaynaklı kanunlar, Türkçe Ezan gibi Türk modernleşmesinin temel öğelerini reddeden, Batı tipi toplum tasarımına tepkili kesimlere göre de Türkiye'yi modernleştirme amacını taşıyan hukuksal ve kurumsal reformların hepsi "gavur" icadıydı. CHP, her "türlü kötülüğün kaynağı batılılaşmanın" ve "ceberrut devlet" anlayışının temsilcisiydi

Modernleşme karşıtı kitle ile devlete karşı daha fazla ekonomik özgürlük alanı yaratmak isteyen burjuvazinin ve olumsuz ekonomik koşullar altında ezilen geniş yığınların beslediği hoşnutsuzluğa, ABD'nin küresel ölçekte güç haline gelmesi de eklenince Türkiye için çok partili siyasal sisteme geçmekten başka çare kalmamıştı. 1945 öncesinde iki kez deneme yapılmış ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Fırka, bastırılan dinsel muhalefet ve gerici anlayışların dirilmesine yol açınca kapatılmıştı. Ancak şimdi İnönü, "Bir muhalefet partisinin kurulmasına izin vermeye artık hazırdı"[1]

Çığ gibi büyüyen muhalefeti örgütleyecek olan Demokrat Parti'nin ilk kadrosu, CHP'nin, köylü kesimini rahatlatmak için toprak reformu yasasını meclise getirmesiyle oluştu. CHP'nin "Sınıf ayrımlarının derinleşme ve keskinleşme eğilimini anlaması üzerine"[2] hazırladığı Çiftçiyi Topraklandırma Tasarısı'na muhalefet eden Ege'nin toprak ağası Adnan Menderes'in, üç arkadaşı ile birlikte verdiği dörtlü takririn Meclis grubunda reddedilmesinin ardından, partisiyle yolları ayrıldı ve amblemi bir el olan Demokrat Parti kuruldu; parti "kitlesi hazır bir muhalefetin başına geçti"

Karşısında siyasi bir rakip bulan CHP, kaybettiği gücünü kazanmak için "sistemi liberalleştirme" yönünde adımlar attı. Seçim ve dernekler yasasında kısmi iyileşmelere gidildi, basın ve üniversiteler üzerindeki baskılar azaltıldı. Ancak İnönü'nün yumuşama eğilimleri muhalefetin güçlenmesini önleyemedi ve

[1] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, 2. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s.125

[2] Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Temelleri, 2. Baskı, İstanbul, May Yayınları, 1974, s. 196

1946'da yapılan baskın seçimde, yapılan tüm hilelere rağmen DP, 66 sandalye kazandı.

DP'nin bu başarısı karşısında CHP, kitle desteğini artıracak politikalara yöneldi ve kontrol altına alamadığı muhafazakarlığa karşı politikalarını gevşetti. Öyle ki, "Allahın adını asla nedensiz yere anmayan kararlı bir laisist olarak bilinen İnönü (...) okullara din dersi konulmasına karar verdi"[1] 1948 yılında hacca gideceklere ilk defa döviz izni ve vize verildi. 1949'da ilkokul programlarına din dersi konuldu, Ankara Üniversitesi bünyesinde ilahiyat fakültesi açılması kararlaştırıldı ve Diyanet İşleri Başkanı'nın ibadet yerlerinin dışında da dini kıyafetle dolaşmasına dair kanun çıkarıldı. 1925 tarihli tekke ve zaviyelerin kapatılmasını öngören kanunun birinci maddesinde yapılan değişiklikle de 19 türbe yeniden açıldı.[2]

İnönü'nün muhafazakar kesimi tatmin etme düşüncesiyle attığı adımlar, 27 yıllık iktidarının bıraktığı kötü izleri silmeye yetmedi. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde DP, ezici bir zafer kazandı. Ekonomik sorunların ağırlığı altında, jandarma baskısından bunalan geniş halk yığınları Milli Şef döneminin kamburunu sırtında taşıyan CHP'nin karşısında "daha fazla özgürlük vaat eden" DP'yi iktidara taşıdı. 1954 yılında yapılan seçimlerde daha da güçlenerek "zaferini kalıcılaştıran" DP, Türkiye'nin öz gücünü harekete geçiren bir kalkınma modeli izlemediği, zenginleşmeyi de spekülatif hareketlerden sağladığı için iktidarının son dönemlerinde ekonomik sorunların altında ezildi. Ekonomide durgunluk baş göstermiş, temel gıda ürünleri karaborsaya düşmüş ve yokluklar başlamıştı. 1957 seçimlerinde oyları düşüşe

---

[1] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, 2. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s. 131

[2] Açılan türbeler arasında Hacıbektaş dergahı yoktu. Açılan türbeler şöyleydi: Ankara'da Hacı Bayram türbesi, Söğüt'te Ertuğrul türbesi, Bolu- Göynük'te Akşemsettin türbesi, Bursa'da Osman Gazi türbesi, Bursa'da Orhan Gazi türbesi, Bursa'da Çelebi Mehmet türbesi, Çanakkale- Gelibolu- Bolayır'da Gazi Süleyman Paşa türbesi, İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet türbesi, Yavuz Selim türbesi, Kanuni Sultan Süleyman türbesi, İkinci Sultan Mahmut türbesi, İstanbul'da Mustafa Reşit Paşa türbesi, Barbaros Hayrettin Paşa türbesi, Mimar Sinan türbesi, Gazi Osman Paşa türbesi, Aşık Paşa türbesi, Konya'da Selçuk Sultanları türbesi, Akşehir'de Nasrettin Hoca türbesi, Urfa Caber Kalesi'nde Süleyman Şah türbesi *(Tarık Zafer Tunaya, İslamcılık Cereyanı (III), Cumhuriyet Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş, 1998, s.44)*

geçen DP'nin lideri Adnan Menderes, bu ekonomik sorunları unutturmak amacıyla "mukeddasatın gölgesi"ne sığınırken, siyasetin iplerini tarikat şeyhlerinin eline vermeye başladı ve o bilinen sonunu hazırladı.

Milli Şef dönemini, ağır bir baskı altında geçiren, cemleri jandarma baskınına uğrayan Aleviler, çok partili siyasal yaşamın üçüncü denemesinde DP'nin yanında yer aldı; 27 yıllık baskıcı Milli Şef döneminden kurtulmak için, "Yeter Artık Söz Milletin" dedi. Çünkü DP, refah ve demokrasi vaat ettiği kadar, onlara mecliste temsil olanağı da sağlıyordu. Alevi yörelerinde il ve ilçe yönetimleri ve milletvekili aday listeleri oluşturulurken denge gözetiliyor, örneğin "Çorum'da il başkanı Sünni ise, başkan yardımcısı mutlaka Alevi" oluyordu. Bu ilde[1] "Her seçimde Demokrat Parti listesinden iki Alevi milletvekili" seçiliyordu. Örneğin Hüseyin Ortakçıoğlu, Çorum aday listesinin demirbaşlarından biriydi.[2]

DP, kitlesel desteği, Alevi isimleri ve dedeleri parti yönetimlerinde ya da milletvekili aday listelerinde değerlendirerek aldı. İnanç önderlerinin iki önemli yüzü Hacıbektaşi Veli'nin soyundan geldiğine inanılan Çelebiler ile Ağuçan Ocağı Dedesi Hüseyin Doğan idi. Bu iki ailenin herhangi bir ferdinin CHP veya DP'den aday olması, işaret anlamına geliyordu ve dergahın ya da "ocakların" parti yönelimine kanıt oluşturuyordu. Henüz inanç önderlerine yönelik hiçbir sorgulamanın yapılmadığı ve geleneksel yapının korunduğu bir sosyal yapıda Aleviler, bu mesajın gereğini de yerine getiriyorlardı. "Ulusoy'ların ismi hangi listede ise oylar o partiye gidiyordu. Yusuf Ulusoy, DP'den aday ise oylar DP'ye, Ali Rıza Ulusoy CHP'de ise oylar bu kez CHP'ye akıyordu."[3] Aday olunan partiye istenecek destek konusunda dergahın herhangi bir çağrısına gerek yoktu; Alevi inancının hiyerarşik (dede-talip ilişkisi) yapısı içinde bu bilgi, Alevi toplulukların en küçük birimine kadar ulaşıyordu.

---

[1] Kaynak kişi, İhsan Tombuş 2002

[2] İhsan Tombuş, Politikada 41 Yıl (1946- 1987), Ankara, İzgi Yayınları, s.163

[3] Kaynak kişi, Şahin Ulusoy, 2005

Bu hiyerarşik yapı, 1954 yılında DP'nin Tokat listesinden Yusuf Ulusoy'un parlamentoya girmesini sağladı. Yusuf Ulusoy, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nde Birinci Meclis'e giren Cemalettin Çelebi'nin ardından 34 yıllık aradan sonra Çelebiler'in milletvekili gönderebildiği ilk isimdi. Yusuf Ulusoy, 1957 yılında da aynı partiden aday adayı oldu[1] ama listeye giremediği için seçilemedi.

DP'ye Alevi desteğinin akmasını sağlayan diğer isim ise Hüseyin Doğan'dı. 1950 seçimlerinde Malatya'da CHP'den meclise gelen Doğan, "takip ettiği hattı hareketi iyi görmediği" gerekçesiyle 16 Eylül 1950'de istifa etti ve uzun süre bağımsız kaldıktan sonra 1 Nisan 1951'de DP'ye girdi.[2] Bu tarihten sonra da siyasi yaşamını, oğlu İzzettin Doğan'ın iddiasının aksine DP'de, 27 Mayıs'tan sonra da DP'nin devamı niteliğindeki AP'de sürdürdü.[3] Oğlu Doğan Doğan 1954 yılında DP'den aday

---

[1] Cumhuriyet, 8 Ekim 1957

[2] Zafer Gazetesi, 1 Nisan 1951

[3] Hüseyin Doğan'ın oğlu Cem Vakfı Başkanı Prof. Dr. İzzettin Doğan, babasının siyasi çizgisi ve DP'deki mücadelesi konusunda kamuoyunu ve özellikle de Alevileri yanıltıcı bilgiler sunuyor. İzzettin Doğan'ın tek taraflı ve kasıt içeren aktarımları, çoğu kez soruşturulma gereği duyulmadan kimi araştırmacılar tarafından da kabul görüyor ve kaynak gösteriliyor. İzzettin Doğan'ın buradaki amacı tahmin edileceği gibi DP'nin, Nurculara verdiği taviz karşısında tepkisiz kalan babasını aklamaya çalışmaktan ibarettir. Cemal Şener, Yaşayan Alevilik adlı kitabının 183. sayfasında Hüseyin Doğan'ın 1946 yılında milletvekili seçildiğini ve bu hakkından feragat ettiğini belirtmekte ancak neden feragat ettiği konusunda açıklama yapmamaktadır. İzzettin Doğan da 1946'da babasının İnönü tarafından kendisinin bilgisi dışında aday gösterildiğini, İnönü'nün, Hüseyin Doğan adına oy pusulaları bastırdığını söylemektedir. 1946 seçimlerinde Doğan'ın 128 bin oy aldığı konusu da bir başka iddiadır. Oysa 1946 seçimlerinde Hüseyin Doğan'ın milletvekilliğinden feragat etmesi söz konusu değildir. Hüseyin Doğan, 1946'da bağımsız aday oldu ve Kenan Kayatekin'in *(Lütfi Kaleli, Kimliğini Haykıran Alevilik, Alev Yayınları, Kültür Dizini: 18, Ağustos 1993, s. 145)* belirttiği gibi 128 bin oy almadı. Kayatekin 1950 seçimlerinde Malatya'daki seçmen sayısının 195 bin 582, geçerli oyun da 173 bin olduğu bilgisini vererek, 1946 seçimlerinde seçmen sayısının daha düşük olacağı ve Doğan'ın 128 bin oy alamayacağı sonucunu çıkarmaktadır. Bilinen şu ki, Hüseyin Doğan, 1950 seçimlerinde CHP'nin Malatya listesinden kontenjan aday gösterildi ve milletvekili seçildi. Doğan, seçildiğinde DP'lilerin itirazı ile karşılaştı. DP'liler, askerliğini yapmadığı gerekçesiyle seçilme yeterliliği taşımadığını ileri sürerek Doğan'm milletvekilliğine itiraz ettiyse de itiraz haklı bulunmadı. (TBMM Arşivindeki Özlük dosyası) Hüseyin Doğan'ın CHP'deki varlığı çok kısa sürdü; 1950 yılının Eylül ayında bu partiden istifa etti ve 1951 yılının Nisan ayında DP'ye geçti. İzzettin Doğan, babasının DP'ye transferini, Hüseyin Doğan'ı rakip görenlerin İsmet Paşa'da yarattığı Alevi korkusuna dayandırıyor. Doğan'a göre, Alevilerin tehdit olacağına dair inancın İnönü'de yerleştirilmesi sonucunda Hüseyin

oldu ama seçilemedi, 1957 seçimlerinde ise listeye hiç giremedi. Bu iki nüfuzlu ailenin dışında Veysel Varol, Ali Dedekargınoğlu gibi isimler de DP'nin diğer Alevi kökenli milletvekilleri oldu.

DP'nin, Ulusoy ve Doğan ailesi üzerinden Alevilerle temsili düzeyde geliştirdiği ilişki, CHP ile DP arasında siyasi bir rekabete de yolaçtı. 1954 seçimlerinde CHP, yanına çekebildiği bazı Bektaşileri parti propagandasında görevlendirdi ve Kırşehir'den Sivas'a yolladı. Bektaşiler, "DP, iktidarı aldığı takdirde sizi camilerde zorla ibadete mecbur edecek" propagandasını yürütürken, bu propagandayı etkisiz hale getirmek isteyen DP'liler ise laikliği hatırlatarak "CHP, dini siyasete alet ediyor" diyorlardı. CHP, 1957 seçiminde de Hacı Bektaş Belediye Başkanlığı yapan Ali Rıza Ulusoy'un meclise girmesini sağlıyordu.

Aleviler üzerindeki bu siyasi rekabet, tabii ki, onların inançlarının kabulü yönünde bir seyir izlemedi. Milli Şef döneminin

---

Doğan'ın İnönü ile arası açıldı ve bunun sonucunda partiden ayrıldı. Oysa Hüseyin Doğan'ın, İsmet İnönü'de Alevilerin tehdit olacağına dair şüpheyi uyandıracak herhangi bir eylemi olmamıştı; kaldı ki, kendisinin CHP'deki varlığı yalnızca 4 ay sürmüştü ve bu kadar kısacık bir zaman diliminde kendisinin hiçbir icraatı olmamıştı. İzzettin Doğan, babasının CHP'den istifa ettikten sonra Demokrat Partililer tarafından rahat bırakılmadığını, Alevilerin de kanunlardaki eşitlik ilkesinden fiilen yararlanması koşuluyla Menderes'in transfer teklifini kabul ettiğini ileri sürüyor ve Nurculuğun devlete nüfuz etmesiyle birlikte DP'den ayrıldığını belirtiyor. Ne yazık ki, bu bilgi de yanıltıcı. Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan, 1954 seçimlerinde DP'den aday oldu ama seçilemedi. Üstelik Doğan Doğan, 1954 seçimlerinde Nur cemaatinin temsilcisi Ali Kaçar'la aynı listedeydi. Nurculuğa tepkisi olan birinin bu tarikatı kollayan bir partide oğluna siyaset yaptırması izaha muhtaçtır. Hüseyin Doğan'ın Nurculuğun gelişmesine ilişkin tepkilerine hiçbir yayın, belge ya da anıda rastlanmaması bunu doğrulamaktadır. Çünkü Hüseyin Doğan iddia edildiği gibi hiçbir zaman DP'den ayrılmamıştı. Bu savımızın dayanağı TBMM'deki özlük dosyasında yer alan bilgidir. Hüseyin Doğan, 1965 yılında AP'den milletvekili seçildiğinde meclise verdiği özgeçmişinde "1957'de DP Malatya İl Başkanı olarak 1960'a kadar vazife yaptım" demektedir. Burada, Hüseyin Doğan'ın 27 Mayıs'tan sonra Sivas'a sürgüne yollandığını da anımsatmakta yarar var. Eğer Doğan Dede DP'den ayrılmış olsaydı, sürgüne gönderilmezdi.

İzzettin Doğan, babasının siyasete ve DP yönetimine etkisi konusunda da "DP'nin ilk dönemlerinde Doğan Dede'nin de etkisiyle Alevi-Sünni ayrımı devlet dairelerinde, kamu kesiminde çok fazla olmamıştı. Birçok Alevi yurttaş üst düzeylerde göreve gelebilmişti" demektedir. *(İlhan Selçuk, Gencay Şaylan, Şenay Kalkan, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, 2. Baskı, İstanbul, Yön Yayıncılık, 1994, s.103)* İzzettin Doğan, bu sözleriyle babasına olağanüstü bir güç vehmetmekte ve Menderes'in karşısında iradeli, sözünü dinleten bir politikacı portresi çizmektedir. Oysa İzzettin Doğan'ın dediği gibi Alevilerin bürokraside yer alışını bir kişinin gücüne bağlamak hem objektif değil ve abartılı hem de kanıt olabilecek bir veriden yoksun.

baskıları, DP iktidarları döneminde azalmış olsa bile Alevilere daha fazla özgürlük alanı açılması gibi bir gelişme kaydedilmedi ve bir bütün olarak değerlendirildiğinde, "Alevilerin konumları DP zamanında da değişmedi". Çünkü, DP'nin, "inanç özgürlüğü" söylemi çoğunluğun inancı olan Sünnilik için geçerliydi; aynı özgürlük sayısal yönden azınlıkta olan Alevileri kapsamıyordu. Din ve vicdan özgürlüğü gibi bir söylemin arkasına sığınarak aslında gericiliğe taviz veren Menderes, Sünni tarikatları siyasetin aktörleri durumuna getirirken, partisindeki milletvekilleri ve delegeler kongrelerde hilafetin geri getirilmesini, fes ve çarşaf giyilmesini, Arapça yazıya dönülmesini istiyor, "Alevilerin mehdisi Atatürk"ün heykelleri saldırılara uğruyordu. Yeşil neşriyat sayısında patlama olmuş, "9 yıl içinde 1500 fahri Kuran Kursu, 702 ücretli Kur'an kursu faaliyete" geçirilmiş, 1950'de 2.5 milyon lira civarındaki Diyanet İşleri Teşkilatı bütçesi 10 yılda 37 milyona"[1] çıkarılmıştı.

DP'nin, muhafazakar kesimi cesaretlendiren icraatlarına Alevi milletvekilleri ise sadece seyirciydi. Türkçe ezanın Arapça'ya çevrilmesiyle başlayan geriye dönüş, giderek artan şekilde ve Alevileri tehdit eden boyutlarda gelişme gösterirken, Alevilerin sistemden kaynaklanan sorunlarını takip etmek noktasında Alevi milletvekilleri, entelektüel donanımın yetersizliği kadar etkili olan cesaret yoksunluğundan dolayı suskundu. Oysa, parlamenter düzeydeki suskunluğa karşın o yıllarda rejime biatta gedikler açılmış ve sorgulama başlamıştı bile. Hüsniye, Buyruk ve Makalat gibi yazılı kaynakların Latin alfabesine çevrilmesi, bu yolla "Sünni islamla yazılı tartışmanın" başlaması hem bu sorgulamanın hem de daha sonraki yıllarda güçlenecek uyanış hareketinin ilk adımlarıydı. DP'nin muhafazakar kesime verdiği tavizlere tepki niteliği taşıyan sözkonusu canlanma, toprağa düşen tohum gibiydi ve tohumun yeşermesini sağlayacak uygun iklim koşullarını 27 Mayıs yaratacaktı.

[1] Mim, 2 Mart 1960, Sayı 89

3. BÖLÜM

ALEVİLERİN UYANIŞI (1960-1966)

Birlik Partisi'nin, Alevilerin kurduğu ilk siyasal oluşum olarak siyaset sahnesine çıkışı, 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında oluşan siyasal atmosferle yakından bağlantılıydı. İhtilalden sonra hazırlanan anayasa ile bireyin hak ve özgürlüklerinin çerçevesi genişletilmiş, siyasi partiler hukuksal güvenceye kavuşturulmuş, planlı ekonomiye geçilmiş, işçilere grev hakkı tanınmış ve "yeni siyasal seçeneklerin" çıkmasını sağlayacak altyapı oluşturulmuştu. Yeni Anayasanın Alevilere sağladığı en önemli kazanım ise geleneksel yapının şehirlerde çözülmesiyle birlikte temel kurumları işlevsizleşmeye başlayan Alevilerin, Sünnileşmesini hızlandıran zorunlu din derslerinin kaldırılmasıydı.

Homojen özellikler arz etmese de, ihtilal kadrosu Aleviler konusunda olumlu bir bakış açısına sahipti. Atatürk ve Cumhuriyet devrimlerinin övgüsüyle yetişen ve Türk milliyetçiliğinden beslenen bu kadronun kimi yüzleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren işlenen "Alevilerin gerçek Türk olduğu" tezlerinden

hayli etkilenmişlerdi. Daha 1958 yılında Demokrat Parti iktidarını devirmek üzere darbe planları hazırlayan 9 Subay ekibinde yer alan Milli Birlik Komitesi Üyesi Suphi Gürsoytrak, "Komite üyeleri, genellikle İslam Birliği'ne, inanmıyordu, ümmetçi değildi. İslamiyet, kadının yaratıcı gücünü dışlayan bir yapıya sahipti. Alevilik'te kadın-erkek eşitliğinin var olması bile bu inanca sıcak bakmamıza neden olurdu. Alevilik, İslamiyet'in Türk yorumudur ve Türklüğü Orta Asya'dan günümüze taşımıştır"[1] derken, MBK'nın bir diğer üyesi Muzaffer Karan'a göre Alevilik "Gerçek Atatürkçülüğün ta kendisi"ydi. Aleviler, "Arap Müslümanlığına karşı Türk müslümanlığını, Arapça'ya karşı öz Türkçe'yi, Mecelle Kanunlarına karşı uygarlık kanunlarını, akla gelebilen bütün gerici tutum ve davranışlara karşı ilericiliği, eşitliği, özgürlüğü ve uygarlığı benimsemiş ve bunları savunan kişiler"di.[2]

Anayasa Komisyonu'nun Başkanı Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ise Alevilerin aleyhine işleyen devlet yapılanmasının değişmesi gerektiğine inanıyordu. Türkiye'de laiklik anlayışını din ve vicdan özgürlüğü ile bağdaştıramıyor ve "Devlet Sünniler için ne yapıyorsa, Aleviler için de yapmak zorundadır. Alevilere de Sünniler gibi, kendi mezheplerine mahsus ibadethanelerinde kendi dini ayinlerini yapma, cenazelerini kendi ayinlerine göre kaldırma hakkı tanımak, okullarda Alevi mezhebinde olan öğrenciler için de gereken tedrisatı yapmak icap eder" diyordu.[3]

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ise 1961 yılında Köşk'ün kapısını Alevilere ve ozanlarına açtı. Ünlü halk ozanı Ali İzzet Özkan, şair Behçet Kemal Çağlar aracılığı ile Köşk'e çıkarıldığında "Cemal Ağa", "Türk'ü anlamak için Türk'ü dinlemek gerekir" diyerek Ali İzzet'ten Anadolu'ya çıkmasını, sazı ve sözüyle kardeşliği anlatmasını istedi. Ali İzzet de, "Aşık olan gezer gurbet illeri/ Böyledir mürşitten icazetimiz" diyerek yollara düşüp, Sivas yöresini baştan aşağı dolaştı.[4]

Gürsel, aynı yıl bir Alevi heyetini dinledi. Bu, Alevilerin toplu bir şekilde bir Cumhurbaşkanı ile yaptıkları ilk görüşmey-

[1] Kaynak kişi Suphi Gürsoytrak, 2001
[2] Cem, Yıl 1, Ağustos 1966, Sayı 2, s.13
[3] Cem, Yıl 1, 20 Eylül 1966, Sayı 3, s. 9
[4] Aşık Ali İzzet Özkan, Kırkambar, İstanbul, 1974, s. 6

di. Avukat Cemal Özbey'in başkanlık ettiği heyetin Gürsel'le yaptığı görüşmeden sonra bir dizi gelişme yaşandı ve ilk Hacıbektaş dernekleri kuruldu. 1961 yılında, Hacıbektaş'ta "Hacıbektaş'ı Turistik Bakımdan Güzelleştirme Derneği"[1] açıldı. 1962 yılında ise Ankara'da Dr. Ali Haydar Ulusoy öncülüğünde Hacıbektaş Kültür, Kalkınma ve Yardım Derneği ve yine Ankara'da Avukat Celalettin Ulusoy'ın öncülüğünde Hacıbektaş Turizm ve Tanıtma Derneği faaliyete geçti.

Bunu, Hacıbektaş Kültür, Kalkınma ve Yardım Derneği'nin Ankara'da 9 Mayıs 1964'te düzenlediği Hacıbektaş gecesi izledi.[2] 1964 yılında Büyük Sinema'da Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in de davet edildiği bir cem töreni yapıldı. Sinemanın tıklım tıklım dolduğu ceme MBK üyelerinden, senatör Suphi Karaman da katıldı ve Karaman, Alevilerin 7 ulu ozanından biri olan Şah Hatayi'nin Şah İsmail olduğunu bu cemde öğrendi.[3] Bu olumlu hava içerisinde 1964 yılında da nihayet Hacıbektaş Dergahı, dönemin Adalet Bakanı Sedat Çumralı, Gümrük ve Tekel Bakanı Mehmet Yüceler ve Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş'ün de katıldığı törenle müze olarak açıldı.

Alevilerin Diyanet Teşkilatı'nda temsili de Cumhuriyet tarihinde ilk kez 27 Mayıs sonrasında gündeme geldi. Laik bir devlet yapılanması içerisinde olmaması gereken, mevcut özelliği ile sadece Sünni mezhep mensuplarına hizmet ettiği için Anayasa'nın eşitlik ilkesine de aykırılık içeren Diyanet İşleri Teşkilatı'nda bir Alevi Masası kurulması 1963 yılında tasarıya dönüştü ve Meclise sunuldu. Tasarıyla "Cemal Gürsel, bizzat ilgileniyordu." Gürsel, Cemal Özbey'in anlatımlarına göre "Aleviliğin Diyanet İşleri teşkilatında temsil edilmesine gayret gösteren tek başkan olmuştu. Alevi-Sünni tefrikini ortadan kaldırmak, kardeşi kardeşe tanıtmak, kaynaştırmak, ideallerinin en önemlilerinden biri idi. Hatta bunu yapamazsa öbür dünyaya gözlerinin açık gideceğini ifade etmiş ve o zamanki Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu'na yetki vermişti."[4]

---

[1] Karahöyük Dergisi, Yıl 1, 1 Ağustos 1964, Sayı 2, s. 2
[2] a. g. y., Sayı 6, s.26
[3] Kaynak kişi Suphi Karaman, , 2002
[4] Cem Dergisi, Yıl 1, 5 Ekim 1966, Sayı 4, s.12

Mezhepler Müdürlüğü'nün kuruluşuna ilişkin tasarı, Meclise gelir gelmez fırtına koptu. Sağcı basın, tasarının aleyhinde günlerce süren yayın yaptı. Alevilik "ilmen ve tarihen hiçbir gerçeğe dayanmayıp, tamamen efsane ve mugalataya" dayalı bir inanç olarak tanımlanıp Alevilerin, "İslamiyetin ifade ettiği vahdet ruhu için ciddi bir tehlike" olduğu yazıldı ve "bu zümrenin" ehli sünnet mezhebi ile eşit tutulmasının 27 milyon müslümanla alay etmek olduğu ifade edildi. Hatta, "Kanuni müeyyedilerle eşitlikleri teminat altına alınan Kızılbaşların yarın camilerimizde mum söndürme merasimleri yapmaya yeltenmeyeceklerini kim temin edebilir?" sorusu ortaya atılacak kadar ileri gidildi.[1]

Mezhepler Müdürlüğü'nün kurulmasıyla "İslamda tefrika yollarının açılacağı" iddialarını gerekçe gösteren sağcı basının "Alevi-Sünni arasında fark yoktur. Hepimiz müslümanız" tavrı, Diyanet İşleri Teşkilatı'nın da yıllardır savuna geldiği bir tezdi. Diyanet'e göre, "Alevilerle Sünniler arasında fark gözetilmemektedir; zira bu iki grup arasında bazı yerel örf ve inamlarla ayrıntıya ilişkiler meseleler dışında temel dini konularda herhangi bir farklılık söz konusu değildir" ve "Alevilerle Sünniler arasındaki görüş ayrılığı dini olmaktan çok, siyasidir.[2]

Sağcı gazetelerde Aleviliği hedef alan yayınlar bir kampanya halinde sürüp gitti. Yayınların ardı arkası kesilmeyince, üstelik asırlar boyunca sürüp giden "mum söndü" hikayelerine gazete sayfalarında atıfta bulunulunca Ankara'daki üniversitelerde okuyan gençler, saldırıları kınayan bir bildiriyi Mustafa Timisi, Seyfi Oktay, Engin Dikmen ve Ali İlhan imzasıyla kamuoyuna duyurdular. Bildiri ve protesto, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Alevilerin yaptığı ilk eylemdi ve daha önce buna benzer bir olay yaşanmamıştı. Bildiri yayımlamakla yetinmeyip saldırıları izlemek üzere 12 kişilik bir komite oluşturan grup, kendilerinin ifadelerine göre "Türkiye'de Alevilerin de var olduğunu" göstermek istemişti.[3]

---

[1] Fikret Otyam, Hu Dost, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1964, s. 99
[2] İştar Gözaydın Tarhanlı, Türkiye'de Diyanet, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s. 71
[3] Kaynak kişi Seyfi Oktay, 2002

Bildiri, rejimin hilafına hiçbir ifade içermiyor, anayasadaki laikliğe atıf yapılarak inanç özgürlüğüne ilişkin anımsatmalarda bulunuyordu. Bildirideki ifadelere göre, laikliğin 4 boyutu vardı. Bunlar, "İtikat, ibadet, teşkilatlanma, tedris ve teldin hürriyeti"ydi. "Mevcut durumda itikat ve ibadet hürriyeti anayasa tarafından serbest bırakılmış" ancak "teşkilatlanma, tedris ve teldin hürriyeti" sağlanamamıştı. Mezhepler Müdürlüğü'nün kuruluşuna ilişkin tasarı işte bu 3 ve 4. maddenin uygulanmasını mümkün kılacak düzenlemeydi ve mecliste kabul edilmesi halinde "laiklik prensipleri tam manasıyla memlekette tatbik edilmiş" olacaktı.

Bildiriyi kamuoyuna duyuranların, "Alevi Türkler" tanımlaması ile Türklük vurgusunu öne çıkardıkları dikkati çekiyordu. Alevilik ve Türklük arasında bağlantı kurularak Aleviliğe meşruiyet kapısı aralamaya çalıştıkları gözlenen Alevi gençler, "Irkan Öz Türk, dinen Müslümanız" diyor, "Şii-Alevi camia" tanımlamasıyla Aleviliğe İslami bir şemsiye açıyorlardı.[1]

Alevi gençler, bildirgeden sonra, aynı yıl ülkedeki laiklik uygulamasını tartışmaya açtılar. "Alevi kimliğinin devlet tarafından kabul edilmesinin zamanının geldiğini anımsatmak ve tanınma isteklerine bilimsel destek bulmak amacıyla 28 Nisan 1963'te düzenlenen "Türkiye'de Laiklik ve Tatbikatı" konulu açık oturum dönemin önemli isimlerini bir araya getirdi. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Yeni Çağ Profesörü Adnan Erzi, Erzincan CHP Milletvekili Zeynel Gündoğdu, Çanakkale CHP Milletvekili Şefik İnan, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bahri Savcı ve Prof. Dr. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun katıldığı panelde, laiklik, akademisyenler ve siyasetçilerce ele alındı.

Alevilere, Osmanlı dönemini anımsatan hakaret ve aşağılamayla hitap eden sağcı basına bir tepki de İstanbul'daki gençlerden geldi. O sırada İstanbul'daki Şehir Tiyatrosu'nda Müsahipzade Celal'in "Mum Söndü" adlı oyunu sahnelenmekteydi. İstanbul'daki gençler, hem tiyatro oyununa hem de tasarıya karşı çıkanların kışkırtıcı yazılarına yönelik tepkiyi birleştirdi ve gelişmeleri "Muaviye zihniyeti"nin ürünü sayarak şu soruyu

[1] Halis Tosun, Alevi Kimliğiyle Yaşamak, İstanbul, Can Yayınları, Eylül 2002, s. 51-53

ortaya attılar: "Milli Mücadelede Atatürk'ün yanında yer alanlar, Türk halk dilini yaşatanlar, devrimlere sadakatle ve inatla bağlı kalmış olanlar, Aleviler değil midir?"[1]

Aleviler, bu soruyla Milli Mücadele saflarında Atatürk'ün yanında yer almaları, Türk dilini ve töresini yaşatmaları dolayısıyla devlete ödeyeceği borç çıkarıyor ve Atatürk devrimlerine duyulan sadakatin karşılığını, yani borcun ödenmesini bekliyorlardı. Alevilere göre sözkonusu borç, o an için ancak Diyanet'te Alevi Masası kurularak ödenebilecekti.

Alevilerin yönelttiği soruya ve tanınma talebine siyasetin verdiği yanıt "ret" oldu. İsmet İnönü hükümeti, Diyanet'te Mezhepler Müdürlüğü'nün kurulmasını öngören tasarıyı geri çekerek, devletin Alevi kimliğini kabule yanaşmadığını gösterdi. İsmet İnönü, daha sonraki yıllarda yaptığı açıklamalarda belirttiği gibi Alevilik-Sünnilik ikiliğinin laiklikle çözümlendiğini ve sorunun tarihte kaldığını düşünüyordu. Gerçekte ise İnönü'nün yaptığı tercih, Sünni çoğunluğun desteğini kaybetmeme düşüncesinin sonucuydu ve tamamıyla oy korkusuna dayanıyordu.

Tasarının geri çekilmesiyle, sağcı gazetelerdeki aleyhte yayınlar kesildi. Ancak bu geçici bir suskunluktu ve daha sert saldırıların yaşanması için 1960'lı yılların ikinci yarısını ve bir işareti beklemek gerekiyordu.

İşareti Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Elmalı verdi. İstihbarat birimlerinin "Nurcu olduğu, bazı söz ve davranışlarının milli bütünlükle bağdaşmadığı" raporları üzerine Suat Hayri Ürgüplü hükümeti zamanında veto yiyen ancak 1965 yılının Aralık ayında Demirel hükümeti zamanında Diyanet İşleri Teşkilatı Başkanlığına atanan Elmalı'nın (17.12.1965-25.10.1966) referansı İlim Yayma Cemiyeti'ydi. Göreve başladığında şeriatçı düşünceleriyle bilinen Cemalettin Kaplan'ı başkan yardımcılığına getiren, teşkilatta Nurcu bir kadrolaşmaya yönelen, DİB'in müfettişlerini Nurculuk propagandasında görevlendiren Elmalı, infial yaratan sözlerini göreve henüz başladığında söyledi ve Alevileri aşağılamak için kullanılan "mum söndü" iftirasını çağrıştıracak şekil-

[1] Cemal Özbey, Alevilik Üzerine Tartışmalar, Ankara, Emek Basımevi, 1963, s. 36

de "Alevilik sönmüştür" dedi. Bu sözlerin basına yansımasıyla birlikte gözler hem Alevilere hem de Diyanet teşkilatına yöneldi. Diyanet teşkilatındaki Nurcu örgütlenmenin boyutlarının rejimi tehdit edecek düzeylere ulaştığı, Elmalı'nın görevlendirdiği diyanet müfettişlerinin "Halkın huzuru isteniyorsa şeriat takip edilmelidir"[1] dedikleri ortaya çıktı.

Elmalı'nın sözleri Alevilerde ne kadar infial yarattı ise gerici kesim için de o kadar cesaret verici oldu. Türkiye'nin dörtbir yanında Alevi cenazeleri camilere sokulmadı, oruç tutmayanlar dövüldü, "İslam dini aleyhine çevrilen entrikalarda en aktif rolleri" aldıkları düşünülen Alevilerin sindirilmesine yönelik saldırılarda belirgin bir artış kaydedildi.

Alevilerin partileşme sürecini tetikleyen Ortaca olayları da işte bu sırada, Elmalı'nın görevden alınması konusunda belli bir tazyikin oluştuğu dönemde yaşandı.

5 Haziran 1966'da kısmi senato seçimleri yapılacaktı. Seçim kampanyası dönemine damgasını vuran hararetli konu Nurculuk ve bu cemaat mensuplarının devlet içindeki örgütlenmesiydi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Nurculuğa destek veren Başbakan Süleyman Demirel'e "Nurcu değilsen, Ben Nurcu değilim de" lafını söylettirmek istiyor ancak Demirel, senato seçimlerinde Nurcuların desteğini kaybedeceği endişesiyle ne "Ben Nurcu değilim" diyebiliyor ne de kamuoyundan gelen baskılara rağmen Elmalı'yı görevden almaya yanaşıyordu.

Ortaca olayları Nurculuk tartışmalarının gölgesinde senato seçimlerinin hemen öncesinde meydana geldi. Muğla'nın Ortaca kasabasında Sünni Kızılyurt köyü ile Alevi Feyziye köyü arasında var olan arazi anlaşmazlığı, Nurcu kışkırtma ile mezhep kavgasına dönüştü. Alevilerin gittiği sinemanın basılması sırasında Sünni kökenli bir genç vuruldu; birkaç gün sonra Alevi bir kadına eşinin gözleri önünde tecavüz edildi. Tecavüzle birlikte olaylar çığırından çıktı, Feyziye köyünün köprüsü havaya uçuruldu; köy ablukaya alındı ve Alevi köyünde gıda sıkıntısı baş gösterdi, can güvenliği tehlikeye düşen Aleviler silahlandı.

[1] Cumhuriyet, 13 Ekim 1966

Günlerce süren bu gerilim kısa sürede yurdun dört bir yanına yayıldı. Aleviler, kuşatma altındaki köye yardıma gideceklerini belirten açıklamalar yaparken, bir grup Alevi, "Laik Cumhuriyet istiyoruz" yazılı çelengi, Anıtkabir ve Zafer Anıtı'na koyduktan sonra o sırada tedavi gören Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i hastanede ziyaret etti.[1] Üniversite gençliği, yayınlandığı bildiride "tarikat kavgası olmaz" diyen Demirel'e tepki gösterip, "Biz fetva değil, tedbir istiyoruz (...) Biz Başbakandan Yüksek Mahkeme'nin (Yargıtay'ın Nurculukla ilgili kararı kastediliyor) mahkum ettiği bir zihniyeti değil, milli mücadelede Mustafa Kemal'in yanında, milli birlik ve beraberliğin timsali olan bir zihniyete saygılı olmasını istiyoruz" yanıtını verirken, Alevilerin ileri gelen dedelerinden Halil Öztoprak, Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'a çektiği telgrafta "Anayasayı çiğneyenlere karşı tedbir alınmasını" isteyip "ordu milletin namusunu korumakla görevlidir" anımsatmasında bulundu.[2]

İzmir'deki Aleviler, Cumhurbaşkanı, Başbakan, İçişleri Bakanı, Meclis ve Senato başkanları ile Genelkurmay ve Milli Güvenlik Kurulu'na mektuplar yazarken, AP içindeki Aleviler de Demirel'e başkaldırdılar. Sivas'ta AP İl Genel Meclisi Üyesi Fahri İngün, Süleyman Demirel'i "vazifeye", Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Elmalı'yı da "istifaya" davet edip, "Kıbrıs'ta Türk vatandaşlarımıza Rumlar tarafından yapılan işkencenin daha ağırı Feyziye köyündeki Alevi Türklere reva görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı olarak susmamalısınız" diyordu. AP Sivas İl Daimi Encümen Üyesi Ali Rıza Nevruz'un ise "Atatürk'ün izinden yürümüş kişileriz. Bu durum devam ettiği takdirde muhasara altında bulunan kardeşlerimize yardım edeceğiz"[3] diyerek, Ortaca olaylarını basit bir zabıta vakası şeklinde değerlendiren Demirel'e tepki gösterdiği görülüyordu.

Hemen hemen bütün bildiri ve açıklamalarda İbrahim Elmalı, olayların baş tahrikçisi şeklinde değerlendiriliyordu. Elmalı'nın açıklamaları ile Diyanet'teki kadrolaşmanın, Nurcuları

[1] Milliyet, 17 Haziran 1966
[2] Akşam, 17 Haziran 1966
[3] Milliyet, 15 Haziran 1966

cesaretlendirdiği, Demirel'in gericiliğe taviz verdiği tespitlerinin yapıldığı bildirilerde, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağının ipucu veriliyordu. Üniversiteli gençler şöyle diyordu: "Hayasızca oyunlara artık seyirci kalmayacağız, meşru müdafaa hakkımızı kullanacağız"[1]

Ortaca olayları siyaseti dalgalandırdı. İsmet İnönü, Ortaca olaylarını Nurculuğun ulaştığı boyutların kanıtı şeklinde sundu; partisinin Malatya Senatörü Zeki Tulunay, Zonguldak Milletvekili Kenan Esengin ve Aydın Milletvekili Şükrü Koç, yazılı soru önergeleriyle hükümetten bilgi istedi. O sıralarda Tunceli'ye giden Tulunay, Tunceli'de de "endişe" olduğunu görerek partisine bilgi aktarınca, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, konuyu Demirel'le görüşmek üzere Nihat Erim'e görev verdi. Erim, Başbakan Demirel'den "acele, aydınlatıcı, teskin edici bir konuşma" yapmasını ayrıca Tulunay'ın soru önergesine "acele cevap yazmasını" istedi, [2] görüşmenin ardından yaptığı açıklamada ise, Ortaca olaylarının "arazi ihtilafından" kaynaklandığını söyledi.[3] Fakat Erim'in açıklaması tatmin edici olmamış olacak ki, "CHP'li (...) senatörler İnönü'yü ziyaret etti. Muğla'ya Sünni-Alevi işini anlatmak için bir heyet gönderilmesini" istediler. Ancak konunun "Meclis, senato, genel merkez yönetim kurullarında" ele alınmasından sonra heyet gönderilmesinden vazgeçildi" ve "Yalnız Turan Şahin'in gönderilmesi uygun görüldü"[4]

TİP'in Ortaca olaylarına yaklaşımı sınıfsaldı. "TCK'nın dini inanç ve davranışları tecavüzden korumak maksadını güden 175. maddesinin" ancak devletin tanıdığı din ve mezhepleri koruduğuna işaret eden, TCK'nın Anayasa'daki eşitlik ilkesine uygun şekilde değiştirilmesini talep eden TİP, olaylara yanlış teşhis konulduğu kanaatindeydi. TİP'e göre, "bu tehlikeli bir tutumdu" ve "yurttaşları din ve mezhep ayrılıkları bakımından birbirine düşürmek hem iç hem dış sömürücülerin işine" gelmekteydi.

Ortaca olaylarını basit bir zabıta vakası gibi görmeye çalışan Başbakan Süleyman Demirel'e göre ise ortada "münferit bir

[1] Ulus, 17 Haziran 1966
[2] Nihat Erim, Günlükler 1925- 1979, İstanbul, YKY Yayınları, 2005, s. 829
[3] Milliyet, 15 Haziran 1966
[4] Nihat Erim, Günlükler 1925- 1979, İstanbul, YKY Yayınları, 2005, s. 830

hadise" vardı. Çünkü, "Türkiye halkı, senelerden beri devam eden ihtilaflarını" geride bırakmıştı; artık "Mezhep kavgası olamaz"dı; "Laik kanun ve hukuk devletinde birtakım mücerret farzı ve mesnetsiz şeyleri mesele imiş gibi ortaya çıkarmayı artık herkes" bırakmalıydı.[1] Demirel'in bu bakış açısını "Hiç yoktan mezhep kavgası yaratılıyor"[2] değerlendirmesini yapan CKMP de paylaşıyordu.

Alevilerin siyasilerin tavrı karşısında hissettiği duygu ise sahipsizlik ve yalnızlıktı. Örgütlü gericiliğin doğrudan kendilerini hedef aldığını düşünen Aleviler, en temel insan haklarının dahi yeterince savunulmadığını sadece Ortaca'da değil yurdun dörtbir yanında gerçekleşen saldırılar karşısında hükümetin ve diğer siyasi partilerin duyarsız kaldığını düşünüyorlardı ki, 1960'lı yılların birinci yarısına doğru yaşanan saldırılar, zaten bir hassasiyet geliştirmişti.

Alevilerin İlk Yayın Organları: Ehl- i beyt Yolu ve Cem Dergisi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yayınlanan periyodik ilk Alevi gazetesi Mart 1966'da yayımlanmaya başlanan Ehli-beyt Yolu idi. Ehl-ibeyt Yolu, Yeni Ehlibeyt, Ehlibeyt adlarıyla yayımlanan gazete, "Osmanlı Cumhuriyet devri dahil sosyal, iktisadi ve politik bakımdan yasalara rağmen hakkı yenmiş olan Türkiye'deki 10 milyonun üstünde olan Alevinin korku perdesini yırtıp, onu bir şahsiyete kavuşturma"[3] iddiasıyla çıktı. Gazetenin kurucusu Tunceli kökenli Doğan Kılıç Şeyhhasan'lı idi. Gazetenin adı olan Ehli-beyt Yolu logosunun hemen altında "Laikliği, vicdan ve fikir hürriyetini savunur" ibaresi yazılıydı.

Gazete, Cumhuriyet'e karşı eleştirel bir duruşa sahipti. Cumhuriyet, "Osmanlı'nın bakiyesi" görülüyor, rejimin Alevilere "ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığı"[4] ileri sürülüyordu.

---

[1] Milliyet, 15 Haziran 1966
[2] Zafer, 18 Haziran 1966
[3] (Ehl-ibeyt, Yıl 2, 5.11. 1969, Sayı 8, s. 1
[4] a. g. y., s.1

Gazetenin kurucusu Şeyhhasanlı da, Anayasa'nın laiklik ilkesi konusunda döneme göre radikal ve cesur söylemiyle dikkati çekiyordu. Şeyhhasanlı, Türkiye Cumhuriyeti'nin din ve devlet ilişkilerini sorgularken, Diyanet İşleri Başkanlığı'nm "politik bir makam olan Başbakanlığa bağlı olması"nı laikliğe aykırı buluyor ve "Bu Diyanet İşleri reisliği yalnız ve yalnız Hanefi mezhebinin içtihatlarına uygun tanzim ettirilirse, bu adaletsiz durum karşısında Aleviler veya Şafiler veya Hıristiyanlar veya Yahudiler, kalkar itiraz ederlerse, haksız mı olurlar?"[1] sorusunu soruyor, okullarda Hanefi mezhebinin içtihatlarının "Alevi çocuklarına empoze edildiğini" savunuyordu.

Gazetenin fikir aktarımının ötesinde Alevilerin örgütlenmesi konusunda da aktif bir çalışma yürütmesi dikkat çekiciydi. Alevi yörelerinde düzenlenen Ehlibeyt gecelerinde, halk ozanları Alevilerle buluşturuldu, bu geceler, aynı zamanda Alevilerin sorunlarının tartışma zemini olarak değerlendirildi. Hem derginin tanıtımının yapıldığı hem de Alevilerin hak talep etme noktasına gelmesini sağlayacak cesaretin verilmeye çalışıldığı gecelerde, "Türk- Kürt" ittifakı göze çarpıyordu. İttifakın simge ismi ise Abdulmelik Fırat'tı. Şeyhhasanlı ile Abdulmelik Fırat'ın ilginç bir özelliği de şuydu. Fırat, 1925 isyanı sonrasında idam edilen Şeyh Sait'in torunuydu, Doğan Kılıç Şeyhhasanlı ise Dersim isyanının ardından asılarak idam edilen Seyit Rıza'nın aşiretine mensuptu.

Abdülmelik Fırat, "Erzurum eski Milletvekili" sıfatıyla, "Pir Sultan" ya da "Ehl-ibeyt geceleri" adıyla düzenlenen organizasyonlarda, uygulanan laiklik anlayışının hem Aleviler hem de Şafiiler aleyhine işlediğini anlatıyor hatta dergiye zaman zaman başyazı yazıyordu. Fırat, bir yazısında "Milyonlarca Kürde 'Dağ Türkleri' denmiş ve Alevilere de 'Siz Şamansınız' diyerek gizli emeller gütmüşlerdir. Zorba bir rejim anlayışından öte geçmeyen bu anlayış ancak 1950 yılındaki halkın oyu ile sendelenmiş, fakat gereken rejim ıslahatı yapılamamıştı" dedikten sonra şu cümleyi ekliyordu: "Türkiye'de varlıkları görülen milyonlarca Alevi ve

[1] Ehlibeyt, 21. 6. 1968, s. 1

Şafi, etnik vasıf taşıyan milyonlarca kürdü, çerkezi ve diğer etnik grupları dikkate almamızın zamanı gelmiştir"[1]

Şeyhhasanlı'nın gazetesinin yayımı zaman zaman kesintiye uğradı. 1967 yılında Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde düzenlenen "Ehlibeyt gecesi"nden sonra çıkan olaylar nedeniyle gazete yayınına uzun süre ara verdi. Doğan Kılıç Şeyhhasanlı, olaylardan sonra tutuklanarak cezaevine konuldu, daha sonra da tahliye edildi. Şeyhhasanlı'nın cezaevinden çıkmasıyla birlikte gazete yeniden yayımlanmaya başlandı ve gazete yayında olduğu sürece Birlik Partisi'ni destekleyici yayınlar yaptı.

Alevilerin ikinci periyodik yayını, Cem adıyla çıktı. İktisatçı Abidin Özgünay, "toplumun aydınlatılması, bilinçlendirilmesi, Alevilere yönelik saldırıların önlenmesi için devleti ve devlete hakim olan güçleri ikaz ederek yanlış gidişin durdurulması" amacıyla Temmuz 1966'da Cem Dergisi'ni yayımlamaya başladı. Derginin adını ilahiyat eğitimi alan Mehmet Yaman koydu, kapakta yer alan çark vurup semah dönen "iki can"ı Abidin Özgünay çizdi. Hilale benzetilen Zülfikar çizimi de Özgünay'a aitti.[2]

Dergi yayına girdiğinde Türkiye'nin gündeminde Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Elmalı'nın "Alevilik sönmüştür" açıklaması etrafında yaşanan Alevilik tartışmaları vardı. Ortaca olayları da derginin ilk sayısının hazırlıkları sürerken çıkmıştı. İlk sayısı Temmuz 1966'da yayımlanan Cem, ilk sayılarından itibaren Elmalı'nın "Alevilik sönmüştür" sözleri ile Muğla Ortaca'daki tecavüz olayı başta olmak üzere Alevilere yapılan saldırıları yakından takip etmeyi kendisine görev edindi. Elmalı'nın görevden alınması talebini kampanyaya dönüştürdü, Adalet Partisi'nin gerici eylemlere verdiği desteği ifşa etti. İkinci sayısından itibaren yaptığı anketle aydınların, Alevilik konusundaki görüşlerine yer veren dergi, Alevilikle ilgili fikir tartışmalarının yapıldığı platform olma işlevini gördü.

Cem dergisi, Ehl-ibeyt Yolu gazetesine göre dönemin entelektüel ve siyasi kadrolarını kendisine daha fazla çekmeyi başardı

---

[1] Yeni Ehl-ibeyt, Yıl 2, 3.6. 1969, Sayı 5, s. 2
[2] Kaynak kişi Abidin Özgünay, 2003

ki, bunda Abidin Özgünay'ın kişiliği ile Alevilikle- Türk milliyetçiliği arasında kurulan olumlu bağ etkiliydi. "Aleviler Türkoğlu Türktür" söyleminin hakim olduğu dergiye göre, "Aleviler ve Alevilik; Cumhuriyet'in, Atatürk ilkelerinin ahlak, fazilet, ilericilik, Türklük ve Türk geleneklerinin bir numaralı koruyucusu ve sahibi olarak dimdik ayakta durmakta ve yaşamak"taydı.[1]

Savunduğu milliyetçilik anlayışıyla Cem, bir anlamda Ehl-ibeyt gazetesinin karşı kutbunda yer alıyordu; devlete yönelik eleştirileri de Ehl-ibeyt kadar sert değildi. Ehl-ibeyt "Osmanlı bakiyesi" Cumhuriyet kadrolarının "faşist, anti hümanist bir zihniyet"e sahip olmalarından dolayı "Alevi ve Şafilerin baskı gördüğünü" savunurken, Cem Dergisi, sorunu yaratanın "gerici iktidarlar" olduğu tespitini yapıyordu. Her iki yayının Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili görüşleri de farklıydı. Ehl-ibeyt gazetesi Diyanet'in laikliğe aykırı olduğu tezini işlerken, Cem, Diyanet'in yeniden yapılandırılması ve Alevilerin de bu kurumda temsilinden yanaydı.

Cem Dergisi'nin yayına çıkışı ile Birlik Partisi'nin kuruluşu eş zamanlıydı. Dergi, kuruluşundan itibaren Birlik Partisi'ni destekledi ve partinin yayın organı işlevini gördü. Ancak karşılaştığı dağıtım ve mali sorunlarını aşamayınca, 1967 yılında yayınına son verdi.

[1] Cem, Yıl 1, 1 Kasım 1966, Sayı 5, s.10

4. BÖLÜM

SOSYAL DEMOKRAT PARTİ PROJESİNDEN ALEVİLERİN PARTİSİNE

Nurculuğun örgütlülüğü ve AP hükümetinin bu örgütlülüğe karşı sergilediği gevşek tutum karşısında tedirginlik duyan Alevi entelektüelleri, Muğla Ortaca'da Alevilerin yaşadığı mağduriyete sahip çıkılmasını sağlamak, olayın daha vahim boyutlara ulaşmasını önlemek amacıyla sol partilerin müdahil olmasına yönelik girişimlerde bulundular.

Olaydan hemen sonra Aleviler önce CHP Malatya Senatörü Zeki Tulunay'ın yanına gittiler ve hükümet aleyhinde gensoru verilmesini istediler. Demirel hükümetinin düşürülerek "gericilik belası"ndan kurtulabileceklerini düşünen Alevilere, gerekenin yapılacağını vaat eden Tulunay, ertesi gün "Soru önergesi için grup kararı gerekiyor. Grup da buna yanaşmıyor" deyince umduğunu bulamayan Aleviler, 15 kişilik milletvekili grubuyla etkili bir muhalefet yürüten TİP'le ilişkiye geçti. TİP'te görüşülen kişi Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'dı. Aybar'ın verdiği yanıt da tatmin edici değildi. Sınıf mücadelesine öncelik veren TİP, akta-

rılan sorunu karşı hayli mesafeliydi. Taki Davutoğlu'nun görüşmeye ilişkin anısı şöyle:

"CHP'li Tulunay'ın gensorunun mümkün olmadığı şeklindeki sözleri, bizleri hayli üzmüştü. O sırada TİP, çok etkili bir muhalefet yürütüyordu. Milletvekili sayısı azdı ama kitleleri ayağa kaldırabiliyordu. CHP, bizde hayal kırıklığı yaratmıştı. Şimdi TİP'i harekete geçirmekten başka çaremiz yoktu. Mehmet Ali Aybar'ı ziyaret ettik. Durumu kendisine anlattık. Tulunay'a söylediğimiz talebi aktardık. Aybar, konuyu partinin yönetim organlarında görüşeceğini söyledi, ancak ertesi gün 'Biz Alevi partisi değiliz' dedi. Biz de, 'Alevi partisi olmanızı değil, Alevilerin insan haklarının savunucusu olmanızı istiyoruz. Mazlumdan yana olduğunuzu söylüyorsunuz, bunu gösterin' dedik. Ancak Aybar ikna olmadı"[1]

Heyet aynı talebi YTP ve Millet Partisi içindeki Alevi milletvekillerine de iletti. İstenilen gensoruyu Millet Partisi'nin Ankara Milletvekili Hüseyin Balan verdi ancak iki gün sonra Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın isteği üzerine Balan "havayı bozmamak" için gensorusunu geri çekti.

TİP ve CHP'nin tavrını, Alevilerin sorunlarına sahip çıkmamak şeklinde yorumlayan Alevilerde partileşme fikri işte bu temaslar sırasında canlandı. "Başkasının himmetiyle bir yere varılamayacağı" inancıyla avukat Cemal Özbey'in öncülüğünde bir araya gelen Aleviler, nasıl bir politika ve strateji izlenmesi gerektiği konusunda fikir üretmeye başladılar.

Toplantılarda ileri sürülen iki tez vardı: Biri Taki Davutoğlu'nun savunduğu tezdi. Sivas'ın ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Davutoğlu, Aleviler arasındaki ekonomik işbirliğinin artırılmasından yanaydı. Kendisi, siyasi mücadelenin ancak güçlü bir ekonomik altyapıyla mümkün olacağına inandığı için şirketleşmeyi önermişti; ancak bu fikir Davutoğlu'ndan başka hiç kimse tarafından kabul görmedi.

İkinci öneri ise partileşmekti. Alevilerin varlıklarının, Nurcu örgütlenmenin yaygınlaşması nedeniyle tehlikeye girdiğini, siyasete müdahil olunmaması durumunda saldırıların daha da artabi-

[1] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004

leceğini düşünen grup, "Partileşelim, bize bizden başka kimsenin yararı yoktur" diyordu.

Artan saldırılar ve tarikat örgütlenmesi kadar, o sırada Alevilerin diğer siyasi partilerden dışlanması da partileşme fikrini besleyen bir başka faktördü.

Türkiye İşçi Partisi, işçi sınıfının legal temsilcisi sıfatıyla, toplumun ezilen kesimlerinin toplumsal mücadelesine yön vermek için yeni söylemlerle seçmenin karşısına çıkarken, Alevi yerleşim bölgelerinde ciddi bir potansiyel bulmuştu. Mezhep ve ırk ayrımcılığını reddediyordu ama mücadelesini sınıf çelişkileri üzerine kurması, TİP'in Alevi sorunlarına ağırlık vermesini engelliyordu. Alevi gençlerin TİP'e ilgi duymasına rağmen geleneksel kesim henüz bu partiyle buluşmamıştı. Alevi dedeleriyle kurulmak istenen ilişki de Aybar'ın elit tavrı yüzünden başarılı olamamıştı. Aybar, genel başkan seçildikten sonra Alevi dedeleriyle görüşmeler yapmış ancak bu görüşmelerden birinde, dönemin en ünlü isimlerinden biri olan Halil Öztoprak'tan, modern görüntüye aykırı olduğu gerekçesiyle "sakalını kesmesini" isteyince partideki bazı Alevilerin "bam teli"[1] kopmuştu.

CHP ise Demokrat Parti'nin mirasına konan AP karşısında aldığı seçim yenilgileri ve 27 yıllık Milli Şef döneminin izleri nedeniyle Aleviler arasında pek itibar görmüyor ayrıca Alevi-Sünni ayrımının mazide kaldığına ilişkin söylemi, 1960 sonrasında örgütlenen tarikatların yoğun saldırısına muhatap olan Alevileri iknada yetersiz kalıyordu.

AP'nde de, Süleyman Demirel'in 1964 yılında genel başkan seçilmesinden sonra partiyi Alevilerden temizleme operasyonu başlamıştı. Alevileri tasfiye hareketinin başını milliyetçi fikirleriyle tanınan Osman Turan çekiyordu. Örneğin Çorum'da, milletvekili Ahmet Uysal, "Alevi dedelerini sakallarından tutarak sokaklarda sürekleyeceklerini meydanlarda haykırıyordu. (...) Alaca İlçe Başkanı Doktor Yakup Çağlayan, Alevilerin oylarını

[1] BP kurucusu İbrahim Zerze, sakal hikayesini şöyle anlatıyor: "Aybar, Alevi dedeleriyle temas kurmak ve onları partiye çekmek istiyordu. 1963 yılında, Tahsin Tosun Sevinç'le birlikte Halil Öztoprak'ı alıp, Aybar'ın huzuruna çıktık. Aybar, Öztoprak'ı baştan aşağı süzdükten sonra 'sakallarını kessen iyi olur' dedi ve alay etti. Onun bu tavrını Aleviliğe saygısızlık şeklinde değerlendirdik. Bizim bam telimiz orada kopmuştu."

istemediklerini, onların oylarının Adalet Partisi'ne gelen oyları kirlettiğini iddia ediyordu"[1]

Partinin Genel Başkanı Süleyman Demirel de aynı kanaatteydi ve Alevilerin partiye oy vermediğini, dolayısıyla atılmaları gerektiğini düşünüyordu. Çorum Milletvekili İhsan Tombuş'un Alevi köylerinden alınan oylara ilişkin gösterdiği kanıtlar bile Demirel'in önyargısını değiştirmeye yetmemişti. Demirel, Tombuş'a, uyarıları dikkate alacağını söylemiş ancak bir hafta sonra Alevilerin ihracını onaylamış, tasfiye de "Alevi camiasına süratle" yayılmıştı.[2]

Alevilerin diğer partilerde siyaset yapma olanaklarının kalmadığını ve gerici çevrelerin siyaseti belirlediğini düşünenler, partileşmekten başka çare görmüyorlardı artık. Bu fikrin en ateşli savunucusu Avukat Cemal Özbey'di. Bu tartışmalar yürütülürken Emekli General Hasan Tahsin Berkman yoktu. Aslında, parti fikri Cemal Özbey'in kafasında Ortaca olaylarından çok daha önceleri vardı. Her seçimde mutlaka aday olan ancak hiçbirinde seçilemeyen Özbey, 1966 yılı öncesinde Ali Rıza Ulusoy'la görüşerek parti kurulmasını istemiş ancak Ali Rıza Ulusoy bu fikre pek sıcak bakmadığı için girişiminde başarısızlığa uğramıştı.[3]

Kamuoyu Alevilerin parti kuracağına dair bilgiden Cemal Özbey'in, 16 Haziran 1966 tarihli gazetelerde yayımlanan açıklamasıyla haberdar oldu. Hüseyin Günel ve Mustafa Geygel ile birlikte Ortaca olayları nedeniyle 14 Haziran'da Demirel'e telgraf çekerek "Mezhep kavgası derhal önlenmezse Ankara'da milyonlarca Atatürkçü, ilerici vatandaşların katılacağı bir miting tertip edileceğini" belirten Özbey, "Buna rağmen bu gibi hadiseler önlenmediği takdirde ilerde yobazlara karşı bilzarur meşru müdafaa ve direnme hakkımızı kullanacağımızı Türk Alevi va-

[1] İhsan Tombuş, Politikada 41 Yıl (1946- 1987), Ankara, İzgi Yayınları, s. 165

[2] a.g.e., s. 166

[3] Cemal Özbey'in parti kurma niyetinin 1966 yılı öncesine dayandığı bilgisi Şahin Ulusoy'a ait. Ulusoy, "Cemal Özbey, birkaç kere siyasette kendini denedi, Ankara Belediye Başkan Adayı oldu, milletvekili adayı oldu; ancak hiçbirinden sonuç alamadı. Özbey, babam Ali Rıza Ulusoy'la 1966 yılı öncesinde görüştü. O dönem CHP Tokat milletvekili olan babam, parti projesini doğru bulmadığı için Özbey'in teklifini geri çevirdi." demektedir.

tandaşlar olarak kemali ciddiyet ve ehemmiyetle duyururuz"[1] dedikten bir gün sonra Alevilerin parti kuracağını açıkladı. Özbey, partinin ırkçılığa, mezhepciliğe, bölücülüğe, bölgeciliğe ve sınıf ayrımına karşı olacağını, ibadetin Türkçe ile yapılmasını savunacağını söylüyordu.

Özbey'in bu açıklaması, Ortaca olaylarının sıcaklığı içerisinde tabanda ilgi uyandırınca, partileşme niyeti iyice güçlendi ve yeni parti konusundaki irade daha da cesaret kazandı. Cemal Özbey, Alevilerin parti kuracağını söylemişti ama niyet aslında bu değildi. Heyettekiler, yeni partinin sosyal demokrat nitelikler taşıması gerektiğini düşünüyorlar, oluşumun Alevi tabana dayanmakla birlikte toplumun diğer kesimlerini de kucaklaması, kuruluşun da bu hedefe uygun şekilde gerçekleştirilmesi kanaatini taşıyorlardı. Sağlıklı, toplumda cazibe yaratacak bir siyasal yapının oluşturulması için iki yol belirlenmişti: Birincisi aydınlarla temasa geçerek onları partinin içine çekmek, diğeri de yurdun dörtbir yanına giderek eğilim yoklaması yapmaktı.

Heyettekiler, aydınlar, sendikacılar ve siyasetçilerle diyalog kurdu; Ankara'da Halil Tunç, Prof. Dr. Bahri Savcı, Hürrem Arman, Hüseyin Erkanlı, Mustafa Timisi, Numan Ataman, Muzaffer Karan, Coşkun Üçok'la görüşme yaptılar. İstanbul'da ise Abidin Özgünay'ın ilişkileri üzerinden, Haydar Özdemir, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Cahit Tanyol ile bağlantı sağlandı.[2] Cahit Tanyol, o dönemde dinin toplumdaki etkin rolünden yola çıkarak, islamiyetle sosyalizmi bağdaştıran tezleriyle dikkat çekiyor, Aleviliği de İslamiyet'in sosyalizme açılan kapısı görüyordu. Tanyol'a göre, "Din, sosyal dönüşümlerde büyük bir engel"di. "Atatürk'ün yaptığı devrimler sosyalizme gidebilir"di ama sosyalizmi kurabilmek için İslamiyet sorun idi. "İslamiyetle hesaplaşmadan, Türkiye'de sosyalizm kurulamaz"dı. İslamiyet içinde Sosyalizme bir kapı açılacaksa bu kapı Alevilik olabilirdi ve 'Sosyalizm taban bulacaksa mutlaka Aleviliğe yaslanmalı"ydı.[3]

---

[1] Milliyet, 15 Haziran 1966
[2] Kaynak kişi, Abidin Özgünay, 2002
[3] Kaynak kişi Prof. Dr. Cahit Tanyol, 2003

Cahit Tanyol'a parti programı ve tüzüğünü hazırlama görevi verildi. Tanyol, İngiltere İşçi Partisi ve İsveç Sosyal Demokrat Partisi'ni model alarak[1] program ve tüzük hazırlığına başlarken, bir yandan da eğilim yoklamasına başlandı. Eğilim yoklaması önemliydi. Çünkü, hem partinin kurulmasına ilişkin nihai karar tabandaki eğilime göre alınacak hem de bu çalışma partinin il ve ilçe örgütlerinin kadrosunun belirlenmesinde yol gösterici olacaktı. İllerden alınan olumlu ya da olumsuz tepkiler değerlendirmeye tabi tutulacak, gerekli altyapının hazır olduğuna kanaat getirilirse harekete geçilecekti.

Ağustos ayında yapılacak Hacı Bektaş Veli törenleri, Türkiye'nin dörtbir yanından gelen Alevilerin görüş ve önerilerinin toplanmasında fırsat oldu. Hacıbektaş'ta hem Alevi-Bektaşiler üzerinde etkin olan Çelebi ailesi vardı hem de Aleviler her yıl serçeşmeye akın ediyordu; dolayısıyla pratik bir çözümle çalışmaya ivme kazandırılabilir, törenlere katılmak üzere gelen Alevilerin düşünceleri öğrenilebilirdi. Nitekim Ağustos ayında "Türkiye'nin her bölgesinden gelen ziyaretçiler arasında bulunan bazı kişilerle parti kuruluşu ve mahalli teşkilatlar konusunda görüşmeler" yapıldı.[2]

Hacıbektaş törenlerinin öncesi ve sonrasında yürütülen hazırlık çalışmaları devam ederken, Cemal Özbey inisiyatifi ele geçirdi. Güçlü kariyerist eğilimler taşıyan, her platformda kendisini ön plana çıkaran, siyasi ihtirası çevresinde rahatsızlık uyandıracak ölçüde keskin olan Özbey, çekirdek bir kadro oluşturdu. Mustafa Geygel, Hüseyin Günel, Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Dedekargınoğlu Özbey'in yanında bulunanların başında geliyordu. Ordu kökenli Salim Delikanlı ile Hüseyin Eren de muhtemelen Berkman'ın yakın arkadaşıydı. İbrahim Zerze ile Tahsin Tosun Sevinç ise "İyi bir Alevi" dedikleri Özbey'le 1963 yılından beri tanışıyordu.

Çelebi ailesinin desteğini almayan bir Alevi partisinin yaşama şansının olmadığını bilen Cemal Özbey, bu arada Hacıbektaş dergahının postnişini Feyzullah Ulusoy'u ziyaret etti. Ulusoy,

---

[1] Cem Dergisi, Yıl 1, Ağustos 1966, Sayı 2, s. 18, ayrıca Kaynak Kişi Cahit Tanyol, 2003
[2] a.g.y., s. 18

o sırada avukatlığı bırakmış, çiftçilikle uğraşıyordu. İbrahim Zerze'nin de bulunduğu bu ziyarette, Feyzullah Ulusoy, önce kuruculuk teklifini reddetti;[1] heyetin, "Siz katılmazsanız biz başka birini kurucu olarak alacağız" sözü üzerine program ve tüzüğü okumadan beyannameyi imzaladı. Feyzullah Ulusoy, isteksiz olmasına rağmen kurucular arasında yer almasının nedenini yıllar sonra şöyle anlatacaktı:

"Ailemiz az çok tanınmış ve toplum önünde belli bir saygınlığı olan bir aile. Şimdi, biz böyle bir kuruluşa katılmasak, 'bak, sizin saydığınız sevdiğiniz kişiler, size hizmet için bir parti kurduk, bunlardan hiçbiri gelip yanaşmadılar' demesinler diye düşündüm. İkinci mülahazam ise o günlerde Mehmet Ali Aybar'ın kurduğu İşçi Partisi köylerde 'İşçi partisi Alevi partisidir' diye propaganda yapıyordu. Bunun yanında yaygın bir şekilde Mehmet Ali Aybar'm bir dede çocuğu olduğu gündeme getirilmişti. Hatta Yozgat'ın Bahadın'dan da İşçi Partisi milletvekili çıkardı. Ben tabii, M. Ali Aybar'm kim olduğunu, İşçi Partisi'nin ideolojisinin ne olduğunu az çok biliyordum. İşçi Partisi'nin Alevilere böyle lanse edilmesinin sonunda bizim Aleviler İşçi Partisi'ne yöneldi. Bunun üzerine ben, senelerce bir Kızılbaşlık damgası yedik, bundan sonra da komünistlik damgası yenmesin dedim. Benim ismimi tanıyanların, Alevi partisinin hangisinin olup, hangisinin olmadığını anlarlar diye düşündüm".[2]

Feyzullah Ulusoy'u kuruculuğa ikna eden Özbey, aynı başarıyı Malatya Milletvekili Hüseyin Doğan için gösteremedi. 1965 seçimlerinde AP'den milletvekili seçilen Doğan, "partiye davet" aldığında görüşmenin yapıldığı otelin pencerelerini sıkı sıkıya kapatıp, "Meydanlarda asılırsınız" diyerek korkusunu dışa vurdu ve partileşme sürecinin dışında kalmayı yeğledi.[3]

Ağuçan Ocağının dedesi Hüseyin Doğan, saflara çekilememişti ama Ulusoy ailesi Feyzullah Ulusoy'un şahsında kazanılmıştı. Bu, büyük bir engelin aşılması ve Alevilerin desteğini çekecek güçlü bir kanalın açılması anlamına geliyordu. Mevzua-

[1] Kaynak kişi İbrahim Zerze, 2004
[2] Cem, Yıl 3, Ekim 1993, Sayı 29, s. 27
[3] Kaynak kişi İbrahim Zerze, 2004

tın istediği kurucu yeter sayısına artık şu veya bu şekilde ulaşılabilir ve partinin kuruluş dilekçesi verilebilirdi.

Özbey adına "Birlik" dediği partinin kuruluş dilekçesini 17 Ekim 1966'da saat 16:55'te İçişleri Bakanlığı'na verdi.[1] Bu kuruluşla, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belli bir inanç mensuplarına dayanan ilk siyasi parti de kurulmuş oldu. Siyaset dünyasına yeni, yeni olduğu kadar farklı bir ses katan 16 kişi şöyleydi:

Hasan Tahsin Berkman (Emekli General), Cemal Özbey (Avukat), Feyzullah Ulusoy (Avukat, çiftçi), Salim Delikanlı (Emekli albay), Tahsin Tosun Sevinç (Sendikacı), Mustafa Geygel (Müteahhit, çiftçi), Mehmet Güner (İktisatçı), İbrahim Zerze (İşçi), Hüseyin Dedekargınoğlu (Matbaacı), Hüseyin Günel (Müteahhit), Mustafa Topal (Doktor), Hüseyin Eren (Emekli Albay), Arif Kemal Eroğlu (İşçi), Mehmet Ali Egeli (İktisatçı), Hüseyin Erkanlı (Avukat) ve Faruk Erginsoy (Avukat)

İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesinin verilmesinin ardından görev dağılımı yapıldı. Emekli General Hasan Tahsin Berkman Genel Başkanlığa, Cemal Özbey de Genel Sekreterliğe getirildi. Genel Başkan Berkman, ilk açıklamasında, BP'nin "Alevilere mahsus" parti olmadığını, kapısını her ilericiye açık tuttuğunu, bunun ilerleyen süreçte görüleceğini anlattı. Kemalizm çizgisinde yürüyeceklerini söyleyip "Türkçüyüz" dedi. Berkman'a göre, "Türkiye'de ilerici ve gerçekten Atatürk'ün yolunda ilerleyen, hilafetçiliğe, şeriatçılığa, nurculuğa, bir kelime ile din sömürücülüğüne, ırkçılığa, faşizme ve komünizme karşı olan, Türklüğü ve Türk geleneklerini ön plana alan, Türkçenin her sahada hakim olmasını isteyen, (evvela Türk'üm, sonra müslümanım) ibadet dilinin Türkçe olmasını savunan, hayatta en hakiki mürşit ilimdir diyebilen, büyük kurtarıcının bu parolasına bütün varlığı ile bağlanan, yüzyıllarca ilmin, sanatın, akılcılığın,

[1] Kurucu İbrahim Zerze, parti kurulmadan önce dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan'la görüştüklerini, bu görüşmede partiyle ilgili teknik sorunların konuşulduğunu belirtmekte ve "Önce 8 kişiydik. Sükan '8 kişi daha bulmanız gerekiyor, yoksa parti kurulamaz' dedi. Onunla görüşmemizi Mustafa Geygel ve Cemal Özbey sağlamıştı. Geygel, DP kökenli olduğu için AP'lileri tanıyordu" demektedir. (Özel görüşme, 2006) Hukuk bilgisine sahip Özbey'in bu kadar basit teknik bir konuda danışmanlığa ihtiyaç duyması akla yatkın gelmiyor ve BP'nin AP tarafından kurdurulduğu şüphesini güçlendiriyor.

rönesans ve reform hareketlerinin karşısına dikilerek milletimizi ortaçağ karanlığına doğru sürüklemeye çalışan din sömürücülerine karşı cephe alan, dinimizin gerçek yönlerini anlamak için her şeyden evvel ilmin şart olduğuna inanan, iktisadi, mali ve siyasi sahada her şeyden ve herkesten evvel devletin, devlet müesseselerinin yeterli ve güçlü olmasını isteyen" herkese partinin kapıları açıktı.[1]

Aydınlar, Partiden Kopuyor

BP'nin kurulduğuna ilişkin haber, gazetelerin çoğunda tek sütuna sıkıştırılmış şekilde, olabilecek en küçük boyutta yeraldı ama sosyal demokrat parti kurma hayaliyle çalışma yürüten kadro içinde sarsıcı bir etki yarattı. Haber, ekip için şoke ediciydi. Geniş tabanlı sosyal demokrat parti hayali Cemal Özbey'in ani çıkışı ile hüsrana uğramış, hedeflerden sapılmıştı. Şimdi artık aydınlar ya Alevi partisi projesine dahil olacaklar ya da ilişkilerini kesinkes kopartacaklardı.

Aydınlar ikinci yolu seçti. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Muzaffer Karan, Bahri Savcı, Hürrem Arman, Halil Tunç, Alevi partisi projesini sakıncalı girişim bulup hareketten koptu. O sırada bağımsız milletvekili olan Muzaffer Karan, CHP'ye girdi.[2] Cahit Tanyol, kendisi tarafından hazırlandığını söylediği tüzükte değişiklikler yapılmasına tepki koydu ve tüzüğe eklenen bir maddeyi gerekçe göstererek uzaklaştı. Tanyol'un tepkisine yol açan maddede partinin nurculuk ve komünizme karşı olduğu yazılıydı. Sosyalizme inanan akademisyen, komünizm ve tarikatların aynı kefeye konulmasını, kendi ifadesine göre savunduğu ideolojik çizgiye aykırı bulmuştu. 'Gerekli değişikliği yapar, kaldırırız' sözünden de tatmin olmayan Tanyol, "madde değişikliği ile zihniyet değişmez" diyerek yollarını ayırmıştı.[3]

Bu kopmalar, partinin oluşum evresinde yer alanlar arasında başlayan iç tartışmanın sonucuydu. Partinin kuruluşunun "acele-

[1] Akşam, 24 Ekim 1966
[2] Vatan, 28 Ekim 1966
[3] Kaynak kişi, Cahit Tanyol, 2003

ye getirildiğini" ve başlangıçtaki sosyal demokrat parti hedefinden sapıldığını, sağlam bir örgüt yapısı oluşturulmadan harekete geçildiğini gerekçe gösteren aydınlar, gelinen noktayı "yanlış" görüyorlardı.

Partide saf tutup tutmama konusunda da Aleviler açısından bir belirsizlik sözkonusuydu.

Kuruluş sürecinin dışında kalan Aleviler, "BP'nin içinde mi yoksa dışında mı kalınacağı"nı görüşmek üzere CHP Sivas Milletvekili Nazif Arslan'm Bahçelievler'deki evinde bir araya geldiler. Bu toplantı, aslında CHP'deki Alevi kökenli milletvekili ve senatörlerin "BP'nin içyüzünü meydana vuracak bir önemli açıklama" yapılması[1] için organize edilmişti. Çünkü o sırada CHP kongresi yapılacaktı ve Türkiye'nin her yerindeki partili Aleviler, Ankara'ya gelmişti. Toplantıya Taki Davutoğlu, Mustafa Timisi ve Alevi öğrenciler de çağrılmıştı.

Sözkonusu toplantıda, partinin desteklenip desteklenmeyeceği tartışıldı. CHP'li Nazif Arslan'm BP'nin karşısında olunduğuna dair açıklama yapılması yönündeki isteği gerginlik yarattı. Özellikle Senatör Mahmut Vural, "Bu isteği savunanlara karşı çıkarak 'Durun bakalım, henüz doğmuş bir çocuğu boğmayalım' dedi"[2] Vural'ın bu düşüncesi, toplantıda oluşan genel eğilimin ifadesiydi. Alevilerde "çocuğu piç bırakmama" hissiyatı oluşmuştu. BP, her nekadar arzu edilen özellik ve ilişkileri barındıracak şekilde kurulmamış olsa bile siyaset arenasında sahipsiz bırakılamazdı. Taki Davutoğlu, Mustafa Timisi, "Doğmuş çocuğa sahip çıkılması gerektiğine" inanıyorlardı. Bu gruba göre, BP'nin kuruluşu yanlış bir doğumdu ancak parti Alevi inançlı yurttaşlara bir kez mal edilmişti. Dolayısıyla ok yaydan çıkmıştı ve şimdi "çocuk oksijensiz" bırakılmamalıydı, eğer başlangıçta çocuk boğulursa bu, Alevilerin gücünü hafife almak olurdu. Oysa yeni şanslar yaratılabilir; örneğin Alevi kökenli milletvekilleri transfer edilerek parti sonraki süreçte güçlendirilebilirdi.

Bu toplantı, BP'nin siyasi geleceği ve karşılaşacağı handikaplara ilişkin yeterli işaretleri vermişti. BP'nin oluşum sürecin-

[1] Akis, Yıl 13, 15 Nisan 1967, Sayı 669, s. 10
[2] a.g. y., s. 10

de kimi zihinlerde var olan, CHP'li Alevilerin BP'ye kazandırılabileceği varsayımı geçersiz hale gelmiş, CHP'deki Alevi milletvekilleri ve senatörlerin parti saflarına çekilmesinin olanaksızlık ölçüsünde zor olduğu anlaşılmış, partinin böylece nitelik olarak zayıf bir kadroya mahkum kalacağı ortaya çıkmıştı. Ancak toplantıdan başka bir gerçek daha çıkmıştı. Bu da, bir selin boşaldığı ve bu selin seçilmişlerin dışındaki Alevileri önüne katıp götürdüğü idi.

Kim Nasıl Bir Araya Geldi?

Partinin kuruluşuna öncülük eden Avukat Cemal Özbey, çevresinde "İyi Alevi" olarak tanınıyordu ve dönemin popüler avukatlarından biriydi. Malatyalı olan Özbey, Demokrat Partili bir aileden geliyordu. Babası Ahmet Özbey, Malatya Yazıhan'a bağlı Karaca köyünde DP'nin ocak başkanlığını yapmıştı.

Karaca Köyü'nde 1928 yılında doğan Cemal Özbey, ilkokul, ortaokul ve liseyi Malatya'da tamamladı. Yeni Malatya Gazetesi'ne yazılar yazan Özbey, Ankara Hukuk Fakültesi'nde okurken arkadaşlarıyla birlikte DP Türkiye Gençlik Teşkilatı'nı kurdu. 1955 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1955 yılında DP'den ayrılan Özbey, daha sonra Hürriyet Partisi'ne geçti. Hürriyet Partisi'nin Malatya teşkilatının kurulmasında görev aldı ve bir süre il başkanlığı yaptı; 1957 yılında Hürriyet Partisi'nin Malatya milletvekili adayı oldu. CHP ile Hürriyet Partisi arasında sağlanan GüçBirliği'nden sonra 9 Mayıs 1960'da "iktidara karşı en iyi muhalif parti" olduğunu düşündüğü CHP'ye kaydoldu ve Demokrat Parti'nin feshine ilişkin davayı açtı.

Cemal Özbey, DP'nin kapatılması istemiyle Ankara 4'üncü Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açtığı davada, DP'nin Ankara Merkez İlçesinin Necatibey ocağına 236 kütük numarasıyla kayıtlı Mustafa Geygel'in avukatlığını yaptı. Özbey'e göre, Geygel, 27 Mayıs öncesinde "DP'nin tüzük hükümlerine ve kuruluşundaki gayesine aykırı hareket ettiğini" düşündüğü halde "hüküm süren siyasi havanın amansız tesiri altında (...) bu hakkını ileri

süremediş"ti. Şimdi "milli inkılabımız muvacehesinde bu hakkını kullanmak tabii ve normal bir hal" di.[1]

DP'nin feshine ilişkin davayla, kamuoyu yakından ilgiliydi. Ancak açılan dava tutuklu bulunan Menderes'in pek de umurunda değildi. 2 Eylül 1960 tarihli ifadesinde "partinin kapanmaması hususunda bir müdafaada bulunmaya" gerek görmeyen Menderes "Bilakis kapanmasının bugünün şartları bakımından doğru olacağı kanaatindeyim" diyordu.[2] Mahkeme, DP'nin büyük kongresini zamanında yapmayarak suç işlendiğine karar verdi ve parti 29 Eylül 1960'da feshedildi. Özbey, işte bu dava nedeniyle kamuoyunun çok yakından tanıdığı bir isim olmuştu.

Özbey, Kurucu Meclis'te Malatya'yı temsil için Malatya İl Temsilciliğine de adaylığını koydu ve 29 Aralık 1960'da yedek temsilci seçildi. Sözkonusu dava nedeniyle popülerliği artan Cemal Özbey, politik yaşamını uzun süre CHP'de devam ettirdi. 1961 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'le görüşen Alevi heyete başkanlık eden Özbey, Malatya Kültür ve Okumuşu Çoğaltma Cemiyeti'nde genel sekreterlik yaptı. 1978 Kahramanmaraş ve 2 Temmuz 1993 Sivas katliamı davasına müdahil avukat olarak katılan Özbey, 1983 yılında bağımsız milletvekili adayı oldu ancak MGK tarafından veto edildi. SODEP ve SHP'den Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı için adaylığını koyan Özbey, Ankara Cem ve Kültürevleri Yaptırma Derneği'nin de kurucusu. Özbey'in, "Şair Fakiri, Hayatı ve Şiirleri", "Şair Sadık, Hayatı ve Şiirleri", "Şair Esiri, Hayatı ve Şiirleri", "Şair Noksani, Hayatı ve Şiirleri", "Alevilik Üzerine Tartışmalar", "DP'yi Nasıl Kapattırdım?", "Rafizilik Nedir?", "Birlik Partisi Nasıl Bir Partidir?", "Laiklik, Devrimcilik, Reformculuk ve İlericilik Yolunda Gericilik ve Yobazlıkla Mücadelelerim", "İbadet Dili- Ezan Türkçe Olmalıdır", "Mevzuatımızda Ramazan Bayramı Yoktur", "Birlik Partisi'nin 3. Kuruluş Yıldönümü", "Birlik Partisi Seçimi Niçin Kaybetti?" adlı yazılı eserleri bulunuyor.

Özbey, yakın çevresinin aktardığı bilgilere göre, siyaset tutkusuyla doluydu. Her seçimde mutlaka aday olurdu ve "hiçbir

[1] Cemal Özbey, DP'yi Nasıl Kapattırdım?, Ankara, 1961, s. 27
[2] a.g.e., s. 31

seçim Cemal'siz geçmezdi. Ya milletvekili, ya belediye başkanı ya muhtar adayı olarak çıkardı."[1] Fakat Özbey'i gerçekte tanınır kılan, onun "Aleviliğe bağlılığıydı".

Partinin ilk genel başkanı Hasan Tahsin Berkman emekli bir tuğgeneraldi. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Dedekargın köyünde 1904 yılında doğan Berkman, yoksul bir ailenin çocuğuydu. Konya Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra 1935 yılında Harp Okulu'ndan topçu asteğmen olarak mezun oldu, 1928-1930 yılları arasında Fransa'da yüksek topçuluk öğrenimi gördü, Türkiye'ye dönüşünde yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'ni bitirdi, Genelkurmay istihbaratında görev aldı, "yarbaylık rütbesine kadar çeşitli haber alma görevlerinde ve Milli Emniyet hizmetlerinde" çalıştı.[2] 1948 yılında albaylığa yükselen Berkman, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda Harekat Grup Amirliği yaptı, 1950'de de Londra Ataşemiliterliği'ne atandı. Tuğgeneralliğe kadar yükselen Berkman, Genelkurmay Lojistik Başkan Muavinliği, Ordu Donatım Okul Kumandanlığı ve Kara Kuvvetleri Lojistik Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu, 1956-1957 yıllarında Paris'te NATO Kuvvetleri Başkumandanlığı karargahında Teşkilat ve Eğitim Dairesi İkinci Başkanlığı yaptı. 1957 yılında kuvvet komutanlığına yükselebilecek subayların vitrine çıkarıldığı yerlerden biri olan İstanbul'daki 66. Tümen'e atandı.

Siciliyle orduda gelecek vaat eden Berkman'ın adı, Demokrat Parti iktidarına karşı darbe hazırlığı yapan ve 1958 yılı başında ortaya çıkarılan 9 Subay olayına karıştı.[3] Cem Dergisi'nde yeralan bilgilere göre Berkman 7 Nisan 1958'de resen emekliye sevk edildi. TBMM Dilekçe Karma Komisyonu'na itiraz eden Berkman hakkındaki emeklilik işlemi, "sicili ve şahsi dosyası"nın incelenmesi sonucunda iptal edildi ama "42 sayılı kanun gereğince yeniden emekliye" sevk edildi.[4]

---

[1] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004

[2] Cem, Yıl 1, 15 Kasım 1966, Sayı 6, s. 14

[3] Gazete arşivlerinde ve 9 Subay olayının anlatıldığı önemli kaynaklarda Hasan Tahsin Berkman'ın adına rastlanmıyor. 9 Subay'dan biri olan Suphi Gürsoytrak ile Suphi Karaman da ihtilal hazırlığındaki ekip içerisinde Berkman'ın bulunmadığını belirtiyor. Hatta Gürsoytrak Hasan Tahsin Berkman adını hiç anımsamıyor.

[4] Cem, Yıl 1, 15 Kasım 1966, Sayı 6, s. 14

Hasan Tahsin Berkman, ordudan emekli edildikten sonra "köylünün yaşam seviyesini yükseltmeyi ve tarımsal kalkınmayı amaçlayan" sağ bir parti olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden politikaya geçiş yaptı. 1961'deki senato seçimlerinde bu partinin Çorum adayı oldu, ancak "orduda görev yaparken hiç uğramadığı" ve "vefasız"[1] olduğu gerekçesiyle hemşehrilerinden destek alamadı.

Avukat Hüseyin Erkanlı Tunceli kökenliydi. 1965 milletvekili seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi'nin listesinden Tunceli'den aday olmuş ancak seçilememişti. Parlamentoya giremeyince seçim sonuçlarına itiraz etmiş, milli bakiye sistemine göre milletvekili seçilmesi gerektiğini söylemiş ancak Seçim Kurulu, itirazını yerinde bulmamıştı.[2]

Oleyis Sendikası'nda sendikacılık yapan Tahsin Tosun Sevinç TİP kökenliydi. Sevinç, TİP'ten 1965 seçimlerinde Tunceli'de YTP'nin adayı Hüseyin Erkanlı'nın rakibi olmuştu. 1965'te Türkiye İşçi Partisi'nin ikinci sıradaki adayı olan Sevinç, milletvekili seçilememiş, BP'nin kuruluş sürecine dahil olunca da TİP'ten kopmuştu.

Mustafa Geygel ve müteahhit Hüseyin Günel ise Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Büyükcamili köyündendi. Çorumlu olan diğer kurucu üye ise Hüseyin Dedekargınoğlu idi. Hüseyin Dedekargınoğlu Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman gibi Alaca ilçesinin Dedekargın köyünde doğmuştu. Hatta, Kargmoğulları Berkman'ın eğitimine yardımcı olmuş ve kendisine maddi destekte bulunmuştu.[3] İbrahim Zerze ise Kahramanmaraşlı bir işçiydi.

Partinin kurucuları arasında Sünni kökenliler de vardı. Bunlar, Özgünay'ın belirttiğine göre avukat Faruk Erginsoy, Arif Kemal Eroğlu, Mustafa Topal ve iktisatçı Mehmet Güner'di. Zerze'nin ifadesine göre, Faruk Erginsoy, Tahsin Tosun Sevinç'in Oleyis Sendikası'ndan mesai arkadaşıydı ve sendikanın avukatlığını yapıyordu. Arif Kemal Eroğlu ise yine Tahsin Tosun

[1] Kaynak kişi, Mehmet Dedekargınoğlu, 2003
[2] 2.11.1965 tarihli Resmi Gazete
[3] Kaynak kişi Mehmet Dedekargınoğlu, 2002

Sevinç'in sendikacılık faaliyetlerinden dolayı tanıdığı bir garsondu. Zerze'ye göre Erginsoy ve Eroğlu'nun parti kuruculuğu yasal zorunluluktan kaynaklanıyordu. Çünkü, kuruculuk için asgari 16 kişinin bir araya gelmesi gerekiyordu ve Özbey, Erginsoy ve Eroğlu'nu kadroya bu nedenle dahil etmişti.[1]

Neden "Birlik", Neden "Asker Bir Genel Başkan?"

Alevilerin siyasal oluşumlarına neden "Birlik Partisi" adını verdikleri ve neden bir generali genel başkan seçtikleri önemli bir sorudur. Soruya verilecek yanıt, partinin sistem içindeki konumunu belirlememizi, resmi ideolojiye uzaklığını ya da yakınlığını saptamamızı sağlayacak bilgileri içerir ve onu Aleviler ve siyaset açısından doğru bir şekilde kavramamızı kolaylaştırır. Şimdi birlik sözcüğünün ve general genel başkanın parti açısından nasıl bir anlamı olduğuna bakalım.

"Birlik", her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin "kırmızı çizgileri"ne partinin duyarlılık derecesini gösteriyordu. Milli birlik ve beraberliğe, toprak bütünlüğüne saygıyı, Cumhuriyetin temel değerleri ile Anayasal düzene bağlılığı ifade eden "Birlik" sözcüğü, Türkiye'nin idari ve coğrafi bütünlüğüne atfedilen önemin kanıtıydı. "Birlik"le ülkenin parçalanmasına yönelik tutum ve söylemlerden uzak kalınacağı mesajı veriliyor, toplumun zinde güçlerinde her daim diri olan Sevr tehlikesine karşı uyanık kalınacağı vurgulanıyordu.

Partinin, toprak ve millet bütünlüğüne ilişkin kabulleri içtendi. Çünkü, "Türkler millet olarak birlik ve beraberliğe önem verdikleri müddetçe, filozoflar ve büyük devlet adamları yetiştirmişler, büyük devletler kurmuşlardı", "ayrıcılığa ve bölücülüğe başladıktan sonra devlet parçalanmış ve millet gerilemiş"ti.[2] Parçalanan devlet ve milleti de Atatürk toparlamıştı. BP, büyük devlet ve millet için "Birlik" adını seçmişti ve "Birliğe hizmet"

[1] Kaynak kişi İbrahim Zerze, 2004

[2] Cemal Özbey, B. P nin 3. cü Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi No: 3, s. 4

edecekti,[1] hatta birliği sağlamak partinin ilk görevi olacaktı. Çünkü "Türkiye'nin kalkınması ve refahı birlikte"ydi.

Devlette uyanabilecek güvensizlik ve kuşkunun önünü baştan kesmeye çalışan BP'nin, birlik mesajının bir muhatabı devlet ise diğeri Alevilerdi. Sözcük tabanda Alevi birlikteliğinin sağlanmasının zorunluluğunu hissettirmek için özenle seçilmişti. Başta CHP, TİP ve AP olmak üzere öteki partilerde aktif siyaset yürüten milletvekilleri ile farklı partilere oy veren Alevi seçmenlere davet içeren "Birlik", Alevilerin hak ve taleplerinin elde edilmesinin ancak öz partileri ile mümkün olabileceğini vurgulama amacını da taşıyordu. Hacı Bektaşi Veli'nin dediği gibi "diri ve iri"lik için "bir"lik zorunluydu.

Ülkede birliği sağlamak öncelikli hedef olunca, buna uygun bir genel başkan seçmek gerekiyordu elbette. Sisteme güven verebilecek, Cumhuriyet ilkeleriyle oynamayacak, bu ilkelerin yara almasına izin vermeyecek, marjinallikleri önleyecek bir genel başkan mevcut kadronun anlayışına göre ancak asker kökenli biri olabilirdi. Üstelik 27 Mayıs sonrasının siyasal parçalanmışlığı içinde emekli subaylar politika dünyasının aradığı isimler haline gelmiş, siyaset, orduda gerçekleştirilen geniş çaplı emeklilik işlemi nedeniyle sivil hayata atılan emekli subayların istihdam alanı olmuştu. Emekli subaylar, orduya karşı kendini güvende hissedebilmek ya da orduya ne kadar büyük bir yakınlık duyulduğunu göstermek için aranan isimler haline gelmişti.

BP de, emaneti, devleti tanıyan, diplomatik ilişkileri bilen bir paşaya teslim etmenin gerekliliği ile hareket etti. Bu tercih, sistemi aşan cesur bir mücadeleye girişilmeyeceğinin güçlü işaretiydi. Böylece parti "devletten icazet alan, disipline edilmiş bir hareket" olduğu izlenimi veriyordu. Özgünay'a göre yapılan tercihin altında "korkaklık" yatıyordu. Cahit Tanyol'a göre ise, bu durum ordunun siyasi partiler üzerindeki etkisinin sonucuydu. Tanyol, "O tarihlerde her partide asker bulundurulurdu. Partilerin başında bir generalin bulundurulması, cumhurbaşkanlığı hesaplarına dayanırdı. Devlet bilinci olan bir kişinin devletin başında bulunması istenirdi. Bütün partiler ordunun etkisi altındaydı ve

[1] Cem, Yıl 1, 15 Kasım 1966, Sayı 6, s. 14

siyasi partiler kolay kolay orduyu karşısına almazdı. BP de hem orduya yakınlığın hem de sistem içinde kalacağının beyanı olarak bir paşayı genel başkan seçmiştir "[1] demektedir.

İhtiyaç mı, Yapay Oluşum mu?

Siyasi rakipleri tarafından, "yapay oluşum" olduğu iddia edilen BP'nin varlık gerekçesi, partililer tarafından farklı şekillerde anlamlandırıldı. BP yöneticileri, partiyi Aleviler üzerinde yoğunlaşan saldırıların beslediği tepkiye ve toplumsal ihtiyaca bağladı. Cem Dergisi'nde partinin ihtiyaç ve arzunun sonucunda "toplumsal tazyik"ten doğduğu belirtildi ve "doğuşu ile sönüşü bir olan" "halkın teveccühünden uzak" bir kuruluş olmadığı ifade edildi.[2] Kuruluş gerekçelerinin "Nurculuğun örgütlenmesi, Aleviliğin resmi ağızlarca aşağılanması", Osmanlı'nın fetvalarına benzeyen söylemlerin yeniden dirilme gücünü bulması şeklinde sıralandığı dergide şöyle deniliyordu: "Nitekim Nurculuk akımının dallanıp budaklanmasından ve siyasi bir güç durumuna gelişinden, dirlik ve birliği eni konu zedeleyen hadiselerin gelişmesinden, inanç ve iman mefhumlarının resmi kuruluşların ağzından rencide edilmesinden, bir inancın diğer bir inanca boğdurulmak istenmesinden sonra Alevi aydınları bir güç olarak örgütlenmeye yani teşkilatlanmaya başlamışlardır"[3]

Birlik Partisi'nin cılız doğuşu önceleri dikkat çekmedi. Siyasetçiler, sol çevreler, aydınlar, kadrosunun zayıflığından, kitleyi seferber edecek göz dolduran bir lidere sahip olamayışından dolayı BP'ni pek de önemsemedi. Partinin kuruluşuna ilişkin haberleri alabildiğine küçük kullanan gazeteler, BP'ni, kurulup kısa sürede kapanan partiler gibi ele aldı ve görmezlikten geldi. O sırada aydınlar ve basın TİP ekseninde oluşan sol muhalefet ile TİP'i yıldırmak için her yöntemi deneyen AP iktidarına ve CHP'de gelişen "Ortanın Solu" hareketine odaklanmıştı. İlgisizlik öyle barizdi ki, Cem dergisinde "neden?" sorusu yöneltilerek

[1] Kaynak kişi Cahit Tanyol, 2003
[2] Cem, Yıl 1, 15 Kasım 1966, Sayı 6, s. 13
[3] Cem, Yıl 1, Ağustos 1966, Sayı 2, s. 17

"Tarafsız basınımızın ketumiyeti tercih edişindeki kıstasların neler olduğu açıklıkla anlaşılamamıştır"[1] diye yazı yazılacaktı.

"Ketumiyet" Meclis'te grup oluşturmak amacıyla BP tarafından Alevi milletvekillerine çengel atılıncaya kadar sürdü. Millet Partisi'nin iki milletvekili Hüseyin Balan ve Kazım Ulusoy'un 1967 yılının Mart ayında BP'ye transfer edilmesi, CHP, AP ve YTP'deki Alevilerle temas kurulması, siyasi kulisleri birden bire hareketlendirdi. Çünkü o tarihlerde mecliste 32 Alevi milletvekili ve senatörün bulunduğu tespit edilmiş ve BP'nin bunlardan en az 10'ununu transfer ederek Mecliste grup oluşturmayı hesapladığı öğrenilmişti. Bu plan, siyasi çevreleri teyakkuza geçirdi ve BP'nin neden kurulduğuna ilişkin fikir ve değerlendirilmeler de sözkonusu korkuların ürünü olarak ortaya çıktı. CHP propagandası yapan Akis dergisi, Balan ve Ulusoy'un BP'ye geçmesinin hemen ardından "Türkiye'de Bir Mezhep Bir Parti Kuruyor: Birlik Partisi" başlığı ile partiyi kapak konusu yaptı. Akis'e göre "İktisadi ve toplumsal şartlar bakımından ilkel özelliklerden kendini kurtararamamış bir toplumda böyle zararlı istikametlere yönelen siyasi tümörler sık sık görülmekteydi"[2], "Alevileri avlamak" için kurulan BP de "siyasi tümör niteliği" taşımaktaydı ve amaç CHP'nin oylarını bölmekti.[3]

Akis, BP'nin CHP'yi güçsüzleştirmek niyetiyle açıldığı iddiasını iki gerekçeye dayandırdı. Biri haberin yazıldığı tarihte Genel Başkan olan Hüseyin Balan'ın, sağcı kişiliğiydi. Başbakan Süleyman Demirel'le aynı üniversiteyi bitirmekten dolayı gurur duyan, Demirel hayranlığını gizleme gereği duymayan, hatta Demirel'le kendisi arasındaki benzerliklerden yola çıkarak başbakan olacağını düşünen Hüseyin Balan'ın, tıpkı Demirel gibi anayasanın sosyalizme açık olmadığı görüşünü savunduğunu, "toprak reformunu değil tarım reformu"nu istediğini yazan Akis, Balan'ın "AP'den uzak değiliz" sözünü, AP'nin CHP oylarını parçalamaya yönelik taktiğinin verisi saydı.

---

[1] Cem, Yıl 1, 15 Aralık 1966, Sayı 8, s. 15
[2] Akis, Yıl 13, 15 Nisan 1967, Sayı 669, s. 10
[3] a.g.y., s. 6

Akis'in BP'nin arkasında siyasi hesap aramasına ikinci dayanağı Başbakan Süleyman Demirel'in bir demeci oluşturdu. Demirel, BP ile ilgili soru sorulduğunda "Ortada endişeyi mucip bir hal yoktur. Kanunlarımız, din esasına göre bir siyasi parti kurulmasına izin vermemektedir. Bu durumda hükümete bir görev düşmemektedir. Anayasa ve siyasi partiler kanununa aykırı davrandıkları tespit edilen partilerin nasıl kapatılacakları tasrih edilmiştir. İhbarlar gelirse Anayasa Mahkemesi harekete geçer. Gereken yapılır. Türkiye'nin sahipsiz olmadığı anlaşılır. Kanunlar herkesi hizaya sokar" yanıtını vermişti.[1] Akis, Demirel'in BP ile ilgili bu rahatlığını, TİP örneğini anımsayarak yorumladı ve "Aynı hükümetin TİP'i nasıl kovaladığını, Anayasa Mahkemesi'ne kapatma delili sağlayabilmek için güvenlik teşkilatını nasıl seferber ettiğini bilenler ve AP'nin BP için hesaplarını görenler, bu demeç karşısında sadece tebessüm etmişlerdir"[2] diye yazdı.

Bu satırlardan aynı zamanda CHP'nin BP'yi nasıl algıladığı ortaya çıkıyordu. İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker'e ait Akis Dergisi'nde, parti aleyhine yazılan yazılarda BP'nin "yapay oluşum" ve mezhep partisi olduğu yazılıyordu. İsmet İnönü'nün 1968 yılında yaptığı bir konuşmada söyledikleri de Toker'in yazdıklarıyla aynı içerikteydi.

BP, CHP'nin dışındaki sol çevrelerde ise devlet güdümlü parti şeklinde algılandı. Sol çevreler bu görüşlerine geçerlilik kazandırmak için TİP'in Alevi bölgelerinden aldığı oylara baktılar. TİP etkisini kırmak amacıyla BP'nin kurulduğunu ifade eden sol çevreler, Hasan Tahsin Berkman'ın CKMP gibi sağcı bir partiden aday ve general olmasını, genelkurmay ve milli emniyet (bugünkü MİT) hizmetlerinde çalışmasını, Sovyet aleyhtarı görüşlerini ve NATO yandaşlığını, "devlet güdümlü Alevi partisi" söyleminin ikna edici verileri olarak kullandılar.

BP'nin TİP oylarının parçalanması amacıyla devlet tarafından kurdurulduğu yönündeki tez bugün sol çevrelerde yaygın bir şekilde sahip bulmaktadır. Hatta, BP'nin kuruluşunda uluslararası bağlantı arayanlar bile var. Bu savın sahiplerine göre, Alevile-

[1] Ankara Bayram Gazetesi, 22 Mart 1967
[2] Akis, Yıl 13, 15 Nisan 1967, Sayı 669, s. 10

rin ilerici partilere -ki bu o dönem için TİP'ti- yönelmesini engellemek için ABD, Alevi partisi kurulmasına karar vermiş [1] BP de bu strateji gereği siyaset sahnesine çıkarılmıştı.

BP'nin TİP oylarını bölmek amacıyla ulusal veya uluslararası güçlerin planları gereği kurulup kurulmadığı, bu parti hakkındaki en tartışmalı konudur. Soru şudur: Acaba BP, Alevilerin sola kayışını frenlemek; böylece solda parçalı bir yapının oluşturması amacına dönük sahneye sürülmüş bir piyon muydu? Devletin gerçekleştirdiği bir operasyon sonucu mu kurulmuştur yoksa bir ihtiyaçtan mı doğmuştur?

Parti kurucularının 4'ünün ordu kökenli olması, subaylara yerel örgütlenme içerisinde çokça rol verilmesi, uygulanan Soğuk Savaş stratejileri gereği komünizm tehlikesine karşı dinin güçlendirilmesi ve Hasan Tahsin Berkman'ın geçmişinden hareket edilmesi durumunda, bu soruya "evet" yanıtını vermek mümkün. Milli istihbarat ve genelkurmay istihbaratında görev yapan Berkman'ın NATO'da eğitim alması, katı sosyalizm aleyhtarlığı, ordudan emekliye sevk edildikten sonra sağcı CKMP'den senatör adayı olması, BP'nin devlet güdümlü olup olmadığına ilişkin soruya "evet" yanıtının denilmesini kolaylaştırabilir. Sosyal demokrat parti kurulması niyetiyle yola çıkılmasına rağmen, bu projeyi sekteye uğratacak şekilde inisiyatif geliştirilmesi, aydınların devre dışı bırakılması, yani partinin oluşum sürecinde var olan gizlilik, acelecilik, kuşkuları artırıcı niteliktedir. Ancak gerçeğe en yakın değerlendirmenin yapılabilmesi için Cemal Özbey ile Hasan Tahsin Berkman arasındaki ilişkinin çözülmesi gerekiyor ki, bu noktada sağlıklı verilere sahip değiliz. Yalnız bir gerçek vardır ki, o da 1969 seçimlerinde BP'nin, sol oyların bölünmesinde bir faktör olduğudur; yani devlet tarafından suni bir oluşum olarak sisteme sokulmamış olsa bile devletin arzuladığı yönde bir sürecin gelişmesine aracılık etmiştir.

Birlik Partisi'nin doğuş gerekçesini, diğer siyasi partilerde Alevilerin konumlarının zayıflamasına ve dışlanmalarına bağlayanlar da mevcut. Örneğin AP ve Demokratik Parti'nin eski mil-

[1] H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci, Birinci Basım, Ankara, Ayyıldız Yayınları: 71 İtalik Kitapları, 2001, s. 72

letvekili Çorum Milletvekili İhsan Tombuş, "BP'nin AP'den tasfiye edilen, TİP ve CHP'ye gitmek istemeyen" Aleviler tarafından çaresizlik duygusuyla kurulduğunu savunmaktadır. Tombuş'a göre, AP'deki Alevilerin tasfiye edilmesi, BP'nin partileşme sürecini hızlandırdı; sahipsiz, yalnız ve çaresiz kaldıklarını düşünen Aleviler, siyasette kendilerini var edebilmenin yolunu kendi partilerini kurmakta gördüler. Tombuş, "Adalet Partisi'nden hakaret edilerek kovulan Alevi kesimi koyu Demokrat oldukları için CHP'ne gidemiyorlardı ve ortada kaldıkları için ne yapacaklarını da bilmiyorlardı." [1] diye yazmaktadır.

BP ile ilgili bir başka değerlendirme Anton Jozef Dierl'e ait. Dierl, partiyi, Alevilerin geleneksel yapısının bozulmasıyla manevi otoritelerini kaybeden dedelerin, etkinliklerini koruma düşüncesinin ürünü görmekte ve "1970'den sonra Alevilik içinde yeni bir olgu çıktı. Alevi gençler Marksist olmaya başladılar. Bu koşullarda etkinliklerini bütünüyle kaybetmekten korkan dedeler, babalar bir Alevi partisi olan Türkiye Birlik Partisi'ni kurdular"[2] yorumunu yapmaktadır.

Burada, Dierl'in, Birlik Partisi'ni 1970 sonrasına tarihleme yanlışlığını bir yana bıraksak bile, tezi pek de geçerlilik arzetmiyor. 1960'lı yıllarda dedelerin itibar kaybettiği doğruydu. Özellikle Köy Enstitüsü mezunu devrimci öğretmenler, köylüleri yeni düşüncelerle tanıştırıyor, gençlere çağdaş, aydınlanmacı toplumcu sol düşünceler aşılıyordu. Yükselen sol dalga, geleneksel değerleri ve yapıları sarsıyor, "Dedeler sakallarından tutulup sürükleniyor", cemler yapılamıyor ve dedeler tıpkı imamlar gibi halkı sömüren kişiler olarak takdim ediliyorlardı. Bu, devrimci gençlerle dedeler arasında iktidar kavgası başlatmıştı ama çatışma, bir siyasi partinin kuruluşuna öncülük edecek cesareti dedelere henüz kazandırmamıştı. Hacıbektaş dergahı postnişini Feyzullah Ulusoy'un BP'deki varlığı ve "Alevilere bari komünist denilmesin diye BP'ye girdim" demesi, iktidar çatışması tezine dayanak oluşturabilir ama Feyzullah Ulusoy'un parti içindeki

[1] İhsan Tombuş, Politikada 41 Yıl (1946- 1987), Ankara, İzgi Yayınları, s.166
[2] Anton Jozef Dierl, Anadolu Aleviliği, Almanca Çeviri Fahrettin Yiğit, 1. Baskı, İstanbul, Ant Yayınları, 1991, s. 69

rolü ve konumunu sorgulamak gerekir. Feyzullah Ulusoy, yukardaki bölümde de anlattığımız gibi partileşme sürecine güçlü bir irade ile dahil olmadı; yani olayları yönlendiren kişi değildi. Kendisi Özbey tarafından hazırlanmış program ve tüzüğü okumadan imzalamış ve parti projesine sonradan dahil olmuştu.

Program ve Tüzük

Partinin program ve tüzüğünü Cemal Özbey hazırladı. Kemalist bir perspektifle kaleme alınan programda amaç ve ilkeler, 31 maddede toplandı.

Partinin ilk ilkesi, "bütün vatandaşları , kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplamak, milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde yüceltmek"ti.[1] İkinci ilke ise "Atatürk devrimlerinin tam şuuruna sahip"[2] olmaktı. "İnsan hak ve haysiyetini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak" üçüncü ilkeydi.[3]

4. maddede Cumhuriyet ve dış bağımsızlığın ilelebet devam ettirileceği, 5. maddede devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunacağı, 6. maddede "Türkçe'nin her sahada hakim" kılınacağı, 7. maddede "herkesin din, inanç, ırk, dil, cinsiyet ayrımı olmaksızın kanun önünde eşit" olmasının sağlanacağı yazılıydı. "Herkese yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve hürriyetlerini sağlamak"[4] 8. madde idi. Partinin laiklik anlayışının çerçevesini belirleyen 9. maddede "Herkesin vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine saygı göstermek, kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenleri serbest bırak-

[1] Erkin Topkaya, Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ankara, Ulusal Basımevi, 1969, s. 475
[2] a.g.e., s. 475
[3] a.g.e., s. 475
[4] a.g.e., s. 475

mak, kimseyi ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlamamak, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınamamak"[1] hükmü vardı. Aynı maddede devletin sosyal, iktisadi ve hukuki düzeninin din kurallarına dayandırılamayacağı, dini sembollerin "her ne surette olursa olsun istismarının" yapılamayacağı ve cezalandırılacağı da yazılıydı.

10. madde ise içerik olarak 9. madde ile benzerdi. Bu maddede "Herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine saygı" gösterileceği, kimsenin "düşünce ve kanaatlerini açılmaya zorlanamayacağı" belirtiliyordu. 11. maddede "Herkesin bilim ve sanat hürriyetine saygı göstermekle beraber çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim yeri"[2] açtırılmayacağı ifade edilirken, 12. madde de "haberleşme, seyahat, yerleşme, din, bilim, sanat, basın, toplanma, çalışma ve sözleşme, seçme ve seçilme hak ve hürriyetlerine en geniş manada" yer verileceği hükmü yer alıyordu. 13. maddede ise, ilk 12 ilkede belirtilen amaçların nasıl gerçekleştirileceği konusunda genel bir yaklaşım vardı.

Buna göre, BP, Cumhuriyet idaresini "değişmez ve değiştirilemez siyasi rejim"[3] kabul eder, (Madde 13a) "Türk vatanına içten bağlı, dil kültür, ülkü, kaderbirliğine birlik ve bütünlük ruhuna kavuşmuş, bölücülük, ayırıcılık ve ırkçılıktan uzak her vatandaşı Türkçü ve Atatürkçü görüşle Türk milletinden" sayar. (madde 13b) "Halktan yana, halk için, halkla beraber olmak ve devlet idaresinde halka hizmet etmek en birinci gaye" dir. (madde 13 c) "Özel ve devlet sektörünün iştigal ve yatırım sahasının belirlenmesi" işi Devlet Planlama Teşkilatı'na bırakılır ve "Ana harp sayimizin, ağır sanayimizin, büyük enerji santrallerimizin, büyük bayındırlık işlerimizin (sulama, göl ve bataklık kurutma) bilumum madenlerin (bulucu, ikramiye, prim hakkı baki) petrolün, kamu hizmetleri ile ilgili ulaştırma ve PTT işlerinin, dış ticaretin (ithalat ve ihracatın) bankacılığın ve sigortacılığın devletleştirilmesine, onun dışında kalan sahanın ise prensip itibariyle özel sektöre bırakılmasına taraftarız" (madde 13 d) denilir.

---

[1] a.g.e., s. 475
[2] a.g.e., s. 476
[3] a.g.e., s. 476

"Türkiye'yi en kısa yoldan, en süratli şekilde en ileri ve en üstün milletler seviyesine çıkarmak için takip" edilecek siyaset de şöyle açıklanır:

Adalet İşleri

Hızlı işleyen bir adalet mekanizması için "Yargıtay ve Danıştay kadrosu"nun büyütüleceği, "idari ve mali mahkemeler ile çocuk mahkemeleri" kurulacağı, islah evlerinin çoğaltılacağı, "Siyasi suçluların tabii yargıç" tarafından yargılanacağı, hakimlerin bağımsızlığının sağlanacağı belirtilir ve "hakim teminatı" savunulur. (madde 14)

Eğitim işleri

BP, "laik, devrimci, reformcu, halkçı, Türkçü, Atatürkçü ve dinamik bir zihniyetle yetiştirilen" gençler istemektedir. Bunun için "Yabancı temayüllerden uzak, Türk adet ve ananelerine uygun milli bir eğitim ve öğretim politikası"[1] izleyeceğini, Köy Enstitüleri ve eğitmenlik müessesesini ıslah ve ihya edeceğini, bütün vatandaşları "en kısa zamanda okur-yazar hale" getireceğini, "öğretmensiz ve eğitmensiz köy" bırakmayacağını vaat eder, Köy öğretmenlerine daha yüksek ücret ödemeyi, mesleki ve teknik öğretime önem vermeyi, okulsuz köy bırakmamayı, fakir ve kimsesiz çocuklar için yurtlar açmayı hedefler, "spor kollarına ve tiyatroculuğa" önem verileceğini, "üniversitelerde fakir öğrencilerden harç" alınmayacağını, "yatılı bölge okulları"nın sayısının artırılacağını, "Halk müziği, halk edebiyatı ve folkloru"nun derlenip yayılacağını, "halk şairlerini koruyacak teşkilat" kurulacağını ilan eder.

İçişleri, Dışişleri ve Milli Savunma İşleri

"İçişleri" başlığı altında "köylerle şehirler arasındaki" eşitsizliğin giderileceği vaadinde bulunan BP, "devlet yardımlarıyla köylere ait işleri" yapacaktır. "Bucaklar kaldırılacak", "kırtasiyecilik önlenecek"tir.[2] (Madde 16) Dış politikada Atatürk'ün

[1] a.g.e., s. 477
[2] a.g.e., s. 478

"yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi uygulanacak, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığını tehlikeye düşüren ikili anlaşmalardan milli menfaatlere aykırı olanları feshedilecektir. (Madde 17) BP, orduya "milli birlik ve beraberliği" sağlama misyonunu yükler. Orduyu en modern silahlarla donatacağını ve bu kurumu "siyasetin dışında" tutacağını ifade eder, ordunun esas görevini "yurt savunması" olarak görmekle birlikte silahlı kuvvetlere "milli kalkınmaya yardımcı"lık rolünü de verir. (Madde 18)

Tarım, Kooperatifçilik, Köy işleri ve Turizm

BP, tarıma dayalı nüfusun büyük bir özlemle beklediği toprak ve tarım reformunu "en kısa zamanda"[1] gerçekleştirilecek işler arasında görür. Köylülere, "toprak, tarım aletleri ve kredi" dağıtacağını, "ormancılığa, su ürünleri yetiştiriciliğine, meyveciliğe, toprak sulamasına, hayvancılığa, önem verileceğini (madde 19) "her köyde yapı, tarım-kredi, istihsal, istihlak ve ürünlerini değer fiyatları ile satmak için satış kooperatifleri"[2] kurulacağını vaat eder. (madde 20) Köyleri yol, su, elektrik, eğitmen, öğretmen, okul, doktor, ebe ve sanat kurslarına kavuşturmayı (madde 21) hedeflerken, "Türk folkloruna, halk müziğine, edebiyatına, el sanatlarına, oyunlarına fazlası ile önem"[3] vereceğini ifade eder, Türk kültürünü Türk halkına ve dünyaya tanıtmayı turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirir. BP işbaşına gelirse, "Otel, motel, lokanta ve turistik kamp yerleri çoğaltılacak", ayrıca "Türk ululanının, ediplerinin ve halk şairlerinin mezar ve anıtları ihya edilecek, birer turistik saha haline getirilecek", "Halk şairlerine ve Türk folkloruna radyo ve televizyonda saatler ayrılacak, yaşamış ve yaşayan halk ve milli şairleri" tanıtılacaktır. (madde 22)

Sanayi, Ticaret ve Mali İşler

BP, "planlı kalkınma ve planlı sanayi"den[4] yanadır. Sanayinin kamu ve özel sektöre ait olacak kısımlarının belirlenmesi işini DPT'ye bırakır, petrol ve madenciliğin, dış ticaret, bankacı-

[1] a.g.e., s. 478
[2] a.g.e., s. 479
[3] a.g.e., s. 479
[4] a.g.e., s. 479

lık ve sigortacılığın devletleştirileceğini (madde 23 ve madde 24) açıklar, "İç ticarette serbestlik ve eşitlik"i savunur, "müstahsille müstehlik arasındaki mesafe"yi azaltmayı hedefler. Aracıların ortadan kaldırılmasında üretim kooperatifçiliğinin geliştirilmesi araç olarak görülür, ithalatın azaltılmasını, esnaf ve sanatkarın himaye edilmesini ister. (madde 24) Vergi reformuyla, vergide eşitlik ve adalete dayalı bir düzen vaat eder, gümrük vergisinin sanayiyi geliştirecek şekilde ayarlanacağını, düşük gelirlilerden vergi alınmayacağını açıklar, "fakir halkın ihtiyaç maddelerinden vasıtalı vergi" toplanmayacağını (madde 25) ilan eder.

Bayındırlık ve Ulaştırma; İmar, İskan ve Mesken İşleri

Programın 26. maddesinde, Türkiye'nin altyapı sorunlarının çözüleceği, 27. maddede "her vatandaşa ev"[1] verileceği yazılıdır. Gecekondu kanunu çıkarılacak, "mesken reformu" yapılacak, planlı bir yerleşim politikası izlenecektir ve "şehir hayatının" köylere götürülmesiyle de büyük şehirlere göç önlenecektir.

Çalışma ve İşçi Meseleleri; Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri

1961 Anayasasının "Çalışmak hak ve vazifedir" ilkesi, BP programında "Çalışma ve İşçi Meseleleri" başlığı altında yer alır. Bu ilkenin "kesin olarak tatbik" edileceği, "adama göre iş, işe göre adam" bulunacağı, ücretlerin "adil hale" getirileceği, mesleki öğretime hız verileceği, SSK mevzuatının "ıslah" edileceği açıklanır. İşçilere sosyal mesken sözü verilirken, "işsizlik sigortası" "ihdas" edileceği vurgulanır, sendikal hakların yanında olunacağı ifade edilir, "Toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye en geniş manada sağlanacaktır"[2] denilir. (madde 28)

Sağlıkta herkese hizmetten yana olan parti, sosyalizasyon yasasında "ıslah" edilecek yanlar olduğunu belirtip, herkese sağlık sigortası, fakir, ihtiyar ve yoksullara devlet himayesi öngörür, koruyucu tedavi hizmetlerini önemser ve sağlık hizmetlerinin en ücra köye kadar götürüleceğini vaat eder. (madde 29)

---

[1] a.g.e., s. 480
[2] a.g.e., s. 481

Devlet İdaresinde Tarafsızlık ve Memurlar; Siyasi Rejim

Devlet yönetiminde tarafsızlığı sağlayacağını, kırtasiyeciliği önleyeceğini, memurları geçim sıkıntısından kurtaracağını, serbest meslek sahiplerinin "her bakımdan ve sosyal yönlerden himaye" edileceğini (Madde 30) vurgulayan BP, idarede reform yapılacağını, mahkemelerin, üniversitelerin ve TRT'nin bağımsızlığını savunur ve Anayasal düzene "her bakımdan riayet"[1] edeceğini beyan eder. (Madde 31)

"Mezhebimiz Kemalizm, Kabemiz Anıtkabir"

BP'nin açıkladığı bu program, Kemalist bir düşünce tarzının ürünüydü. Cumhuriyet ve Atatürk'e bağlılık, her maddeye yansıtıldı ve CHP'nin 6 ilkesi referans alındı. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve laiklik (laikliğin uygulanışı konusunda itirazları olmakla beraber) ilkelerinden esinlendi. BP'nin yeri Kurucu Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ın dediği gibi "Kemalizm ilkelerinin yanıbaşı"ydı ve ideolojiler "Türkiye'nin sosyal bünyesine uygun düşmeyen yelpaze modası"ydı. Berkman'a göre, partinin iki temel prensibi vardı: Bunlar "Türk milliyetçiliği ve Atatürkçülüktü".[2] Hatta bu Atatürkçülük öyle bir Atatürkçülüktü. BP "Müslümandı ama mezhebi Kemalizm, kabesi Anıtkabir"di.[3]

"Anayasamızın siyasi rejimimiz bakımından kabul ettiği esaslara her bakımdan riayet edilecektir" ifadesiyle sistem dışına çıkmayacağını beyan eden, iktidara demokratik yollardan geleceğini söyleyerek parlamenter demokrasiye olan inancını açıklayan partinin Türkiye'nin temel problemleri konusunda tutarlı bir görüşü yoktu. "Planlı bir sanayi ile planlı kalkınma"dan yanaydı ve karma ekonomik sistemi savunuyordu. CHP'nin devlete ve özel sektöre ekonomide rol veren yaklaşımından esinlenilmişti.

---

[1] a.g.e., s. 482
[2] Cem, Yıl 1, 1 Şubat 1967, Sayı 11, s. 17
[3] Abdi İpekçi, Liderler Diyor ki..., İstanbul, Ant Yayınları, 1969, s. 99

13. maddenin d fıkrasında ağır sanayinin devletleştirileceği söylenirken, 23. maddede "ağır ve büyük sanayinin kamu sektörüne ve özel sektöre ait olacak kısımlarını Devlet Planlama Teşkilatı belli edecektir" ibaresiyle DPT gibi bürokratik bir kurumu siyasi iradenin üzerine çıkardığı gözleniyordu. Bu devletçiliğin "halktan yana bir devletçilik" mi olduğu, yoksa ulusal sermayeyi güçlendiren ve devlet kapitalizmi yaratmayı amaçlayan bir devletçilik mi istendiği net değildi. Ancak, dış ticarette devletleştirme öngörülürken, iç ticarette serbestliğin sağlanacağı ifadesinden tercihin devlet destekli güçlü özel sektörden yana olduğu anlaşılıyordu.

Yabancı sermaye taraftarlığı ya da karşıtlığı konusunda hiçbir ifadeye yer vermeyen, Ortak Pazar'la ilgili ne düşündüğünü belli etmeyen, "dış bağımsızlıktan" yana olduğunu söylerken, ABD emperyalizminin Türkiye'ye yerleşmesine vesile olan ikili anlaşmalara karşı açık bir tavır koymayıp "milli menfaatlerimize aykırı ikili anlaşmalar feshedilecektir" diyerek en temel konuda belirsizlik yaratan partinin, tarımın ekonomi içindeki yerinin ne olması gerektiği ya da nasıl bir sanayi ile kalkınmayı sağlayacağına dair sorulara da cevabı yoktu.

Yine aynı şekilde, toprak ve tarım reformuna ilişkin görüşleri de bulanıktı. "Toprak reformu ve tarım reformu en kısa zamanda gerçekleştirilecektir" (Madde 19) cümlesiyle, topraksız seçmenlere sempatik gelebilecek bir söylem geliştiren, ancak dağıtılacak toprakların kimlerden, nasıl alınarak köylülere verileceği konusunu açıkta bırakan partinin, ne topraksızları ne de toprak ağalarını küstüren bir tutum içine girdiği gözleniyordu.

Bu yaklaşım, halkçılık anlayışından besleniyordu aslında. Tüzüğünde, menfaat çatışmalarını reddeden, hatta sınıf çelişkilerini gidermeyi[1] kendisine görev edinen parti "Ayırıcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, komünizmin, emperyalizmin, faşizmin, nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısında" ydı. Hatta bu akımlarla mücadele "partinin gayesi"ydi. BP, Cemal Özbey'e göre, "CHP'nin solunda, TİP'in sağında ve fakat her

[1] Erkin Topkaya, Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ulusal Basımevi, 1969, Ankara, s.483

ikisinden de ileride milliyetçi, halkçı, cumhuriyetçi, devrimci, reformcu, Türkçü, Atatürkçü, toplumcu (sosyal demokrat), birlikçi, beraberlikçi, komünizme, emperyalizme, kapitalizme, gericilik, bölücülük ve yobazlığa" karşı bir partiydi.[1] Yani "solun ortasında bir parti"ydi. Bunun adı "toplumcu (sosyal demokrat)"hktı. "bu sosyal demokratlık nev'i şahsına münhasır bir sosyal demokratlıktı". Türk ve Anadolu sosyal demokratlığı"ydı, kökleri de bu topraklardaydı.[2]

BP'yi, diğer partilerden ve resmi siyasetten ayrıştıran tek nokta Anayasanın laiklik ilkesi oldu. Ancak bu ayrılık, laikliğe kökten bir karşı çıkışı öngörmüyordu. Laiklik, ilkesel olarak kabul ediliyor, uygulanışında Aleviler açısından sorunlu alanlar bulunduğuna dikkat çekiliyordu. Örneğin Diyanet'in varlığı tartışma konusu bile yapılmıyordu. Partiye göre Diyanet, gerekliydi ama Alevilik, o bünyede temsil edilmediği için kurum adil bir yapıya sahip değildi. Çünkü, Diyanet sadece Hanefi mezhebine mensup bireylere hizmet vermekte, "toplumun asli unsurları olan Aleviler" kendilerini ifade edememekteydi.

BP, Diyanet'in adaletsiz yapısının giderilmesi, Anayasadaki laiklik ilkesinin diğer inanç mensuplarını da kucaklayacak şekilde uygulanması için Diyanet'in kapılarını, Alevilere de açmasını istedi ve bu yolla Alevilerin meşruiyet sorununun aşılacağına inandı; Diyanetteki mevzi kapma isteğini, Aleviliğe atıfta bulunmadan dillendirdi.

Bu tercih, Diyanet'in varlığının kabullenilmesi yoluyla partinin sistemle paralellik kurmasını sağlıyordu. Böylece, bilinçli ya da bilinçsiz bir tercihle, sınırlarını devletin belirleyeceği bir Alevilik anlayışından yana taraf olunuyor, buna rıza gösteriliyordu. Diyanet'in varlığına değil de, diğer inanç gruplarının kurumda neden temsil edilmediğine ilişkin sorgulama ise baş edilmesinde güçlük çekilen "gericilik belasına" karşı, "devlet güvencesi" aramaktan başka bir şey değildi.

---

[1] Cemal Özbey, Birlik Partilileri Uyarmalar, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi: No 2, Ankara, 1969, s. 5

[2] Cemal Özbey, B.P'nin 3. cü Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi: No 3, Ankara, s. 10

Oysa aynı tarihlerde İslami cephede, din ve dünya işlerinin ayrılığı şeklinde tanımlanan laiklikle ilgili daha farklı bir tartışma seyrediyor, İslamcılar, Diyanet'in laikliğe aykırı kurum olduğu tezini savunarak DİB'in lağvedilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. İslamcıların DİB'den kurtulma isteği kuşkusuz ki, batılı anlamda bir laikliği benimsemelerinden kaynaklanmıyordu. Savunulan tez, devletin dine vurduğu kelepçeden kurtulma arzusunu yansıtıyordu ve bu yolla sistemde gedik açacak bir girişimde bulunuluyordu.

Diyanetin kurumsal varlığına değil de Alevi-Bektaşilerin bu kurumda yok sayılmasına karşı çıkarak, "Diyanet İşleri Başkanlığını inanç grupları arasındaki denge ve eşitliği sağlayacak ve bunların inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı gösterecek şekilde" teşkilatlandıracağını beyan eden BP, neredeyse programının tamamını inanç ayrımcılığının ortadan kaldırılması üzerine kurdu. Alevilere eşitlik talebinin ne kadar önemsendiği gösterilmek istenircesine konu farklı başlıklar altında ısrarlı bir şekilde işlendi.

Örneğin; "Amaçlarımız ve Temel İlkelerimiz" başlığı altında "herkesin din, inanç ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşit" (madde 7) olacağı yazılıydı. Dini inanç ve kanaatlar hürriyetine saygı duyulmasını (...) genel ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmayan ibadet ve dini ayinlerin serbest bırakılmasını, hiç kimsenin dini inanç ve kanaatlerden dolayı kınanmamasını" Madde 9'da ifade eden parti, devlet düzeninin din kurallarına dayandırılmasına ve din istismarına karşı olduğunu vurguluyordu. 13. maddesinin e bendinde de, "Partimiz din işlerini, devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı tutar. Kimsenin din ve mezhebine, inançlarına ve kanunlara aykırı olmayan ibadetlerine karışmaz. Laikliğin kesin olarak tatbikini sağlar; TCK'na bu prensibi ihlal edenler hakkında müeyyide koyacaktır" ibarelerine yer verirken, "Laikliğin kesin olarak tatbikini" sağlamayı ve "gericilikle daima mücadele"yi de 13. maddenin f bendinde savunuyordu.

BP, inanç özgürlüğü konusunu "eğitim işleri" başlığı altında da işledi. Bu kez dini eğitim ve öğretimden bahsedilerek, "din

öğretiminin belli bir mezhebin tekeli altına sokulmayacağı" (madde 15) vurgulanıyordu. "Dini eğitim ve öğretim sırasında öğrencilere laiklik, devrimcilik, reformculuk, ilericilik, birlik ve beraberlik şuuru aşılanacağı", Türkçe din öğretimi yapılacağı ve aydın din adamı yetiştirileceği beyan ediliyordu.

12 Yıldızın Sırrı: "Maksud Bir Ama Rivayet Muhtelif"

BP, Alevi partisi olarak bilinip tanındı ve hala da böyle kabul ediliyor. BP'nin Alevi partisi olduğunu söyleyenler bu tezi savunurken iki kanıta başvuruyor. Biri partinin amblemi diğeri de kurucuların çoğunluğunun Alevi olması...

Parti kurucularının 16'sından 12'si Alevi, diğer 4'ü Sünni kökenli idi. Sünnilerin alınmasının iki nedeni vardı. Birincisi, olası bir soruşturma ve kapatma davasında veya gelecek suçlamalar karşısında savunma imkanlarını artırmak, diğeri de Alevi-Sünni kardeşliğinin önemsendiğini göstermekti. Hareketin önderleri parti tabanının Alevilerden oluşacağım biliyordu ama Sünnileri dışlayan özel bir tutum geliştirmemişti. Nitekim parti örgütlenmeleri sırasında Sünni köylerine de gidilmiş ancak Sünniler "Kızılbaşlar geldi" deyip kahvehaneleri boşaltmıştı.[1]

"Amblem BP'yi belirgin şekilde Alevi partisi" yapıyordu. 12 yıldız ve aslan, Alevi kodlamalarını bilenler için hemen çözülecek sembollerdi. 12 yıldız, 12 imamın sembolü olarak seçilmişti. Aslan da Hz. Ali'yi temsil ediyordu. Aleviler, 12 yıldızın 12 imamı temsil ettiğini biliyor ve BP'yi bir Alevi partisi olarak kabul ediyordu. Ancak korunma güdüsüyle parti kurucuları, 12 yıldızın Alevilik inancıyla bağlantısını kurmaktan titizle kaçındılar ve takiyye yolunu seçtiler. Mezhepçilik yapıldığı suçlamasına muhatap olmamak için inkar yoluna gittiler, inkarı da mevcut sistemle ilinti kuracak şekilde Türkçülük ve Atatürkçülük temeli üzerine oturttular.

Mehmet Dedekargınoğlu'na göre, 12 yıldız, 12 Türk boyunu temsil ediyordu ve parti amblemine konulurken asla Ehlibeyt sülalesine atıfta bulunulması düşünülmemişti. Aslan da Hz.

[1] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004

Ali'nin değil, gücün ifadesiydi.[1] Berkman da "Kuvvetli olmaya namzet bir partiye kuvvetin timsali aslan yakışır"[2] diyordu. İkinci Genel Başkan Hüseyin Balan ise 12 yıldıza önce Osmanlı İmparatorluğu döneminden referans buluyor, imparatorlukta sikkeler ile altın ve gümüş paraların üzerinde 12 yıldız kullanıldığını söylüyor ardından Anıtkabir adresini gösteriyordu:

"Size bir şey söyleyeyim. Anıtkabir'e gittiniz mi? Orada, Anıtkabir'e giden o merasim yolu var ya. Uzun yol. Orada aslanlar var. Bunların adedi 12 çifttir. Altı çift bir tarafta, altı çift o tarafta. Neden yedi çift yapmamışlar. Yahut beş yapmamışlar. Dahası vardır. Devrim şehitlerinin sayısına bakın. Saydınız mı? Cemal Gürsel'le beraber 12'dir. Şimdi, bu bizim bayrağımızdaki 12 yıldız süs de olabilir yani. Cümlenin maksudu bir ama rivayet muhtelif demiş. Herkes bir türlü rivayet eder. Ya da bir şeye benzetebilir. Ben gökteki bulutları insana benzetirim bazen. Ama herkes bu benzetmeyi yapmaz"[3]

Hurufiliğin izlerini taşıyan bir mantıkla eceliyle vefat etmiş olan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i bile devrim şehidi konumuna yükselterek 12 rakamını bulan, 12 devrim şehidinin kimlerden oluştuğunu açıklamayan Balan, oy kaygısından olacak ki, açıkça "12 yıldız, 12 imamı temsil etmiyor" diyemiyordu. Balan'a göre, herkes 12'yi istediği gibi yorumlayabilirdi, Alevilerin de 12 imam yorumunun sakıncası yoktu.[4]

Ancak Balan'ın 12 yıldızın anlamını izahta kendisini bile ikna etmekte yetersiz kaldığı, sonunda "Bu tesadüfen 12" dediği, amblemin Anıtkabir'deki aslanlardan esinlenerek belirlendiğine ilişkin açıklamasına tezat oluşturacak şekilde "Herhalde, birisi koymuş. Biz sonradan geldik partiye. Hangi gaye ile koyduklarını pek bilmiyorum" demek zorunda kaldığı görülüyordu. Oysa, 12 yıldız, ne Aleviliğe Orta Asya mirasından hisse çıkaranların söylediği gibi Türk boylarını temsil ediyordu ne de Anıtkabir'deki aslanları... "Rivayet muhtelif olmasına rağmen maksut

[1] Kaynak kişi Mehmet Dedekargınoğlu, 2002
[2] Cem, Yıl 1, 1 Şubat 1967, Sayı 11, s. 19
[3] Abdi İpekçi, Liderler Diyor ki..., İstanbul, Ant Yayınları, 1969, s. 289
[4] a. g. e., s. 289

bir" idi. Cemal Özbey, 12 imamı ve Hz Ali'yi sembolize etmek üzere yıldız ve aslan koymuştu.[1]

Ehlibeyti çağrıştıran 12 rakamının sembolleştirilmesi, sadece 12 kurucunun Alevilerden seçilmesi, ambleme 12 yıldız konulmasıyla sınırlı kalmadı. Parti, programından, seçim beyannamelerine kadar hemen hemen her çalışmada, partinin görüşlerini 12 ile kategorize etme çabası içine girdi. Örneğin, 1969 yılındaki milletvekili genel seçimlerinde seçim beyannamesinin 12 ilkesi vardı. Bu 12 ilke şöyleydi:

1- Yatma tilki gölgesinde, ko yesin aslan seni,
2- Fakirin dostuyuz, zenginin düşmanı değil,
3- Hürriyet içinde kalkınmaya evet, hürriyetsiz ekmeğe hayır,
4- Yuvada dirlik, ülkede birlik
5- Demokratik toplumcu düzen içinde karma ekonomi
6- Özgür ve bağımsız Türkiye
7- Bölgesel dengesizliğe de, bölgeciliğe de paydos
8- Özel teşebbüse saygı, özel sömürüye savaş
9- Halktan esirgenen her şey halk için
10- Sanata ve sanatkara ilgi-köye ve köylüye...
11- İşçinin güvenliği uygarlığın direği
12- Tek amacımız mutlu ve ileri Türkiye[2]

"Türkiye'nin sorunları 4 kapıdan girilerek çözülecektir" diyerek, Alevi mitolojisinde insan-ı kamil olmanın aşamalarını oluşturan 4 kapıya (şeriat- tarikat- marifet- hakikat) atıfta bulunan BP, ilkeleri, kuralları 12 ile ifade etme tutkusunu hiçbir dönemde terk etmedi. İlkelerin içeriği değişti ama ilke ne 11'e indi ne de 13'e çıktı. Nitekim partinin çizgisinin daha sol bir içerik kazandığı Timisi'nin döneminde bile partinin 12 ilkesi olduğu vurgulandı. Timisi'nin döneminde bu 12 ilke "Devrimcilik, Toplumculuk, Atatürkçülük, Demokrasi, Halkçılık, Devletçilik,

[1] Kaynak kişi İbrahim Zerze, 2004
[2] 1969 Seçim Beyannamesi

Cumhuriyetçilik, Bağımsızlık, Özgürlükçülük, Laiklik, Eşitlik ve Yurtseverlik" olarak sıralandı.

12 yıldız, 4 kapı, aslan ya da zülfikar... Bu semboller, BP'nin kimliğine ilişkin fikir edinilmesini kolaylaştıran işaretlerdi. Ancak bir bütün olarak değerlendirildiğinde, semboller BP'nin inanç üzerinden kurgulanan bir toplum istediğine yeterli kanıt oluşturmamaktaydı. Bu savı ileri sürmemizin iki nedeni var: Birincisi; partinin programındaki taahhütler ve Alevi aydınların tutumuydu. Çünkü "Alevi aydınları dini amaç ve esasların siyasi parti yapısına esas olamayacağını" bilmekteydi.[1] Zaten niyet de Alevilik inancı ile kurgulanmış bir toplum modelini uygulamaya geçirmek değildi.

İkinci neden, Aleviliğin yapısal özelliği idi. Çünkü, Alevilikte, Sünnilikte olduğu gibi devlet yapılanmasına uygun hat bulmak oldukça güçtü. Kamusal alanın dışında kendisine yer açabildiği ve "hak bir yol binbir" esnekliği ile bireye istediği ve kullanabildiği kadar özgürlük alanı bıraktığından, ibadeti mekana değil, gönüle sığdırabildiğinden ve büyük ölçüde sözlü kültüre dayandığından Alevilikten bir devlet modeli ortaya çıkarılması zor görünüyordu. Oysa Sünnilik hem yazılı kaynakları, kitabiliği hem de devlet yönetimindeki tarihsel deneyimiyle siyasallaşma ve dini esaslar üzerinden devlet kurmaya daha yatkın özelliklere sahipti. BP'nin Aleviliğe yaslanması ise sadece ve sadece semboller düzeyindeydi.

İlk Örgütler Ve Örgütlenme

BP, siyaseten zayıf doğdu. Hem liderlik hem kadro yönünden sorunluydu. Cemal Özbey'in ipleri eline geçirmesiyle, aydın çevrenin hareketle ilişkisi bıçakla kesilmişcesine bitmiş, mevcut kadro etkili, kararlı ve etkili bir mücadele yürütecek şekilde oluşturulamamıştı. Kuruluşunda güçlü bir rüzgar estiremeyen parti için, artık göçü yolda düzeltmekten başka çare yoktu. Acaba Aleviler, bu kervana, nasıl ve yolun hangi aşamasında katılacak-

[1] Cem, Yıl 1, 5 Ekim 1966, Sayı 4, s. 15

tı? İşte bu sorunun cevabı, partinin kuruluşunu gerçekleştirdiği ilk aylarda henüz net değildi.

Partiye uzaklık veya yakınlıklarına göre, Alevi toplumu üç gruba ayrılmıştı: "1. Teşebbüsün yanında olanlar, 2- Teşebbüsün karşısında olanlar, 3- Teşebbüsün kuvvetini ve halk eğilimini tartıp ona göre karar vermek isteyenler veya tam dışında olanlar."[1]

"Teşebbüsün yanında olanlar", geleneksel kesimden oluşuyordu ve bu kesim kent ilişkilerinin ya tam dışında kalmıştı ve inancın gereklerini sürdürüyordu ya da kentlerde Alevi duyarlılığını halen koruyanlardı.

"Teşebbüsün karşısında olanlar" grubunda; Alevi partisi imajlı bir siyasi oluşumun yanlış olduğu düşüncesinden hareket edenler ile politik mücadelesini AP, YTP ve CHP'de sürdürenler dolayısıyla BP'nin oylarını böleceği endişesini taşıyanlar, TİP çatısı altında sınıfsal mücadeleye entegre olmuş ilerici kesimler vardı. Siyasi faaliyetlerini mevcut partilerde sürdürenler, Alevi oylarını bölecek olmasından dolayı BP'yi tehdit ve rakip görüyorlardı. Çünkü bu tehdit, hem mevcut partilerde BP odaklı bir iç kaynamaya yol açabilir hem de Alevi seçmeni bulundukları partileri terk etmeye itebilirdi.

"Teşebbüsün kuvvetini ve halk eğilimini tartıp ona göre karar vermek isteyenler veya tam dışında olanlar" ise denge politikası izleyenlerdi. Pragmatist Alevi siyasetçiler ve Alevi partisinde var olmanın getireceği riskleri üstlenme konusunda yeterli cesareti gösteremeyen, sistemin şimşeklerini üzerine çekmekten çekinenler bu grup içindeydi ki, bunlar çoğunluğu oluşturuyordu.[2]

Alevilerin, BP ile ilgili bu konumlanışları, partinin örgütlenme sürecinde rotasını parlamentoya çevirmesine neden oldu. Madem ki çoğunluk BP'yi tercih noktasında onun siyasal bir güç olup olmayacağına ya da sistemin gazabına uğrayıp uğramayacağına bakarak karar verecekti; o halde, öncelikle tedirginlikleri giderecek ve siyasal bir güç olarak ortaya çıktığı kanaatini uyan-

[1] Cem, Yıl 1, 1 Kasım 1966, Sayı 5, s. 13
[2] a.g.y, s. 13

dıracak hamle yapılmalıydı. İşte bu noktada psikolojik engellerin kırılabilmesi için parlamentodaki temsiliyet önem kazandı.

Millet Meclisi'nde 32 milletvekili ve senatörün Alevi olduğu tespitini yapan kurucular, sözkonusu milletvekillerine umut bağladılar. Kurucular, mecliste grup kurabilmek için ihtiyaç duyulan milletvekilinin transfer edilebileceğine inanıyorlar, 32 milletvekili-senatörden en az 10'unu kazanabileceklerini düşünüyorlardı. Eğer 10 milletvekili ile millet meclisinde grup oluşturulabilirler ise meşruiyet sorunu aşılacak ve güven yaratılacaktı. 12 yıldızlı aslanı meclise sokabilmek partinin, dolayısıyla Alevilerin sistem tarafından kabulü anlamına geliyordu ki, bu var olan korkuların, psikolojik engellerin bertaraf edilmesi demekti. Elde edilecek çoğunlukla, hem "yavuz siyasetini" güdenlerde hem de "yavuz siyaseti" mağdurlarının zihninde, BP'nin siyasal güç olduğu imajı yaratılacak, meclis aritmetiğinde denge unsuru olunacaktı.

Millet Meclisindeki temsiliyetin, meşruiyetin dışında anlamı ve avantajları da vardı. Grup oluşturmak, propaganda faaliyetleri açısından geniş fırsatlar sunuyordu. Radyolarda konuşma hakkı artıyor, yasama çalışmalarına daha aktif katılmanın yolları açılıyor böylece kitlelerle buluşmak kolaylaşıyor, yasama denetimindeki araçlar çeşitleniyor ve hazineden devlet yardımı alınabiliyordu. Yeni kurulan, üstelik mali yapısı son derece güçsüz olan bir parti için devlet yardımı alabilmek mücadelenin sürekliliği açısından gerekliydi.

BP'nin örgütlenme sürecine ilişkin ilk hamleyi parlamenter zeminde atmasının diğer nedeni, siyaseti bilen kadro eksikliğini giderme ihtiyacı idi. Kitleleri peşinden sürükleyecek ekibi bir araya getiremeyen parti, milletvekillerini saflarına katarak siyasi deneyim sahibi bir kadro ile yoluna devam etmek niyetindeydi.

Bu amaçlarla Alevi milletvekillerinin partiye kazandırılmasına önem verildi ve temaslara başlandı; AP, CHP, YTP ve MP'deki Alevi milletvekillerine çengel atıldı. Ancak başlangıçta var olan iyimser hava, kısa sürede bozuldu, arzulanan transferler gerçekleşmedi. Mücadeleye mecliste nefer arayışı sonuçsuzdu. Milletvekilleri BP ile kurdukları ilişkiler sayesinde, bulundukları

yerdeki konumlarını güçlendiriyor, BP'yi pazarlık aracı olarak kullanırken, partiye geçiş konusunda istekli davranmıyorlardı.

Alevi milletvekilleri, diyalogu kesmeyip, parti ile arasına mesafe koymayı ve temkinli bir ilişkiyi sürdürmeyi tercih edince, BP cephesinde sorgulama başladı. Sorular çoğaldı; eleştirilerin dozu yükseldi. Partinin yayın organı niteliğini taşıyan Cem Dergisi'nde, negatif bir hava yaratılmaması için önce "aceleci suçlamalardan" uzak durulması istendi, bir süre sonra da Alevi milletvekillerine hem vicdani sorumlulukları anımsatıldı hem de gönülde yatan aslana kavuşmayı sağlayacak anayasal güvenceler sıralandı. Milletvekillerine "korkmayın" mesajı verilerek Alevilerin haklarının elde edilmesinin önünde hiçbir anayasal ve yasal engel olmadığı vurgulanıp cesaret aşılanmak istendi; insan hakları mücadelesinde parti menfaatlerinin bir kenara bırakılması gerektiğine dikkat çekildi:

"Aslına bakılırsa dini inanışlar yönünden vatandaşlar arasında var olması lazım gelen müsavatın ihlalinde kınananları himaye etmek için başta Anayasamız en büyük teminatı ve desteği bu meclis üyelerine verirken bunlar gereği gibi hareket etmeyi nedense düşünememiş veyahut düşündükleri halde bağlı oldukları parti menfaatini insan haklarından daha kutsal kabul edip müstakil hareket etmeyi becerememişlerdir"[1]

Parlamento zemininde aradığı desteği bulamayan, girişimlerinde hezimete uğrayan parti, İstanbul'a yöneldi. İstanbul ekonomik durumu iyi Alevilerin yaşadığı bir kent olduğundan partiye hem maddi güç verecek zengin Alevilere hem de entelektüel birikime sahipti. İstanbul örgütlenmesinin BP'yle ilgili önyargıların kırılmasına ve tereddütlerin giderilmesine yardımcı olacağı da düşünülüyordu. Bu yüzden İstanbul'da, toplumu etkileyecek isimlerin görev alması arzulanıyordu.

İstanbul örgütlenmesiyle Genel Başkan Berkman bizzat ilgilendi. 1966 yılının Kasım ayında yapılan ilk örgütlenme gezisinde Berkman, Özbey, Hüseyin Günel, Tahsin Tosun Sevinç ve Mustafa Geygel vardı.

[1] Cem, Yıl 1, 15 Aralık 1966, Sayı 8, s. 16

İl yönetiminin belirlenmesi amacıyla yapılan ve 40 kişinin katılımıyla gerçekleşen toplantıda, Berkman önce Birlik Partisi'nin niye kurulduğunu anlattı. BP'nin "toplumsal tazyik" ve "ihtiyaçtan" doğduğunu ifade etti, "Kardeşçe duygular içerisinde dirlikte ve birlikte vatana hizmet" etmeyi düşündüklerini söyledi; "Milleti bölüklere ayırmaya, topluma farklı gözle bakmaya, ihanet ve dalalet içinde bulunanlara müsamaha göstermeye, bünyemize, kabul edemeyeceği doktrin ve temayülleri gereksiz tatbik etmeye kimsenin hakkı olmamak gerekir. (...) İstenen şey ne aşırı sağ ve aşırı sol ne de ümmetçilik ve gericiliktir" dedi.[1]

Berkman'ın sözleri, partide yaşanacak krizin ilk belirtisi niteliğindeydi. Nitekim konuklardan biri programdaki "Türkçülük" kavramının içeriğinin açıklanmasını istedi ve Genel Başkan'ın bu istek karşısında sinirlendiği görüldü. Soruyu soranı azarlayan Berkman'ın, "Ne demek, bu suali ne maksatla soruyorsunuz? Elbetteki Türk'üz ve Türk'üm diyen herkesi Türk kabul ediyoruz" şeklinde yanıt verdiği görülüyordu."[2]

Türkçülük tartışması, sona erince, il yönetiminin kime teslim edileceği gündeme geldi. Toplantıda iki grup vardı: Bunlardan biri parti kurucular kurulunun "teklifini bekleyen gönüllüler", diğeri ise "partiye hizmet için endişelerinin giderilmesini isteyen ileri gelenler grubu"ydu.[3]

Ankara'dan gidenlerin gönlünde, "ileri gelenler" grubu vardı. Berkman, "ileri gelenler" grubunda yer alan Haydar Özdemir'e doğrudan il başkanlığını teklif edince, gönüllüler ayaklandı. Sorun çözülemeyince yönetimi belirleme işi ertesi güne bırakıldı ve Paşa Orduevi'ne gitti. Ertesi gün Cemal Özbey, Hüseyin Günel, Tahsin Tosun Sevinç, Mustafa Geygel, İstanbul'da tüccar Ali Rıza Kuzucan'ın bürosunda toplandı; Haydar Özdemir ve Abidin Özgünay ikna edildi; iyi bir kadro kurulacağı anlaşılınca Orduevi'ne telefon edilerek Paşa'ya "sevindirici" haber verildi. Paşa geldi ve 6 saat süren toplantı sonunda "toplumun istediği gibi bir il idare heyeti kurmaya muvaffak" olundu. Hay-

[1] Cem, Yıl 1, 15 Kasım 1966, Sayı 6, s. 13
[2] a.g. y., s. 14
[3] a.g. y., s. 15

dar Özdemir il başkanlığına, Abidin Özgünay ise il sekreterliğine getirildi. Yönetime de Hıdır Selek (Sayman-İktisatçı), Mehmet Kuran (Hukukçu), Ali Rıza Kuzucan (Tüccar), İbrahim Kamil Karaman (Hukukçu), İhsan Esendağ (Hukukçu), Kadri Özcan (Sigortacı), Mehmet Özcan (Hukukçu) ve Hüseyin Çınar (Fabrikatör) alındı. İstanbul il idare kurulunun oluşturulmasından sonraki süreçte de Şişli, Beyoğlu, Fatih, Zeytinburnu ve Eminönü ilçe teşkilatları oluşturuldu.[1]

BP'nin tabela astığı ikinci il Ankara oldu. İstanbul'a göre daha sorunsuz şekilde yapılandırılan Ankara il örgütü, Paşa'nın tanıdığı olan emekli bir subaya emanet edildi. Emekli general olan ve Şanlıurfa Valiliği de yapan Alaattin Kıral il başkanlığına atandı. Ankara yönetiminde Kıral'm yanı sıra iki subay kökenli daha vardı. Bunlar, Musa Kazım (Emekli albay) ile Yaşar Polat (Emekli albay) idi. İl yönetim kurulunun diğer isimleri de Kadir Aydın (Muhasebeci), Hulusi Kutup (Mühendis), Mahmut Kuşoğlu (memur), Zeki Zerenler (Mühendis), Murtaza Dinçer (Müteahhit), Turhan Şahinoğlu (Müteahhit), Duran Çeki (Y. Mühendis), Kazım Taşçıer (Müteahhit), Ahmet Aytay (Matbaacı) ve Musa Işık'tan (Y. Mühendis)[2] oluşuyordu.

Dedeler İşbaşına

İstanbul ve Ankara il örgütleri kolay kuruldu; ama önemli olan partiyi Anadolu'da güçlendirmekti. Anadolu'da geleneksel Alevi örgütlenmesinin zengin birikimi vardı ve parti devralınan tarihsel mirastan yararlanma zorunluluğu ile karşı karşıyaydı. Mirasın en güçlü öğesi Aleviliğin sözlü kültür taşıyıcıları dedeler idi. Asırlar boyunca Anadolu topraklarında birliği ve dirliği sağlayan, edep ve erkanı yeni nesillere öğreten, topluma yol gösteren, önderlik eden ancak TİP'in kuruluşundan sonra otoriteleri sarsılan, toprak ağaları ve şeyhlerle birlikte halkı sömürmekle suçlanan, devrimci gençlerin hedefi haline gelen dedeleri, yerel örgütleyici ve itici kuvvet gören BP kadrosu, dedelerin, toplum-

[1] Cem, Yıl 1, 15 Aralık 1966, Sayı 8, s. 16
[2] Cem, Yıl 1, 1 Aralık 1966, Sayı 7, s. 17

sal düzeyde partiye meşruiyet kazandıracağını düşünüyordu. Dedeler aracılığı ile Aleviler partiye kanalize edilecekti.

Anadolu'da karşılaşılabilecek olası örgütlenme sorunlarının ancak dedelerin gücüyle aşılabileceği düşünülerek, "aydın dedeler ile işbirliği" kaçınılmaz görüldü, dedelerin de "bu hareketin içtenliğine, ciddiliğine ve katiyen ard niyetler taşımadığına" inandıkları takdirde ellerinden gelen gayreti göstereceğine inanıldı.[1]

Hazırlanan "kısa devre planı"yla Anadolu'ya açılım sağlandı. İki grup oluşturuldu. Güneydoğu ekibinin örgütlenme alanında, "Adana, Mersin, Hatay, Gaziantep, Malatya, Maraş ve Adıyaman" yer aldı. Doğu grubu ekibine ise Sivas, Elazığ, Erzincan ve Tunceli illeri düştü. "Kısa devre planı"na göre, Doğu ekibi, Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat ve Ordu illerinde çalışma yapacak, daha sonra Ege ve Trakya bölgelerini harekete geçirecekti.[2]

1967 yılının ocak ayına gelindiğinde İstanbul (İl Başkanı Haydar Özdemir), Ankara (İl Başkanı Alaaddin Kıral), Sivas (AP eski İl Daimi Encümeni Üyesi Ali Rıza Nevruz), Erzincan, Tunceli, Maraş, Mersin, İskenderun, Çorum ve Yozgat'ta partinin tabelası asılmıştı. "Henüz resmi makamlara intikal etmemiş, fakat bu müracaatın yapılmasına ramak kalan iller ise Adana, Elazığ, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Amasya, Çankırı ve Bursa" idi.[3]

İlk dört ayda konulan örgütlenme hedefine iki il dışında ulaşıldı. Bu iki ilin biri, Alevi nüfusun sınırlı olduğu Ordu, diğeri de Malatya idi. Ordu'da örgütlenememiş olmanın gerekçelerini sıralamak mümkündü ama Malatya'da başarı elde edilememesi düşündürücüydü. Üstelik bu başarısızlık, kuruculardan Cemal Özbey ve İstanbul İl Sekreteri Abidin Özgünay'ın Malatyalı olmasına rağmen yaşanmıştı. Oysa Malatya, partinin teşkilat kurabileceği en kolay illerden biriydi ve 1963'ten beri kentte yaşanan saldırılar, Alevilerin duyarlılığını artırmıştı. Kentte öyle bir potansiyel vardı ki, kimse Malatya'da parti tabelasının asılamama-

[1] Cem, Yıl 1, Ağustos 1966, Sayı 2, s. 18
[2] Cem, Yıl 1, 15 Aralık 1966, Sayı 8, s. 15
[3] Cem , Yıl 1, 15 Ocak 1967, Sayı 10, s. 18

sına ihtimal bile vermiyordu. Nitekim, Cem Dergisi'nde Malatya teşkilatının kurulduğu yazılıyor ancak sonra da bunun yanlış bir bilgi olduğu belirtiliyordu.

Malatya'daki başarısızlığın iki nedeni vardı. Biri Malatyalı olan Cemal Özbey'in kentte sempatik duygular uyandırmamasıydı. Özbey'in varlığı, Malatyalıların ilgisini kesmişti. Çünkü Özbey, Zerze'ye göre, kariyerist davranışları yüzünden kendi memleketinde de sevilen bir kişilik değildi. Partinin Malatya'da karşılaştığı örgütlenme zorluğunun ikinci nedeni ise o tarihlerde AP'de milletvekili olan Hüseyin Doğan Dede'ydi. Malatya'nın nüfuzlu ailelerinden Doğan Dede, bölgesinde siyasi geleceğini tehdit edecek bir rakibin oluşmasını, etkileyebildiği tabanı aracılığıyla olabildiğince geciktirdi. Onun, BP'yi frenleme girişimleri Malatya ile de sınırlı kalmadı ve -Cem dergisinde yalanlanmış olmasına rağmen- iddia edildiğine göre, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in talimatıyla İstanbul'da da benzer çalışmayı yürüttü.[1]

Özbey İstifa Ediyor, Berkman'ın Liderliği Tartışılıyor

İstanbul ve Ankara ile başlayan, Alevi nüfus yoğunluklu illerle devam eden örgütlenme hamlesi, üç ay gibi kısa bir sürede bıçakla kesilirmiş gibi hızını yitirdi. Fazla zaman ve para harcanmadan, potansiyel barındıran illerde tabela asılmış, doğal sınırlara gelinmişti ve örgütlenme ağım genişletebilmek için şimdi daha fazla çaba gerekiyordu. Ancak parti içinde sorunlar başlamıştı. Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ın performansındaki düşüklük ve partiyi kışla anlayışıyla yönetmesinin yol açtığı rahatsızlık ve Genel Sekreter Cemal Özbey'in kariyerist tutumlarının yarattığı sıkıntı had safhaya vardı. Cemal Özbey'le ilgili kriz, 28 Nolu Genelge'de[2] belirtildiğine göre, partinin kuru-

[1] Cem, Yıl 1, 15 Aralık 1966, Sayı 8, s.16

[2] "a) Genelge Sayı; 28, b) 5 Nolu Karar" başlıklı basılı dokümanın ne önceki ne de sonraki sayılarını edinmek mümkün oldu. Cemal Özbey'in BP'den tasfiye olduktan sonra kendince genel merkez ilan ettiği korsan Birlik Partisi'nden partililere gönderildiği anlaşılan 18 sayfalık mevcut dokümanın üslubuna baktığımda, metnin Cemal Özbey tarafından

luşunu takip eden ikinci ayda patlak verdi. Siyasi Partiler Yasası'na göre, hazırlanıp ilgili kurumlara teslim edilmesi gereken yönetmeliklerin bir kısmı 15 gün içinde verilmişti. Ancak bu yönetmelikler eksikti ve tamamlanması için gereken süre Anayasa Mahkemesi'nin talepte bulunduğu tarihten sonraki 60. günde doluyordu. Yönetmeliklerin Anayasa Mahkemesi'ne verilmemesi halinde parti kapanacaktı. Bu tehlikeye rağmen, Özbey, sözkonusu yönetmelikleri yasal sürenin sonuna gelinceye kadar Anayasa Mahkemesi'ne ulaştırmamıştı. "Son yönetmeliğin Anayasaya takdim edileceği ve edilmediği takdirde partinin kapanacağı gece"[1] kriz dışa vurdu ve Özbey'den, genel sekreterlik görevini bırakması istendi.

Partinin geleceğini tehlikeye düşüren ilgisizlik, benmerkezci tavırları yüzünden tepki toplayan Cemal Özbey'den kurtulmak için haklı bir gerekçe oluşturdu. Özbey, aynı zamanda örgütlenme çalışmalarına yeterince katılmadığı için eleştiriliyor; hepsinden önemlisi partinin cılız doğuşunun müsebbibi sayılıyor, "aceleci tavırlarından" dolayı partinin geniş bir tabana hitap edecek şekilde kurulmasına engel olmakla suçlanıyordu. "Ataklığı ve cesareti ile ismini etrafına ulaştırmış" olmasına rağmen "Diğer partilerde yaptığı çalışmalarla, bazı teşebbüsleriyle ve Birlik Partisi'nin kuruluş evresindeki –iddia edildiğine göre- tutumlarıyla bazı çevreleri cephesine" aldığı için partinin açılım yapamamasından sorumlu tutuluyordu. Çünkü, "Partinin daha etkin ve geniş bir kadro ile kurulması mümkün, görev alması beklenenlerin arzuları da bu merkezde iken bu gerçek ve temenniler gereğince değerlendirilmemiş, erken kabul edilen kuruluş böylece bazı çevrelerin küskünlük ve tenkitlerine hedef haline getirilmiş, bunlar parti sekreteri olarak biraz da Cemal Özbey'e yöneltilmişti(r)."[2]

Ekip çalışmasına yatkın olmayan, üstelik partinin Malatya örgütlenmesinde yeterli çalışma yapmamakla suçlanan Özbey'in görevinden ayrılması, "Başarı yollarının açılması, ümit edilen

---

kaleme alındığını düşünüyorum. Genelgelerde, Cemal Özbey'in Genel Sekreterlik görevinden uzaklaştırılmasıyla başlayan süreç anlatılıyor.

[1] 28 Nolu Genelge, s.1

[2] Cem, Yıl 1, 1 Ocak 1967, Sayı 9, s. 17

gelişmenin tahakkuku için sekreterlik makamına başka birinin gelmesi şart ... telakki edil"di ve Özbey'e istifa çağrısında bulunuldu.[1] Özbey, "İstifa etmem, düşürün" restini çekince de Genel Sekreterlik görevinden alındı, bunu izleyen süreçte de önce Merkez Yönetim Kurulu'ndan daha sonra Genel Yönetim Kurulu üyeliğinden azledildi.[2] Özbey'den boşalan göreve Tahsin Tosun Sevinç talip olduysa da seçilebilmek için gerekli olan 9 oyu bulamadı ve Hüseyin Erkanlı, 20 Aralık 1966'da yapılan Genel İdare Kurulu toplantısında "Hiç olmazsa avukatlık ünvanı var"[3] denilerek Genel Sekreterliğe getirildi. Genel Sekreter Yardımcılıkları da Müteahhit Hüseyin Günel ve Emekli Albay Salim Delikanlı arasında paylaştırıldı.

Bu, üst yönetimde beliren ilk çatlaktı; çatlağın Genel Başkan Berkman'ı da kapsayacak şekilde derinleşmesi için fazla beklemek gerekmedi.

Yaklaşan Fırtına

Cemal Özbey'in genel sekreterlikten uzaklaştırılmasından sonra yönetimde gerçekleştirilen ufak çaplı revizyonla suların durulacağı sanılırken, partide Genel Sekreterlik krizinden daha ağır bir başka kriz uç verdi. Krizin kaynağındaki kişi Genel Başkan Berkman, neden ise Paşa'nın kişisel çalışma tarzı, genel başkanlık görevini yürütmedeki verimsizliği ve hepsinden önemlisi ideolojik duruşu oldu.

Berkman, kışla disiplini ile yetişmiş olduğundan, "politikaya uyum sağlamakta güçlük çeken"[4] biriydi. Ankara ve İstanbul dışındaki illerde örgütlenme çalışmalarına pek katılmaması, halkın arasına karışamaması, gittiği yerlerde orduevlerinde kalması, parti yöneticilerini asker gibi görmesi, tepkilere neden oluyordu.

---

[1] Cem, Yıl 1, 1 Ocak 1967, Sayı 9, s. 17

[2] 28 Nolu Genelge'de Özbey'in Genel Sekreterlikten azledilmesi konusunda, oylama yapıldığı, 5 oy çıkınca azil işleminin gerçekleşmediği, Özbey'in "parti içinde huzursuzluk doğmasın diye" daha sonra istifa ettiği, "parti menfaati" icabı bunu da partiden ihraç edilinceye kadar saklı tuttuğu bilgisi yer alıyor. Ancak aynı metnin 2. sayfasında "C. Özbey G. Sekreterlikten düşürüldükten sonra..." ibaresi kullanmaktadır ki, bu Özbey'in azledildiğini gösteriyor.

[3] Genelge, s. 2

[4] Kaynak kişiler, Zerze ve M.Dedekargınoğlu

Aslında partililer, Paşa'yı "ağırbaşlı, kamil görünüşlü, zeki ve dirayetli" buluyordu. Partililere göre sorun Paşa'mn "manidar" bir şekilde sahip olduğu "hasletlerini" göstermemesiydi. Çünkü zeki ve dirayetliydi ama "metot ve aksiyon sahibi" değildi. Oysa çok çetin bir mücadele verilmesi gerektiğinden kendisinden yüksek bir performans bekleniyor, "yeterli bir kaptan" olması isteniyordu. Beklenti, şöyle ifade ediliyordu: "Birlik Partisini bekleyen problemler ve ona istikbalde bilhassa inanç konusunda haksızca yapılacağı muhakkak olan- isnat ve hücumlar çok büyük olacaktır. Bu açıdan Berkman'ın diğer liderlerden daha güç ve ağır bir görevi yüklendiği muhakkaktır. Kendisini bugünden iyi bir savunmanın hatta inisiyatifi daima elde bulunduracak bir taktiğin altından kalkabilecek yeterli bir kaptan olarak görmek arzu edilmekte ve isterse bunu başaracağına da inanılmaktadır."[1]

Basın toplantılarına pek alışık olmayan; hatta "henüz her türlü soruya cevap verilebilecek güce sahip olunmadığı, müşgül durumlar yaratabileceği" gerekçesiyle gazetecilerden uzak duran Berkman, pasif kaldığı suçlamalarını boşa çıkarmak istercesine bir basın toplantısı düzenledi. Onun basının karşısına geçişi bile atak sayıldı ve Cem dergisinde bu toplantı "Berkman konuştu" başlığı ile verildi. Paşa, o kadar sessiz bir liderlik yapıyordu ki, sıradan sayılabilecek basın toplantısı bile Paşa hakkında "beklenen verme yolunda"yorumlarının yapılmasına yetmişti.

Sözkonusu toplantıda, güncel gelişmeleri değerlendiren, BP'yi "siyasi yelpaze modası"nın dışında tutan Paşa, yelpazede beş yön olduğunu söyledi. Paşa'ya göre, ortayı bırakıp ortanın soluna geçen CHP bir yönü oluşturuyordu. AP'nin ortada mı ortanın sağında mı olduğu "meçhul"dü. "Aşırı sağa, hilafete, ümmetçiliğe hasret çekenler" bir yönü, "Komünizmden başka bir şey olmayan aşırı sol hevesliler" bir başka kutubu oluşturuyordu. Bir başka yönde de Türkiye İşçi Partisi vardı. BP ise siyasi yelpaze modasının dışındaydı. Çünkü partinin yeri "Kemalizm ilkelerinin yanıbaşı"ydı. Kemalizm de devletin kendisiydi.

[1] Cem, Yıl 1, 1 Ocak 1967, Sayı 9, s. 18

Ortanın solu hareketini benimsemeyen Paşa, CHP'nin, Atatürk'ün gelecek kuşaklara aktardığı 6 oklu bayrağı bir kenara attığını, Türkiye'nin sıkıntısının da bundan kaynaklandığını ifade ederken, BP'nin 6 oklu bayrağı devralacak "ehil el" olduğunu söylüyor, "Atatürk yalnız gericiliğin değil komünizmin de karşısına dikilmiştir. Atatürk batı uygarlık düzeyine ulaşma çarelerini ararken Sosyalizm deyimini ağzına bile almamıştır."[1] diyordu.

Sosyalizm sözcüğünden nefretle söz ettiği gözlenen Paşa, anayasanın sosyalizme kapalı olduğu kanaatindeydi. Nitekim bu görüşlerini ve ABD hayranlığını, basın toplantısından kısa bir süre sonra İstanbul il teşkilatında yapılan parti içi toplantıda açıkça dile getirdi ve kıyamet de bundan sonra koptu.

Partide kopmalara yol açan sözkonusu toplantı, 16 Ocak 1967'de İstanbul'da gerçekleşmişti. Paşa, örgütlenen ilk il olmasından dolayı İstanbul'daki partililere teşekkür etmek için bu kentteydi. Paşa, örgüt toplantısında ilk önce İstanbul il yöneticilerini övdü, ellerini sıkamadığı partililerin hatırını sordu ve konuyu hemen birlik ve beraberliğe getirdi. "Huzuru bozmak isteyenlerin" Türkiye'de Kürt, Ermeni, Sünni-Alevi sorunu yaratmak için çaba harcadıklarını, parti olarak "kötü emel"lerle mücadele edeceklerini belirtip "Birliğe inanıyoruz ve onu koruyacağız. Bu parti bir Alevi partisi değildir. Kapımız herkese açıktır" dedi. Stratejik açıdan çok önemli bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin her zaman kuvvetli olması gerektiğini vurguladı. Üç kutuplu bir dünya panoraması çizerken kutuplara ABD, Rusya ve Çin'i yerleştirdi. Ardından kendisinin genel başkanlık koltuğundan düşürülmesine gerekçe oluşturan şu sözleri söyledi: "Bu şartlar altında NATO'nun bize sağladığı şey çok kıymetlidir. Şayet bir gün Rus kuvvetleri Kafkaslardan aşağı inerse NATO derhal yardımımıza koşacaktır. Amerika ve Amerikan üsleri aleyhindeki propagandalara kapılmamalıyız"[2]

ABD aleyhtarı tutum ve davranışları doğru bulmadığını beyan edip, ABD üslerinin kapatılması ve ikili anlaşmaların iptal edilmesi için kampanyalar yürüten, mitingler düzenleyen TİP'i

[1] Cem, Yıl 1, 15 Ocak 1967, Sayı 10, s. 17
[2] Cem, Yıl 1, 1 Şubat 1967, Sayı 11, s. 18

suçlayan Paşa, Türkiye aleyhindeki anlaşmaların değiştirilmesi için mücadele edeceklerini vurguladı ama "Fakat 'go home' diyenlerin de peşine düşmemeliyiz"[1] demeyi ihmal etmedi.

Berkman'a göre, Rusya ABD'den daha tehlikeliydi. "ABD'nin gitmesi demek Rusların gelmesi" demekti ki, "Rusları girdikleri yerden çıkarmak hayli zordu(r)". "Ama Amerika için böyle bir tehlike mevcut değildir. (...) Eğer Amerika yardımını keserse ordumuz malzeme bakımından çok müşgül vaziyette kalabilir ve Battal Gazi ordusuna dönebilir"di.

Bu sözler, salondakilerin, özellikle de İstanbul İl Gençlik Kolları'nın siyasal eğilimine çok ters düştü. Emekli general bir askeri "stratejist" gibi konuşmuş ve açıkça ABD-NATO yandaşlığını ifade etmiş, ABD emperyalizminin, üsleriyle Türkiye'ye yerleşmesini Rus tehdidi karşısında meşru göstermeye çalışarak Türkiye'ye ABD'nin jandarmalığı rolünü vermişti.

Paşa'ya ilk itiraz bir gençten geldi. Genç, "Türkiye'nin yabancı ülkelerin müdahalesinden uzak, sömürülmeden yaşaması zarurettir" derken, İstanbul İl Sekreteri Abidin Özgünay da Berkman'ı eleştiren genci, şu sözleriyle destekledi:

"Milli varlık ve bekamızın teminatının dışarıda değil içeride aranması lazım geldiğine, vatandaşın hiçbir yere dayanmadan kendi ayakları üzerinde durmasının gereğine ve önemine inanıyoruz. (...) Türkiye'nin menfaatleri, devlet itibarı ve milli haysiyet açısından özellikle dış ilişkilerde bağımsız bir politikanın izlenilmesi zarurettir. Hiçbir yabancı devlete kayıtsız şartsız teslimiyet tasvip edilemez. Milli menfaatlerimiz neyi emrediyorsa onun yapılmasına taraftarız."[2]

Paşa, salondakilerin güçlü itirazları karşısında "ABD muhibbi" olmadığını belirtmek zorunda kalırken komünizm tehlikesine karşı NATO ve ABD'yi savunmayı sürdürdü:

"Sovyetlerin bu konudaki çalışmaları, metotları artık bütün dünyanın malumudur. Metotları tahrik ve hoşnut olmayan bir zümre yaratmak çabasına dayanmakta, kutsal unsurlar bunların propagandacıları elinde teker teker yıkılmakta ve kaleyi içten

[1] a.g.y., s. 18
[2] Cem, Yıl 1, 1 Şubat 1967, Sayı 11, s. 20

fethetmeye çalışmaktadırlar. Bu konuda yapılacak bir mukayese hür dünya blokunun daima lehine tecelli edecektir. Amerikalılarla ilişkilerimizde elbetteki menfaatlerimizi birinci plana alacak, kimseye sömürülmeyeceğiz. NATO hür dünyanın kalelerinden biridir. Rus idaresinin özüne yine Çarlık zihniyeti hakimdir."[1]

Sohbet toplantısındaki gerginlik karşılıklı sözlerle sürüp gitti. Zincirin halkalarını birbirinden koparacak seyir izleyen toplantının sonlandırılması, partinin geleceği açısından hayırlı olacaktı. Bu ideolojik tartışmanın, suları fazla bulanıklaştırmadan bitirilmesi için iyi bir gerekçe bulunmalıydı.

İl Başkanı Haydar Özdemir'in imdadına dışarıda yağan kar yetişti. Havanın bozuk olduğunu, uzak yerlere gidecek kişiler bulunduğunu söyleyen Özdemir, "Paşam uygun görürseniz arkadaşlara izin verelim" dedi ve konukların dağılmasını sağladı. Dışarıda yolları kesen kar, içeride büyüyen ateşi şimdilik söndürmüştü. Ancak, bu bir yanılsamaydı; tahrip gücü yüksek bombanın fitili bir kez ateş almıştı. Artık fitili ateş alan bombanın patlamasına engel olmak olanaksızdı.

Paşanın sözlerine yönelik itirazlar, ilk önce Cem Dergisi'nde kamuoyuna duyuruldu. Aslında toplantı partililerle yapılmış ve basının haberi olmamıştı; dolayısıyla toplantıya dair bilgiler dergide yer almayabilirdi. Cem Dergisi, Berkman'ın ABD yandaşlığına ilişkin sözlerini ve bu sözler etrafında şekillenen tartışmayı geniş bir şekilde haber konusu yaparak kamuoyu ile paylaştı ve Genel Başkan'a karşı oluşan cephenin sözcülüğünü üstlenip tavrını belli etti.

Toplantıya ilişkin değerlendirmede Berkman'ın, ABD'ye teslimiyeti "kişiliği ve mazisi" ile bağdaştırılamadı ve Paşa'nın neden böyle davrandığı sorusuna yanıt arandı. Askeri ocaktan yetişen Paşa'nın sözlerinin anlaşılması için ya asker olmak ya da Genel Başkanı yakından tanımak gerektiği ifade edilirken, "Ancak ne dinleyiciler birer asker ne de onu yakından tanıyanlar sayıca fazlaydı" denildi; ABD ile ilgili değerlendirmelerin Berkman'ın kişisel görüşü olduğu, sözlerinin partiyi bağlamayacağı da özellikle vurgulandı.

---

[1] a. g. y., s. 22

Berkman'ın Sovyet aleyhtarlığı ve ABD yandaşlığı üzerinden kurguladığı konuşma memleket gerçekleri açısından da eksik bulunmuştu. İşsizlik, gericilik, eşitsizlik, "evsiz barksız tir tir titreyen vatandaşlar", "milli gelir skandalı", "Vatandaşlar arasında hukuk açısından var olan eşitliğin fiiliyatta ihlali", "inançlara yöneltilen itham ve karalamalar", Avrupa ülkelerine olan göçler de "memleket derdiydi" ve bunlar partinin doğuş gerekçelerinden biriydi. "Parti olarak bunlardan mana, tahlil, temenni ve mukayeseler çıkarmak" gerekiyordu ki, Paşa bunlara hiç değinmemişti.

Paşa'nın ABD ve NATO yandaşlığının, çalkantılara neden olması, saflaşma yaratması kaçınılmazdı. Aslında çok da keskin olmayan düşünsel ayrılıklar, kişisel çatışmaların da etkisiyle su yüzüne çıktı, klikler belirdi. "NATO hür dünyanın kalesidir" diyenlerin cephesinde anayasanın sosyalizme kapalı olduğuna inananlar vardı. Bu grubun büyük çoğunluğu Çorumlulardan oluşuyordu. Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Günel, Hüseyin Dedekargınoğlu, Mustafa Geygel Çorumlu idi. Sözkonusu grubun diğer destekleyicileri ise Cemal Özbey, Hüseyin Eren'di.

Berkman'a karşı çıkanlar ise, dönemin sol fikirlerindenden etkilenen ve "Yankee go home" diyen, Hüseyin Erkanlı, Tahsin Tosun Sevinç ve İbrahim Zerze idi. Bu grup, Özbey kliği tarafından "Doğulular" diye adlandırılıyordu ve aynı zamanda Kürt Alevileri idi. İstanbul il örgütü ise Paşa'ya başkaldıran ekibi destekliyordu.

Parti içindeki tartışma sürecinde, Doğuluları yönlendirmeyi başaran Genel Sekreter Hüseyin Erkanlı, Genel Başkanın hareket alanını daraltan bir hamlede bulundu. Erkanlı, tüzüğün genel başkana verdiği sözcülük yetkisini Merkez Yürütme Kurulu kararıyla üzerine aldı ve Berkman'ı "beyanat vermekten men" edip genel başkanın otoritesine ağır bir darbe vurdu.

Artık ipler Erkanlı'nın elindeydi.

Bu saflaşma, partiye hakim olma duygularını tahrik etti ve taraflar "birbirlerine üstünlük sağlamanın" yollarını aramaya başladılar. Kliklerin güç kazanması, uyumunu kaybetmiş GYK'nın yenilenmesi, GYK üyelerinin sayısının artırılmasıyla mümkün gibi görünüyordu. GYK'nın genişletilmesi, Merkez

Yürütme Kurulu ile GYK arasındaki dengesizliğin giderilmesi için de şart görünüyordu. Çünkü, GYK üyelerinin çoğunluğunun aynı zamanda icra organı MYK'da görev alması, iki organ arasında sayısal yönden dengesizlik yaratıyor, Merkez Yürütme Kurulu'nun "keyfi ve maksatlı olabilecek" işlemleri, "kontrol ve denetim dışı" kalıyor, uygulamadaki hataları frenleyecek bir mekanizma işletilemiyordu. Bu da 11 kişilik Merkez Yürütme Kurulu'nun partideki egemenliğini pekiştiriyor ve icranın sorgulanmasını güçleştiriyor, "Genel Kurulu bu merkezci grup güdüyordu".

Genel Sekreterlik krizi ile başlayan Hasan Tahsin Berkman'ın açıklamalarıyla ideolojik bir boyut kazanan bunalım, Şubat 1967'de kırgınlıkların giderilmesi, kaynaşmanın sağlanması ve maddi güçlük çeken genel merkeze gelir elde edilmesi amacıyla düzenlenen yemekli gecenin arefesinde ele alındı.

Ankara'da, o günkü adı Gökdelen olan Kızılay'daki binada yer alan Kulüp X'te yapılan ve Nazif Arslan, Mahmut Vural, Hüseyin Balan, Kazım Ulusoy ile senatör Suphi Karaman'ın katıldığı geceden önce 4 Şubat 1967'de gerçekleştirilen ve bir tür küçük kurultay niteliğini taşıyan toplantının gündemini Erkanlı ve İstanbul İl Sekreteri Abidin Özgünay belirlemişti. Toplantıda, "Partinin durumu, istikbaldeki tutum ve faaliyetleri" tespit edilecekti. Gündem maddelerinin saptanmasında bile Genel Başkan'ın iradesini koyamaması, kendisinin iyice pasifize edildiği anlamına geliyordu ki, bu durum toplantıya geçildiğinde daha bariz bir şekilde görüldü. Toplantıya hakim olamayan Genel Başkan, inisiyatif koyamadı; kısa bir konuşma yaptıktan sonra sözü Genel Sekreter'e bırakıp sadece oturumu yönetmek mecburiyetinde kaldı.

Erkanlı, toplantıda partililerı örgütlenme faaliyetleri hakkında bilgilendirdi; "12 ilde resmen parti teşkilatı kurulduğunu, Türkiye'de bu tempoda örgütlenen bir başka kuruluş olmadığını", olumsuz hava koşulları yüzünden örgütlenme çalışmalarının bir süre ertelendiğini vurguladı ve "Partimiz her türlü tereddütlerin dışında ve itimadınıza layık bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir" dedi. Erkanlı, Genel İdare Kurulu'nun verimli çalış-

ması için üye sayısının 16'dan 30'a çıkarılması kararı alındığını da açıkladı.[1] Ancak örgüt, Erkanlı'nın çizdiği pembe tabloya pek katılmadı ve örgütlenmede istenilen hızın yakalanamamasından yakındı. Kış nedeniyle faaliyetlerin durdurulduğunu açıklayan Genel Sekreter'e yerel seçimlerin yaklaştığı, seçime katılabilmek için en az 15 ilde örgüt kurmak gerektiği anımsatıldı; teşkilatlanmayı hızlandıracak bir kontrol sistemi oluşturulmasının zorunlu olduğu vurgulandı. Abidin Özgünay, kontrol mekanizması kurulmasını isterken haklıydı. Çünkü, İstanbul İl Başkanı Haydar Özdemir, bazı il başkanlarının, aldığı yetki belgelerini cebinde taşıdığını ve rehavet içinde olduğunu tespit etmişti.[2]

İstanbul yönetiminin dikkat çektiği bir başka konu daha vardı. O da, partinin ekonomik sorunlara ilişkin görüşlerindeki bulanıklıktı. Özgünay, "Partinin memleket meseleleri hakkındaki görüşleri kristalize edilmeli, bilhassa tüzük ve program açısından iktisadi tutum ve yol açıklığa kavuşturulmalı, bunların yapılabilmesi için lüzumlu kadrolarla ilişkiler kurulmalıdır" diyerek önemli bir noktaya değindi ama bu konunun üzerinde fazla durulmadı ve Berkman, "Partimizin memleket sorunları hakkındaki görüş ve sloganların tespiti için çalışmaların hızlandırılmasına taraftarız" demekle yetindi.

MYK ile GYK arasındaki dengesizliğin önlenmesi için GYK'daki üye sayısının 30'a çıkarılmasına ilişkin yönetimin kararı, yemeğe katılmak üzere Ankara'ya gelen yöneticilere kabul ettirildi. Böylece üst yönetimdeki zaafiyete son verileceği düşünüldü. Ayrıca, mahalli seçimlere girebilmek için 15 ilde parti örgütü kurulması hedefi konuldu.

Ancak üye sayısının artırılması, partiye hakim olmak isteyen kliklerin elinde bir silaha dönüşecek ve GYK'da etkinlik sağlama düşüncesi yeni çatışmalar yaratacaktı.

---

[1] Cem, Yıl 1, 15 Şubat 1967, Sayı 12, s. 18
[2] a. g. y., s. 19

Berkman Düşürülüyor

1967 yılının ilk ayı itibariyle Birlik Partisi, Alevi-Bektaşi nüfusun yoğun olduğu illerin büyük kısmında örgütlendi, ancak yaklaşan yerel seçimlere katılabilmek için en az 15 ilde tabela asması zorunluydu. Oysa partide örgütlenme faaliyetleri tamamen durmuştu ve "kuvvetli adam" buhranı yaşanıyordu.

Berkman, iyi bir performans sergileyememiş, hatta "parti işleriyle yeterince meşgul olamamış üstelik hizipler arasında uzlaşmacı rol üstlenmesi gerekirken, çatışmayı körükleyen bir tavır" izlemişti. Kişisel yetersizliklerine ABD yanlısı siyasal duruşu, Türkiye'ye hami arayan zihniyeti de eklenince Paşa hakkında güvensizlik baş göstermişti. 5 Şubat 1967'de Ankara'da Kulüp X'te düzenlenen gecenin hesaplarıyla ilgili şaibeler de işin tuzu biberi olmuştu. Genel Başkanın etrafında oluşan hiziple Doğulular arasındaki bölünme öyle bir dereceye varmıştı ki, "parti binasının duvarları dahi durumun gizlenilmesine kafi gelmeyip çatla"mıştı.

Artık ivedi bir şekilde parti yönetiminin güçlendirilmesi, kuvvetli lider eksiğinin kapatılması gerekiyordu. 16 olan GYK üye sayısının 30'a çıkarılması, kadro eksikliğini giderme niyetini gerçekleştirmeye dönük adımdı ve bunun için yeni isimlerin partiye kazandırılması şarttı. Eğer kadro, meclisteki milletvekilleriyle zenginleştirilebilir ise hem güçlü bir fırtına estirilmiş ve politik deneyime sahip olduğu düşünülen kişiler kazanılmış olacak hem de öteden beri arzu edilen TBMM'deki temsiliyet başarılacaktı.

Siyasette transfer rüzgarlarının eseceğinin sinyalini o tarihlerde İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku Asistanı olan ve Cem dergisine yazılar yazan İzzettin Doğan yeni yılın ilk günlerinde vermişti. "Partilerdeki Çatlama" başlıklı makalesinde, siyasi partilerdeki gelişmeleri değerlendiren Doğan, gazetelerin sessizliğine rağmen BP'nin halk arasında ilgi gördüğünü vurgulayarak "Birlik Partisi ise gazetelerin sessizliğine rağmen halk arasında ilgi görmekle beraber oturmamış bir kadro elinde bulunmasından olacak, henüz sağlam bir iktisadi görüşe sahip gözükmemektedir. Türkiye siyasetinin bu çok genel hatları, yakın gelece-

ğin birçok olaylara ve bu arada transferlere sahne olacağını söylemektedir." diye yazmıştı.[1]

Alevi milletvekillerinin transferine yönelik adımlar, 1967 yılının ilk aylarında yoğunlaştırılmıştı. Kulüp X'deki gece için Ankara'ya gelen İstanbul ekibi Başkent'te "karargah kurarak" Meclis'tekilerle diyaloğa geçerek milletvekili transferi için yoğun bir uğraş vermişti:

"Önce meclis içinde kuvvet olmak gerekir" tezinden hareket edilerek yürütülen temaslar, YTP, MP ve CHP'deki Alevi milletvekilleri üzerinde yoğunlaştırıldı. Çengelin muhalefet partilerindeki milletvekillerine atılmasının nedeni, iktidardaki AP'yi "ürkütmemek", iktidarın "şimşeklerini üzerine" çekmemekti. Böylece, "kendilerine karşı yönelmesi muhtemel tenkitleri karşılayabilecekti. Muhalefeti dağıtmak ve grup olarak AP'nin yanında olmak şimdilik ana prensipti(r)"[2]

Alevi milletvekilleriyle yürütülen temasların ilk meyveleri mart ayında alındı ve izlenen taktiğe uygun şekilde iki milletvekili, muhalefetteki Millet Partisi'nden transfer edildi. O sırada Millet Partisi iç çalkantılar geçiriyordu ve Osman Bölükbaşı genel başkanlıktan istifa etmişti. Kendilerini boşlukta gören milletvekilleri de, siyasi gelecek vaat eden parti arıyorlardı. Bu partinin Ankara Milletvekili Hüseyin Balan ile Amasya Milletvekili Kazım Ulusoy, istifa edip 15 Mart 1967'de BP'ye girdi.

İki milletvekilinin transferiyle BP, Millet Meclisi'nin yedinci partisi oldu ve bu gelişme, sayıca pek fazla anlam ifade etmese de motivasyonu yükseltti, meşruiyet arayışında psikolojik engelin aşılmasını sağladı. Siyasi kulislerde BP'nin bir ay içinde 10 milletvekiline sahip olacağı söylentisi ise başta CHP olmak üzere tüm partileri ürküttü.

İki transferden biri çok önemliydi. Bu, Amasya Milletvekili Kazım Ulusoy'du. Dergahın postnişini Feyzullah Ulusoy'un parti kurucusu olmasından sonra aynı ailenin bir başka mensubunun BP'yi tercih etmesi, Aleviler için hayli anlamlıydı. Çünkü; önce Kazım Ulusoy, ardından Ali Naki ve Yusuf Ulusoy'un BP'ye

[1] Cem Yıl 1, 15 Ocak 1967, Sayı 10, s. 2
[2] Son Havadis, 30 Mart 1967

gelişi dergah ile parti arasındaki ilişkinin pekiştiğinin kanıtı sayılabilirdi.

Özbey'in aktardığına göre, Kazım Ulusoy ve Balan'ın her ikisine önce genel başkanlık, ardından genel sekreterlik teklif edildi. Ulusoy, tahsilinin ve kültürünün yetersiz olduğunu gerekçe göstererek Genel Başkanlık ve Genel Sekreterliği reddetti. Balan ise "Genel başkanlığı beceremem" deyip "fevkalede becereceğini" düşündüğü Genel Sekreterliği, 5 yardımcı verilmesi şartıyla kabul etti. Özbey, halefini, Berkman ise kendisinin sözcülük yetkisini dahi elinden alan yeni Genel Sekreter Hüseyin Erkanlı'yı tasfiye etmenin hesabındaydı. Doğulular da, karşı grubun yönetim içerisindeki egemenliğini kırmak istiyordu. Partiye egemen olma isteği, iki klik arasında gizli bir savaş yaratmıştı ve taraflar taktik üstüne taktik geliştiriyorlardı.

Tarafların taktiklerini uygulamaya koyduğu ilk toplantı Mart ayının ikinci haftasında yapıldı. Gündem, GYK'daki revizyondu ve 30 üyeli olmasına karar verilen GYK'ya kimlerin gireceği bu toplantıda belli olacaktı. Toplantıda 13 kişi vardı. Berkman grubu 7, Erkanh grubu 6 kişiydi. Berkman, Genel Yönetim Kurulu için 12 yeni isim önerdi. 12 kişilik listenin başında Hüseyin Balan, Kazım Ulusoy ve Yusuf Ulusoy vardı ki, Balan ve Kazım Ulusoy'un GYK'ya alınması konusunda her iki grup arasında uzlaşma sağlanmıştı. Erkanlı ekibinin GYK'ya sokmak istediği diğer üç kişi ise Ankara İl Başkanı Alaattin Kıral, Ragıp Gönen ve eski DP Erzincan Milletvekili Veysel Varol'du.

Denge, Erkanlı'nın aleyhine görünüyordu. Mevcut durumda yapılacak revizyonla Berkman'ın yönetimdeki gücünü artıracağını fark eden Erkanlı, Hüseyin Balan ve Kazım Ulusoy'un karşılıklı anlaşma ile partiye alınmasına karar verildiğini belirtip, "Genel Yönetim Kurulu'na 6 kişi alınsın. Balan ve Kazım Ulusoy'un dışında iki kişi sizin listenizden, iki kişi bizim listemizden girsin" önerisinde bulundu. Sayısal çoğunluğuna güvenen Berkman ve Özbey, öneriyi reddettirdi.

Erkanlı kliği daha ilk raunda yenilmişti ki, GYK üyesi Tahsin Tosun Sevinç'in ipleri koparan sözleri duyuldu: "Benim ge-

nel başkana itimadım yoktur, başkan hakkında itimat oylamasına gidilmesini teklif ediyorum"[1]

Sevinç'in sözleri, külün altında kalan közü alevlendirdi ve bir anda GYK'daki revizyonu unutturarak tartışmanın odağına Berkman'ın yerleşmesine neden oldu. Yönetime, kimlerin gireceği konusunda henüz uzlaşma sağlanamamış iken şimdi Genel Başkanla ilgili güven sorunu gündeme gelmişti. Öyle görünüyordu ki, GYK'da yapılması düşünülen revizyon, genel başkanlık makamını da içine alacak şekilde genişleyecekti.

Tansiyon yükseldi, kılıçlar karşılıklı çekildi ve Berkman kliğinin muhaliflerine meydan okuduğu görüldü. Karşı hamle oldukça kıvraktı. "Evet, Paşa ile ilgili oylama yapılsın ama önce güven oylamasına gidilip gidilmemesi gerektiği oylansın". Önce Paşa'yla ilgili olanın mı yoksa oylama yapılıp yapılmamasına ilişkin kararın mı verilmesi gerektiği uzun uzun tartışıldı. 6'ya karşı 7 oyla, oylama yapılması benimsendi, ardından Berkman'ın güven oylamasına geçildi. Sonuç Berkman'ın lehindeydi.

Durum, GYK'daki revizyonun Berkman-Özbey grubunun istediği doğrultuda gerçekleşeceğini gösteriyordu. "Yedilerin, 12 kişi üzerindeki taleplerinden vazgeçmeyip bunu da karara bağlayacağını" hisseden Erkanlı grubu, toplantıyı terk etti.[2] 6'ların salonu terketmelerindeki amaç, karar alınmamasını sağlamak, GYK ile ilgili yapılacak tasarrufu engellemekti. Niyet buydu ama muhaliflerin salondan ayrılması Berkman kliğine aradığı fırsatı verdi ve Erkanlı grubunun itirazıyla karşılaşan 12 kişi GYK'ya alındı.

Klikler ertesi gün tekrar biraraya geldi. GYK'na alınan yeni üyelerin bulunduğu toplantıda, Erkanlı ekibi, alınan kararların geçersiz olduğunu iki gerekçeye dayandırdı. Bu gerekçeler, "karar nisabının" kaybedilmesi ve Berkman'ın kendisiyle ilgili oylamaya katılmasıydı. Erkanlı'ya göre, Berkman'ın şahsını ilgilendiren oylamada bulunması hukuken geçerli değildi; dolayısıyla oylama iptal edilmeliydi.

---

[1] Cem, Yıl 1, 15 Nisan 1967, Sayı 14, s. 14
[2] Cem, Yıl 1, 15 Nisan 1967, Sayı 14, s. 14

Uzlaşma sağlanamayınca Özbey'in anlatımına göre, "toplantıda misafir konumunda" bulunan Hüseyin Balan'ın hakemliğine başvuruldu. Hukuki açıdan toplantıya başkanlık edecek statüsü olmayan Balan, grupları bir noktada buluşturmayı başardı ve GYK'ya girecek isimler konusunda anlaşma sağladı. İttifakla Hüseyin Balan, Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Kasım Sönmez, Taki Davutoğlu, Ahmet Coşkun, Hüseyin Güler ve Mehmet Dedekargınoğlu'nun GYK'ya alınması kararlaştırıldı. 14 kişilik yönetim kurulu[1] 22'ye çıkarıldı ve 8 üyelik boş bırakıldı. Böylece GYK'daki üye sayısının 30'a çıkarılarak kadronun güçlendirilmesi niyeti grupların birbirini etkisiz hale getirme taktiğinin sonucunda gerçekleşmedi.

Özbey ve Berkman, aynı toplantıda Genel Sekreter ve buna bağlı olarak Merkez Yürütme Kurulu'nu da değiştirme düşüncesine sahipti. Ancak toplantıya başkanlık eden Balan, "seçim yapma fikrini değiştirerek MYK'nın belirlenmesinin Kurban Bayramı'ndan sonraya bırakılmasını sağladı.[2]

GYK'daki uzlaşma ve MYK'nın belirlenmesinin ertelenmesinden sonra Genel Başkan'la ilgili tartışma kaldığı yerden devam etti. Berkman, "sıkıştırılıyor", eleştiriliyor ve "bir anlamda istifaya davet ediliyordu". Muhalifler, kurtulmak istedikleri ancak oylamayla uzaklaştıramadıkları Paşa'nın istifa etmesini istiyorlardı. Cem Dergisi'ndeki habere göre, eleştirilere daha fazla dayanamayan Berkman, "Eğer ben istenilmeyen bir kişi addediliyorsam aranızdan derhal çekilebilirim. Başkanlık bana tapulu değildir. Her zaman feragata hazırım" diyerek, "daha önce hazırladığı istifa dilekçesini GYK'ya sunup, yan odalardan birinde istirahate çekildi".

Bu istifayla parti, artık genel başkansız kalmıştı.

---

[1] GYK, 12 kişi sayılıyordu. Çünkü Kemal Eroğlu ve Faruk Erginsoy parti faaliyetlerine katılmıyordu.

[2] 28 Nolu Genelge, s. 3

Bir Genel Başkan Aranıyor

Eylül 1966'da "birlik ve beraberlik" sloganıyla yola çıkan parti, 6 ayı doldurmadan liderlik sorunuyla yüzyüze geldi ve BP, Berkman'ın istifasıyla Kurban Bayramı'na genel başkansız girdi. Birlik iddiasının sahibi parti, dağılmanın eşiğine gelmişti. Şimdi, partiye bir genel başkan bulunması gerekiyordu.

Gözler, önce parti dışındaki isimlere çevrildi. O dönemde CHP'de sorunlar yaşayan Kasım Gülek, ilk akla gelen kişi oldu. Kasım Gülek hem dönemin popüler isimleri arasında yer alıyordu hem de zengindi. Özbey, Gülek'in partiyi güçlendireceğini ayrıca zenginliği ile partinin maddi güçlükleri aşmasında rol oynayacağını düşünüyordu.[1]

Mehmet Dedekargınoğlu, Hüseyin Dedekargınoğlu, Hasan Tahsin Berkman, Cemal Özbey, Bahçelievler'deki evinde Gülek'i ziyaret etti ve Gülek'e "Genel başkanımız ol" dedi. Gülek, teklifi reddetmedi ancak bir şartı vardı; o da parti yönetimi arasında birlik sağlanarak, teklifin ittifakla yapılmasıydı. Gülek, bölünmenin ve dağılmanın eşiğine gelen BP'de, herhangi bir grubun adayı olarak çıkmanın işini güçleştireceğini ve bölünmüş bir yapıda karizmasının yok olacağını bildiğinden, adı üzerinde ittifak sağlanmasını arzu ediyordu. BP'lilerin çok arzu ettiği halde başaramadığı bir konuda da kesin vaadi vardı. Kendisi " Meclis'te bir hafta içinde grup kuracak çoğunluğu elde ederim" demişti.

Vaat, görüşmeye giden heyeti hayli heyecanlandırdı. Berkman ve Özbey, bu vaadin diğer muhalif gruba da cazip geleceğini ve Kasım Gülek isminin kabul ettirilmesinde ikna unsuru olabileceğini düşündü ama bu bir yanılgıydı. "Doğulular", ne Kasım Gülek'in zenginliğine ne de mecliste grup vaadine aldanmışlardı. "Doğuluların", BP'ye layık bir siyasetçi olmadığı gerekçesiyle yaptığı itiraz nedeniyle Gülek, BP'ye gelmedi.[2]

Aynı grup, Gülek seçeneğinin ortadan kalkmasından sonra o tarihte Millet Partisi Genel Başkanlığı'ndan istifa eden Osman

[1] Kaynak kişi, Mehmet Dedekargınoğlu, 2002
[2] Kaynak kişi, Mehmet Dedekargınoğlu, 2002

Bölükbaşı'na teklif götürdü. Bölükbaşı ile görüşmeye gidenler. Kazım Ulusoy, Hasan Tahsin Berkman ve Mehmet Dedekargınoğlu idi. [1] Siyaset dünyasının etkili hatibi, genel başkanlık teklifi karşısında Kasım Gülek gibi hiçbir şart ileri sürmedi ve doğrudan "hayır" dedi. Olay basına yansıyınca da gazetecilere "Şaka yapmayın, allahaşkına"[2] yanıtını verdi.

Akla gelen bir diğer isim, 1961'de Sivas'tan Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekili seçilen, daha sonra Cumhuriyet Senatosuna (5. 6. 1966- 12. 10. 1975) giren Mahmut Vural oldu. Sivas Divriği kökenli olan, ABD'de eğitim gören, Devletler Hukuku ihtisası yapan Vural, BP'lilerin kendisine umut bağladığı bir isimdi. Ancak Vural, genel başkanlık teklifini geri çevirdi.

Özbey ve Berkman, genel başkan arayışında başarılı olamazken, biri vardı ki, süreç onun lehine işliyordu. Bu, "Defineci Hüseyin" olarak bilinen Hüseyin Balan'dı.

Kurban Bayramı'nı genel başkan arayışı ile geçiren BP'nin üst yönetimi, kritik toplantısını 30 Mart 1967'de yaptı. GYK'nın 22 üyesinden 21'inin katıldığı toplantıda önce merkez yürütme kurulu ile genel sekreterin seçilmesi teklifi yapıldı; bu öneri 9'a karşı 12 oyla reddedildi ve icra organının genel başkanlık seçiminden sonraya bırakılması kararlaştırıldı.

Genel başkanlık seçimine gelindiğinde ise sürpriz gelişmeler oldu. Muhaliflerin baskısı ile istifa etmek zorunda kalan Berkman, yeniden aday oldu. Bu durum, muhaliflerin tahmin etmedikleri bir durumdu. Bölükbaşı, Kasım Gülek ve Mahmut Vural'ı ikna edemedikleri için güçlü bir genel başkan adayı bulamayan Özbey grubu için, Berkman çaresiz bir tercih olduğu kadar genel başkanlık makamının ne pahasına olursa olsun muhaliflere kaptırılmayacağına ilişkin kesin kararlılığın ifadesiydi.

Toplantının diğer sürprizi ise Hüseyin Balan'ın "Ben de adayım" demesi oldu. Bu kez şaşırma sırası Berkman grubundaydı; çünkü onlar toplantı başlarken Balan'ın aday olacağına ilişkin söylentileri duymuşlar ve Balan'a soru sorduklarında "Ben sözünden dönecek adam değilim. Beni böyle tanımıyorsa-

[1] Kaynak kişi, Mehmet Dedekargınoğlu, 2002
[2] Cumhuriyet, 20 Mart 1967

nız teessüf ederim" yanıtını almışlardı. Oysa şimdi Genel Sekreterlik için düşündükleri hatta anlaştıkları Balan, kendilerine rakip çıkmıştı.

Seçim yapıldı. 21 üyeden 10'u Berkman'a, 11'i ise Hüseyin Balan'a oy verdi. Balan'ın deyimiyle "Emanet, layıkına demokratik usuller içerisinde teslim" edildi. Balan, bıçak sırtındaki seçimi 1 oy farkla kazanmasını "hızlılığına, mühendisliğine, hesap adamlığına" borçluydu.

Balan'ın Genel Başkanlığa seçilmesiyle birlikte AP, BP içinde bir truva atına sahip oldu ki, partinin AP güdümüne girdiği iddiaları, sonraki günlerde açıkça dile getirecek hatta bu durum yeni kopmalara yol açacaktı.

Hüseyin Balan; Namı Diğer Defineci Hüseyin

"İnsanların en akıllısının mühendis mektebinden mezun olduklarını" düşünen Balan 1917 yılında Adana'da doğdu. Kendisi Tunceli'nin Balan köyünden Adana'ya göç eden Aziz Baba'nın oğluydu. Süleyman Demirel'le birlikte aynı okuldan mezun olmaktan övünç duyuyordu ve "defineci Hüseyin" olarak tanınıyordu. Bu lakap kendisine Samsun'da mühendislik yaptığı sırada köylülerin getirdiği bir taş parçasını külçe altın sanıp 50 bin liraya satın alması, gittiği kuyumcuda da madenin altın değil bakır olduğunu öğrenmesi nedeniyle verilmişti.

Balan'ın siyasi yaşamı Millet Partisi'nde başladı. 1965 seçimleri öncesinde bu partiden aday adayı olup önseçime giren Balan, liste başına seçilince "Genel Başkan Osman Bölükbaşı'yı hayrete düşürdü"[1] Başarısını kurnazlığına ve politikanın kirli oyunlarına borçluydu. Çünkü, "liste başı olabilmek için büyük çaba harcamış, para saçmıştı etrafına. Ancak dağıttığı kağıt paraların hepsi yarımdı. Yani delegelere verdiği kağıt paraları ortadan bölmüş, yarısını kendisinde alıkoymuştu. Paraların yarısını da önseçimi kazandıktan sonra vermişti delegelere"[2]

[1] Akşam, 16 Eylül 1969
[2] a.g.y.

Millet Partisi'nin yaklaşık bir yıl milletvekilliğini yapan Hüseyin Balan, adını Ortaca olaylarıyla duyurdu. "Silik bir milletvekili" iken Alevi partisi kurulacağı haberlerinin kamuoyuna yansımasından sonra "şahlandı" ve Ortaca olaylarını parlamento gündemine taşıyarak meclis soruşturması açılmasını istedi. Bu önergesiyle üniversite arkadaşı Başbakan Süleyman Demirel'in ve MP lideri Osman Bölükbaşı'nın tepkisini çekti; sonunda Genel Başkanı Bölükbaşı'nın baskısına fazla direnemeyip "Memleketin havası bozulmasın" diyerek önergesini geri çekti. Ancak, onun araştırma önergesi vermesi bile kendisi hakkında bir sempati yaratmaya yetmişti bile.

1967 yılında MP'den istifa ederek BP'ye giren Balan, genel başkanlığı döneminde partiyi AP'nin güdümüne soktu ve 1969 yılında yapılan olağan kongrede de koltuğunu Mustafa Timisi'ye kaptırdı. 1970 yılında, partinin aldığı karara rağmen AP hükümetine beyaz oy verince ihraç edilen Balan, siyasi yaşamı boyunca "zayıf kişiliğini" Demirel'in gücüyle örtmeye çalıştı. Demirel'i, oğlunun nikah şahidi yapacak kadar çok seven[1] Balan, BP'den ihraç edildikten sonra AP'ye geçti ve 1973 seçimlerinde bu partinin Ankara milletvekili adayı olduysa da seçilemedi. Siyasi yaşamını AP'de sürdüren Balan, 1976'da da Başbakanlık Müşavirliğine atandı.[2]

Ulusoy'lar İstifa Ediyor

Hüseyin Erkanlı kliğinin ani manevrası ve gizli pazarlıkları ile Hüseyin Balan genel başkanlık koltuğuna oturdu. Aslında Balan'ın seçilmesi, Berkman'dan kurtulmak için bulunan ehveni şer bir çözümdü. Ne pahasına olursa olsun Berkman'ı uzaklaştırmak üzerine bir taktik geliştirilmiş, bu taktik başarılı şekilde uygulanmış ve Balan, birdenbire Alevilerin siyasi önderi olmak gibi bir paye edinmişti. Ancak Balan'ın genel başkanlığa seçilmesi çok sağlıklı bir zeminde yapılamadığı için küskünlükler

[1] Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1971, s. 31

[2] Başbakanlık Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü'nün 315- 09427 sayı 21 Eylül 1976 tarihli yazısı

oluştu. Küskünlerin başında da Berkman'ı destekleyen Ulusoy'lar geliyordu.

Ulusoy ailesi Berkman-Balan çekişmesinde tercihini Berkman'dan yana koymuş, Mustafa Geygel, Hüseyin Dedekargınoğlu, Hüseyin Günel, Cemal Özbey gibi GYK üyeleriyle ittifak kurmuştu. Ancak, ittifakın gücü Berkman'ı seçtirmeye yetmemişti. Siyasetçilerin, oylarını artırmak için peşinden koştuğu, Alevilerin saygıda kusur etmediği ailenin fertleri, destekledikleri adayın kaybetmesiyle siyasi bir yenilgi almışlar, dolayısıyla parti içindeki konumları zaafa uğramıştı. Şimdi, ya gideceklerdi ya da partide kalıp Balan'la çarpışacaklardı.

Ulusoy'lar, parti içinde muhalif bir hareketi örgütleme konusunda isteksiz davrandılar. "Efendi"[1]ler, partide kalıp mücadele etmek yerine istifa yolunu seçtiler. İlk istifa, kurucu üye Feyzullah Ulusoy'dan geldi. Feyzullah Ulusoy, genel başkanlık seçiminden hemen sonra toplantıyı ve Ankara'yı terk ederek Hacıbektaş'a gitti. İstifasını Hacıbektaş'tan çektiği telgrafla partiye bildiren Feyzullah Ulusoy, basına da bir açıklama yaptı ve "kurucuların tutumunun kendisini hayal sükutuna uğrattığını", "hiçbir makul sebep yokken Genel Başkan ve Genel Sekreterin (Cemal Özbey'in genel sekreterliğini kast ediyor) değiştiğini, bu davranışların kuruluş gayesinin ihlali anlamına geldiğini" belirtti ve "Kimse beni bu kararımdan döndüremeyecektir"[2] dedi. Feyzullah Ulusoy, "kurucuların işi ne kadar hafife aldıklarını" görmüş ve "Parti kurmanın ciddiyet ve ehemmiyetini idrakten aciz, kültür ve dünya görüşünden mahrum, akla gelebilecek en feci şekilde kısır bir kadro ile bir parti yönetmenin imkansız olduğunu, aklı başında hiçbir kimsenin gelip de bu kadro içinde olmayacağım, olsa bile iki toplantıdan daha fazla kalmayacağı"nı fark etmiş ve partide olmayı "yetişme tarzı", "mizaç" ve "karakteri"ne aykırı bulmuştu.[3]

Feyzullah Ulusoy'u Kazım Ulusoy ve Yusuf Ulusoy'un istifaları izledi. Feyzullah Ulusoy, dergaha çekildi, Yusuf Ulusoy

[1] Anadolu'da Aleviler Ulusoylar'a "Efendiler" diye hitap eder.
[2] Son Havadis, 6 Nisan 1967
[3] Cem. Yıl 3, Sayı 29, s. 27-28, Ulusoy, istifa tarihini 4.3.1967 olarak açıklıyor.

Tokat'a gidip CHP İl Kongresi'ne katıldı, Kazım Ulusoy ise Millet Partisi'ne geri döndü.[1] Kazım Ulusoy da tıpkı Feyzullah Ulusoy gibi yönetime ağır suçlamalar yöneltti; partide kişisel bir kavga yürütüldüğünü dile getirip "Şimdiden herkes sandalye kavgasına düştü. Kimi genel başkan olmak ister, kimi genel sekreter, kimi de mebus" [2] dedi.

Ulusoylar, partinin güçlenmesinde lokomotif güç görülmüştü. Onların varlığı, saygın bir icazet makamının, Hacıbektaş dergahının gücünün partinin arkasında olduğu imajını veriyordu. Feyzullah Ulusoy da, postnişin makamındaki konumuyla, bu gücün belirginleşmiş sembolüydü; üstelik kendisi kurucu idi. Dolayısıyla Ulusoy'ların hiçbir ferdinden özellikle de "Feyzullah Ulusoy'dan vazgeçilemez"di.

Bu gerçeklik, BP Genel Merkezi'ni önceleri Ulusoy'ların istifasını görmezlikten gelmeye yöneltti. Balan, "etin tırnaktan ayrılmayacağını", dargınlıkların kalıcı olmayacağını düşünüyordu. "Telgraf almadık. Bunlar geçici küskünlüklerdir. Onlar yine partilerine döneceklerdir"[3] diyerek, temennisini dile getiren ve bu sözlerle ortaya çıkan bunalımın üstünü örtmeye çalışan Balan, etin tırnaktan ayrıldığını görünce zorlandı. Zorluk, Ulusoylar'ın ayrılışını Alevilere anlatabilmekti. Eğer ikna edici bir gerekçe bulunamazsa, hem Balan koltuğunda rahat oturamayacak hem de parti Alevilerin gözünde yıpranacaktı.

Balan, istifaları haksız göstermeye çalışırken, Ulusoy'ların herhangi bir mensubunu değil tümden aileyi hedef aldı. Ulusoy'ların partideki varlığının ithamlara yol açtığını, bu nedenle atıldıklarını[4] belirtip şu "zaruri açıklamayı" yaptı:

"Gerçek olan şudur: Bu istifalar parti içinde yürütülen tüzük hükümleriyle demokratik düzene tahammül edemeyen, oy çoğunluğunu ailevi otorite ile baskı altına almak isteyen bir tutum ve davranışın gerilemesi neticesinde vaki olmuştur. Kazım Ulusoy'un Birlik Partisi'ne girişinden çıkışına kadar sadece Genel Başkan seçimi ile ilgili bir toplantıya katılmış olması ve bu

[1] Son Havadis, 6 Nisan 1967
[2] Akis, Yıl 13, Sayı 669, s.9
[3] Son Havadis, 5 Nisan 1967
[4] Akis, Yıl 13, Sayı 669, s.9

oturumda tek kelime söylememiş ve herhangi bir tartışmaya katılmaması, gizli yapılan oylamada eski genel başkanın lehinde oy kullanmış olması ve istifa dilekçesinde de Birlik Partisi içinde memleket ve millet menfaatine aykırı bir tutum ve davranışta bulunduğunu iddia etmesi, onun memleket ve millet menfaati sözünden neyi anladığını ve neyi kastettiğini ortaya koymaya yeter de kanısındayız. İkinci gerçek: Her iki (Kazım ve Feyzullah Ulusoy) istifanın da sebebi, eski Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ın Genel Yönetim Kurulunda yazılı istifa verdiği halde Genel Başkan seçiminde yeniden aday gösterilmesi ve onu destekleyen grubun başarı sağlayamamış olmasıdır. Her ne kadar başımıza taç yaptığımız insanlar oturdukları yeri kirletmiş iseler de, bize o yeri temizlemek düşer. Onlara da büyüklük iddiası değil, büyüklüğün şanına yaraşanı yapmak düşer " [1]

Balan'ın bu eleştirilerini İstanbul İl Gençlik Kolları da paylaştı. Ulusoylar'ın istifasına ve sonrasında partiye yönelttikleri ağır suçlamalara tepki gösteren İstanbul İl Gençlik Kolları, yayınladığı bildiride, tıpkı Balan gibi Ulusoy'ların manevi otoritesini hedef tahtasına oturttu. Ulusoy'lara meydan okuyan ifadelerle dolu olan bildiride şöyle deniliyordu:

"Her yeni kurulan siyasi örgütte olduğu gibi partimize de sırf basit şahsi emel ve çıkarlarını gerçekleştirmek için, vatandaşlarımız arasında var zannettikleri ailevi nüfuzlarına güvenerek giren ve arzu ettiklerini bulamayınca ayrılmak zorunda kalarak partimiz aleyhine beyanat veren samimiyetsiz kişileri ve bunlara alet olarak parti tesanüdünü hileli yollar ve komplolarla bozup birlikçileri birbirine düşürmek isteyen yardakçıları şiddetle tel'in ederiz. Bu kişiler unutmamalıdır ki, Birlik Partisi bütündür, bölünemez. Çirkin politik oyunlarla bizi bölmeye ve mutlak gelişmemizi önlemeye matuf her tutum nereden ve kimden gelirse gelsin mutlaka ağır yenilgiye uğrayacaktır"[2]

Cem dergisinde yapılan yorumda ise Feyzullah Ulusoy'un eleştirilerin dışında tutulması dikkati çekiyor, Kazım Ulusoy ise hem "ihanet" ve "mücadeleden kaçmakla" hem de "aceleci" ol-

[1] Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1971, s. 30
[2] Cem, Yıl 1, 15 Nisan 1967, Sayı 14, s. 18

makla suçlanıyordu. "Partinin en yüksek kademesinde her makamın" Kazım Ulusoy'a açık tutulmasına rağmen, bu fırsatın Kazım Ulusoy tarafından yeterince değerlendirilemediği belirtiliyordu. Dergiye göre, "ayağı taşa takılan" Ulusoylar, sendeleyip düşmüş, "sel gitmiş, kum kalmıştı". Bu kum da "Atatürkçü ve milliyetperver vatandaşlar"dı.

Ulusoy'ların ayrılmasıyla partiyle dergah arasındaki bağ, geçici süreliğine koptu. Ulusoy'ların partiye girişi, nasıl ki, BP'nin güçlendiği kanaatini uyandırdı ise ayrılmaları da dağılmanın işareti olarak yorumlandı. Gelişmeler, basında "BP dağılıyor" başlığıyla yer alırken, bu duruma en çok sevinen kesim sosyalistlerdi. Durumu "fiyasko" sözcüğü ile açıklayan sosyalistlere göre, "Alevi seçmenlerin oylarını devrimci partilerden çalmak üzere çıkarcı çevreler tarafından" kurdurulan BP, siyaset sahnesinden silinecek, böylece Alevi oylar üzerinde oynanan oyun da bozulacaktı.[1]

Muhaliflere Karşı Tasfiye Hareketi

Ulusoylar'ın ayrılmasıyla Genel Yönetim Kurulu'nda boşluk oluştu. Genel Sekreter Hüseyin Erkanlı kliğinin Berkman zamanında GYK'ya sokmak istediği eski milletvekili Veysel Varol, Ragıp Gönen ve Ankara İl Başkanı Emekli General Alaaddin Kıral, Ulusoylar'dan boşalan yere getirildi; parti faaliyetlerine katılmayan Kemal Eroğlu ve Faruk Erginsoy da düşürüldü. Böylece 20 kişilik yeni Yönetim Kurulu, "Hüseyin Balan, Hüseyin Erkanlı, Hasan Tahsin Berkman, Alaaddin Kıral, Salim Delikanlı, Tahsin Tosun Sevinç, Hüseyin Eren, İbrahim Zerze, Hüseyin Dedekargınoğlu, Mehmet Dedekargınoğlu, Cemal Özbey, A. Ali Egeli, Mustafa Topal, Ragıp Gönen, Mehmet Güner, Kasım Sönmez, Veysel Varol, Ahmet Coşkun, Taki Davutoğlu ve Hüseyin Günel"den oluşmuştu. Cemal Özbey tarafından kaleme alındığı anlaşılan 28 Nolu Genelge'de yeralan

[1] Ant, 11 Nisan 1967, Sayı 15, s. 2

ifadelere göre, Balan, aynı zamanda "bazıları partiye kayıtlı olmayan" 9 üyeden oluşan bir de Haysiyet Divanı belirledi. [1]

Genel Başkanlık için yapılan seçim sırasında yaşanan gerginlik nedeniyle belirlenemeyen Merkez Yürütme Kurulu da GYK ile birlikte revizyona uğradı. Balan'ın Genel Başkanlığa seçilmesinde etkili olan Hüseyin Erkanlı, Genel Sekreterlik makamını korurken, emekli albay Salim Delikanlı ve Ahmet Coşkun Genel Sekreter Yardımcılıklarına, Mehmet Ali Egeli muhasip üyeliğe getirildi. Tahsin Tosun Sevinç, Mustafa Topal, İbrahim Zerze, Alaaddin Kıral, Taki Davutoğlu, Kasım Sönmez ve Hüseyin Güler de MYK'nın diğer üyeleriydi.

Yönetim organlarının belirlenmesinden sonra ipleri eline geçiren Balan, partideki hakimiyetini pekiştirmek, Berkman'a gözdağı vermek ve onun rakip çıkmasını olanaksız hale getirmek; bunu da doğrudan Paşa'yı hedef alarak değil taraftarlarını tasfiye ederek gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Muhalifleri etkisizleştirmenin yolu ihraçtı.

Üst yönetimde uyum yaratabilmek için önce çıban başı görülen Cemal Özbey ile Hüseyin Günel ve Mustafa Geygel, Haysiyet Divam'na sevk edildi; devamsızlıkları nedeniyle de Kemal Eroğlu ve Faruk Erginsoy[2] ile Hüseyin Eren[3] "müstafi" sayıldı. Muhaliflerin sesini kesmeye yönelik bu operasyondan sonra da Balan, yeni il ve ilçe örgütleri kurmak amacıyla yurt gezisine çıktı. [4]

İki Genel Merkez, İki Genel Başkan

Balan-Erkanlı ikilisinin muhaliflerden kurtulmak için partinin üç kurucusunu Haysiyet Divam'na sevketmesinden sonra Özbey önce araya hatırlı kişileri koyarak ihraçları durdurmaya

---

[1] 28 Nolu Genelge s. 6

[2] Cem, Yıl 1, 15 Nisan 1967, Sayı 14, s. 18

[3] 28 Nolu Genelge s. 4

[4] Son Havadis, 19 Nisan, 26 Nisan ve 9 Mayıs 1967 tarihli nüshalar. Gazetede Balan'ın il yönetimleri oluşturmak için geziye çıktığı belirtiliyor. Gezi kapsamında Amasya, Tokat, Elazığ ve Yozgat da var. Oysa daha önce bu illerde örgüt kurulmuştu. Bu durum, Ulusoy'ların ayrılmasından dolayı bazı illerde istifalar yaşandığı olasılığını güçlendiriyor.

çalıştı.[1] Sadettin Süataç ve Ragıp Önen'in arabuluculuğundan sonuç çıkmayınca Özbey, "Disipline sevk işlemini durdur, yoksa seninle uğraşırım" şeklinde tehditler savurdu ama "Mukeddaratımı bana oy veren hizibe bağladım" diyen Balan, yoluna devam etti. İhraç talebini hızlı bir şekilde ele alıp sonuçlandıran Haysiyet Divanı, Özbey, Günel ve Geygel hakkında geçici ihraç kararı verdi. Türkiye siyasi tarihinde örneğine rastlanmayacak şekilde garip, garip olduğu kadar da komik olan ve hukukçuları şaşkına çeviren olaylar bu ihraç kararının tebliği ile başladı.

İhraçlara ilişkin tebliğin yapılmasından sonra sert bir hukuk mücadelesine girişen Cemal Özbey, 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurdu ve mahkemeye sunduğu dilekçede Balan'ın, parti üyesi olmadığı gerekçesiyle düşürüldüğünü, partiyle ilişiğinin kesildiğini ve ihraç edilmek üzere Haysiyet Divanı'na sevk edildiğini bildirdi. İddiaya göre, Hüseyin Balan iki üyenin referansı ile üyelik beyannamesini doldurmuştu ama bu beyanname yetkili kurulların onayını henüz almamıştı.

"Parti kapattırma uzmanı" Özbey'in "vazifeden men ettiği" yöneticiler arasında sadece Balan yoktu. Ahmet Coşkun, Kasım Sönmez, Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Veysel Varol, Taki Davutoğlu, Talip Sümer, Ragıp Gönen, Hüseyin Güler, Saadettin Süataç, Alaattin Kıral ve Mehmet Dedekargınoğlu'nun da partiye kayıtlı olmadığını söylüyordu. Bu yolla, Özbey, partiye üye olmayan bir Genel Başkanın aldırdığı ihraç kararının geçerliliğinin bulunmadığını kanıtlamaya çalışıyor; Haysiyet Divanı'nın usulüne uygun toplanmadığını iddia ediyordu. GYK üyesi Hüseyin Eren'in müstafi sayılmasına ilişkin kararın da tüzüğe aykırı olduğu belirtilirken, parasal konular da mahkemeye sunulan dilekçede yer aldı ve Ankara'da organize edilen gecenin üç makbuzunun kaybolduğu, parti ambleminin açık artırma ile satılması sonucunda elde edilen paranın kayıtlara eksik girdiği ileri sürüldü. [2]

Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Günel, Mustafa Geygel, Mehmet Güner, Hüseyin Eren, Hüseyin Dedekargınoğlu, Arif

[1] 28 Nolu Genelge s. 5
[2] 967/ 152 D.İ Dosya no ile Ankara 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne verilen dilekçe

Kemal Eroğlu ve Cemal Özbey'in imzasının bulunduğu dilekçede, durumun tespiti ve ihtiyati tedbir kararı alınması istendi. Parti binasının, demirbaşların, evrak ve defterlerin teslim edilmesi, İş Bankası'ndaki hesaba tedbiren el konulması, telefonların kapatılması, "Partinin parasının bulunduğu bankalara haber verilerek Hüseyin Balan'ın Genel Başkanlık yaptığı ekipten kimseye para verilmemesi" talep edildi. Ayrıca PTT'ye, partiye gelen resmi evrak ve yazıların yeni adres olan Emek İşham'na getirilmesi gerektiğine dair yazılar yazıldı. "Çankaya Kaymakamlığı'na da başvurularak fuzuli şagil oldukları iddia edilen Hüseyin Balan ve arkadaşlarının partiye sokulmaması" talep edildi.[1] Özbey ekibinin mahkemeden bir de ricası vardı: O da "bütün bu işlemlerin karşı tarafa tebligat yapılmadan icrası" idi. Çünkü, tebligat yapılacak olursa parti yönetimi evraklar üzerinde tahrifat yapabilirdi. Mahkeme yargıcı "Özbey'i alarak BP'nin Bayındır Sokak'taki genel merkezine gitti. Defterler ve üye kayıt fişleri incelendi, bir kısmı delil olarak alıkonuldu"[2]

Mahkemeye yapılan başvuruyu, alternatif bir yönetim oluşturma girişimi takip etti. Partinin kurucusu sıfatını taşıyan muhalifler, Özbey'in yazıhanesinde toplandılar ve "ekseriyet sağlandı" diyerek yeni bir Genel Yönetim, Merkez Yürütme ve Haysiyet Divanı seçimi yaptılar. Hasan Tahsin Berkman Genel Başkanlığa getirilirken, emekli albay Sadettin Süataç Genel Sekreter [3] ilan edildi. Berkman'ın genel başkanlığa seçilmesi, açılan davayı kazanmaya dönük bir taktikti. Gerçekte, muhalifler, kendilerine, göz dolduran popüler bir politikacı arıyorlardı ki, bu, Kasım Gülek idi.[4]

Muhaliflerin Genel Yönetim Kurulu'nda 17 kişi vardı. GYK'daki Hasan Tahsin Berkman, Cemal Özbey, Mustafa Geygel, Hüseyin Günel, Hüseyin Eren, Hüseyin Dedekargınoğlu, Feyzullah Ulusoy, Arif Ali Eroğlu ve Mehmet Güner, parti kurucusu sıfatını taşıyordu. Ahmet Yılmaz, Sadettin Süataç, Mehmet

[1] Akis, Yıl 13, 1 Temmuz 1967, Sayı 680. s. 12
[2] a.g.y. s. 12
[3] Mehmet Dedekargınoğlu'na yazılan 13.9. 1967 tarihli yazıda, Berkman'ın Genel Başkan, Sadettin Süataç'ın da Genel Sekreter ünvanı yazılı.
[4] Akis, Yıl 13, 1 Temmuz 1967, Sayı 680. s. 12

Dedekargınoğlu, Musa Kazım Öner, Mehmet Erçoban, Zeki Zerenler, Kadri Erdinç ve Ahmet Aytay ise yönetime alınan yeni isimlerdi.

Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurarak Balan'ın genel başkanlığındaki partinin merkez karar organlarının Siyasi Partiler Yasası'nın aradığı sayısal çoğunluğa sahip olmadığını ileri sürüp, soruşturma açılmasını isteyen muhalifler, alternatif bir parti yönetimi oluşturduktan sonra Özbey'in Emek İşhanı'ndaki bürosunu "partinin gerçek genel merkezi" ilan ettiler. Böylece BP'nin, biri hukuki olmak üzere iki ayrı genel merkez binası olmuştu.

Ortaya izahı zor bir durum çıkmıştı. Birlik ve beraberlik teması ile siyasi arenaya giren parti, kendi içinde bile birliği sağlayamamıştı ve artık birisi hukuken geçerli, diğeri de korsan faaliyet gösteren iki genel merkez, iki genel başkan, iki ayrı parti organı vardı. Partililer ise şaşkınlık içinde olan biteni seyrediyordu. Çünkü BP Genel Başkanı sıfatıyla hem Hasan Tahsin Berkman hem de Hüseyin Balan imzalı tebliğler, talimatlar gönderiliyor, partililer, kimin gerçekten genel başkan olduğunun ayrımına varmakta güçlük çekiyorlardı. Balan ve muhalifleri, birbirini tanımıyorlar, karşılıklı ihraç kararları veriyorlar, davalar açıyorlardı.

Bu sancılı dönemde, BP yönetimi muhaliflere gözdağı vermek üzere Hüseyin Eren, Hasan Tahsin Berkman ve Arif Kemal Eroğlu'nu Haysiyet Divanı'na sevk ederken, ayrıca üç dava açmıştı. Cemal Özbey ekibi ise çok sayıda dava açmıştı. Özbey kliğinin açtığı davaların konularını, yolsuzluk, evrakta sahtekarlık, ihraç kararlarına itiraz ve hakaret oluşturuyordu.

Özbey'in mahkemeye verdiği dilekçe, aslında soru işaretleri ve kuşku doğuracak birçok bilgi içeriyordu. Bunlardan biri 5 Şubat 1967'de yapılan parti gecesinde toplanan paranın eksikliğine ilişkindi. Yemekli gecenin organize edildiği tarihte Balan henüz Millet Partisi'nin milletvekiliydi ve geceye de "transferi mümkün" Alevi milletvekili olduğu için çağrılmıştı. Gecenin mali hesaplarıyla ilgili şaibeler Balan'ın partiye gelişinden çok önce çıkmış hatta bu durumun faturası biraz da Berkman'ın

zaafiyetine bağlanmıştı; dolayısıyla gece gelirlerinin kayıtlara eksik geçirilmesinden Balan'ın sorumlu tutulması garipti. [1]

Özbey'in soru işaretlerine neden olan diğer iddiası da Balan'ın parti üyesi olmadığına ilişkindi. Eğer üye değildi iseler, Balan ve arkadaşlarının GYK toplantılarına nasıl katıldıkları, bu durumun neden başlangıçta tartışma konusu yapılmadığı ve Balan'ın aday gösterilmesine neden izin verildiği yanıtlanması gereken bir soruydu. Balan'ın üyeliğinde usulsüzlük söz konusu ise Berkman ve Özbey'in GYK üyesi sıfatıyla haberdar olması gerektiği doğal olarak akla geliyor. Burada iki olasılık ortaya çıkıyor. Ya Berkman ve Özbey, Balan'ın üyeliğinin usülsüz olduğunu bile bile siyasi hesapları gereği seslerini çıkarmamıştı ya da gerçekten durumdan habersizdi.[2]

Geçici İhraçtan Kesin İhraca

Hüseyin Balan, muhaliflerin alternatif bir genel merkez oluşturmasına ve genel başkan seçmesine, sert önlemlerle karşılık verdi. Genel başkanlık otoritesini sarsan bu gelişmeler karşısında yasal yollara başvurup, hukuka aykırı işler yaptığı gerekçesiyle Özbey hakkında hem ceza hem hukuk davası açtı, 5 milyon lira tazminat istedi ve ayrıca geçici ihraç kararının kesin ihraca çevrilmesi için harekete geçti. Muhalifler, "partinin meşru karar organları olan kuruluşları ve şahısları töhmet altında bırakacak aleyhte sözler sarfettikleri" gerekçesiyle 22 Haziran 1967'de Haysiyet Divanına sevk edildiler.

Muhalifler, BP Genel Merkezi'nin kesin ihraç isteminden sonra olağan kongre için hazırlıklara girişirken bir yandan da kendi genel merkezlerini güçlendirme çabası içine girdiler. Olağanüstü kongreyi toplayarak kesin ihraç kararları çıkmadan parti

[1] Hesaplar konusunda başka bir olasılık daha var. Bu da elde edilen gelirin parti içi çekişmelerden dolayı kayıtlandırılmasında görülen gecikme olabilir. Deftere geçirme işlemi Balan zamanında yapılmış olabilir. Balan'ın 1969 seçimleri sırasında adaylardan toplanan paraları kişisel hesabında tutması ve bu durumun soruşturmaya konu olması, Balan'ın maddi konulardaki dürüstlüğü konusunda şüphe uyandırıyor.

[2] Balan'm partiye üye olmadığı Timisi'nin genel başkanlığı döneminde de iddia edilmiş hatta konu açılan bir mahkemede Timisi'nin savunma gerekçelerinden biri olmuştu.

içindeki iktidarı ele geçirmek isteyen ancak olağanüstü kongreyi gerçekleştirmekte başarısız kalan muhalifler, Kasım ayındaki olağan kongreyi beklemeye koyuldular. Bu arada, korsan genel merkez için il ve ilçe teşkilatları kurmak yönünde çaba sarfettiler. 1968'de yapılacak kısmi senato seçimlerine katılabilmek amacıyla 2 Aralık 1967 tarihine kadar 15 ilde teşkilat kurma zorunluluğu bulunduğundan, "teşkilat kurmak için yetki isteyen sağlam karakterli" insanlar aradılar. Ancak bu çabalar boşunaydı. Muhaliflerin "Gerçek genel merkez bizimki" dediği yasallığı tartışılan korsan genel merkez, hiçbir varlık gösteremiyordu. Üstelik, Kasım Gülek genel başkanlık konusunda ikna edilememiş, ayrıca Hasan Tahsin Berkman hastalığından dolayı ABD'ye gitmek zorunda kalmıştı. BP'nin İstanbul İl Sekreteri Abidin Özgünay'a da teklifte bulunulmuş ancak Özgünay, Özbey kliğinin kişisel hesaplarla hareket ettiğini düşünerek muhalifleri geri çevirmişti.[1]

Kasım ayına gelindiğinde korsan genel merkez de artık fiili olarak lidersizdi.

Elbistan'da Kanlı Pazar

Birlik Partisi, yönetim sorunlarına gömülmüş iken ekonomide liberal, siyasette muhafazakar bir politika izleyen AP iktidarının kol kanat gerdiği Nurcular, Maraş'ın Elbistan ilçesinde bir kıyım gerçekleştirdiler.

Birlik Partisi'nin kuruluşu sürecinde Alevi yörelerinde Ehlibeyt geceleri düzenlenmeye başlamıştı. Kerbela'daki zulümle Türkiye'deki Alevilerin uğradığı baskılar arasında özdeşlik kurulan Ehlibeyt Geceleri'nin organizatörlüğünü, aynı zamanda BP üyesi olan Doğan Kılıç Şeyhhasanlı yapıyordu. Elbistan'daki Ozanlar Gecesi de bu organizasyonlardan biriydi.

11 Haziran 1967 akşamı İpek Sineması'nda yapılan Ehlibeyt Gecesi'nde, Doğan Kılıç Şeyhhasanlı, Aleviler üzerinde artan baskılara dikkat çekip Alevilerin siyasi güç olması gerektiğini söyleyince salonun girişindeki dinci bir grup İstiklal Marşı söylemeye başladı. Jandarma olaya müdahale edip, grupları

[1] Kaynak kişi, Abidin Özgünay, 2003

çembere alarak dağıttı. Ancak ertesi gün Şeyhhasanh'nın sözleri fısıltı halinde yayıldı ve "din elden gidiyor" diyen gerici çevreler, ilçede kurulan pazarı bastı. Hükümet meydanında toplanan 500 kişilik Nurcu grubu, ellerindeki sopalarla "Vurun Alevilere, vurun komünistlere" diye bağırıp, yakaladıklarını kıyasıya dövdüler. Alevileri yerlerde sürükleyip, "salavat getir" dediler, ev ve işyerlerini yakıp yıktılar, yağmaladılar. Olaylar sırasında doktor Mehmet Koçak dövülerek öldürüldü, 170 kişi de yaralandı.

Güvenlik kuvvetlerinin müdahalede yetersiz davrandığı olaylar, iki gün sürdü ve olayların "vahim" bir hal alması üzerine CHP lideri İsmet İnönü, Başbakan Süleyman Demirel'i ziyaret ederek 70 dakika süren bir görüşme yaptı. Çıkışta da gazetecilere "Tarihten kalan bir mirastır bu. Cumhuriyet bunu esaslı olarak tedavi etmiştir. Bütün vatandaşları kaynaştırmıştır. Ama sebebler ve tahrikçiler eksik olmadıkca, vakit vakit hastalık şeklinde bu olaylar aksetmektedir"[1] dedi. CHP'ye göre tahrikçi Doğan Kılıç Şeyhhasanlı idi. Demirel'e göre de "Bu olayı yaratanlar sandalye meraklıları"ydı.[2]

Elbistan olayları basında Alevi/Sünni çatışması şeklinde ele alındı. Akis dergisindeki yazıda ise hayli ilginç bilgiler vardı. Dergiye göre, 1938 yılındaki Dersim isyanında ağır cezaya çarptırılan bir şahsın oğlu olan Doğan Kılıç Şeyhhasanlı, bir ara ABD'ye gitmiş ve ABD ordusunda görev almış, 10-15 yıl önce de Türkiye'ye dönmüştü. Öldürülen Alevi doktor Mehmet Koçak, eczacı Oğuz Söğütlü ve manifaturacı Mithat Dede'nin BP'yle ilişkili olduğunu yazan dergi, BP'yi Elbistan'daki kanlı pazarın siyasi adresi gösterdi ve "Elbistan olaylarından tek karlı çıkan, Elbistan'da henüz üç ay önce kurulmuş olan BP'dir" yorumunu yaptı.[3] Akis'e göre, BP, siyasi güç elde etmek için olayları tahrik etmişti.

Elbistan olayları, Balan tarafından verilen araştırma önergesiyle Millet Meclisi'ne getirildi. Önergenin verildiği tarihte Elbistan olayları ile ilgili Mersin Ağır Ceza Mahkemesi ile Elbis-

[1] Akis, 8 Temmuz 1967, s. 12
[2] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O:1, B:16, Cilt 22, s.472'deki alıntı.
[3] Akis, 8 Temmuz 1967

tan'da açılan davaları gerekçe gösteren AP iktidarı, önergenin gündeme alınmaması için büyük çaba harcadı. Önerge gündeme alınınca da görüşmeleri erteletmeye, ayrıca önergeyi Anayasa Komisyonu'na havale ederek olayı soğutmaya çalıştı. Araştırma önergesi nihayet gündeme alındı ama Millet Meclisi'ndeki görüşmeleri 6 ay sonra yapılabildi. 13 Aralık 1967'de araştırma komisyonu kurulup kurulmamasına ilişkin görüşmede ilk sözü önerge sahibi Balan aldı. Akis'te yer alan iddialar Balan tarafından yalanlandı. Balan, Doğan Kılıç Şeyhhasanlı'nın parti üyeliğinin bulunduğunu ancak komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle mahkumiyet kararı aldığının öğrenilmesinden sonra ilişiğinin kesildiğini, teşkilata yazılar göndererek Şeyhhasanlı'nın düzenlediği Ehlibeyt geceleri ile yayımladığı Ehlibeyt gazetesine ilgi gösterilmemesini istediğini söylüyordu.[1] İnönü-Demirel görüşmesinin içeriğinin açıklanmasını istiyor, olayları tertip olarak nitelendirip, tertibin nedenlerini şöyle sıralıyordu:

"Dinlenen telefonlar, ele geçen BP tebliğleri ve Birlik Partisi yetkililerinin demeçleri, Doğan Kılıç'la BP'nin ilişiğinin olmadığını gösteriyordu. Ama Doğan Kılıç, Ehlibeyt gazetesinde Birlik Partisi'ni doğarken desteklemişti. Bu yüzden tertip ettiği gecelere çoğunlukla BP'ye sempati duyanlar rağbet ediyordu. O halde böyle bir olayın tertibi Birlik Partisi'nden kurtulmak için elde doküman olabilirdi. (...) Birlik Partisi'ne yöneltilen mezhepçi ve bölücü, iftira, isnat ve ithamlarının ışığı altında bu partiyi tutanlara bir gözdağı, bir korku ve şüphe vermek Adalet Partisi'nin gelir hanesini kabartabilirdi. (...) Gözün varsa gör, dört saat devam eden bu tek taraflı saldırıya hükümetin seyirci kalışı ve hatta bu hareketi destekleyici tutumu iç meselelerdeki siyasetinin mihenk taşın da ayarını veriyordu."[2]

TİP Grubu adına konuşan Alevi kökenli Yozgat Milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı, Alevilere yönelik saldırıları tarihsel ve siyasal analize tabi tuttu. Elmalı'nın "Alevilik sönmüştür" açıklamasının Alevilere saldırı için bir işaret olduğunu, açıklamanın ardından her tarafta baskı ve saldırıların arttığını vurgulayan

[1] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O: 1, B: 16, Cilt 22, 13.12. 1967, s. 474
[2] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O: 1, B: 16, Cilt 22, 13.12. 1967, s. 474- 475

Bahadmlı, Elbistan'da yetkililerin saldırılara seyirci kaldığını dile getirdi. Sözleri sık sık AP milletvekilleri tarafından kesilen ve konuşturulmak istenmeyen Bahadınlı, "Türkiye'de alevilik bir vakıadır" dedi ve Anayasa'nın 12. maddesinde herkesin inanç özgürlüğüne sahip olduğu hükmünün bulunduğunu, din ve mezhep farklılıklarını kabul etmenin ulusal bütünlüğün gerekleri arasında sayılması gerektiğini söyledi. "Din ve mezhep farklılığını kabul etmek ile ayrım yapmak keyfiyetini birbirine karıştırmamak gerekir" diyen, "Devlet Aleviliği görmezlikten gelemez. (...) Türk laikliği devletin her çeşit inanç karşısında tarafsız olması demektir" şeklinde konuşmasını sürdüren Bahadınlı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da sorguladı ve sistemin Alevilerin aleyhine işlediğine dikkat çekti. Diyanet'te sadece bir mezhebin temsil edilmesini anayasanın ihlali şeklinde değerlendiren Bahadınlı, sömürü düzeninin devam ettirilmesi için Alevi-Sünni çatışmasının körüklendiğini şu sözleriyle dile getirdi: "Genellikle sömürü esasına dayanan toplumlarda sömürüyü yürütebilmek için din, mezhep farkları kışkırtılarak vatandaşlar birbirine düşman kamplarına ayrılır. Bizdeki Sünni-Alevilik çatışmasının temelinde de bu gerçek yatmaktadır"[1]

CHP, grubun görüşlerini anlatmak üzere bir Alevi milletvekilini kürsüye çıkardı. Bu kişi BP'nin transfer etmek istediği ancak razı edemediği Sivas Milletvekili Nazif Arslan'dı. Arslan, konuşmasında hem BP ile ilişkisi olan Doğan Kılıç'ı hem de iktidarı hedef aldı. BP'nin adını zikretmemeye özen gösteren Arslan'a göre, tahrik iki yönlüydü. Tahrikin bir tarafında Doğan Kılıç vardı ve bu kişinin ilişkileri şüpheliydi. Çünkü ABD'de 7 yıl kalmış üstelik CİA ile irtibatlı olduğu iddiaları dillendirilmişti ve kendisi Maraş'ta Alevilerin ezildiğini, hor görüldüğünü, haklarının verilmediğini ifade ederek vatandaşları birbirine düşman edecek tarzda konuşmuştu. Tahrikin diğer ucunda iktidar vardı. İktidar da Alevi-Sünni çatışmasını körüklüyor, şeriatçıları destekliyordu. Güvenlik kuvvetlerinin olaylara 4-5 saat seyirci kalmasının nedeni de işte bu destekti. Arslan, şöyle diyordu:

[1] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O: 1, B: 16, Cilt 22, 13.12. 1967, s. 480

"Ertesi gün bir plan dahilinde hareket ederek feci olayları yaratanlar da yine yurdun bütünlüğünü bozmaya matuf bir takım çarpık düşünce taşıyan kuruluş ve kimselerdir. (...) Asayişi sağlamak hususunda (...) idare ve zabıta kuvvetleri büyük bir sorumluluk içindedir. (...) Elbistan'da o talihsiz gecede şuursuz bir insan çıkmış, sözde hamisi oldukları zavallı Alevi vatandaşlarımızı tahrik etmiştir. (...) Diğer taraftan bu hadiseyi bir ganimet ve fırsat bilen ve yine karanlık düşünceler sahibi birtakım çevreler, kuruluşlar, kimseler ise bunu bir fırsat bilmişler ve her iki tarafın tahriki ile ortada Türk birliği ve bütünlüğünden başka emelleri olmayan birtakım kabahatsiz, birtakım günahsız vatandaşlarımız zarara uğramıştır. (...) İdare ise bu hareketlere 5 saat kayıtsız kalmıştır."[1]

İktidarın bakış açısı biliniyordu ve o güne kadar yaşanan olaylarla ilgili yapılan değerlendirmelere göre hiçbir farklılık içermiyordu. İktidara göre Elbistan olayları da tıpkı Ortaca olayları gibi "münferit"ti. Mezhep ihtilaflarının mecliste görüşülmesi "elemle müşahade edilecek" konuydu. AP'li Bahattin Savacı'ya göre, "Türkiye'de muhtelif kanaatlara sahip vatandaşlarımızın birbiriyle hiçbir surette, öyle dedikleri gibi yüz seneden beri devam eden bir ihtilafları yoktu" ve varsa bile bu "tarihin derinliklerine gömülmüştü".

Savacı, Elbistan olaylarının temelinde "sömürüyü gizleme taktiğinin" yattığını söyleyen TİP sözcüsüne karşı çıkarken, çatışmanın bir doktrine bağlanmasının yanlış olduğunu da ileri sürüyordu. Savacı için "Alevilik vakıa bile olsa" bu meseleleri Meclise getirmek milli beraberlik ve bütünlük adına zararlıydı. Hatta "Bu tarzda Alevilik-Sünnilik vaıkasını gündeme getirmek, Anayasanın laiklik esprisini bir nevi kenara itmek"ti.[2]

Araştırma komisyonunun kurulup kurulmamasına ilişkin önerge reddedildi. Meclisteki sağ partiler, saldırıya uğradıkları halde geleneksel yaklaşımlarını sürdürerek Alevileri, tahrik unsuru gördüler, Alevilik kelimesinin dillendirilmesini bile milli birlik ve bütünlüğü zedelemek olarak değerlendirdiler. CHP bile

[1] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O: 1, B: 16, Cilt 22, 13.12. 1967, s. 484- 487
[2] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, O: 1, B: 16, Cilt 22, 13.12. 1967, s. 483- 484

"bu hastalık tarihe karışmıştır" söylemiyle aslında var olan bir çelişkiyi ve devletin taraflılığını örtbas etme çabasına giriyordu.

Oysa aynı tarihlerde Demirel, İzmir'de İslam Enstitüsü'nün temelini tekbirlerle atıyor, Milli Eğitim Bakanlığı da zorunlu din dersleri konulmasını sınırlayan anayasa hükmünü delmeye çalışıyordu.[1] Liselerde okutulmak üzere Talim Terbiye Kurulu'ndan çıkan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen kitaplarda Nurculuk ve hilafet övülüyor, faiz, piyango, at yarışları ve alkolün günah olduğu, Müslümanların, halifeliği arzu ettikleri yazılıyordu.[2] Ve ne gariptir ki, hilafet yanlısı kitapları okullarda okutmaya kalkışan AP iktidarı, Alevi sözcüğünün telaffuzunu "laikliği" ihlal olarak görebiliyordu.

İlk Kongre

1967 yılı Türkiye açısından oldukça hareketli geçen bir yıl oldu. TİP'in başlattığı ABD'ye karşı pasif direnme hareketi yayıldı, TİP'in "Doğu mitinglerinde" "ezilenler hakça bir düzen talebiyle" meydanları doldurdu, 1960 ihtilali sonrasında ortaya çıkan siyasal parçalanma yavaş yavaş yok olup TİP'in de etkisiyle ideolojik kamplaşma belirginleşti. AP iktidarı TİP'in hem meclis hem de sokak muhalefetini sindirmek amacıyla bu partiye yönelik baskıyı artırdı. CHP'de ise ortanın solu hareketi gelişiyordu. Ecevit, CHP'de genel sekreterliğe seçilmiş, Ecevit'in ikinci adam oluşu Ortanın Solu'nun zaferi olarak yorumlanmış ancak partideki çizgi değişikliği bölünmelere de yol açmıştı.

Türkiye, böylesine hareketli bir süreçten geçerken, BP, siyasetin öznesi olmayı başaramamıştı. Karşılıklı açılan davalar ve partiye hakim olma mücadelesi yüzünden dışa dönük mücadele sekteye uğramış, rehavet çökmüştü. Örgütlenmede istenilen başarı sağlanamadığı için Eylül 1967'de yapılan belediye seçimlerine de katılım sağlanamamıştı. Çünkü, iki genel merkez, iki genel başkan vardı ve BP'lileri, içinde oldukları karmaşadan kurtaracak tek irade, genel kuruldu.

---

[1] Milliyet, 26 Ağustos 1967
[2] Milliyet, 14 Kasım 1967

Kongre takvimi geriye doğru sayarken, Cemal Özbey, ihraçlara ilişkin açtığı davaların sonucu belli oluncaya kadar kongreyi erteletme çalışması yürüttü. Hatta, bu amaçla 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne yeni bir başvuru yaptı. Ancak mahkeme tedbir talebini hükümle birlikte vermeyi uygun buldu ve duruşmayı 14 Kasım 1967 tarihine erteledi. Dolayısıyla ilk duruşma kongreden sonra yapılacaktı. Davayı tehdit unsuru olarak gören Özbey, Balan'dan yenilgiyi "centilmence" kabul etmesini, teşkilattan da genel merkez binasının kendilerine teslim edilmesinde yardımcı olmasını istiyordu.

Balan, bu isteğe "icra ile çıkarsınlar" resti ile karşılık verdi. Özbey bunun üzerine bir başka mahkemeye, Ankara 6. Sulh Mahkemesi'ne müracaat etti ve ihtilaflar halledilinceye kadar partinin idaresinin "Kayyum sıfatı ile kendilerine" bırakılmasını istedi. Bu mahkeme de, davanın ilk duruşma gününü 26 Eylül 1967 olarak ilan etti. Oysa kongre, 21 Ekim 1967'de toplanacaktı.

BP'nin 1. Olağan Kongresi öncesinde üç grup belirdi. Bir grup, ki çoğunluk bu gruptu, Hüseyin Balan'ın etrafında toplanmıştı. İkincisi Hasan Tahsin Berkman'ın üçüncüsü de Salim Delikanlı ve Sadettin Süataç'ın başını çektiği gruptu.

Partide en önemli sorun güçlü bir lider ve iyi bir yönetim kadrosu oluşturamamaktı. Partililer, zaafiyet yaratan lider ve kadro sorununun kongrede aşılacağı inancını taşıyorlardı. Bu düşünce, doğal olarak partiye egemen olma kavgası veren üst düzey yöneticiler için de geçerliydi. Birbirlerine karşı acımasızca bir savaş yürüten ve "gerçek genel başkan benim" diyen Balan ve Berkman'dan biri seçilecek ve kaos bitecekti. Fakat zihinleri kurcalayan bir soru vardı: Acaba Cemal Özbey ve ekibi kongreye katılabilecek miydi?

Cemal Özbey, 6. Sulh Hukuk Mahkemesi'nin "BP'nin her türlü idare ve yönetiminin kendilerinde olduğuna karar verdiğini, bu kararı da taraflara teblig ettiğini söylüyor ve "Kongreyi iptal ettirme selahiyetine sahibiz. Belki de kongreden önce bu hakkımızı kullanırız" diyordu.

Muhalifler bu yolu seçmedi. Cemal Özbey'e göre bunun nedeni taşradan gelen delegelerin, kendilerine ricada bulunmasıydı. Onlar da teşkilatı kırmamış rica üzerine kongreye katılmaya karar vermişlerdi.[1] Ulus gazetesinde yer alan bir habere göre ise halef ve selef, kongrenin olgun bir havada gerçekleşmesi için anlaşmıştı ve her iki taraf parti içi sorunların kongrede halledilmesi konusunda uzlaşma sağlamıştı.[2] Özbey, kaleme aldığı broşüründe kongreye katılma olayını, şöyle açıklayacaktı:

"Karşı grup araya sulhçular soktu, bizim gruptan birisine mevki ve makam vaadinde bulundular, bizim grubu böldüler. Teşkilatın ısrarına dayanamayarak kurultaya biz de sureta katılmak mecburiyetinde kaldık, mecburen sulh olduk. Kurultayda vazife almadık. Biz parti kurucusu olma şerefi ile yetindik"[3]

Balan ise 4 ve 5. Asliye Hukuk mahkemelerinde açılan tedbir davalarının "karşı grubun aleyhine sonuçlandığını" ifade ediyordu. Partinin kurucuları oldukları gerekçesiyle Berkman ve Özbey'i kongrede görmeyi arzu ettiklerini vurgulayan Balan, kongreden galip çıkacağından emin bir şekilde "gelsinler, kongre seçilip seçilmeyeceklerine karar verir" diyordu.[4]

Hem Berkman'dan hem de Balan'dan umut kesen Salim Delikanlı ile Sadettin Süataç ise İstanbul örgütünün de desteğini almış, emekli general, Sıtkı Ulay'ı genel başkanlık koltuğuna oturtmanın planlarını yapıyordu. Ulay'ı partiye yeni giren Mustafa Timisi de destekliyordu.[5] Delegelerin bir kısmı ise 1961'de Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekili seçilen, YTP'den ayrıldıktan sonra bağımsız olarak Aralık 1964'te İnönü hükümetinde Ulaştırma Bakanlığı'na atanan, daha sonra geçtiği CHP'den 2 Haziran 1967'de istifa eden Mahmut Vural ile yine CHP'den ayrılan Adana Bağımsız Milletvekili Kasım Gülek'i genel başkan adayı çıkartmak istiyordu.[6]

---

[1] Vatan, 19 Ekim 1967
[2] Ulus, 22 Ekim 1967
[3] Cemal Özbey, B.P. nin 3.cü Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi: 20: 3, s. 7
[4] Vatan, 19 Ekim 1967
[5] Vatan, 21 Ekim 1967
[6] Vatan, 21 Ekim 1967

Kongre, Akay Caddesi'ndeki Saray aile gazinosunda başladığında ortam gergindi. Taraftarlarıyla doldurduğu salona ilk gelen Genel Başkan Hüseyin Balan oldu. Berkman grubu geldiğinde ise ortalık bir anda karıştı ve emekli paşa, Özbey ile birlikte kongreye sokulmak istenmedi. Çünkü, "kongrenin sulh içinde geçmesi"ne dair anlaşma son anda Balan tarafından bozulmuştu.[1]

Kongreyi yönetecek divan başkanlığına, her iki grubun da desteğini alan Şemsi Belli, divan başkanı yardımcılıklarına ise Şefik Kargıner ve Abidin Özgünay seçildi. CHP adına İstanbul Milletvekili Orhan Birgit ile Sivas Milletvekili Nazif Arslan'ın, YTP adına Nihat Doğan'ın katıldığı kongrede, Ankara Belediye Başkanı Halil Sezai Erkut ile tabii senatör Muzaffer Yurdakuler de vardı.

Balan, kongrede 2.5 saat konuştu. İl kongrelerinde CHP'yi eleştiren, TİP'e en ağır şekilde saldıran, "Türkiye'de komünist olamaz. Olanlara da lanet olsun"[2] diyen Balan, dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesini, ormanların köylülere devredilmesini, din eğitiminin ve ibadetin Türkçe olmasını istedi, "Her türlü din, ırk, ve mezhep ayrımına son vereceğiz." diye konuştu. "Bir yandan münhasıran devletçilik yoluyla Türkiye'nin kalkınmasına imkan görmüyoruz" dedi, bir yandan devletleştirme istedi. Toprak reformundan yana bir tavır ortaya koydu ama gönlü ilk önce ağaların elindeki toprakların köylülere dağıtılmasına el vermiyordu. Onun içindir ki, delegelere "Köylülere önce devlet arazileri dağıtılsın. Devlet çiftlikleri 100 dönüme indirilsin" diye seslendi. Balan için "ağaların topraklarının rayiç fiyata satın alınarak dağıtılması" sonraki işti.[3]

Balan, özellikle toprak reformu konusundaki fikirleriyle AP'ye yakın bir çizgide olduğunu gösterirken, parti programında muğlak bir şekilde yer alan ve seçmene net bir fikir vermeyen kimi ifadeleri, kendi kişisel görüşleri doğrultusunda berraklaştırıyordu. Bu, partide sosyal ve ekonomik problemler konusunda tam bir kafa karışıklığı yaşandığını, delegelerin üzerinde uzlaş-

[1] Ulus, 22 Ekim 1967
[2] Milliyet, 18 Eylül 1967
[3] Milliyet, 24 Ekim 1967

tıkları ideolojik bir duruş olmadığını gösteriyordu. Çünkü Balan, mahçup bir liberal anlayışı savunurken, İstanbul delegelerinden Şefik Kargıner, partide fikir birliği olmadığına dair eleştiriler karşısında "BP, demokratik sosyalist bir partidir" diyordu.[1]

Seçimler bu zihin bulanıklığı içinde yapıldı. Delegelerin o sırada hiçbir partide üyeliği bulunmayan Mahmut Vural'ı aday gösterme girişimi başarısızlığa uğradı. BP'yi tercih etmeyen Vural, kongreden yaklaşık iki ay sonra AP'ye girdi.[2] Gülek ise adaylık için 20 Ekim'e kadar düşünme payı istedi ancak hiçbir yanıt verme gereğini duymadan Ankara'yı terk etti. Delegeler, bütün aramalarına rağmen Gülek'i başkentte bulamadılar.[3] Çünkü Gülek, kongre günü, eşiyle birlikte tatil yapmayı yeğlemiş ve Adana'ya gitmişti.

Geriye, genel başkanlık için Balan, Berkman ve Sıtkı Ulay kalıyordu. Salondaki havanın aleyhinde olduğunu gören Berkman, yarışa hiç girmedi. Sıtkı Ulay ise hem parti üyesi hem delege değildi ve aday olabilmesi için önce bu yasal engelin aşılması gerekiyordu. Genel kuruldan bir gün önce adaylık için henüz karar vermediğini, kongreyi davetli olarak izleyeceğini belirten Ulay için, hemen formül bulundu. Partide, 89 delege ile sayısal çoğunluğu, İstanbul barındırıyordu. Beykoz ilçe örgütünün önerisiyle Sıtkı Ulay, parti üyeliğine ardından delegeliğe kabul edildi.[4]

Kongre öncesinde "kuvvetli aday" olarak lanse edilen Sıtkı Ulay, kürsüye çıktığında BP'deki Alevilerin söylemlerinin temelini oluşturan Atatürk ilkelerini ön plana çıkardı ve partiyle gönül bağını da Alevilerin Mustafa Kemal'e bağlılığı olarak açıkladı. "Beni size bağlayan Atatürk ilkelerine bağlı olmanızdır. Bu ilkeler hiçbir kuvvet tarafından değiştirilemez"[5] derken, İstanbullu delegelerin "kuvvetli alkışını" aldı.

Kongrede, genel başkanlık yarışı Balan ve Ulay arasında geçti. Ulay'ı destekleyen grubun genel sekreter adayı Mustafa

---

[1] Milliyet, 24 Ekim 1967
[2] Milliyet, 10 Aralık 1967
[3] Vatan, 21 Ekim 1967
[4] Vatan, 23 Ekim 1967
[5] Ulus, 23 Ekim 1967

Timisi idi.[1] Yapılan seçimler sonucunda aradaki fark, Balan'm lehine oldukça büyüktü. İl ve ilçe kongrelerinde delege yapısını istediği gibi şekillendiren Balan 234 oy almış, Sıtkı Ulay'a 76 oy çıkmıştı. Delegelerin iradesiyle belirlenen ilk yönetim olma özelliğini taşıyan GYK'da yer alanlar şöyle idi:

Hasan Tahsin Berkman (Emekli General), Şemsi Belli (Avukat), Alaattin Kıral (Emekli General), Ali Ulvi Vural (Emekli General), Ahmet Coşkun (Avukat), Ali Kaya (Avukat), Hasan Balamlar (Sigortacı), Nazmi Karagöl (Avukat), Sıtkı Ulay (Emekli General), Rıza Özden (Muhasabeci), Taki Davutoğlu (Avukat), Ali Kocabıyık (Teknisyen), Kadri Özcan (Sigortacı), Hüseyin Günel (Müteahhit), Ali Naki Ulusoy (Avukat), Hüseyin Çınar (Fabrikatör), İsmail Poyraz (Tüccar), Mehmet Güner (İktisatçı), Hüseyin Erkanlı (Avukat), Şevki Tuncer (Bankacı), Ali Karaoğlan (Fabrikatör), Salim Delikanlı (Emekli Albay), Hasan Timisi (Tüccar- Mustafa Timisi'nin kardeşi), Tayyip Sümer (Avukat), Fikret Piroğlu (Çiftçi), Hüseyin Bal (Çiftçi), Turgut İlhan (Tüccar), Turgut Akhun (Tüccar), Tahsin Tosun Sevinç (Sendikacı) ve Orhan Arsal (Avukat)[2]

Seçimler, o güne kadar arzulanan ancak gerçekleştirilemeyen 30 kişilik Genel Yönetim Kurulu oluşturulmasını sağlaması bakımından önemliydi. Seçimle boş üyelikler doldurulmuş, hepsinden önemlisi iki genel başkan, iki genel merkez, iki ayrı parti yönetimi çelişkisi bitmişti. Artık Balan, partinin en üst irade organı tarafından seçilmiş bir genel başkandı. Partinin 6 kurucu üyesinin yönetime girdiği listede, partiyi kapattırmak istemekle suçlanan Cemal Özbey'in yanı sıra Hüseyin Eren, İbrahim Zerze, Arif Kemal Eroğlu, Faruk Ergünsoy, Feyzullah Ulusoy yoktu. Listenin en dikkat çeken üç ismi ise Orhan Arsal, Sıtkı Ulay ve Şemsi Belli idi.

[1] Vatan, 21 Ekim 1967
[2] Vatan, 24 Ekim 1967

Sıtkı Ulay Kimdir?

1907 yılında İstanbul'da doğan Sıtkı Ulay, anne tarafından Sultan 3. Ahmet'in Sadrazamı Çorlulu Ali Paşa'nın, baba tarafından da İzmirli ve Cidde Rüsumat Nazırlarından Hacı Ali Rıza Bey'in torunuydu. Babası 1315 Mülkiye mezunu Hacı Hasan Cemil'di[1]

Sıtkı Ulay adı, 27 Mayıs İhtilali'yle birlikte duyuldu. İhtilalin arefesinde, üç subayın tutuklanmasından sonra Harbiyeliler, Menderes hükümetini protesto etmek için Ankara'da yürüyüş eylemi yaptıklarında başlarında Ulay vardı. Ulay, o sıra Okul Kumandanı idi. O gün Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın evinin önüne kadar gelmiş ve tutuklanan subayların serbest bırakılmasını istemişti.

Cemal Gürsel'in huzuruna çıkıp "Paşam Harp Okulu emrinizdedir" diyen,[2] ve ihtilali Harbiye'de örgütleyen Sıtkı Ulay, Milli Birlik Komitesi'nin içinde yer aldı; ihtilalden sonra isteği üzerine Ulaştırma Bakanlığı görevine getirildi, ayrıca ihtisas komisyonlarından Güvenlik Komisyonu'nda çalıştı. İktidarı en kısa sürede sivillere devretmek isteyenlerle, daha köklü reformların gerçekleştirilmesi için iktidarda daha fazla kalmak gerektiğini düşünenler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarında net bir tavır sergilemeyen Ulay, "muvazeneci bir rol oynayan, bazı teşebbüslerde gruplardan birini, bazen de diğerini destekleyen"[3] yedi üyeden biriydi. Ancak, daha sonra "iktidar sorumluluğunu mümkün olan en kısa zamanda sivillere devretmek isteyen" ekip içine girdi ve 14'lerin tasfiyesinde rol oynadı.

Ulay, 27 Mayıs'tan sonra Demokrat Parti'nin işlevini görecek bir siyasi partinin eksikliğini hissediyor, "demokrat fakat koyu Atatürkçü bir partinin"[4] kurulmasını gerekli buluyor ve "Demokrat Parti'nin çöküşü ile başıboş kalan dalgaya hakim olmak"[5] gerektiğini düşünüyordu. Hatta siyasal bir parti konu-

---

[1] Sıtkı Ulay, Giderayak, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, s. 9
[2] Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, İhtilalin İçyüzü, Uygun Yayınevi, 1965, s. 174
[3] a. g. e., s. 427
[4] Sıtkı Ulay, Giderayak, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, s. 75
[5] İffet Aslan, İktidar Adayları, Ankara, Gerçek Yayınları, 1965, s. 91

sunda Alpaslan Türkeş'i de ikna etmişti.[1] Ancak, Ulay'ın parti kurmasında anayasal engeller vardı. Bir partiye girerek siyasal faaliyette bulunan MBK üyesi tabii senatörlerin senatörlüklerinin dönem sonunda bitmesini öngören anayasa maddesi nedeniyle, Ulay siyasete girmeyi göze alamadı ve bir süre senatoda kalmayı yeğlediyse de parti fikrinden vazgeçmedi. Ulay, 1962 yılının ocak ayında tabii senatörlükten istifa etti ve "siyasal hayata bir siyasi partinin üyesi olarak devam edeceğini" [2] açıkladı. Ulay'ın kurmayı düşündüğü parti ortanın solunda olacak ve komünizmi frenleyecekti.[3]

Daha önce sosyalist parti kurma girişiminde bulunan CHP eski milletvekillerinden Alaaddin Tiritoğlu ile bağlantıya geçen Ulay, komünizme set çekecek bir parti istiyordu ama Tiritoğlu'nun gönlünde sosyalist partiyi canlandırmak yatıyordu; sonunda sosyal demokrat bir parti üzerinde fikir birliğine varıldı. Ulay, 29 Kasım 1963'de yeni bir parti kuracağını, adının da Sosyal Cumhuriyetçi Partisi olacağını açıkladı. "Bu parti, ortanın solu siyasetini izleyecekti; Atatürkçü, sosyal eğilimli, köylü, işçi, memur, esnaf ve sanatkara dayanan bir parti olacaktı. Sosyal adaletçi olmakla birlikte kişisel mülkiyet ve miras haklarını tanıyacaktı"[4]

Ulay'ın partisi, 26 Eylül 1964'te kurulduğunda adının Sosyal Cumhuriyetçi Parti değil Sosyal Demokrat Parti olduğu görüldü. Partinin Genel Başkanı Prof. Dr. Ali Ülgen, İkinci Başkanı da Alaattin Tiritoğlu'ydu. Partidekiler "Sosyalist Kültür Derneği ile teşriki mesai ediyorlar"dı. Maddi sıkıntılar ama daha çok aynı seçmen kitlesine CHP'nin Ortanın Solu, TİP'in de sosyalist söylemle hitap etmesi ile manevra alanı daralan SDP, örgütlenemediği için 1965 seçimlerine de giremedi. SDP, İsmet İnönü'nün çağrısıyla 11 Aralık 1965'te kendini feshederek CHP'ye katıldı. 1967 yılındaki ilk olağan kongrede BP'ye katılan ve bu partide

[1] Sıtkı Ulay, Giderayak, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, s. 75
[2] Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971) Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976, s. 244
[3] Sıtkı Ulay, Giderayak, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, s. 75
[4] Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971) Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976, s. 267)

Genel Başkan Yardımcılığı yapan Ulay, Balan'ın izlediği AP güdümlü politikaya tepki olarak 1968 yılının Eylül ayında istifa edip, daha sonra CHP'ye girdi.

Orhan Arsal Kimdir?

1950 seçimlerinde DP'den milletvekili adayı olan, adaylığı genel merkez tarafından veto edilince partiden ayrılan Orhan Arsal, Demokrat İşçi Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1957 seçimlerinde CMP'den milletvekili adayı olan Arsal, TİP'in kuruluş aşamasında adı genel başkanlık için geçti,[1] parti tüzüğü ve programının hazırlanmasında rol aldı. Aybar'ın Genel Başkanlığa getirildiği 1962'de de adı, genel başkan adayları arasında sayıldı.[2] 22 Şubat 1962'de TİP'in İcra Komitesi'ne seçildi. TİP'in, 1963 yerel seçimlerine katılabilmek için gerçekleştirdiği "seri teşkilatlanmada", Niyazi Ağırnaslı ile birlikte adından söz ettirdi. "İleri seri teşkilatlanma", diğer partilerden çoğunlukla da CKMP'den, kişisel yakınlıklardan yararlanma yoluyla transfer yapılması anlamına geliyordu. Kişisel ilişkileriyle kısa sürede CKMP tabelalarını indirdip TİP tabelası astıran Arsal, [3] Gençlik kollarına özerk statü verilmesini isteyen Aybar'la ters düştü. TİP Genel Sekreterliği görevinde de bulunan Arsal, 1964 yılında bu partiden çıkarıldı.[4] Sıtkı Ulay gibi 1967 yılında BP'ye giren Arsal, Mustafa Timisi'nin genel başkanlığı sırasında program ve tüzükte radikal değişiklikler yaptı ve partiyi sola açtı. Elbistan olaylarından sonra Doğan Kılıç Şeyhhasanlı'nın avukatlığını da üstlenen Arsal hakkında BP'de iken bölücülük yaptığı iddiasıyla dava açılmıştı.

---

[1] Artun Ünsal, Umuttan Yalnızlığa, Türkiye İşçi Partisi (1961-1971), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002) s. 79)
[2] a. g. e., s. 94
[3] a. g. e., s. 235
[4] a. g. e., s. 295

Şemsi Belli Kimdir?

1929 yılında doğan Şemsi Belli, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Öğretmenlik yapan ve Memleket, Son Posta gazeteleri ile Çadır, Kervan, Şiir Defteri dergilerinin yayınında çalışan Belli, şiir, öykü, inceleme, anı, oyun gibi farklı yazın türlerinde eserler verdi. 1968'de yayınlanan Anayasso şiir kitabı ve bu isimdeki şiiriyle tanındı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yoksulluğu, sefaleti etkili bir üslupla dile getiren Belli, Anayasso şiirinin kendisine kazandırdığı popülerlikle BP'de etkin bir konuma geldi. BP'de Genel Sekreterlik yapan Belli, 1995 yılında yaşamını yitirdi.[1]

Birlik Partisi'nden Doğan Demokrat Birlik Partisi

BP, birinci kongresiyle kadrosunu zenginleştirdi, vitrinini yeniledi, iki genel başkan, iki genel merkez kaosunu bitirdi. 27 Mayıs kadrosunun önemli isimlerinden Sıtkı Ulay, TİP kökenli Orhan Arsal ve Anayasso adlı şiiriyle Doğu ve Güneydoğu'nun ezilen insanlarının çığlığına sahip çıkan dönemin populeritesi yüksek şairi Şemsi Belli, BP'yi siyasette dikkat çekici duruma getirmeye yetti. Genel başkan yardımcılıkları bu popülariteye uygun şekilde paylaştırıldı. Sıtkı Ulay Genel Başkan Yardımcılığına, Şemsi Belli de Genel Sekreterliğe getirildi. Alevi bir Genel Başkana sahip olan partinin liderden sonra gelen iki üst düzey yöneticisi Sünni kökenliydi ki, bu bile Alevi partisi imajını silmeye dönük tasarruf gibi gözüküyordu.

Alevi partisi kanaatinin yıkılması Sıtkı Ulay aracılığı ile kolaylaşabilirdi. Çünkü Ulay, asker kökenli olması sebebiyle devlete sempatik gelebilecek bir isimdi ve söyledikleri BP hakkında kuşku besleyen çevreleri ikna edici olabilirdi. Balan'ın "Alevi partisi değiliz" demesi ile Ulay'ın "BP mezhep partisi değildir" demesi arasında büyük bir fark vardı ve BP'nin herkese açık bir siyasal oluşum olduğunu Sünni kökenli Ulay'ın söylemesi, şüp-

[1] www.edebiyatturk.net

heci çevrelere daha samimi gelebilirdi. Nitekim Ulay'ın, daha ilk açıklamasında BP'nin inanç partisi olduğu şeklindeki iddialara yanıt verme gereğini duyması, BP'yi mezhepçi parti kategorisinin dışında tutması anlamlıydı. Sıtkı Ulay, kongreden birkaç gün sonra İstanbul il merkezindeki toplantıda şöyle diyordu:

"Partimize mezhep partisi havası vermek isteyenler var. Umdelerimize bağlı olan herkese, din, ırk, örf farkı gözetilmeden bütün vatandaşlara kapımız açıktır. Atütürk ilkelerine karşı sinsi bir faaliyet yürütülüyor. Gayelerini biliyoruz. Bunlar Cumhuriyetin temellerini sarsmak istemektedirler. Savcıların evi taşlanmakta, öğretmenlere baskı yapılmakta, 1919 yılının havası estirilmek istenmektedir. Bu olaylara bakılırsa geleceğe pembe bakmak mümkün değildir. Yurt sathında mezhep mücadelesi yaratılmak isteniyor. (...) Partimiz mensupları memleketteki hasım havayı ortadan kaldıracaktır"[1]

"Memleketteki hasım hava"yı ortadan kaldırmaya niyetli partinin kendi içindeki hasımlıkları bitmemişti oysa. Kongrenin iradesiyle seçilerek tartışmaları sonlandırmayı, tabanda daha etkili çalışma yapmayı, siyasetteki etkisizliğini yeni yönetimle gidermeyi, potansiyel kitleyi siyasi bir güce dönüştürmeyi planlayan BP, önce "Balan, il ve ilçe kongrelerinde kendisine oy verecek kişileri delege yaptı, bu delegelerin hiçbiri meşru değildir. Meşru olmayan delegenin, meşru olmayan kongrenin seçtiği genel başkan da meşru değildir" diyerek teşkilata günü gününe yazılar yazan Cemal Özbey'in yarattığı "meşruiyet" kriziyle yüzyüze geldi, ardından kendi içinden yeni bir partinin doğduğuna tanık oldu.

BP'deki bölünme kongreden 20 gün sonra gerçekleşti. Hüseyin Balan'ın genel başkan seçilmesini onaylamayan daha sağ eğilimli bir grup BP'den ayrılarak başka bir parti kurdu. Tüzük ve programı hiçbir yerde bulunmayan, kapanış tarihi konusunda da sağlıklı bilgi edinilemeyen yeni partinin kurucuları, BP içindeki bir grup sağcı Alevi idi.

Partinin başında Balan muhaliflerinin kurduğu korsan genel merkezin Genel Sekreterliği'ni yapan emekli kurmay albay Sa-

[1] Vatan, 31 Ekim 1967

dettin Süataç vardı. Süataç, YTP Ankara İl Başkanlığı görevinde iken, 1966 yılının Nisan ayında, partisinin, mecliste "muhalefete destek vererek meclisi çalışamaz hale getirmesine" tepki göstererek istifa etmiş, daha sonra BP'ye geçmişti.

Yeni partinin kurulduğu yer ilginçti. Kuruluş, Alevi nüfusun yoğunlukla yaşadığı Sivas'ta kamuoyuna duyuruldu, partinin adı Demokrat Birlik Partisi (DBP) olarak açıklandı. Süataç, Demokrat Birlik Partisi'nin kurucu Genel Başkanı'ydı. Emekli Kurmay Albay Hüseyin Eren'in Genel Başkan Yardımcısı olarak seçildiği partinin genel sekreteri ise Fahri Sarısaltukoğlu idi. Sarısaltukoğlu sağcı bir sendika olan Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Başkanı idi [1] ve Özbey ekibinin oluşturduğu korsan genel merkez tarafından da Sivas İl başkanlığına atanan kişiydi.

Demokrat Birlik Partisi de, Alevilerin oyuna gözünü dikti. BP içindeki sağcı kanat, parti içindeki iktidarı ele geçiremeyince, 13 milyonluk Alevi nüfusun oyuna talip olacak bir parti kurmuştu. Genel Sekreter Sarısaltukoğlu, işte bu nüfusa güvenerek 21 ilde teşkilat kurmaya hazır olduklarını belirtiyor ve Alevilerin en hassas olduğu noktaya değinmeyi ihmal etmeyerek, "Partimiz iktidara geldiğinde Diyanet İşleri Başkanını halk seçecek. Diyanette mezhepler müdürlüğü kurulacak" diyordu.

DBP, Başbakanlığı kaldırmayı, milletvekili sayısını 175'e, senatör sayısını da 75'e düşürmeyi vaat ediyordu. 12 imamı çağrıştırması için, kabinenin 12 bakandan oluşacağı bildiriliyor, Tabii senatörlük ve cumhurbaşkanlığı kontenjanları antidemokratik bulunuyordu. DBP, anayasanın sosyalizme açık olup olmadığı yönündeki tartışmalarda tavrını kesin belli ediyor ve "anayasa sosyalizme kapalıdır" görüşünü savunuyordu. "Sosyalist cemiyetlerin kapatılacağını, yöneticileri hakkında da kanuni işlem" yapılacağını ilan eden DBP, Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı Sivas'ta, Türkiye'nin idari yapılanmasını ters yüz edecek "eyalet sisteminden" yana olduğunu duyurdu. DBP'nin progra-

[1] Resmi Gazete, 15 Eylül 1969, Sayı 13301, Saltukoğlu'nun, 1973 seçimlerinde İçel'den Millet Partisi listesinden seçime girdiğini gösteren 17 Eylül 1973 tarihli 14658 sayılı Resmi Gazete'de ise Tüm Gıda İş Federasyonu Başkanı olduğu bilgisi yer alıyor.

mına göre, "Türkiye'de, beşer ilden oluşan eyaletler kurulacak, eyalet başkanları da halk tarafından seçilecek"ti.[1]

DBP'nin çıkışı BP bünyesindeki tartışmaları kavramak bakımından anlamlı. DBP, BP içinde güçlü bir sağ damarın bulunduğuna kanıt oluşturuyor. 1965 seçimlerinde YTP'den Erzurum Milletvekili adayı olan, kazanamayınca YTP Ankara İl Başkanlığı'na atanan Sadettin Süataç'ın il başkanlığından partisinin Millet Meclisinde muhalefete destek vermesinden rahatsızlık duyarak istifa etmesi, BP'de Hasan Tahsin Berkman, Hüseyin Eren, Cemal Özbey gibi isimlerle ittifak kurması, sağ görüşlü Fahri Sarısaltukoğlu'nun DBP'nin Genel Sekreteri olması BP içindeki sağ zihniyete ulaşmayı mümkün kılıyor.

BP'nin İlk Seçimi

Birlik Partisi, hem deneyimsiz ve tutarlı bir siyasal çizgiden yoksun kadronun elinde iç çekişmelere boğulmasından hem de özel kimliğinden dolayı dar bir alana hapsoldu ve örgütlenme ağını genişletemedi. Seçim yasalarının şart koştuğu en az 15 ilde örgütlenme zorunluluğunu yerine getiremediği için 1967'deki belediye seçimlerine katılamayan BP, 2 Haziran 1968'deki milletvekili ara seçimi ve cumhuriyet senatosu kısmi yenileme seçimine de giremedi. Yüksek Seçim Kurulu'nun 29. 3. 1968 ve 106 sayılı kararıyla[2] BP, sadece mahalli seçimlere katılabildi ve kimi illerde senatör ve milletvekilliği için bağımsız adayları destekleme yoluna gitti. Parti, 13 ilde (Adana, Amasya, Ankara, Çorum, Denizli, Elazığ, Gaziantep, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Tokat) belediye başkanlığı seçimlerine, 17 ilde (Adana, Amasya, Ankara, Çorum, Elazığ, Erzincan, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Maraş, Sivas, Tokat, Tunceli ve Yozgat) il genel meclisi seçimine girdi.

Bu, milletvekilliğini kapsamayan bir seçim olsa da BP'nin sandık başına gittiği ilk seçimdi. Alınacak sonuç, BP'nin çaldığı mayanın Aleviler arasında tutup tutmadığını, siyasi parti olarak

[1] Milliyet, 15 Kasım 1967
[2] Cumhuriyet, 27 Mayıs 1968

varlığını devam ettirip ettiremeyeceğini gösterecekti. Seçim bölgelerinin, BP'nin ciddi taban bulma olanağını yakaladığı Alevi yörelerinden oluşması, şans unsuruydu ama alınacak her oy BP'nin bir siyasal oluşum olarak Alevilerden onay alıp almadığına dair güçlü bir işaret verecekti.

10 Mayıs 1968'de İstanbul Kartal'dan başlatılan seçim kampanyası iddiasızdı. Belediye başkanlığı seçimlerine girdiği illerde – birkaç il hariç- bile açık hava toplantıları yapmayan BP, propagandasını ağırlıklı olarak radyo konuşmaları ve basına verilen demeçler üzerinden yürüttü. Mesajlarda AP iktidarı hedef alınacağına TİP rakip olarak görüldü ve seçmene duygusal yönden hoş gelecek söylemlerle hitap edildi. Propagandada, ısrarla mezhepçi parti olunmadığı imajının verilmeye çalışıldığı gözleniyordu. Örneğin Ankara belediye başkan adayı Hasan Doğan, "ilk kez bir basın toplantısı yapıyorum" dediği basın toplantısında, "yüksek tahsiline rağmen halktan biri olmakla" övünürken, mezhepçi parti iddialarını reddediyor, "BP oldukça Hizbut Tahrirciler muvaffak olamayacaktır" şeklinde konuşuyordu.[1] Yine Balan, seçim kampanyasını başlattığı Kartal'da, "ırkçı ve mezhepçi bir parti değil, halktan yana partiyiz" diyor, İstanbul İl Başkanı Haydar Özdemir ise "BP, toplumcu, daha açık şekliyle sosyalist bir partidir"[2] açıklamasını yapıyordu. Balan, "denize düşmüş Türk milleti"nin, "yılanlara" değil "kendine uzanan kutsal ellerdeki cankurtaran simidine" sarılacağı inancı içerisinde "Millet canını selamet sahillerine atıyor. Bu sahiller BP saflarıdır" dedi ve bu inançla "Adana, Ankara, Mersin, Hatay, Elazığ, Tokat, Amasya ve Çorum'da" belediye başkanlıklarının kazanılacağını söyledi.

Ancak seçim sonuçları, Balan'ı doğrulamadı. Genel Başkan Yardımcısı Sıtkı Ulay'ın, "İleri Türkiye yarışının bayrağını CHP veya TİP'e kaptırmamak"[3] üzere yemin ettirdiği partililer, hiçbir ilde belediye başkanlığını kazanamadı. Seçmen kendini BP'nin değil AP ve CHP'nin sahillerine attı. Belediye meclis üyeliği

[1] Cumhuriyet, 11 Mayıs 1968
[2] Cumhuriyet, 10 Mayıs 1968
[3] Cumhuriyet, 14 Mayıs 1968

seçiminde 34 bin 758 oy, İl Genel Meclisi'nde toplam yüzde 1.6 oy alan BP, il genel meclisi üyeliklerinde 1719 sandalyenin 19'unu kazanabildi.[1] Toplama bakıldığında sonuç hüsrandı ama lokal düzeyde bazı illerde umut verici oranlara ulaşıldı. Örneğin, partinin yüzde 5'in üzerinde oy aldığı hatta AP ve CHP'den sonra üçüncü parti olduğu iller mevcuttu. Bu iller, Amasya, Çorum, Erzincan ve Tokat'tı. Yüzde 5'in üzerinde oy alınan il sayısı ise 6 idi. Geleneksel Aleviliğin hala güçlü şekilde yaşatıldığı bu iller Amasya (% 20.7), Tokat (16.2), Erzincan (15.6), Çorum (% 14.5), Malatya (6.8) ve Sivas'tı. (% 6.2) **(Bakınız Tablo 1)**

TABLO 1

(2 Haziran 1968 İl Genel Meclisi Sonuçları %)

İl	AP	BP	CHP	CKMP	GP	MP	TİP	YTP	Bağ.
Adana	47.7	2.1	33.3	3.0	9.7	0	3.3	-	0.9
Amasya	42.7	20.7	24.5	0.1	5.7	-	5.2	-	1.1
Ankara	48.3	3.2	29.6	1.7	4.5	7.5	3.5	0.1	1.6
Çorum	46.6	14.5	24.5	-	5.6	4.6	1.2	-	3.0
Elazığ	34.5	3.9	24.9	-	6.7	0.4	3.0	4.9	21.7
Erzincan	42.1	15.6	25.3	3.2	3.8	-	-	-	10.0
Hatay	44.9	2.8	33.3	0.4	7.9	-	4.7	-	6.0
İçel	51.5	0.8	30.6	0.8	9.0	3.4	3.7	-	0.2
İstanbul	48.8	2.2	30.2	2.5	3.6	3.9	7.9	-	0.6
İzmir	56.1	0.7	30.9	0.5	4.8	0.9	5.3	-	0.8
Kocaeli	52.9	0.6	33.6	1.0	3.0	6.6	2.3	-	-
Malatya	22.8	6.8	39.6	-	3.0	1.1	10.1	-	16.6,
Maraş	40.1	4.0	29.4	-	3.5	5.7	3.0	-	14.3
Sivas	36.5	6.2	34.6	-	1.1	6.2	0.4	3.9	11.1
Tokat	40.6	16.2	26.3	-	9.5	0.4	0.3	-	6.7
Tunceli	31.0	2.6	25.5	-	1.9	-	5.2	-	33.8
Yozgat	40.5	2.6	28.3	0.3	3.3	16.9	2.1	-	6.0
Türkiye Toplamı	49.1	1.6	27.9	1.0	6.6	3.5	2.7	0.7	6.8

DİE, 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler Sonuçları, 1969, Ankara

[1] Son Havadis, 11 Haziran 1968

Toplama bakıldığında, sandıktan hezimet çıkmıştı. Bu öyle bir hezimetti ki, TRT bile sonuçları açıklarken, partiyi hiç önemsememiş, BP'nin oylarını ilan etme gereği duymamıştı. Balan hem TRT'nin partisini ciddiye almamasına üzülüyor; hem de başarısızlığı kabul ediyordu. Balan'a göre, ortada mutlu olunacak bir tablo yoktu ama bunun nedenleri açıklanabilirdi. Seçimde türlü hilelere başvurulmuştu ve bu hilelerin başında CHP'nin parti hakkında yürüttüğü olumsuz propaganda geliyordu. CHP, BP'nin seçime girmeyip AP'yi destekleyeceği dedikodusunu çıkarmış, seçmeni "şaşırtmış" ve bir kafa karışıklığı yaratmıştı. CHP'nin hedef saptırmaya yönelik tutumu da seçmeni BP'den uzaklaştırmıştı. Şöyle diyordu Balan:

"TBMM'de grubumuz olmadığından ve teşkilatımızın 15 ilde tamamlanmadığı gerekçesiyle senato seçimlerine sokulmadık. Mahalli seçimlere de teşkilatımız bulunan illerde girdik. Bu durum karşısında umduğumuz neticeye ulaşmanın güçlüğünü biliyorduk. CHP'nin seçime girmeyeceğimiz veya AP'yi destekleyeceğimiz şeklindeki doğru olmayan haberleri seçmenlerimizi şaşırtmıştır"[1]

2 Haziran 1968 seçimlerinin il genel meclisi rakamları, hem BP'ye hem de onun siyasi rakiplerine geleceğe dönük olarak değerlendirilmesi gereken sağlam veriler sundu. Çok iyi bir seçim çalışması gerçekleştirilmemiş olmasına rağmen BP, Alevi yörelerindeki potansiyelini öğrendi; öteki siyasi partiler de BP tehdidinin nerelerde daha güçlü olduğunu fark etti. Milletvekili seçimlerinde BP'ye karşı geliştirilecek taktik ve stratejilerin uygulanacağı illeri ortaya çıkaran bu tablo, Alevilerin oylarını almak isteyen partilerin siyasal rekabet içinde olacakları alanları da hiçbir bulanıklığa izin vermeyecek şekilde belirlemeye yaradı.

BP, AP'nin Güdümüne Giriyor

Hüseyin Balan siyasal duruş itibariyle sağ eğilimliydi. 1965'te MP'den milletvekili seçilmişti ama aynı zamanda AP'ye

[1] Cumhuriyet, 4 Haziran 1968

yakınlığını da gizlemiyordu. Gerçi, BP Genel Başkanı olduktan sonra evinin görünür yerlerine bol miktarda aslan bibloları koymuştu ama gönlü AP'den yanaydı. Eşi ile tam bir "mutabakat" halinde olan Memduha Balan da MP ve AP'ye sempati duyduğunu söylemekten çekinmiyordu. Çocukluğundan beri aslanları sevdiğini söyleyen Memduha Balan'ın şimdi BP'li olması ise tamamen "bir tesadüftü".[1]

Aynı üniversitede okuyan Süleyman Demirel'le Hüseyin Balan'ın yolları, uzun zamandan sonra siyasette kesişti. Balan, Demirel'in başarısı ile kendi yaşamı arasında bir özdeşlik kurarak bir gün Başbakan olacağı hülyasını kuruyordu. Örnek alınan model Demirel olunca, farklı siyasi partide mücadele vermesine rağmen, Demirel'in etkisinde kalmak, onun yönlendirmelerine açık olmak kolaylaşıyor, sağlam bir ideolojik duruş eksikliği, bu etkinin sürekliliğini sağlıyordu. Muhalefetteki bir parti olmasına rağmen iktidarı hedef almak yerine TİP'e saldırmayı yeğleyen Balan, bunu şerefli bir görev sayıyordu. Çünkü siyasal olarak "aşırı sola" karşıydı, onun için "komünizm Türk milletinin en büyük düşmanı" idi. Komünizmle savaşan, kendisinin "can düşmanı" bile olsa o düşmanın yanında yer almayı "şerefli görev" kabul ediyordu.[2] Bu "şerefli görev" Balan'ı, komünizme karşı sert mücadele veren AP iktidarının yandaşı kıldı. İktidara karşı oldukça pasif bir muhalefet yapan, cılız tepkilerini de Millet Meclisi'nin kapalı duvarları arasına hapsederek sokağa yansıtamayan Balan, sosyalizm karşıtlığından dolayı din adamlarına komünizmle mücadele misyonunun verilmesine bile itiraz etmiyordu. Diyanet İşleri Başkanvekili Lütfi Doğan'm bile "dinimizde komünizmi telin namazı yoktur" dediği bir ortamda dahi Balan ve partideki en büyük destekçisi Genel Sekreter Şemsi Belli, tartışmaları izlemekle yetiniyordu.

Milli Birlik Grubu'nun, komünizme karşı mücadelenin yanlış bir hat üzerinden yapıldığına dikkat çekerek "komünizmle mücadelenin dinlilik-dinsizlik şekline sokulmuş olması, din görevlilerini, birer komünizm savaş mücahidi haline getirerek so-

[1] Yeni Gazete, 10 Ekim 1969
[2] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 3, O: 2, B: 62, Cilt 11- 1, 28.2. 1971, s. 1076

kak politikasının içine atmıştır" diyerek bir nevi muhtıra verdiği 1968 yılının Ağustos ayında BP'nin sergilediği duyarsızlık partiye egemen olan sağ anlayışın yansımasıydı. Sağ zihniyet, Anayasa Profesörü Hüseyin Nail Kubalı'nın hilafet yanlısı konuşmalar yapan Kadıköy Osmanağa Camisi'nin vaizi hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmasıyla başlayan olaylara gösterilen tepkiyle iyice belirginleşecek, Kubalı, öğrencileri, öğretmenleri, kültür kuruluşlarını ve sendikaları gerici eylemler konusunda uyaracak, vaiz hakkında savcılığa suç duyurusu dilekçesi verdiğinde[1] ölümle tehdit edilecek, BP'nin Genel Sekreteri Şemsi Belli ise Kubalı'nın bu çağrısını "reklam amaçlı girişim" şeklinde değerlendirecekti.

Belli, Osmanağa Camisi vaizinin hilafet yanlısı konuşmasıyla ilgili "Cuma namazı ve bir cenaze töreni vesilesiyle verilen vaaz toplumsal yaşantımızın sürüklenmek istendiği yön bakımından önemi küçümsenmeyecek ve üzerinde dikkatle durulacak bir olaydır"[2] diyecek ve Kubalı'nın "laikliğe sahip çıkın" çağrısını Anayasa ihlaline yol açacak bir girişim şeklinde değerlendirerek, "Yeşil akımlara yeşil ışık" yakılarak, "kızıl akımların gelişmesine ve güçlenmesine fırsat ve imkan hazırlayarak toplumsal trafiği aksatmak"[3] isteyenlerin bulunduğunu ifade edip, Sivas'taki bir yerel gazetede Kubalı aleyhine yazılan yazıda bile "komünist parmağı" arayıp şöyle diyecekti:

"Anayasa profesörü olmak, anayasayı çiğnemek hakkını vermez. Bilim adamı reklamını, günlük polemiklerle değil, yaşadığı çağın ötesine taşıyacak nitelikte eserle yapar. Sivas'taki bir gazetede aleyhinize yapılan yayının, irticai kalkan yaparak ortalığı karıştırmak isteyen komünist eğilimli kalemlerin bir tertibi olabileceğini neden düşünmek istemiyorsunuz?"[4]

Balan, "GYK'ya danışma gereği duymadan, her ile imam hatip okulu açmayı vaat eden" ve bu yolla gerici kesimin oyunu alma çabası içinde olan AP'nin 1968 bütçesine kabul oyu verir-

[1] Milliyet, 15 Eylül 1968
[2] Milliyet, 16 Eylül 1968
[3] Akşam, 16 Eylül 1968
[4] Akşam 6 Ekim 1968

ken, parti de "1961 Anayasasını istemeyenlerin kucağına" düşmüştü.

Balan'ın, AP'nin nüfuz alanına girmesi, partide çatışma kaynağı haline gelince, iddiaya göre, Demirel'in baskısıyla Sıtkı Ulay'ın Genel Başkan Yardımcılığı "kaldırıldı"[1] Ulay, ayrıca ihraç edilmek istendi. Ancak Eylül ayında yapılan toplantıda, Balan'ın bu isteğine GYK set çekti. Genel Başkan'ı parti programı ve tüzüğüne ihanet ve Demirel'in talimatlarına uymakla suçlayan Ulay ise ihracının istendiği toplantıyı terk etti ve yeni bir parti kurulması fikrini tartışmaya açtı. "Sosyal Birlik Partisi" adıyla yeni bir parti kurulması[2] bu amaçla Orhan Arsal ve Haydar Özdemir'in İstanbul örgütüyle temasa geçmesi kararı alınırken, Ulay, BP'deki olayların içyüzünü anlatacağını da Akşam gazetesinde anons etti.[3]

Balan ise Ulay'ın partiyi ele geçirmek istediğini düşünüyordu. GYK toplantısından hemen sonra açıklanan bildiride, Ulay'ın "bu gayesinin tahakkuku için parti içinde gizli pazarlıklara giriştiği, sol partilerle aynı paralellik içinde bir çaba sarfettiği" belirtilip, "Bu hedefe varmak için henüz partiye girmeden suyu baştan kesmek gayretiyle Genel Başkan adayı olmuş, partiyi ele geçirmek istemiştir. Sağduyulu BP'liler kendisini hezimete uğratmıştır" [4] deniliyordu.

Yeni parti konusunda ya bir uzlaşma sağlanamadığı ya da örgütten olumlu sinyaller alınamadığı için olsa gerek, partileşme fikrinden vazgeçildi. "BP'nin durumunu Ulay anlatıyor" başlığıyla Akşam gazetesinde günlerce duyurulan anons kesildi ve Ulay bilinmeyen bir nedenle BP'nin içyüzünü anlatmadı ve bir grup yönetici ile birlikte istifa etti. [5]

GYK'nın 10 üyesi ile birlikte (Mehmet Güner, Tahsin Tosun Sevinç, Salim Delikanlı, Hüseyin Erkanlı, Hasan Balanber,

---

[1] Akşam, 10 Eylül 1968
[2] a. g. y.
[3] Akşam, 11 Eylül 1968
[4] Yeni Gazete, 11 Eylül 1968
[5] Bazı gazetelerde, Balan muhaliflerinin GYK'dan, bazı gazetelerde de partiden istifa ettikleri yazılıyor. Partiden istifasını teyit ettiklerim ise Hasan Doğan ve Tahsin Tosun Sevinç. Çünkü her ikisi de ilerleyen sayfalarda görüleceği gibi 1969 seçimleri öncesinde partiye dönmek ve aday olmak istediklerini belirtiyorlar.

Taki Davutoğlu, Alaaddin Kıral, Ali Ulvi Ural, Mustafa Topal ve Kadri Özcan) istifa eden Ulay, yeni parti kuracakları yönündeki haberleri yalanlayıp"Böyle bir durum yok"[1] dedi. "Beyhude yere istismar edilmemek için bu partiden ayrıldım" diyen Ulay'a göre Balan, "Atatürkçü, ilerici ve mensupları laisizm aşkı ile dolan partiyi kişisel çıkarları uğruna gericilerin ve iktidarın dümen suyuna sokmuş, sizden bizden gibi bazı ayrımlar yaparak, (...) Türk evlatlarını ilerde zararlı çıkaracak tehlikeli yollara yönelmişti"

Balan'ın dini siyasete alet etmesinden yakınan ve kanıt olarak Balan'm "ben dedeyim" diyerek gezmesini gösteren Ulay'a göre, Aleviler "takdire şayan" bir şekilde Atatürk'e çok bağlıydı ama Balan bambaşka bir kişilikti.[2]

"Balan mahalli seçimlerde karşılanıp alkışlanınca kendinden geçmiş ve arkadaşlarına, 'göreceksiniz önümüzdeki seçimlerde İnönü de, Demirel de kucağımıza düşecektir, demiştir. Aynı genel başkan Adana'da yaptığı konuşmada ise 'ben geldim, Balanınız geldi' diye hitap edince topluluk dağılmaya başlamıştır. (...) Bu zata hem gülmek hem de acımak lazımdır"[3] diyen Ulay, Balan'm AP'den direktif aldığını[4] söylerken, Alevileri uyarmayı da ihmal etmedi:

"Bu şartlar altında bu partiye bel bağlayan çok sevdiğim, güvendiğim Alevi mezhebindeki vatandaşların ilerde başlarını derde sokacak bu sevk ve idare tarzı altında çalışmalarını, kendileri ve bölünmez Türk vatanı için tehlikeli bulduğumdan boş yere istismar edilmemek için diledikleri eski partilerine dönmelerini ve hatadan dönüşü bir fazilet saymalarını, kendilerine halisana hatırlatıyorum"[5]

Ulay, CHP'de

BP'lilere "diledikleri eski partilerine" dönmeleri öğüdünü veren Ulay, bu öğüdün gereğini önce kendisi yaptı.

---

[1] Akşam, 17 Eylül 1968
[2] Milliyet, 17 Eylül 1968
[3] Ulus, 17 Eylül 1968
[4] Akşam, 17 Eylül 1968
[5] Ulus, 17 Eylül 1968

Ulay'ın BP'den istifa edeceği haberinin siyasi kulislere yayıldığı tarihlerde CHP hem 45. kuruluş yıldönümüne hem de yeni bir kurultaya hazırlanıyordu. BP'nin 2 Haziran 1968 senato seçimlerinde Alevi nüfusun yoğunluklu olduğu illerde aldığı aldığı oy, diğer partiler gibi CHP'nin de dikkatini çekmişti. Seçimlerin BP'nin kitlesel bir güce kavuşamayacağı ancak belli yörelerde Alevilerin oylarını ciddi oranlarda böleceğini göstermesi, gözlerin, önceleri pek de önemsenmeyen bu partiye çevrilmesine neden olmuştu. BP, artık bir rakipti ve şimdi bu rakibi eleştirmenin zamanı gelmişti.

CHP, BP'nin Alevilerin oyunun CHP'den uzaklaştırılması amacıyla kurulduğu inancını taşıyordu. İnönü'ye göre BP, inanca dayalı bir siyaset izliyor, mezhep ayrılıklarını körüklüyordu. Sıtkı Ulay ile Balan arasında çatışmanın ortaya çıktığı günlerde, İnönü'nün gündeminde hep bu mezhep konusu vardı. Muhtemelen Ulay'ın verdiği haberler doğrultusunda İnönü, bu parti ve Balan hakkında özel sayılabilecek bilgilere sahip olmuştu ki, il kongrelerinde sürekli olarak isim vermeden BP'ye yükleniyordu.

Ulay'm partiden ayrılacağını açıkladığı gün, İstanbul'da CHP'nin 45. kuruluş yıldönümü töreni yapılıyordu. İnönü kürsüde kükredi ve "Mezhep üzerine siyaset yapmaktan vazgeçilmeli" dedi. İnönü, Alevilerin sorunlarının var olduğu gerçeğini unutup, Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik anlayışı ile bu tür tarihsel kavgaların geçmişte kaldığını söyledi; ülkenin en önemli sorununun huzuru sağlamak olduğunu anlattı; "Devletin temel ilkeleri, geçici siyasi çıkarlar için istismar edilmek hevesiyle terkedildiği anda, huzursuzluk kolaylıkla ve süratle düzeltilebilir" deyip ekledi: "Mezhep üzerine hesap yaparak, ne kadar kapalı şekle bürünürse bürünsün, siyaset yapmaktan vazgeçilmelidir. İlk ve acele ödevim, siyasette mezhep farkından yararlanarak politika yürütmek ihtimaline karşı vatansever aydınları uyarmaktır. Millet bütünlüğünü her türlü yanlış yorumlardan kurtarmaya çalışmaktır."[1]

İnönü, aynı konuya yaklaşık bir ay sonraki İstanbul il kongresinde de değindi. Din ve mezheplerin siyasete alet edilmemesini istedi, mezhep ayrılıklarının "bütün mahsurları ile sağlam te-

[1] Ulus, 10 Eylül 1968

mellere" bağlandığını söyledi. İnönü'ye göre inançların siyasete alet edilmesi çok partili hayata geçişle başlamış, seçimli demokrasiye geçilmesiyle siyaset adamları alevi-sünni ayrımını körükleyen bir tutum içine girmişti.[1]

İnönü, Alevilik diye bir meselenin kalmadığını, olmaması gerektiğini düşünüyor, "Cumhuriyetin laiklik prensibinin geçmişte örnekleri sıkça görülen inanç kavgalarını sona erdirdiği" kanaatini taşıyordu. Milli Şef, örnek olarak da kendisini gösteriyordu: "Ben çalışma arkadaşlarımın hangisinin hangi mezhepten olduğunu bilmem."[2]

Milli Şef, Eylül ve Ekim ayı boyunca Alevi yörelerinde CHP'den oy çalacağı aşikar olan BP'yi hedef tahtasına oturttu ve kongrelerde mezhep ayrılıklarının körüklenmesinin Türkiye'ye getireceği sakıncaları anlattı, "vatansever aydınlara" uyarı üstüne uyarı yaptı.

BP'den istifa ederken, partililere "diledikleri eski partilerine dönmeleri" öğüdünü veren ve bu öğüde ilk başta kendisi uyan Ulay, İnönü'nün de uyarısını dikkate alıp, CHP'nin ekim ayında yapılan 19. kurultayının arefesinde bu partiye geçti. Ulay'ın tavsiyesinin gereğini yerine getiren Hasan Doğan ile Tahsin Tosun Sevinç de, CHP'ye girdi. Sosyal Demokrat Parti'yi İnönü'nün çağrısı üzerine feshederek CHP'yle birleştiren Ulay, İnönü'nün ikinci çağrısında da anlaşılan o ki, şimdi de BP'den ayrılıp CHP saflarına katılmıştı. O, artık hem komünizmi frenleyeceğini hem de "sosyal adaleti" sağlayacağını düşündüğü CHP'deydi.

İnönü'nün vatansever aydınlara yönelik uyarısına yüksek yargı organları da karşılık verdi; Yargıtay Başsavcılığı, BP hakkında soruşturma açtı. BP'nin kapatılmasının istendiği dosyada, yöneticilerin yurt gezilerinde yaptıkları konuşmaların bilgileri yer alıyordu.

Açılan soruşturma, partiye ağır bir darbe vurdu. Sonuç partinin lehinde çıkacak bile olsa bu, partinin siyasi yaşamını devam edip ettiremeyeceği konusunda tedirginlik ve tabanda huzursuzluk yarattı. Soruşturmaya ilişkin değerlendirmeyi Ocak 1969'da

[1] Ulus, 14 Ekim 1968
[2] a. g. y.

yapan Balan ise tereddütleri giderme çabası içine girdi. Soruşturmadan "parti bünyesinde barınamayan kişi" şeklinde tanımladığı Ulay'ı sorumlu tutan Balan, Ulay'ın, BP'de mezhep ayrılıklarına dayalı siyaset yapıldığı şeklindeki sözlerinin "ilgili merciler" tarafından "ihbar telakki edilmesinin" olağan olduğunu vurguladı, soruşturmanın "tek taraflı bir iddianın tahkiki" niteliği taşıdığını söyledi. Başsavcılığın açtığı soruşturmaya dayanarak partinin kapatılacağı yönünde haberleri "kasıt"lı ve basın ahlakına aykırı buldu. Başsacılığın "BP yöneticilerinden bir tek kişinin bile" ifadesini almadığını ayrıca "herhangi bir tebligat"ın yapılmadığını ifade etti. BP Genel Başkanı, partinin kapatılamayacağını söylerken, 1961 Anayasası'nın güvencelerini anımsatıyordu:

"Bu memlekette hukuk düzeninin temelini demokratik hukuk ilkeleri ve hakikat teşkil ediyorsa Anayasa ve diğer yasalar yürürlükte olduğu sürece BP kapatılamaz"[1]

Nitekim, partinin kapatılmasına ilişkin dosya Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmeden işlemden kalktı. Burada dosyanın nasıl ve neden kapandığı önemli bir soru işaretiydi. Bu konuda iki yorum yapmak mümkün. Birincisi, Sıtkı Ulay'ın iddialarının, soruşturma aşamasını geçip Anayasa Mahkemesi'nde dava açmayı gerektirecek kadar güçlü olmamasıdır. Ya Ulay, istifasına gerekçe yaratmak ve CHP'deki pozisyonunu güçlendirmek için mezhepçilik iddialarını abartmıştı ya da iddiaları anayasa ve siyasi partiler yasasının ihlali şeklinde değerlendirilmesine olanak tanıyacak kadar ciddi değildi.

Diğer seçenek ise iktidar erkini elinde tutan AP'nin yargıya olası müdahalesidir. Bu seçenek belki siyaseten daha geçerlidir. Çünkü BP'nin kapatılması AP'nin işine yaramıyordu. AP, tarikatları el altından destekleyerek Alevilerin karşısında Sünni muhafazakarlığın kenetlenmesini sağlayacak bir kutuplaşma yaratmış ve tarikatların siyasi gücünü elde etmişti. Demirel'in, sayıca az gördüğü Alevilerin oyuna değil, toplumun çoğunluğunu oluşturan Sünni oylara ihtiyaca vardı. AP'yi iktidarda tutacak gücü, Aleviler değil Sünniler sunuyordu. Bu düşünceye temel olabilecek bilgileri 1968 seçimleri net bir şekilde ortaya koymuştu. 68

[1] Akşam, 22 Ocak 1969

seçimleri göstermişti ki, AP oylarını artırırken CHP'nin oyları düşüyordu. BP'nin siyasetteki varlığı nedeniyle AP'ye oy veren Alevilerin bir kısmı AP'den uzaklaşmıştı ama asıl darbeyi CHP yiyordu. Çünkü, Alevi yörelerinde BP'nin CHP'den ciddi oranlarda oy kopardığı görülmüştü. O halde CHP'ye gidecek Alevi oylarını bölecek BP'nin kapatılmaması AP'ye zarar değil tam tersine fayda getiriyordu.

Saz Ve Pir Sultan Üzerinden TİP'le Rekabet

1960'lı yıllarda Alevilik sola eklemlendi ve sosyalist solla kaynaşma sonucunda politik bir kimlik edindi. Solun büyük ölçüde Alevi gençler arasında taban bulduğu bu dönemde, inancın sembolleri toplumsal mücadele içerisinde bayraklaştırıldı. Bu sembollerin başında da saz ve halk ozanları ile tarihsel bir figür olan Pir Sultan Abdal geliyordu. TİP, bu sembolleri, BP kuruluncaya dek rahat bir şekilde kullandı. 1966 yılında Alevi tabana yaslanan bir parti açılınca, Aleviliğin tarihsel mirasına öz evlat pozisyonuyla BP de sahip çıktı ve rekabet başlamış oldu. Ancak her iki partinin halk ozanlarına verdiği rol, saza ve Pir Sultan Abdal'a yüklediği anlam farklıydı.

Burada sorulması gereken soru şu: Toplumsal bir mücadelenin silahına dönüştürülen saz, bu gücü nereden alıyor ve Pir Sultan'ı yeniden diriltme ihtiyacı nereden doğuyor? Şimdi, asıl konumuza uzun bir ara vererek, sazın kitleselleşmesi sürecini kaba hatlarıyla anlatalım ve her iki partinin ozanlık geleneğinin gücünü siyasal arenada nasıl ve hangi mesajları verdirerek değerlendirdiklerini görelim.

Bilindiği gibi, saz Alevilerde bir eğlence aracı değildir. Kutsal kabul edilen ve "Telli Kur'an" sayılan saz, Şamanların çaldığı kopuzun Anadolu'da geliştirilmiş şeklidir. Sazın her bölümü, Aleviler tarafından anlamlandırılır. Sazın teknesi, "gizli bilimleri ve Tanrıyı bulmaya yarayan hazinedir ve "bilim şehri" olarak adlandırılır. Teknedeki bilimin bozulmasını, yitip gitmesini önleyen, sazın göğüs kısmıdır ki, buna da kapı denilir. Eşik Alevilikte zaten kutsaldır. Saz eşiği de bu nedenle ayrı bir önem taşır. Elif

biçimindeki sap, Ali'ye ve Allah'a değinmedir. Sazın üzerindeki karar sesi olan La perdesi şah perde adını taşır. Ara nağmeleri bulmaya yarayan fa, sol, la seslerinden ilk ikisi anımsatma ve arama perdeleri olduğundan "niyaz perdesi adını alır." [1]

Saz, kutsal olunca bu enstrümanı çalanın da "hak vergisi" bir yeteneğe sahip olduğu kabul edilir. Cem törenlerinde 12 posttan birinin zakire (sazandar) ait olması, Alevi uluları arasında 7 ozanın bulunması bu yüzdendir.

Müziği, sazı yasaklamak şöyle dursun, onu ibadetin parçası haline getiren Aleviler işte bu nedenle halk ozanlarını hep baş tacı eder, Tanrının dilini onların aracılığı ile kavrar, gözünü kulağını köy köy dolaşan ozanlara verir. Çünkü ozanlar, deyişleri, düvazları, semahları nesilden nesile aktaran, ahlaki kuralları, gönül temizliğine giden yolları, insan ve tanrı sevgisini, insan-ı kamil olmanın öğütlerini dile getiren kişilerdir.

Ancak, Alevilerin saza yüklediği anlam hiçbir zaman anlaşılmadı; "Sarayda en uç eğlencenin aracı olarak çeşitli sazlardan icra edilen müzik varolmasına rağmen telli saz günah" [2] sayıldı; şeytani bulundu ve fetvalık oldu. Örneğin Ebu Suut Efendi, "Fesat(Kızılbaş) toplantısında çalgı çalan Zeyd'in çalgısını Müslüman Amr, vurup parçalasa ne yapmak gerekir" sorusuna "Büyük bir sevaba uğrar. O bozguncu aletin ağaçtan yapılmış olması durumunda bile bedelini ödemesi gerekmez" karşılığını verir.[3]

Anadolunun öz kültürünün simgelerinden biri olan saz, Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında, İttihat ve Terakki yönetiminin Türklüğe dönüş hamlesiyle kendine fikri düzeyde kısmi kabul gördü. Baha Sait'in Alevilerle ilgili araştırmasında Türk çalgısı şeklinde takdim edilen saz, Türk dilini koruyan ve yaşatan enstrüman payesiyle ödüllendirildi ve Türk milliyetçiliğinin öğesi sayıldı.

---

[1] Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, Birinci Basım, İstanbul, Mozaik yayınları, 1995, s. 252

[2] Çetin Gül "Anadolu İnsanının Duygu ve Düşüncesinin Temel Aracı: Bağlama" (der.) Hüseyin Karababa, Anadolu'nun Nefesi Bağlama, Birinci Basım, Ankara, Anadolu Medeniyetleri Kültür Merkezi Yayınları, 2005, s. 57

[3] Ertuğrul Düzdağ'dan aktaran Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, Birinci Basım, İstanbul, Mozaik Yayınları, 1995, s. 249

Bu çabalar Cumhuriyetin ilk yıllarında sazın belirgin bir şekilde itibar kazanmasını sağlamaya yetmedi. Çünkü, Osmanlı döneminin "bozguncu aleti" Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de seçkin çevrelerce gelişmemiş bir kültürün simgesi görüldü. Değerlendirme böyle olunca, saz Türk modernleşme projesinin unsurlarından biri olamadı ve bu algılama sazın yerine gitar ve mandolin gibi batılı müzik aletlerinin konulmasına yol açtı, "Köy Enstitülerinde bile mandolin eğitimi verilerek bağlama dışlandı"[1] "Batı sistemine dayalı yapılan müzik icralarında" kullanılmayan saz "Türk müzik eğitim sistemine dahi konulmamış, müzik bölümlerinde ya da konservatuarlarda yer verilmemiş hatta yasaklanmış"tı.[2] Saza "gerici alet" yaftasının takılmasını Yaşar Kemal'in anlattığı bir anıdan öğreniyoruz. Bu anı şöyle:

"Uzun yıllar önce Veysel anlatmış, demişti ki: "Bir zamanlar Sivas'a sazımla inemez olmuştum. Bir polis, bir candarma sazımı görmesin, hemen elimden alıyorlar, doğru fırına atıyorlardı. Bir zamanlar Sivas'a saz dayandıramaz olmuştum."

O zamanlar Sivas'ta niçin Aşık Veysel'in sazını alırlar da yakalarlardı? Şükrü Kaya'nın Dahiliye Vekilliği sıralarındaymış. Ahmet Kutsi Tecer de, tam bu aralar Sivas'ta öğretmenmiş. Bir gün Veysel ona gelmiş. Tecer, "Hani sazın" diye sormuş. Veysel de başına gelenleri anlatmış.

Ahmet Kutsi Tecer Valiye gitmiş.

"Vali bey" demiş, "Bugün polisler Aşık Veysel'in sazını elinden almışlar, fırınlamışlar. Doğru mu bu?!

Vali:

"Doğru" demiş.

Tecer:

"Neden?"

Vali:

"Saz çalmak gericiliktir. Saz gerici bir müzik aletidir. Dahiliye Vekaletinden öyle emir aldık."

---

[1] Çetin Gül, "Anadolu İnsanının Duygu ve Düşüncesinin Temel Aracı: Bağlama" Anadolu'nun Nefesi Bağlama, Anadolu Medeniyetleri Kültür Merkezi Yayını 2005, s. 61

[2] Dr. Murat Karabulut, "Çalgıbilimi (Organolojik) Açısından Kültürel Eğlencelerde ve İcralarda Bağlamanın İşlevi" a. g. e., s. 53,

Tecer, Valiye sazın öyle bir şey olmadığını dili döndüğünce anlatmaya çalışmış, olmamış. Anan yahşi, baban yahşi... Kutsi Tecer gelmiş Ankara'ya, sazın gericilik olmadığını anlatmak için akla karayı seçmiş ama anlatmış sonunda. Halk şairlerinin sazları da fırınlanmaktan kurtulmuş." [1]

Sazın itibar kazanması, Ahmet Kutsi Tecer, Muzaffer Sarısözen gibi araştırmacıların çalışmalarıyla mümkün oldu. Halk müziği çalgılarının radyo programlarına alınması da Muzaffer Sarısözen'in eseriydi. [2] Ahmet Kutsi Tecer ve Muzaffer Sarısözen'in "Folklor araştırmaları, halk müziği derlemeleri (...) Alevi kültürünü ön plana çıkarırken", [3] Tecer, "aşıklık geleneğinin son kalıntılarını cumhuriyetin propagandistlerine" dönüştürmek istiyordu. Nitekim halk ozanları, Tecer'in amaçladığı şekilde Cumhuriyet ve Atatürk sevgisinin yayıcısı oldular, methiyeler dizdikleri Atatürk'ün kutsal bir kişilik olarak tezahüründe büyük rol oynadılar. Tecer ve Sarısözen'in çalışmalarıyla Alevi kültürü açığa çıktı ama bu kültürün adının zikredilmesinden ısrarla kaçınıldığı görülüyordu. Semahlar, deyişler resmi ideolojinin arzuladığı şekilde seslendiriliyor, örneğin "şah" sözcüğünün yerine "yar" sözcüğü konuluyordu.

Türkülerin Alevi kimliği ile ilişkisinin kurulması, halk ozanlarının da siyasal mücadele içinde mevzilendirilmesi 1960 sonrasına rastladı. Sözkonusu gelişim, TİP'in kitleselleşebilmek amacıyla geliştirdiği stratejinin eseriydi. Sevgiliye karşı hissedilen aşkın anlatıldığı saray müziğine yaslanması zaten pek mümkün olmayan TİP'in, aşkın yanı sıra başkaldırı, kahramanlık, yoksulluk gibi temaları işleyen türkülere sığınması gerekiyordu. Türküler halka aitti ve halk kültürü içinde de Alevilerin ürettiği deyiş, semah ve türküler vardı. İşte bu yüzden "TİP'te odaklaşan devrimci müzik platformu içinde ağırlık, (...) aşıkların deyiş ve

[1] Yaşar Kemal, Ant Dergisi, 6 Mayıs 1969
[2] Zeki Coşkun, Aleviler, Sünniler ve Öteki Sivas, 1. Baskı, İstanbul, İletişim, 1995, s. 209-210
[3] a. g. y., s. 268

türkülerinden, halk müziğinin özel örnekleri ve kaynakları"ndan oluştu.[1]

Halk ozanları, TİP'in Alevilerle kurduğu iletişimin mimarı oldular. Toplumcu aşık sıfatıyla taltif edilen TİP'li halk ozanları, "gül-bülbül" tekerlemesiyle oyalandıkları ve otoriteye karşı boyun eğmeyi içselleştirdikleri gerekçesiyle eleştirdikleri toplumcu olmayan aşıklarla atışma günlerinde[2] karşı karşıya gelirken, TİP'in mesajlarını Alevi kitleye ulaştırdılar, onların siyasallaşmasında rol oynadılar. İdeolojik siyasetin içinde yeralan, toplumsal mücadeleyi bayraklaştıran Mahzuni Şerif, Aşık Nesimi Çimen, Aşık İhsani, Mehmet Koç, Aşık Temeli, Aşık Fermani, Aşık Nebi, A. Çırakman, Kul Hasan, Maksudi gibi isimler, sosyalist mücadelenin "tam ortasında" yer alıp TİP'in organizasyonlarının vazgeçilmez simaları oldu. TİP milletvekilleri, mecliste AP'liler tarafından dövüldüğünde, "Şairi olduğumuz halkımızın gerçek oyu ile büyük meclise giren milletvekillerimize kabaca değen elleri lanetliyoruz" dediler. Aşık İhsani, Aşık Temeli, Aşık Fermani, Aşık Nebi, A. Çırakman, Kul Hasan, Mahzuni, Maksudi, Şinasi, Reyhani, İbreti ve Aşık Selimi TİP'li milletvekillerine saldırıyı "Ne kaldı be, kaba kuvvet ne kaldı/ Sana bir ders vermemize ne kaldı/ Çetin'e, Yunus'a değen elleri/ Kırım kırım kırmamıza ne kaldı"[3] diyerek, kendi üsluplarıyla kınadılar. İlerleyen süreçte seslerini daha da gür çıkarabilmek amacıyla Beyazıt'ta Halk Ozanları Derneği'ni kurdular[4] ve 1969 yılındaki kongrede "emperyalizmle savaş ve halkı sömürenleri halka anlatmak"[5] maddesini derneğin amaç kısmına ekledi. Aşağıda yer alan şiirler, TİP ve söylemlerinin halk ozanları tarafından ne ölçüde benimsendiğini ve sosyalist düşüncenin, şiir ustalarının elinde nasıl bir anlatıma kavuştuğunu göstermesi bakımından okunmaya değerdir:

---

[1] Orhan Kahyaoğlu, And Dağları'ndan Anadolu'ya 'Devrimci Müzik' Geleneği ve "Sıyrılıp Gelen" Grup Yorum, 1. Basım, İstanbul, neKitaplar, 2003, s. 64
[2] Ant, 11 Haziran 1968, sayı 76, s.3
[3] Ant, 27 Şubat 1968, Sayı 61, s. 2
[4] Ant, 30 Nisan 1968, Sayı 70, s.3
[5] Ant, 1 Nisan 1969, Sayı 118, s.3

"Yeter be hey arkadaşlar yeter be
Yeter bunca çektiğimiz yeter bu
Zalimlerin kahpe zulmü önünde
Boynumuzu büktüğümüz yeter be" (Aşık İhsani)

Köylü eker biçer kendisi yemez
Aracı tefeci insaf eylemez
Dünyada insanlık huzur göremez
Kurtuluş savaşı verilmedikçe (Aşık Maksudi)

Uyan sen kendine etme ihanet
Bu yurt senindir sana oldu emanet
Haine hırsıza inmeli tokat
Tokat yiyen efendiler; efendiler (Aşık Nesimi)

Ne doğunun ne batının bayrağı
Yurdumuzda sallanmasın arkadaş
Kazalım şu sömürgenin kökünü
Filiz verip sallanmasın arkadaş (Hüseyin Kaçıran)

TİP'in siyasal organizasyonlarında baştacı edilen halk ozanları, tam bağımsız, eşitlikçi, adil bir ülke mücadelesini tema seçerken, ozanların gücüne BP de talip oldu ve meşruiyet arayışında ozanların gücünden yararlanma ihtiyacını duydu. Çünkü, geçmişin zengin mirasının üzerine oturan BP, ozanların söylediği her sözün hedef kitlesine kolayca ulaşabileceğini biliyordu. Aleviler üzerinde derin etkiler bırakan halk ozanları, partinin propagandistleri haline getirildiğinde, tarihsel arka planı bulunan iletişim kanalı daha etkili çalışacaktı. Ozanların topladığı kalabalıklardan partiye gelir elde etme olanağı da başka bir avantajdı.

BP işte bu nedenle, ozanların halk üzerinde bıraktığı etkiden yararlanmak amacıyla tıpkı TİP gibi geceler düzenledi; sazın ustalarını, sözkonusu organizasyonlarda vitrine çıkardı. Birçok ilde "Aşıklar Gecesi" yaptı; gecelerde ozanları partinin propagandacısı olarak kullandı. Partinin kendisinin organize ettiği gecelerin yanı sıra Ehlibeyt Yolu gazetesinin sahibi Doğan Kı-

lıç'ın düzenlediği etkinlikler, bu anlamda büyük bir işlevi yerine getirdi.

Geleneği temsil eden Davut Sulari, Aşık Daimi, Feyzullah Çınar, Ali Metin, Nurettin Dadaloğlu gibi isimlerin sahneye çıkarıldığı bu gecelerde, cem gören, dara duran, dedeye inanan geleneksel yapının duyarlılığı BP'nin siyasal gücüne dönüştürülmek istendi.

TİP gecelerinde ozanlar, sazlarını, özgür ve bağımsız ülke mücadelesinin silahına dönüştürürken, BP'nin etkinliklerinde saz, geleneğin ve Atatürkçülüğün emrindeydi. Bu gecelere geleneğin mistik havası hakimdi. Aleviler, BP'nin gecelerinde "Hacı Bektaş" deyip coşuyor, "Ya Ali" deyip feryat ediyor, Kerbela'da şehit olan İmam Hüseyin için gözyaşları döküyordu. TİP ozanlara, dünyevi cenneti anlattırırken, BP, Kerbela faciasının acısını diriltiyor, kitlesini 1400 yıl öncesine ait trajediyle gözyaşına boğuyordu. TİP'in ozanları, insanca hakça bir düzen için isyan isterken, BP'nin aşıkları, partinin adına ve varılmak istenen amaca uygun şekilde "birlik ve beraberlikten" bahsediyor, Atatürk'ü modelleştiriyor, Atatürkçülükten sapanları ise "Cehaletle ettik savaş/ Birlik olun birlik olun/ Böyle söyledi atamız/ Birlik olun birlik olun"[1] dizeleriyle eleştiriyordu.

BP ve TİP'in, Aleviliğin kültürel ve inançsal birikimini güncel siyasetin içinde harmanlama anlayışı sadece halk ozanları üzerinden değil tarihsel bir kişilik olan Pir Sultan Abdal aracılığı da gerçekleştirildi.

Opera sanatçısı Ruhi Su'nun deyişlerini şan tekniği ile yorumlayarak geniş bir entelektüel kesime sevdirdiği Pir Sultan Abdal'ı TİP, yeniden diriltti. Kökü, Anadolu topraklarında bulunan Pir Sultan TİP'te öyle benimsenmişti ki, "Öğrenciler Türkiye İşçi Partisi'nin marşı diye Pir Sultan Abdal'ın bir türküsünü söylerlerdi."[2] Sözü edilen türkü Pir Sultan'ın "Gelin canlar bir olalım" deyişi idi. Aybar her toplantıda bu deyişin söylenmesi tali-

[1] Akşam, 27 Şubat 1969

[2] Yahya Kanpolat, Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar, 1. Baskı, Hatay, Bayır Yayınları, 1979, s. 40

matını vermişti.[1] Gerçi bu deyişlerin kimi dizeleri değiştiriliyordu. Örneğin "Hüseyin'in kanını alalım" dizesi, "Yoksulun hakkını alalım"a dönüşüyor, enel-hak gibi tasavvufi bir kavram, emek-hak" şeklinde maddeleştirilerek yorumlanıyor, Alevilikteki hak anlayışı da siyasal bir içeriğe büründürülüyordu.

TİP, 1969 yılında Pir Sultan Abdal'ı seçim meydanlarına indirdi. Anadolu'ya, Aleviliğe ait bir motif, TİP'li sanatçılar tarafından tiyatro oyunu ile güncelleştirildi. Yazar, Erol Toy'un oyunlaştırdığı Pir Sultan Abdal adlı tiyatro oyunu, hararetli geçen seçim kampanyası boyunca Türkiye'yi dolaştı. Pir Sultan'ın yaşamını, direnişini anlatan oyun, Ankara ve İstanbul gibi büyük illerde sahneye konulduğunda herhangi bir olay çıkmadı ama ağa ve devlet baskısı altında ezilen Doğu illerinde gösterilmeye başlandığında Demirel iktidarının baskısıyla karşılaştı. Çünkü, Pir Sultan'ın direnişçi ruhunun, sosyal adaletsizliğin ve sömürünün yoğun olduğu Doğu'da halkı galeyana getirmesinden korkuluyordu. Bu kaygıdan dolayı, Pir Sultan Abdal oyunu, Tunceli'de yasaklandı. Yasaklamayla başlayan olaylar nedeniyle bir kişi öldü ve 8 kişi yaralandı ve "Halk Tiyatrosu"nu kente getiren TİP'li Kemal Burkay ile bu partinin il yöneticilerinin çoğu tutuklandı.

TİP ve BP'nin Pir Sultan'ı algılama farklılıkları da, Tunceli'deki bu olaylardan sonra açığa çıktı. TİP Genel Başkanı Aybar, valileri partizanca davranmakla suçlarken, CHP'nin Tunceli milletvekilleri mülki amirler hakkında soruşturma açılmasını istedi. BP'nin Genel Başkanı Hüseyin Balan ise oyunu yasaklayan iktidarı değil TİP'i hedef aldı; aşırı sol eğilimli çevrelerin Pir Sultan'ı siyasi propagandalarına araç yaptığım, halkın temiz duygularını sömürmek istediğini söyledi, "Pir Sultan piyesi, sadece Pir Sultan'ın adını, siyasi propagandasına araç yapan aşırı sol eğilimli çevrelerin halkın temiz duygularını sömürmek istedikleri anlaşılmaktadır"[2] dedi.

---

[1] Kanpolat, anılarında Aybar'ın, bir Gaziantep gezisi sonrasında "Zorlamayla marş yaratılmaz, Onun için Pir Sultan Abdal'ın şiirinden vazgeçtim" dediğini aktarmaktadır. a. g. e. s. 92

[2] Milliyet, 26 Ağustos 1969

Sanatçıların çirkin politikaya alet edildiklerini belirten Genel Sekreter Şemsi Belli'ye göre ise sanatçıların misyonu Türkiye'nin ruhsal ve kültürel gelişmesine katkı ile sınırlı kalmalıydı. Oysa Halk Tiyatrosu oyuncuları, çizgiyi aşmışlardı. Şöyle diyordu Belli:

"Oy toplamak kaygısıyla seferber olan ve siyasal çıkarları için herşeyi göze alan bu kör politikacılar kardeş kanı dökmek, anarşi yaratmak ve bulanık suda balık avlamak çabasıyla hareket ederken, memleketin ruhsal ve kültürel gelişmesinde büyük görevleri ve sorumlulukları olan ve hiçbir zaman politikaya bulaşmamaları gereken sanatçılarımızı ve sanatı da araç olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. (...) Zararlı akımların önlenmesi, bölücü faaliyetlerin etkisiz kalması, kısa vadeli polis tedbirleriyle değil uzun süreli kalkınma ve reform çalışmalarıyla mümkündür"[1]

Devrimci Doğu Kültür Ocakları sözcüsü Mehmet Demir'in, BP yöneticilerinin yaptıkları açıklamaya yanıtı ise şu oldu: "BP, Alevilerin oyunu almak için halka karşı çıkıyor."[2]

İlk Genel Seçim

Pir Sultan adından, dolayısıyla Aleviliğin mirasından hisse kapmaya dönük kavganın sertliği seçim atmosferinden kaynaklanıyordu. Aslında 1969 yılının ilk günlerinde, Türkiye'deki gerginlik had safhaya çıkmış, ABD Büyükelçisi Robert Kommer'in ODTÜ'yü ziyareti sırasında arabası yakılmış, Şubat ayında CKMP, adını değiştirerek Milliyetçi Hareket Partisi adını almış ve "komandoların" gövde gösterisi yaptığı kongrede genel başkanlığa Alparslan Türkeş yeniden seçilmiş, İsmet İnönü de faşizm uyarısında bulunmuştu. Demirel hükümetinin, yükselen sol muhalefeti bastırmak amacıyla "Anayasa Nizamını Koruma Kanunu Tasarısı" da bu ortamda meclise getirilmişti. Tasarı, "milletin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek haberleri, yazıları ve karikatürleri basanlar ile sınıf mücadelesini ortaya süren, din, ırk

[1] Milliyet, 27 Ağustos 1969
[2] Milliyet, 28 Ağustos 1969

ya da bölgeselliğe dayanarak ayrımcılık faaliyetlerinde bulunanlara 1-5 yıl arasında hapis cezası verilmesini öngörüyordu.

Yine yakın tarihlerde, Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevini yürüten ve Rabitatül Alem-Ül İslam (Dünya İslam Birliği) üyesi Yaşar Tunagür'ün Mekke'de düzenlenen bir toplantıya katılmak istemesi kriz yaratmış, ardından Yargıtay Başkanı İmran Öktem cenazesinde çıkan olaylar bir başka gerginlik kaynağı olmuştu.

Nurculuğun yasaklanmasına dair kararda imzası bulunan Yargıtay Birinci Başkanı İmran Öktem 1 Mayıs'ta vefat etmişti. Nurcular, Öktem'in cenaze namazının kılınmaması için kampanya başlatmış, [1] cenaze Maltepe camisine getirildiğinde de gericiler, "Allahsızın namazı kılınmaz, Bu adamın cenazesini Moskova'ya gönderin. Namazını Lenin kılsın" diye bağırmış, cami imamı, İnönü'nün de katıldığı törende namaz kıldırmayı reddetmişti. Sonunda, Yargıtay üyelerinden Abdullah Pulat Gözübüyük'ün imamlık izni bulunan kardeşi çağrılarak cenaze namazı kılınmış, İnönü de cami avlusundan, Tuğgeneral Nabu Alpartun'un silahını ateşlemesiyle ayrılabilmişti.

Türkiye'de infial yaratan, başta yargı mensupları ve öğretim üyeleri olmak üzere çağdaş düşünen her kesimi sokaklara döken İmran Öktem olayında, BP, ciddi bir tepki göstermemişti. Bunun nedeni, partililere göre, Balan- Belli ikilisi yönetimindeki BP'nin Adalet Partisi'nin güdümüne girmesi ve kapıldığı rehavetti.

BP'deki bu rehaveti, milletvekili seçimleri bozdu.

Milletvekili seçimlerinin Ekim ayında yapılacağı açıklandığında, siyasi tansiyonun yükselmesinin etkisiyle partide kıpırdanma başladı. Ulusoy ailesiyle ittifakın partiyi güçlendireceği düşünüldü ve aileyle yeniden temas kuruldu. Ulusoylar'ın seçilebilmek için BP'ye ihtiyacı vardı; BP'nin de Alevilerin oylarını partiye kanalize edecek Ulusoy ailesinin nüfuzuna... Kurulan ilişki sonunda 4 Mart 1968'de MP'den istifa eden ve uzun süre bağımsız kalan Kazım Ulusoy 4 Mart 1969'da tekrar BP'ye gir-

[1] Milliyet, 3 Mayıs 1969

di.[1] CHP Çorum Milletvekili Necdet Yücer de haziran ayında BP'ye katıldı.[2]

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan kısmi senato ve mahalli idareler seçiminde, partinin aldığı il genel meclisi oylarına ilişkin rakamlar, BP'nin Alevi seçmenler üzerindeki etkisi konusunda fikir vermişti. Çok etkili bir örgütlenme içine girmemesine ve daha yeni kurulan bir parti olmasına rağmen, geleneksel yapının korunduğu Amasya, Çorum ve Tokat'ta CHP ile yarışan BP, Amasya'da CHP'den daha fazla oy almış, Sivas, Maraş, Erzincan gibi illerde de CHP'yi izleyen parti olmuştu. Alevi oylarına olta atan TİP, CHP ve BP açısından çekişmenin bu illerde geçeceği daha 1968 yılında belli olmuştu; dolayısıyla hem üç partinin hem de BP'nin iç bünyesindeki yarış, bu illerde yaşanacaktı. Ulusoy'ların, BP'ye yönelmelerinin ardında da işte bu potansiyel sayesinde milletvekili seçilme arzusu yatıyordu.

BP, 29 ilde seçime katılma kararı aldı. Adaylar önseçimle belirlenecekti. Partideki genel eğilim de adayların önseçimle belirlenmesi yönündeydi ve Balan adayların bu yöntemle belirleneceğini çok önceden açıklamıştı. Ancak, seçim tarihi yaklaştıkça bazı illerde kontenjan aday gösterme eğilimi ortaya çıktı. Genel Yönetim Kurulu, kontenjan adayların sayısını ve kontenjan adayların hangi illerde değerlendirileceğini Ağustos ayının ikinci haftasında saptadı. Yüksek Seçim Kurulu'na verilen listeye göre 14 kişi, 13 ilde kontenjandan aday gösterilecekti.[3] Adaylarda diploma, unvan, üniforma özellikleri aranmayacak, "gözünü budaktan, sözünü dudaktan esirgemeyecek kadar medeni cesaret sahibi" olan ve o güne kadar "siyaset adamlarının halka veremediği güven duygusunu verebilecek kadar dürüst ve gerçekçi" olup olmadıklarına bakılacaktı.[4]

Önseçimlere katılmak için başvuran ön seçim adaylarının yaş ortalaması, Belli'nin açıklamasına göre 38'di ve meslek dağılımları da şöyleydi: "30 hukukçu, 4 doktor, 5 mühendis, 3 emekli general, 2 emekli vali, 20 sendikacı ve işçi, 4 milletvekili, 5 em-

[1] BP Genel Merkezi'nden Millet Meclisi'ne gönderilen 18.3. 1969 tarih, 626 sayılı yazı
[2] Milliyet, 8 Haziran 1969
[3] Milliyet, 6 Ağustos 1969
[4] Milliyet, 16 Ağustos 1969

niyetçi, 7 muhasebeci, 10 iktisatçı, 10 memur, 5 sigortacı, 1 madenci, 1 bayındırlık bakanlığı müfettişi, 5 tercüman" Bunların dışındakileri de serbest meslek sahipleri, esnaf ve ev kadınları oluşturuyordu.[1]

Önseçimler eylül ayında yapıldı. Tahmin edileceği gibi üst sıralara yerleşemeyen adaylarda küskünlük ve kızgınlıklar oluştu. Genel Sekreter Şemsi Belli, önseçim sonuçlarından memnuniyetsizlik duyanların hislerine tercüman oldu ve önseçim sisteminin sakıncalarına dikkat çekti. İstanbul'daki önseçimde dişli rakibi Bilgiççilerin galip gelmesi üzerine "Önseçim müessesinin bazı büyük mahzurları olduğu bir gerçekliktir"[2] diyen Demirel gibi Şemsi Belli de önseçimler için "demokratik hukuk düzenini dejenere eden bir mekanizma" değerlendirmesini yaptı. Belli'ye göre, önseçimlerde fikir-düşünce çarpışmasından ziyade kişisel kavgalar öne çıkıyor, partilerde delege saltanatı oluşuyor, bakanlık yapanlar bile "çok seviyesiz bir propaganda" içine giriyor, "politika büsbütün" bayağılaşıyordu. Belli şöyle diyordu: "Siyasetin anlamı bu kadar bayağılaştıkça, politika ahlakı bu kadar düştükçe, delege saltanatı böylesine korkunç ve dehşet verici bir şekilde devam ettikçe yasama meclisi üyelerinden olumlu görevler beklemek mümkün olamaz."[3]

Önseçimlerden sonra partide bir istifa dalgası başladı. Listedeki yerlerini beğenmeyenlerden İsmail Açıkalın (Ankara), Kemal Aktaş (Aydın), Niyazi Coşkunfırat (Erzincan), Lemi Kösesoy (Erzincan) istifa etti. İstanbul'da Ali Rıza Akalm'ın yanı sıra, Abidin Özgünay adaylıktan çekildi.[4] Hatta İstanbul'daki bazı delegeler, Hüseyin Balan'la birinci dereceden yakınlığı bulunan Sabiha Balan'ın da yarıştığı önseçimde, 44 delegenin oylamaya katılmadığını, delegeliği bulunmayanlara oy kullandırıldığını iddia ederek önseçim ve kontenjan adayın iptalini istedilerse de Yüksek Seçim Kurulu itirazı reddetti.

Ancak asıl büyük sıkıntı, kontenjan adayların belirlenmesi aşamasında çıktı. Çünkü, Balan, herkese kontenjan adaylık vaa-

[1] Milliyet, 25 Ağustos 1969
[2] Akşam, 2 Eylül 1969
[3] Akşam, 1 Eylül 1969
[4] Cumhuriyet, 9 Eylül 1969

dinde bulunmuş, hatta bazı adaylardan Ziraat Bankası'ndaki kişisel hesabına para yatırmalarını istemiş, Ankara'da ikinci sıradan kontenjan aday gösterilen Hüseyin Günel'den de bir otomobil almıştı.

Merkez adaylıkların belirlenmesinde kişisel çıkar ilişkilerinin karıştığını Erzincan'da önseçime giren eski Milletvekili Veysel Varol ve Hüseyin Balabanlı kamuoyuna duyurdu. Varol, Balan'ın Hüseyin Günel'den kırmızı renkli bir otomobil aldığını iddia etti ve "Balan, bu arabayı kullanıyor" dedi. Balan, "Hüseyin Günel'den araba aldığım doğrudur. Ancak satın aldım. Noterden satış mukavelem var" dedi ama kontenjan adaylıkların satıldığını sadece Varol değil, yine Erzincan'dan listeye girmek isteyen Hüseyin Balabanlı da gündeme getirdi. Balabanlı, "Balan'ın kendisine kontenjan adaylık vaadinde bulunduğunu, Balan'ın Ziraat Bankası Yenişehir Şubesi'ndeki 641/1010 kişisel hesabına 20 bin lira yatırdığım, ancak kendisinin yerine Ahmet Aksu'nun aday gösterilmesi sonrasında 18 bin 500 liranın iade edildiğini, 1500 liranın ise aday adaylığı için alıkonulduğunu" belirtip "Bunun manasını umumi efkarın takdirine sunuyorum"[1] şeklinde açıklama yaptı.

Erzincan'da Hüseyin Balabanlı ve Veysel Varol, adaylıktan çekilirken, Kahramanmaraş'ta da deprem yaşandı. Elbistan olaylarının izlerinin henüz silinemediği kentteki sorun, Elbistan olayları sırasında adı ön plana çıkan Oğuz Söğütlü'nün akrabası Dinçer Söğütlü ile Mehmet Ocak'ın durumundan kaynaklandı. Genel Merkez, AP Malatya Milletvekili Hüseyin Doğan'ın oğlu olan Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Kazım Doğan'ı merkez yoklamasıyla ilk sıraya koyunca, Mehmet Ocak, Dinçer Söğütlü, Mustafa Bolat, Abdullah Seven ve Bekir Yüksel, BP'den ayrılarak bağımsız adaylıklarını açıkladılar. Benzer sıkıntı İçel'de yaşanırken, Tokat'taki aday belirleme süreci, silahların gölgesinde gerçekleşti.

Genel Merkez, Kazım Ulusoy'u Amasya'da, Cemalettin Ulusoy'u Yozgat'ta, Ali Naki Ulusoy'u ise Çorum'da kontenjandan ilk sıraya koymuştu. Yusuf Ulusoy ise Tokat'ta önseçime

[1] Yeni Gazete, 7 Eylül 1969

girmiş ve ilk sıraya yerleşmişti. Ancak parti yönetimi, Genel Sekreter Şemsi Belli'yi liste başına koymayı kararlaştırmıştı.

Şemsi Belli'nin Tokat'tan ilk sıraya konulacağı bilgisini alan ve otobüslerle Tokat'tan Ankara'ya gelen silahlı delegeler, GYK'nın, merkez adaylarını belirlemek üzere toplandığı sırada genel merkezi işgal etti. Yusuf Ulusoy taraftarları, Belli'nin adaylığını kabul etmediklerini söyleyince Balan, önce Genel Sekreterini savundu, ateşlenmeye hazır silahlarla burun buruna gelince de fenalaşıp bayıldı. Su dökülerek ayıltılan Balan, evine götürülürken GYK'nm diğer üyeleri de binadan ayrılmak durumunda kaldı. Genel Merkez artık işgal altındaydı.

İki gün süren işgal, "bir ara Genel Merkez'e gelen" Şemsi Belli'nin "Binayı terk edin. Aksi takdirde İçişleri Bakanına bildireceğim. Can emniyetimizin sağlanması için tedbir aldırtacağım"[1] tehdidiyle sona erdi.

Belli, "tiksindim" dediği politikadan 24 Ekim'de çekileceğini söylerken, Yusuf Ulusoy, kendisine liste başı sözü verilmesine rağmen bunu kabul etmeyip önseçime girerek birinci sıraya yerleştiğini, ancak parti yöneticilerinin Abdülhamit gibi davrandığını açıkladı. Yusuf Ulusoy, liste başının verilmemesi halinde bağımsız aday olacağı tehdidini savurmayı ihmal etmezken, bu sırada Kazım Ulusoy'un istifa edeceği söylentisi çıktı.

Yusuf Ulusoy ve taraftarlarının silahlı tehditleri karşısında fazla direnemeyen BP yönetimi, Tokat listesini yeniden düzenledi. Yusuf Ulusoy, Tokat'ta liste başı olurken, Şemsi Belli Adana listesinin birinci sırasına konuldu. Kazım Ulusoy da, listelerin kesinleşmesinden sonra basına yaptığı açıklama ile istifa haberlerinin gerçeklerle ilgisinin olmadığını duyururken,[2] Tokat gibi bir bölgede milletvekili seçilme olanağı varken, silahlı tehditler nedeniyle çekilmek durumunda kalan Belli, Yüksek Seçim Kurulu'na başvurarak "Beni silahla tehdit ettiler, beni eski yerime yazın" diyerek itirazda bulundu ise de YSK, "Bu, parti içi meseledir"[3] diyerek dilekçeyi incelemeye değer görmedi.

---

[1] Yeni Gazete, 5 Eylül 1969
[2] Cumhuriyet, 9 Eylül 1969
[3] Milliyet, 14 Eylül 1969

Şemsi Belli'nin Adana'daki adaylığı da sorun yarattı. Adana'da sevilen bir kişi olan Adil Batmanoğlu ile Mevlüt Özmen partiden istifa ederken, Batmanoğlu, bağımsız aday çıktı.[1]

İstifalara ve sert kavgalara yol açan BP listesinin en dikkat çekici yanı, Hüseyin Günel hariç parti kurucularının aday listelerinde kendilerine yer bulamamasıydı. Günel de, Veysel Varol'un iddiasına göre, adaylığını Balan'a bağışladığı "kırmızı araba"ya borçluydu. Adaylık konusunda istekli olan kurucu üyelerden Tahsin Tosun Sevinç ile Mehmet Güner'ın ise şansı yoktu. Sıtkı Ulay'la birlikte partiden istifa edip CHP'ye geçen kurucu üyeler Tahsin Tosun Sevinç ve Mehmet Güner ile Hasan Doğan, seçimler yaklaşırken "ana kucağı"na dönmek ve kontenjandan aday olmak istediklerini söylemişlerdi ama "partiyi jurnal"ledikleri gerekçesiyle kabul edilmemişlerdi; dolayısıyla partinin kurucusu olup da adaylık şansını yakalayan tek kişi Hüseyin Günel'di.

Listenin ikinci özelliği Alevi oy potansiyelinin güçlü olduğu illerde Ulusoy ve Hüseyin Doğan ailesinin fertlerinin niceliksel olarak abartılı şekilde yer bulmasıydı.

Amasya listesinin başında Kazım Ulusoy vardı. Kazım Ulusoy, parlamentoya ilk kez 1965 seçimlerinde Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nden girmişti. Ailenin dini otoritesi, Alevi-Bektaşilerin gücünü Amasya'da MP'ye akıtmış, Kazım Ulusoy fazla bir seçim çalışması yapmadan sadece "köylerde şöyle bir görünmüş" ve MP'den aday olduğunu söylemesi, kendisinin Millet Meclisi'ne girmesine yetmişti.

Yusuf Ulusoy, partinin Tokat'taki liste başıydı. 1954 seçimlerinde DP'den Tokat milletvekili seçilen Yusuf Ulusoy, 1957 seçimlerinde DP'den Tokat'tan aday adayı olmuş ancak listeye girememiş, 1961 seçimlerinde DP'nin mirasçısı AP tarafından Sivas'ta 3. sıraya konulmuş, 1965 seçimlerinde ise CHP'nin Tokat adayı olmuştu. Ulusoy ailesinin seçilerek parlamentoya giren ilk milletvekili özelliğini taşıyan Yusuf Ulusoy, şimdi BP'den adaydı.

Ali Naki Ulusoy ise 1965 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi'nin Çorum listesine girmiş ancak seçilememiş, 1968 Kısmi

[1] Cumhuriyet 19 Eylül 1969

senato seçimlerinde de Çorum'dan bağımsız aday çıkmıştı. Şimdi aynı kentten BP'nin ilk sıra adayı idi.

BP'nin Yozgat'taki ilk ismi Cemalettin Ulusoy ise CHP geleneğinden geliyordu. CHP'den 1961'de Sivas'tan, 1965 seçimlerinde Çorum'dan aday gösterilen Cemalettin Ulusoy, her iki seçimde de şanssızdı. BP'nin gücünü kırmak amacıyla Ulusoy ailesine yönelen CHP, 1969 seçimlerinde Çorum'da Ali Naki Ulusoy'un karşısına Cemalettin Ulusoy'u çıkarmak istemişti ama o, BP'de karar kılmıştı.[1]

Listeye birden fazla aday veren diğer aile, Ağuçanlı Doğan ailesiydi. 1969 seçimlerinde AP'den aday gösterilmeyeceğini anlayınca kenara çekilen Hüseyin Doğan'ın, çiftçilik yapan oğlu Mazlum Doğan, Malatya listesinin beşinci sırasına konuldu, Kazım Doğan Maraş'ta, Enver Doğan ise Adıyaman'dan liste başı oldu. AP Malatya Merkez İlçe başkanlığı yapan diğer oğul Doğan Doğan da, Malatya'da önseçimleri kaybedince istifa edip BP'yi destekleme kararı aldı.[2]

Ulusoylar ile Doğan ailesi mensuplarının adaylıkları, partinin geleneksel yapıyla kucaklaşmaya atfettiği önemi, toplumun çok özel bir kesiminin oyunu almayı hedeflediğini gösteriyordu. O tarihlerde 13 milyon ya da 8 milyon olarak telaffuz edilen Alevilerin oylarını çekebilmek için Alevi-Bektaşilerin inanç otoritelerine sığınıldığı aşikardı.

Antalya'da liste başında İsparta Milletvekili Tahsin Argun bulunurken, Balıkesir'de Mehmet Nidai Güngör, Denizli'de emekli Başkomiser Sadık Gündüz, Elazığ'da M. Ali Karaoğlan, Erzincan'da kontenjandan Ahmet Aksu, Eskişehir'de Halit Pekcan, Gaziantep'te Şevket Demircioğlu, Hatay'da gazeteci Mahmut Nedim Turhaner, İçel'de Ahmet Toksoy, İstanbul'da kontenjandan Haydar Özdemir, İzmir'de çiftçi Fikret Piroğlu, Kocaeli'nde müteahhit Mustafa Doğan, Kütahya'da öğretmen Halil Sönmez, Malatya'da çiftçi Sami İlhan, Manisa'da madenci Mehmet Mustafa Özer, Maraş'ta Kazım Doğan, Muğla'da serbest meslek sahibi Numan Deliuzun, Ordu'da öğretmen Mehmet

[1] Cumhuriyet, 2 Eylül 1969
[2] Cumhuriyet, 17 Eylül 1969

Şen, Samsun'da öğretmen İsmail Bulut, Sivas'ta Mustafa Timisi liste başıydı. Sivas'ın ikinci sırasında fabrikatör Hüseyin Çınar, 6. sırasında ise Hüseyin Balan'ın kardeşi Murat Balan[1] vardı. Tunceli'de ise ilk sıra adayı tercüman Hüseyin Düzgün'dü.

Aleviler Paylaşılamıyor

1969 seçimlerine, ilk kez belli bir inanç mensuplarına hitap eden bir parti girdi. TİP'in ideolojik mücadelesiyle farklılaşan siyaset, BP'nin varlığıyla bir başka renk daha kazandı ve bu durum seçimlerde partileri, Alevilerin BP'ye oy akışını kesecek aday arayışına soktu. Aslında, bünyesinde Alevi milletvekili barındıran partiler, BP'nin tehdidini iki kez yaşamışlardı.

Kurulduğu ilk aylarda çok fazla ciddiye alınmayan BP, transfer atağına geçtiğinde siyasi rakiplerinde ilk korkuyu uyandırmıştı. Kuruluştan hemen sonra mecliste grup kurmak isteyen BP, başta CHP olmak üzere diğer partilerdeki Alevi milletvekillerine çengel atmış, görüşmeler yapmış ancak bu girişimlerde ciddi bir başarı sağlayamamıştı. BP, sadece Millet Partisi'nden Kazım Ulusoy ve Hüseyin Balan'ı safına çekebilmişti ki, bu, konulan hedefler düşünüldüğünde büyük bir sapmayı ifade ediyordu.

İkinci korku, 1968 yılında yapılan kısmi senato ve mahalli seçimleri sırasında yaşandı. Ancak, diğer partiler, Yüksek Seçim Kurulu'nun, en az 15 ilde örgütlenemediği için BP'yi senato ve milletvekili ara seçimlerine sokmaması nedeniyle rahat bir nefes aldı. Teşkilatı bulunan illerde, sadece il genel meclisi ve belediye başkanlığı seçimi için sandık başına gitmesinden dolayı, BP, siyasi rakiplerini pek fazla zorlamadı.

Ancak şimdi genel bir seçim yapılıyordu ve bu seçim tüm yurt sathı için geçerliydi. BP'ye göre mevzilenmek, BP'nin potansiyel oylarını çekecek strateji ve taktikleri geliştirmek, Alevilerin oyunu alacak adayları bulmak, listelerde belirli bir dengeyi gözetmek gerekiyordu. Mutlaka ve mutlaka dengelerin kurulmak zorunda olduğu iller de belliydi. 1968 seçimlerindeki il genel

[1] Cumhuriyet, 14 Haziran 1970

meclisine ilişkin oy dağılımları, hassas bölge ve illeri ortaya çıkarmıştı.

Siyasi partiler, 1969'da seçim listelerini belirlerken, 1968 seçimlerinin verilerinden yola çıkarak taktik geliştirdiler. BP'nin özel konumuna karşılık vaziyet alma gereğini en fazla hisseden parti de CHP oldu. CHP'nin 1969 seçimlerinde, BP'nin harekete geçirdiği ve yararlandığı duyarlılıkları iyi değerlendirmesi ve buna uygun strateji ve söylemleri geliştirmesi gerekiyordu. Görünen oydu ki, BP siyaseten başarılı olamasa da Alevi oylarını alacaktı. O halde BP'nin Alevi seçmen üzerindeki etkisini zayıflatacak yollar ve kişiler bulunmalı, aday belirleme sürecinde BP faktörü yadsınmamalıydı.

CHP, BP'ye göre mevzi oluşturmayı önce Ulusoy ailesi üzerinden denedi. Binlerce kişiyi etkileme gücüne sahip aileyi yanına alarak Alevi oylarını çekebileceğini düşünen CHP, ikna edeceği başka bir Ulusoy bulamadığından parti geleneğinden gelen Cemalettin Ulusoy üzerinde yoğunlaştı. Cemalettin Ulusoy için düşünülen yer Çorum'du. BP'nin bu ilde Ali Naki Ulusoy'u ilk sıraya koyacağı bilgisini alan CHP, Ali Naki'nin karşısına Cemalettin Ulusoy'u çıkararak, BP'nin oy gücünü kırmayı denedi. Ağustos ayında düzenlenen Hacı Bektaş törenlerine katılan Genel Sekreter Bülent Ecevit, Cemalettin Ulusoy'la görüştü ve ona Çorum'da üçüncü sırayı teklif etti ama Cemalettin Ulusoy, Ecevit'e "hayır" dedi.

Ulusoy ailesinin fertlerinden herhangi birini aday olmaları için ikna edemeyen CHP, diğer bir isim olan avukat Celalettin Ulusoy'u yanına çekti. Ağustos ayında yapılan Hacıbektaş törenlerine Alevi milletvekilleriyle birlikte akın eden Ecevit, Celalettin Ulusoy'la birlikte samimi fotoğraflar çektirdi. Celalettin Ulusoy ve Bülent Ecevit'i Hacıbektaş dergahındaki türbeye birlikte girerken gösteren bu fotoğraflar, partinin yayın organı Ulus gazetesinde, örneğine pek rastlanmayan ve sadece İsmet İnönü'ye sağlanabilecek bir ayrıcalık ölçüsünde büyütülerek kullanıldı. Ecevit'in Hacıbektaş'la ilgili görüşlerinin de ayrıntılı şekilde yer bulduğu bu gazete, Alevi köylerine dağıtıldı ve Ulusoy'ların CHP'yi desteklediği imajı verilmeye çalışıldı.

CHP, 1969'da Ulusoy ailesinden hiç kimseyi aday gösteremedi ama BP'nin çaldığı mayanın tutabileceği illerde daha önce olmadık şekilde Alevi isimlere ağırlık verdi. Tehdit nerede fazla ise oraya Alevi aday yığdı. Çorum, Amasya ve Tokat'ta Ulusoy'ları dengeleyecek güçlü bir isim bulmakta zorlanan CHP,Ankara'da Alevi oylarını sürüklemesi için Kemal Ataman'ı 8. sıraya koydu. Seyfi Oktay ise daha alt sıralardaydı.

1968'de il genel meclisi seçimlerinde BP'nin yüzde 15.6 oy aldığı Erzincan'da, CHP sırasıyla Alevi kökenli Hasan Çetinkaya, Naci Yıldırım ve Hüseyin Tiryaki'yi aday gösterdi. Gaziantep'te BP'nin dördüncü sırada değerlendirdiği Yakup Hortoğlu'na karşılık aynı aileden İbrahim Hortoğlu'nu 5. sıraya koyan CHP, Maraş'ta Mehmet Özdal'ı liste başı yaptı, Sivas'ta Milletvekili Nazif Aslan'ı yine aday gösterdi.[1]

Demirel'in genel başkan olmasından sonra milliyetçi Osman Turan'ın başını çektiği grubun Alevileri tasfiye ettiği AP ise CHP'ye göre rahattı. Demirel, AP'nin Aleviler tarafından siyasal bir tercih olarak görülmediği kanaatini taşıdığından Alevi adayları önemsemedi; hatta kapılarını tarikatların temsilcilerine açtı ve bir önceki seçime göre din adamlarının sayısı arttı. 1969'da örneğin Sivas'ta listenin ilk sırasında Sivas Müftüsü Enver Akova vardı, Malatya'da, Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan girdiği önseçimi kaybederken, listenin başına Mısır'da Camiul-ezher'de dini eğitim gören Hikmet Yayınevi'nin sahibi İsmail Hakkı Şengüler girmişti. AP'den milletvekili seçilen din adamlarının oranı 1961 seçimlerinde yüzde 0.6 iken bu oran 1965 seçimlerinde yüzde 1.2'ye, 1969'da 3.5'e çıkmıştı. Sonraki seçimlerde bu oranlar daha da yükselecek, 1973'te yüzde 4.1'e çıkacak, 1977'de ise yüzde 6.9 ile sıçrama yapacaktı.[2]

Alevi oylarına talip olan diğer parti ise TİP'ti. Ancak TİP, farklı etnik ve inanç gruplarını, dolayısıyla Alevi gerçeğini kabul eden, bütün inanç gruplarına anayasanın eşitlik ilkesinin uygu-

---

[1] Cemal Özbey'in kendince kurduğunu ilan ettiği ikinci genel merkez tarafından Sivas İl Başkanlığı'na atanan, BP'nin 1. Olağan kongresinden sonra da Demokratik Birlik Partisi'nin kurucuları arasında yer alan sağ eğilimli Fahri Sarısaltukoğlu da, Sivas'tan bağımsız aday oldu. (Resmi Gazete, 15 Eylül 1969, Sayı 13301)

[2] Doç. Dr Mehmet Turan, Siyasal Elitler, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991, Tablo XIII

lanmasını isteyen tavrıyla Alevilerle bir gönül bağı kurmuştu. Listeler düzenlenirken sosyal dengelerin gözetildiği oluyordu ama adaylarda öncelikle sınıf bilinci taşıyıp taşımadığına bakılıyordu.

Balan'a Yolsuzluk Soruşturması

Önseçim ve kontenjan adaylıkların partide yol açtığı küskünlükleri gidermeye çalışan ve propaganda dönemine hazırlanan Birlik Partisi, Eylül ayının ilk günlerinde açılan bir soruşturma haberiyle yara aldı. Soruşturma, aday adaylarından alınan paraların yatırıldığı hesap ve Cumhuriyet Bayramı nedeniyle 29 Ekim'de düzenlenecek gecenin biletleriyle ilgiliydi.

Önseçim öncesinde mali sıkıntı olduğu gerekçesiyle aday adaylarından para istenmiş her aday adayı Ziraat Bankası'nın Yenişehir Şubesi'ndeki 641- 10110 nolu hesaba 1500'er lira yatırmıştı. Hesap, Genel Başkan Hüseyin Balan'ın kişisel hesabıydı. Ayrıca partiye gelir sağlamak amacıyla 29 Ekim'de yapılacak gece için fazla bilet basıldığı, gecenin iptal edildiği açıklanmasına rağmen bilet bedellerinin sahiplerine iade edilmediği ve Genel Başkan'ın kişisel hesabında kaldığı iddiası da ayyuka çıkmıştı.

Partinin kayıtlarına girmesi gereken paranın yatırıldığı hesabın Balan'a ait olduğu anlaşılınca, üstelik Erzincan aday adaylarından Veysel Varol ile Hüseyin Balabanlı'nın kontenjan adaylıkların satıldığı iddiası kamuoyuna yansıyınca savcılık, soruşturma açtı.[1] Balan'ın partiye ait parayı zimmetine geçirmek, hizmet sebebiyle emniyeti suistimal ettiği gerekçesiyle BP, seçim beyannamesini, Balan hakkında açılan soruşturmanın gölgesinde açıkladı. Sol söylemlerin reddi üzerine kurulan ve mahcup bir liberal anlayışla yazılan beyannamede, Türkiye'nin sorunları ve bu sorunlara çözüm önerileri Alevilikteki kutsal rakam ve sem-

[1] Soruşturma kapsamında Balan'ın dokunulmazlığının kaldırılması istendi ancak Balan bu talebin gündeme geldiği yıl AP Milletvekili olduğu için Karma Komisyonunun 3.4.1972 tarihli raporuyla dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına karar verildi ve Meclis'te de bu yönde sonuç çıktı.

bolleri çağrıştıracak şekilde kümeleştirildi. Sorunların 4 kapıdan girilerek çözüleceği açıklandı. 4 kapı, Alevi mitolojisine aitti ve insan-ı kamil olmanın aşamalarını gösteriyordu. Alevilikteki karşılığını çağrıştırması için seçilen 4 Kapı, "Toplu köy kalkınması reformu, Eğitim ve öğretim reformu, çalışma ve kalkınma reformu ile idari ve personel reformu"ndan ibaretti. "Allah, Muhammed, Ali"yi ifade eden 3 rakamı ise 4 kapıdan girildikten sonra yapılacak ana reformların gerçekleşmesini sağlayacak "yardımcı reform"ların tasnifinde kullanıldı. "Yardımcı reformlar" da "Siyasal reform, yatırım ve sanayi reformu, mesken ve yerleşme reformu" şeklinde sıralandı.

Liberal bir mayanın atıldığı beyanname, 1966'da ilan edilen programda kimi değişiklikler içeriyordu. Örneğin, parti programında vaat edilen işsizlik sigortası beyannamede yer bulamazken, "toplu sözleşme ve grev hakkının işçiye en geniş manada sağlanacağı" ibaresi yumuşatılarak "işçinin yanındayız" gibi muğlak bir içeriğe büründü. Programda "sendikacılığa önem verilecek, toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye en geniş manada sağlanacaktır" denilirken beyannamede, işverenin asli görevinin çalıştırdığı insanları doyurmak olduğu kabülünden yola çıkıldı, sendikalar yadsındı ve işçinin hakkını alması işverenin insafına bırakıldı; işyerinin elde ettiği gelirden işçiye pay verilmesi esas alındı.

Programa aykırı bir başka madde de lokavtla ilgiliydi. Programda işverenin lokavd hakkından hiç bahsedilmiyordu, Oysa beyannamede lokavt hakkına atıfta bulunuluyor, grev, lokavt ve toplu iş sözleşmelerinin özel sektör ile devlette farklı uygulanmasına karşı olunduğu vurgulanıyordu. Yine programda az gelirlilerden vergi toplanmayacağı, fakir halkın ihtiyaç maddelerinden vasıtalı verginin bile alınmayacağına ilişkin ifadeler, beyannamede "küçük gelirlilerden götürü vergi alınacak" şekline dönüştürülmüştü.

Beyannamede en önemli farklılık toprak ve tarım reformu ile devletin ekonomi içindeki yerine ilişkin yaklaşımlarda belirdi. Programda, ağır sanayi, savunma sanayi, enerji santralleri, büyük bayındırlık işleri ve bilumum madenlerin kamu hizmetleriyle

ilgili ulaştırma ve ptt işlerinin, dış ticaretin, bankacılığın ve sigortacılığın devletleştirilmesi, bu alanların dışındaki faaliyetlerin de özel sektöre bırakılmasına taraftar olunurken, beyannamede, sözkonusu faaliyetlerin tümünün "devlet eliyle ya da yüzde 50'den fazlası devletin olan milli kuruluşlar eliyle" gerçekleştirileceği belirtildi.

Toprak ve tarım reformu konusunda ise tamamen toprak ağalarını kollayıcı tutum göze çarpıyordu. "Peşin açıklamak isteriz ki, kimsenin bir karış toprağında ve çil kuruşunda gözümüz yoktur. Helal kazancın desteği ve mülkün koruyucusu olacağız" ifadeleriyle mülkiyet sahiplerine, ağalara göz kırpan parti, mülk sahiplerine güvence vererek toprak ağalarını ürkütmemeye çalışıyordu. Beyannameye göre, BP toprak reformuna taraftardı ancak dağıtılacak topraklar, öncelikli olarak ağaların toprağı olmayacaktı. İlk olarak hazine arazileri, devlet çiftliklerinin bin dönümden fazlası, vakıf arazileri ve ağaların işletmediği topraklar köylüye dağıtılacak, daha sonra da tarım reformu gerçekleştirilecekti. Önce köye altyapı hizmeti götürülecek, ardından tarım reformu yapılacaktı. "Köylüye toprak verilecek"ti ama köylü, tapusunu cebinde taşıdığı toprakta yevmiyeli çalışacaktı. Tarım işletme birlikleri kurulacak köylüler bu işletmelerde çalışacak, elde edilen kazanç da yıl sonunda toprak sahiplerine dağıtılacaktı.

Beyannamede, eyalet sistemi de vardı. Programda bucakların kaldırılacağı ifade edilirken beyannamede buna ilave olarak eyalet sisteminin getirileceği ve böylece merkeziyetçi yapının değiştirileceği vaat edildi. "Milli egemenliğe dayanan laik Cumhuriyetimizi demokratik, toplumcu hür dünya görüşü ile yaşatmayı amaç aldık" ifadelerinin yer aldığı beyannamede, asıl vurgu Alevileri kanunlar önünde eşit konuma getirecek düzenlemelere ilişkindi. Alevi sözcüğü açıkça telaffuz edilmiyordu ama taleplerin içeriğinden Alevilerin kast edildiği açıktı. Bütün inanç gruplarının kanunlar önünde eşit olması, Diyanet İşleri Teşkilatı'nda farklı inançların temsil edilmesi isteniyor, dini eğitim ve ibadetin Türkçeleştirileceği yineleniyordu. [1]

[1] Bkz, Birlik Partisi 1969 Seçim Beyannamesi

BP'nin seçim kampanyası, işte bu beyanname ile Cumhuriyet Savcısının açtığı soruşturmanın gölgesinde Adana'da başladı.[1] Kampanyanın Adana'da açılmasının nedeni aslında Tunceli kökenli olan Genel Başkan Hüseyin Balan'ın bu kentte doğması ve Genel Sekreter Şemsi Belli'nin de seçim bölgesi olmasıydı. Çorum Milletvekili Necdet Yücer, Isparta Milletvekili Tahsin Argun, Genel Sekreter Yardımcısı ve Çorum adayı Ali Naki Ulusoy, Tokat Adayı Yusuf Ulusoy, Amasya adayı Kazım Ulusoy, Haysiyet Divanı Başkanı Feyzullah Ulusoy'un da bulunduğu törenle, ön seçimler sırasında Ulusoy ailesi ile parti arasında yaşanan gerginliğin mazide kaldığı imajı başarıyla verilirken, uyumlu ekip tablosu çizildi. Adana'daki başlangıçtan sonra da her aday kendi seçim bölgesine dağıldı.

Mütevazı olanaklarla yürütülen propaganda döneminde, parti, iktidarın uygulamalarına odaklanması gerekirken, daha çok CHP ve TİP'i hedef aldı. Demirel hükümeti eleştiriliyordu ama CHP ve TİP'e yapılan saldırı ölçüsünde insafsızca değildi. İktidar aşırı sol ve aşırı sağ uçlara prim vermekle suçlanırken, CHP'ye olan tepki "6 oku parçalayacağız" gibi son derece keskin bir söylemle dillendirildi. Bir karikatürde kükremiş halde karikatürize edilen aslan, bütün liderleri korkutup kaçırırken, bir başkasında bütün azametini takınan aslan, altı oku parçalamışken bir başkasında ise güçlü pençesini Demirel'in atma vururken çizildi.

Parti, mesajını ağırlıklı olarak radyodan ulaştırdı ve seçime girdiği illerin tamamında miting gerçekleştiremedi. Radyo konuşmalarını da Hüseyin Balan-Şemsi Belli ikilisi yaptı. Seçim çalışmaları, Alevi köyleri ve mahallelerinde yoğunlaştırıldı. Hedef Aleviler olunca, seçimdeki başarının artırılması için utangaçlık kalktı ve parti yöneticileri daha önceleri "partimizde her mezhepten insanlar var" derken, seçim arefesinde "Taraftarlarımızın çoğunluğunun Alevi olmasından iftihar ediyoruz"[2] sözünü cesaretle söylediler. Balan "hizmet götürülürken, islam-gavur köyü ayrımı yapılıyor" diyerek ayrımcı politikalardan yakınırken, zaman zaman da Alevi partisi olmadıklarını vurgulayarak "Her

[1] Milliyet, 15 Eylül 1969
[2] Milliyet, 4 Ekim 1969

Türk vatandaşından" oy istedi ama iktidara geldiklerinde hangi kesime öncelik vereceklerini belirtmeyi ihmal etmedi. Tunceli'deki konuşmasında Balan, var olan eşitsizliğin nasıl giderileceğini şöyle anlatıyordu:

"Bizim için alevi partisi, zümre partisi diyorlar, Hayır biz alevi partisi değiliz. Aleviden oy istemek hakkımız olduğu gibi Sünnisinden de, Lazından da Çerkezinden de gayri müsliminden de Türk vatandaşı olarak oy istiyoruz. (...) Biz bölücü parti değiliz, Birlik Partisiyiz. Yalnız biz şunu söylüyoruz. Devlet yönetiminde söz sahibi olduğumuzda ilk önce ezilmişlerin, ihmal edilmişlerin dertlerine çare arayacağız. Herkesin dini inancına saygılı olacağız. Her inanç sahibinin vergisi ile yaşayan Diyanet İşleri Teşkilatı'nı bir mezhebin mensuplarına hizmet eder durumdan kurtaracak, her inanç grubunun temsil edileceği bir müessese haline getireceğiz"[1]

Hacıbektaş Dergahı BP'nin Yanında

Seçim sürecinde Hacıbektaş dergahı ve Aleviliğin dedelik kurumu temsilcilerinin hangi partiye destek vereceği önemli ve belirleyiciydi. Dergah ve dedeler, Alevilerin oyunun herhangi bir partiye akıtılmasını sağlayacak odak durumundaydı ve yönlendirici etkiye sahipti.

Dergahın gücüne, özellikle iki parti talip oldu. Bunlar CHP ve BP idi.

CHP'liler, o yıl Ağustos ayında yapılan Hacıbektaş törenlerine akın ettiler. Törenlere partili Alevi milletvekilleriyle yığınak yapan Genel Sekreter Bülent Ecevit, halkla yaptığı sohbet konuşmasında Hacı Bektaşi Veli'yi devrimci, Türk birliğinin öncüsü ve ilerici kişisi olarak takdim edip, Atatürk ve Hacı Bektaşi Veli arasındaki benzerlikleri anlattı; dergahın CHP'yi desteklediği imajını vermek için Celalettin Ulusoy'la fotoğraflar çektirdi. Fotoğrafların büyükçe kullanıldığı Ulus gazetesi Alevi köylerinde dağıtılırken, Ulusoy ailesinin CHP'li mensubu Avukat Celalettin Ulusoy, radyoda konuşturuldu. Celalettin Ulusoy, sade bir

[1] Yeni Gazete, 11 Ekim 1969

üyesi idi ve üyeliği dışında partide hiçbir görevi bulunmuyordu. CHP'nin radyo konuşmalarında genellikle parti yöneticilerini görevlendirmesine rağmen Celalettin Ulusoy'a seçmene seslenme olanağı sunması partinin geleneği itibariyle alışık olunmadık bir durumdu. Niyet, Celalettin Ulusoy ismi üzerinden dergahın CHP lehinde bir siyasal tavır takındığı imajını vermekti. Verdiği mesajları hayli dikkat çekici olan Celalettin Ulusoy, iktidarın halkın huzurunu bozduğunu, bozuk düzeni sürdürmek isteyenlerin din ve milliyet ayrılıklarını körüklediğini vurgulayıp "Kendi siyasi çıkarları için taassubu körükleyenler, inanç ayrılıkları yaratmaya çalışanlar yurdumuzun bütünlüğü ve birliği ile oynamaktadır" diyordu.

AP iktidarının gericiliğe taviz veren tutumlarını "Türkiye'nin bozuk düzenini sürdürmek isteyenler, aralarındaki din ve milliyet ayrılıklarına bakmadan Müslümanlık adından ve saygısından yararlanarak aslında Müslümanlıkla uzaktan yakından ilişkisi olmayan işler üzerinde güç birliği yapmaktadırlar" sözleriyle eleştiren Celalettin Ulusoy'un iktidara yönelik eleştirilerinden BP de nasibini alıyordu:

"Hangi mezhepten olursa olsun, bugünkü düzenin ezdiği, sömürdüğü bütün Türk vatandaşlarının kader ve çile birliği içinde bulunduklarını gizlemek, onların kendi aralarında bu bozuk düzeni değiştirmek için birleşmelerini önlemek amacıyla Anadolu'da mezhep ayrılıkları yaratıp yaşatmaya çalışmaktadırlar. Üzüntüyle söylemek gerekir ki, şahsi hesap ve kolay seçim peşinde koşan bazı başka partililer de mezhep ve inanç ayrılıklarına dayanan bir politika izleyerek gerek yerli ve yabancı çıkar çevrelerinin gerekse onların destekleyicisi olan Adalet Partisi'nin işini kolaylaştırmaktadırlar. Ama Türk halkı yerli ve yabancı çıkarcıların Adalet Partisi'nin ve başkalarının oyununa gelmeyecektir."[1]

Celalettin Ulusoy'un konuşmasında asıl dikkat çekici yön, BP'deki Ulusoy'ları hedef almasıydı. "Türk seçmeninin olgunluğu"na güvenen Celalettin Ulusoy, şöyle sesleniyordu Alevilere:

"Bu seçimlerde halkımızın, aklıyla değil de duygularıyla oy kullanacağını sananlar, kişisel ve ailevi bağlılıklar sebebiyle hiç-

[1] Ulus, 3 Ekim 1969

bir sonuç alınamayacağını bilse de, küçük bazı partileri destekleyeceğini hesap edenler yanılmaktadırlar. Türk seçmeni 12 Ekim'de bugünkü bozuk düzeni değiştirecek olan Atatürkçü, devrimci ve laik Cumhuriyet Halk Partisi'ni iktidara getirecektir."[1]

Alevi karşıtlığını oya dönüştürmek için din adamlarını seçim listelerinin en iyi yerlerine koyan ve muhafazakar kesime oynayan AP lideri Süleyman Demirel de dergahın desteğini alma girişiminde bulundu. Yalnız Demirel, törenlere katılmak yerine seçimden bir hafta önce ziyarette bulunmayı yeğledi. 12 Ekim'de yapılacak seçimlerden 9 gün önce dergahı ziyaret eden Demirel, seçmene "tanesi olmayan, meyvesi olmayan ağaca sahip çıkmayın"[2] tavsiyesinde bulunup, küçük partilerin tasfiyesini istedi.
Hacıbektaş dergahı ise ne CHP'den ne de AP'den yana tavır koydu. Dergah, seçim sürecinde BP'ye destek verdi. Ulusoy'ların 4 ferdinin 4 ilde liste birincisi olarak aday gösterilmesi, dergahın BP'nin yanında olunduğuna dair temel işaretti. Zaten dergahın postnişini Feyzullah Ulusoy partinin kurucusuydu ve o tarihte Haysiyet Divanı başkanlığı yapmaktaydı. Her ne kadar Balan'ın Genel Başkanlığa seçiliş sürecinde istifa etmiş ve siyasetle bir daha ilgilenmeyeceğini söylemiş olsa bile, şimdi BP'deydi. Bu süreçte bir tek Celalettin Ulusoy, BP'den ayrı düşmüştü.

Dedelere gelince... Alevilerin nezdinde manevi önderliği olan inanç önderleri de Hacıbektaş dergahının konumlanışa paralel tavır takındı.

Köylerde ve geleneğin kısmen devam ettiği varoşlarda BP'nin en etkili propagandistleri dedeler oldu. Pos bıyıklı inanç önderleri, seçimlerde köy köy dolaşarak 12 yıldızlı, aslanlı partiye oy istediler. Cansiperane çalışma yürüten dedeler için seçimlerin anlamı farklıydı. Çözülen geleneksel yapı içerisinde statüleri avuçlarının içinden kayıp giden inanç önderleri, sahip oldukları gücün tehdit altında olduğunun farkındaydı. Çünkü karşılarında, bu güce meydan okuyan, devrimci gençler vardı. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler ve sosyalist düşüncelerle tanışan Alevi

[1] Ulus, 3 Ekim 1969
[2] Cumhuriyet, 3 Ekim 1969

gençler, tıpkı imamlar gibi dedeleri de sömüren ve halkın uyanışını engelleyen kişiler şeklinde takdim ediyorlardı. TİP'li gençlerin vaat ettikleri yeni düzeni kendi konumları için tehdit gören dedeler, aslında aktif siyasetin içine girerek yerel iktidarlarını koruma mücadesi veriyorlardı ki, dedelere iktidarın gücünü ancak BP sunabilirdi. Bu yüzden "1969 seçimleri Alevi köylerde köy öğretmenleri ile dedeler arasında bir mücadeleye sahne oldu."[1]

Halk ozanlarının siyasal tavrı ise dergah ve dedelerinki kadar yekpare değildi. Halk ozanları 1960'h yılların ikinci yarısından sonra bölünmüştü ve çoğunluk TİP çatısı altında mücadeleyi yeğlemişti. Geleneksel çizgiyi koruyan halk ozanları ise CHP ve BP çizgisinde yeralmıştı.

"Yeleli Aslan" Mecliste

BP, ilk milletvekili seçimine 12 Ekim 1969'da girdi. Partisinin amblemine 12 imamı çağrıştırması için 12 yıldızı koyan, özel çaba ve niyetle ilkeleri 12 rakamı ile açıklayan BP, ilginç bir rastlantı sonucu, ilk genel seçimine de Ekim ayının 12. günü girdi. Seçim pusulasındaki yeri ikinci sıraydı. Bir yanında altı oklu CHP, diğer yanında amblemi at olan AP vardı ki, oy pusulasındaki yeri bile CHP ile AP arasındaki sıkışmışlığı ifade ediyordu.

Genel Başkan Hüseyin Balan, oyunu Çankaya'daki bir okulda "Hayırlı olsun" dileğiyle kullandı ve sandık başında yaptığı açıklamada "40 milletvekili çıkaracağız"[2] dedi. BP'deki genel kanaat da Balan'ınki ile aynı yöndeydi. 1968 seçimlerine göre oyların artacağı, en azından Millet Meclisi'nde grup oluşturacak çoğunluğa ulaşılacağı, partinin kurulacak bir koalisyona ortak olabileceği ve meşruiyet sorununun aşılabileceği düşünülüyordu. Buna samimi şekilde inanılıyordu. Çünkü, ülkede, milyonlarca Alevinin bulunduğu kabul ediliyor ve "bunun yarısının

[1] İhsan Tombuş, Politikada 41 Yıl (1946- 1987), Ankara, İzgi Yayınları, s. 167
[2] Yeni Gazete, 13 Ekim 1969

bile oy vermesi halinde iktidar şansının"[1] yakalanabileceği hesapları yapılıyordu.

Umutlar, gelen ilk bilgilerle kırıldı. Genel merkezde seçim sonuçları beklenirken, hayal kırıklığı yaratan ilk rakamlar karşısında "sonu iyi olur inşallah" temennisiyle bekleyişe geçildi. Sinirler 22:00'ye doğru gerildi ve "Çıkmıyor kardeşim, çıkmıyor. 7-8'den fazlası çıkmıyor. Bizim Aleviler sanki AP'de, CHP'de dertlerini anlayan varmış gibi hala onlara oy atıyorlar"[2] şeklindeki serzenişler duyuldu.

Gecenin sonunda anlaşılmıştı ki, ne 40 milletvekili ne de daha mütavazı bir beklenti olan grup kuracak 10 milletvekilliği elde edilebilmişti. Hüseyin Balan'ın kurduğu hayaller boşa çıkmış, yanlış hesap sandıktan dönmüş ve sadece 8 sandalye kazanılmıştı. AP, BP, CHP, GP, MP, MHP, TİP ve YTP'nin girdiği seçim, AP'nin zaferiyle sonuçlanmış, ana muhalefet görevi CHP'ye düşmüştü. Demokrat Parti'nin mirasçısı AP, "gelişen sermaye sınıfının temsilciliğini devam ettirirken", tabanda tarikatlar aracılığı ile "Cumhuriyet'le çatışmalı" halkı kendine çekmeyi başarmış ve oyların yüzde 46.5'ini alarak 256 milletvekili çıkarmıştı. TİP'in kuruluşundan sonra ortanın solu söylemini içeriklendiren, "toprak işleyenin su kullananın" sloganıyla köylülere, yeni bir düzen vaat eden, kooperatifçiliği geliştireceğini, üreticilere daha fazla kredi verileceğini, aracıları, tefecileri ve montajcılığı bitireceğini dillendiren ve anayasal sınırlar içinde kalmak kaydıyla düzen değişikliğinden yana olduğunu söyleyen CHP ise yüzde 27.4'lük oyla 143 sandalyenin sahibi olmuştu. CHP'den ayrılanların kurduğu GP, yüzde 6.6 ile parlamentonun üçüncü büyük partisi, Millet Partisi 3.2 ile dördüncü, MHP ise yüzde 3.0 ile beşinci parti idi. BP ise yüzde 2.8 oyla altıncı olmuştu.

"Dümen değişikliği değil düzen değişikliği" sloganını kullanarak sistem mağduru geniş yığınlara tam bağımsız ülke, özgürlük, eşitlik ve "insanca düzen" sunan, kırsal kesime açılan, üstelik Alevi gerçeğini kabul eden, "Çeşitli etnik grupların gönül

[1] Yeni Gazete, 28 Eylül 1969
[2] Milliyet, 13 Ekim 1969

rızasıyla aynı siyasal egemenlik altında yaşamaları"nı savunan dolayısıyla devletin farklı etnik ve inanç gruplarını yok sayışını "faşist zihniyetle" açıklayarak "Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayrıma uğramaktadırlar" diyen TİP de yüzde 2.7'lik oyu ile BP'nin hemen arkasında yeralmıştı. 27 Mayıs sonrasının olağanüstü koşullarında ordunun onayı ile kurulan, önceleri AP'nin devamı gibi sayılan ancak ilerleyen süreçte DP misyonunun AP tarafından temsil edildiği anlaşılınca gücü azalan YTP'nin oyu ise yüzde 2.2'de kalmıştı.

BP, açık pazar ekonomisine sahip, eğitim seviyesi yüksek, gelişmişlikte ön sıralarda bulunan büyük şehirlerde seçmenin oyunu almayı başaramadı. Alevilik konusundaki hassasiyetin, Muğla, Kocaeli, Denizli, İzmir v.b gelişmiş illerde karşılığı olmadığından ayrıca bu yörelerde Alevi nüfusun zayıflığından dolayı ciddi sayılabilecek bir oy elde edemedi. BP'nin CHP ile yarıştığı ya da milletvekili çıkardığı iller, geleneğin devam ettiği, mezhep ayrılıklarının çok derin yaşandığı yerlerdi. Oy patlaması yaptığı yöreler ise Ulusoy ailesinin nüfuzu altındaki Amasya, Tokat, Çorum'du. Bu illerde, 12 yıldıza oy atanlar, cemlerde dara duran, kimliğini gizlemek zorunda kalan, Aleviliğin kurumsal yapıları zaafiyete uğrasa da dede-talip ilişkisinin kısmen devam ettiği bölgelerde yaşayanlardı. **(Bakınız Tablo 2 ve Tablo 3)** Bu illerde seçmen, sandık başına gittiğinde ne partinin siyasal duruşuyla ilgiliydi ne partinin amblemini biliyordu ne de parti program ve tüzüğünden haberdardı. Yaşlı kuşak için BP, "Efendisinin" partisiydi ve oy vermesinin nedeni de Efendi'sinin aday olmasıydı. Bu ruh hali, partiyi Amasya'da AP'den sonra ikinci, (23.6) Yusuf Ulusoy'un aday olduğu Tokat'ta üçüncü (17.7) parti yaptı. Ali Naki Ulusoy'un aday olduğu Çorum'da ise yüzde 16.9 oy alan BP, kılpayı ile ikinciliği CHP'ye kaptırdı ve üçüncü oldu. Partinin en yüksek oy aldığı iller sıralamasının dördüncü sırasında Sivas vardı. Yüzde 16.7 oranında bir oyun çıktığı Sivas'ta, Aleviler Mustafa Timisi ve işadamı Hüseyin Çınar'ı Ankara'ya milletvekili olarak gönderdi. Timisi ve Çınar Divriğili idi ve Sivas, partinin adayların kişiliğinden kaynaklanan sıkıntıların yaşanmadığı bir kentti. "Mezhepsel mevzileşmenin derinleştiği"

ilde CHP, yüzde 30.8 ile birinci parti çıkmış, Sivas müftüsü Enver Akova'yı aday çıkaran AP ise yüzde 29.3 oy almıştı.

TABLO 2

12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (%)

İL	AP	BP	CHP	GP	MP	MHP	TİP	YTP	Bağımsız
Adana	42.5	3.6	33.7	6.6	0.7	8.7	2.1	0.4	1.7
Adıyaman	28.1	1.7	31.2	2.1	0.4	1.2	8.6	5.1	21.6
Amasya	43.7	23.6	20.1	5.3	1.1	2.5	3.7	-	-
Ankara	42.6	4.3	34.3	3.8	7.6	3.5	2.5	0.8	1.1
Antalya	60.8	2.7	24.8	5.8	0.9	3.5	1.5	0.0	-
Aydın	62.3	1.4	26.0	3.8	1.6	1.7	1.9	0.7	0.6
Balıkesir	56.3	2.1	28.2	5.5	1.3	1.6	2.2	0.9	1.9
Çorum	46.6	16.9	17.7	6.1	4.9	3.9	2.4	0.8	0.7
Denizli	55.0	1.2	29.4	7.1	0.8	3.2	2.3	0.6	0.4
Elazığ	35.1	3.3	26.8	8.0	0.8	5.4	1.8	2.9	15.9
Erzincan	42.2	13.1	30.3	3.1	1.1	4.5	1.4	0.7	3.6
Eskişehir	57.8	2.5	26.3	4.8	2.2	2.4	2.9	0.7	0.4
Gaziantep	35.0	2.4	33.6	11.5	0.9	3.5	2.0	0.4	10.7
Hatay	39.5	2.2	30.1	4.4	0.4	2.7	3.6	0.4	16.7
İçel	48.1	5.3	30.7	6.0	1.2	6.2	1.7	0.5	0.3
İstanbul	47.8	2.9	33.8	2.3	2.7	2.6	5.8	0.8	1.3
İzmir	53.2	1.6	35.1	3.9	1.1	1.1	2.9	0.7	0.4
Kocaeli	52.3	1.4	33.0	3.5	5.9	1.4	1.9	0.4	0.2
Kütahya	61.0	3.0	21.4	4.9	3.9	3.5	1.3	-	1.0
Malatya	14.5	11.7	41.4	2.3	0.5	2.7	5.2	1.6	20.1
Manisa	57.8	2.4	28.0	4.0	3.1	2.1	2.4	-	0.2
Maraş	32.0	6.2	17.6	4.0	5.0	1.2	1.9	0.2	31.9
Muğla	56.4	1.1	29.7	8.3	0.8	1.6	1.6	0.5	0.0
Ordu	30.1	3.5	33.0	7.3	1.3	5.3	1.6	1.0	16.9
Samsun	49.7	2.9	36.7	3.4	1.7	1.8	1.7	-	2.1
Sivas	29.3	16.7	30.8	3.0	4.1	6.3	2.9	1.9	5.0
Tokat	34.9	17.7	17.6	9.1	1.0	3.9	1.8	-	14.0
Tunceli	23.3	6.9	18.9	1.1	0.5	-	16.8	14.9	17.6
Yozgat	41.3	5.0	22.1	5.2	12.2	2.3	2.5	2.5	8.7
Türkiye Toplamı	46.5	2.8	27.4	6.6	3.2	3.3	2.7	2.2	5.6

TABLO 3
BP oylarındaki değişim %

	İl genel meclisi seçimi(%)	Milletvekili genel seçimi (%)
İl	1968	1969
Adana	2.1	3.6
Adıyaman	-	1.7
Amasya	20.7	23.6
Ankara	3.2	4.3
Antalya	-	2.7
Aydın	-	1.4
Balıkesir	-	2.1
Çorum	14.5	16.9
Denizli	-	1.2
Elazığ	3.9	3.3
Erzincan	15.6	13.1
Eskişehir	-	2.5
Gaziantep	-	2.4
Hatay	2.8	2.2
İçel	0.8	5.3
İstanbul	2.2	2.9
İzmir	0.7	1.6
Kocaeli	0.6	1.4
Kütahya	-	3.0
Malatya	6.8	11.7
Manisa	-	2.4
Maraş	4.0	6.2
Muğla	-	1.1
Ordu	-	3.5
Samsun	-	2.9
Sivas	6.2	16.7
Tokat	16.2	17.7
Tunceli	2.6	6.9
Yozgat	2.6	5.0
Türkiye		
Toplamı	1.6	2.8

Erzincan ise partinin en çok oy aldığı illerin beşinci sırasındaydı. Eski milletvekillerinden Veysel Varol ile GYK üyesi Hüseyin Balabanlı'ya kontenjanlık sözünün verildiği, ancak son anda Ahmet Aksu'nun liste başı yapıldığı ilde Varol ve Balabanlı'nın Genel Başkan Hüseyin Balan'ın adaylıkları sattığına dair iddiaları, BP'yi bu ilde yıprattı ve 1968 il genel meclisi seçimlerinde aldığı yüzde 15.6'lık oyu, yüzde 13.1'e geriledi ve Erzincan'dan milletvekili çıkarma şansını kaybetti.

BP, Malatya'da ise yüzde 11.7 oy aldı. 1968 seçimlerine göre, oylarını neredeyse ikiye katlayan parti, çiftçi Sami İlhan'ı milletvekili seçtirdi. Malatya'da elde edilen başarıda, TİP'deki iç sıkıntılar ile Ağuçanlı dede Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan'ın desteği etkiliydi. Malatya'da TİP'e Aleviler hakimdi. Seçimlerde liste başına Halil Öztoprak'ın oğlu Türabi Öztoprak, Aybarcılar tarafından kontenjandan aday gösterilmişti. Bu adaylık, "sosyalist örgütlenme ilkeleriyle bağdaşmadığı" gerekçesiyle sert itirazlarla karşılaşmış, Türabi Öztoprak'ın "Birlik Partisi'nin eşiğini aşındırdığı", BP'nde "uygun bir ilden liste başlığı koparamayınca İşçi Partisi'ne yanaştığı"[1] dile getirilmişti. Tepkiler üzerine Öztoprak, adaylıktan çekilmiş, istifaya ilişkin açıklamasında da "Aslında AP ile eş düşüncede tüm kapitalist partiler gibi BP de, sahte düzeni devam ettirmek amacındadır. Alevi vatandaşların inançlarını istismar ile Alevi oyları ile çıkaracağı milletvekillerinin bu oyları AP'nin istediği gibi Meclis'te değerlendireceği de anti- laik bütçelere müspet oy kullanan Genel Başkanlarının tatbikatı ile ortaya çıkmıştır"[2] diyerek sosyalist mücadeleden yana tavır koymuştu. Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan ise AP'deki önseçimleri kaybedince istifa edip BP lehine çalışmıştı. [3]

BP, Alevi yöreleri arasında yer alan Kahramanmaraş'ta da varlık gösteremedi. Her ne kadar 1968 seçimlerindeki yüzde

---

[1] Türk Solu, Yıl 2, 16 Eylül 1969, Sayı 96, s. 4

[2] a. g. y., 30 Eylül 1969, Sayı 98, s. 4

[3] 17 Eylül 1969 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde, Kadiri tarikatının lideri Ali Hoca'nın da, "BP'ye oy verilmesi" telkininde bulunduğu ifade ediliyor.

4.0'lık oyunu yüzde 6.2'ye çıkardıysa da bu ilden milletvekili çıkaramadı. Maraş, partinin önseçim sıkıntısının had safhaya ulaştığı illerin başında geliyordu. Hüseyin Doğan'ın oğlu Kazım Doğan'ın liste başı olduğu Kahramanmaraş'ta, ön seçimdeki sıralamayı beğenmeyenler, teker teker bağımsız aday çıkınca bu durum Alevi oyların parçalanmasına yol açmıştı. AP'nin yüzde 32 oy ile birinci parti olduğu ilde bağımsız adaylar yüzde 31.9 oy toplamıştı ki, bağımsız adaylardan Abdullah Seven, Dinçer Söğütlü, Mehmet Ocak, Bekir Yüksel, Mustafa Bolat Aleviydi.

Okuma yazma oranının en yüksek olduğu, nüfusunun da tamamına yakınının Alevilerden oluştuğu Tunceli'de BP'nin milletvekili çıkaramaması ise tam bir hezimetti. Çok özel bir konuma sahip olan Tunceli'de Kürt Alevileri yoğunluktaydı ve bu kesim, etnik farklılıkları kabul etmeyen tutumundan dolayı BP'ye karşı mesafeliydi. İnançları siyasete alet ettiği gerekçesiyle de eleştirilen BP, "Türkçü" söylemiyle ile Kürt Alevilerinde sempatik duygular uyandırmadı. Oysa BP'nin karşısında Kürt varlığını kabul eden TİP vardı. TİP hem Kürtlere açık şemsiyesi hem de okuma yazma oranının yüksek olduğu ilde Kürt Alevilerine kazandırdığı sınıf bilinci ile ideolojik bir ortam yaratmıştı.

BP'nin, Kürt Alevilerinden çok sınırlı bir destek gördüğünün kanıtını oluşturan Tunceli'de, TİP, Kemal Burkay gibi etkili bir ismi aday çıkarmıştı. Burkay, seçim tansiyonunun yükseldiği atmosferde Pir Sultan Abdal oyununu kente getirmiş, oyunun yasaklanması üzerine polisin açtığı ateş sonucu bir kişi ölmüş, kanlı olay seçmenin TİP lehindeki tercihini kemikleştirmiş, BP ise TİP'i hedef alan açıklamalarıyla tepki uyandırmıştı. Pir Sultan rüzgarı, Ant Dergisi'ndeki yoruma göre TİP'in oylarını artıran faktörlerden biri olmuştu. Çünkü, 1965 milletvekili seçimlerine göre, TİP'in oylarını en fazla artırdığı il Tunceli idi. "Pir Sultan Abdal olaylarının TİP adayı Kemal Burkay lehine yarattığı sempatinin" sonucu Tunceli'de TİP oyları yüzde 16 artmıştı. Pir Sultan'a sahip çıkan TİP, Kürt Alevilerinin oylarını çekerken, BP umduğunu bulamamıştı. Kentte adayların tamamının Alevi kökenden gelmesi de parçalanmaya yolaçmıştı. AP adayı "Kenan Aral zengin biriydi ve arkasında partinin büyük desteği vardı."

YTP, Burkay'la aynı köyden Mehmet Ali Demir'i aday çıkarmış, CHP'de de önseçimi kaybeden ve yörenin en büyük aşireti olan Hiran aşiretinin desteğini alan emekli yargıç Hüseyin Duman bağımsız aday olmuştu.[1]

BP, hem CHP hem AP'ye giden Alevi oylarını çekti.**(Seçilmiş bazı köy ve mahallelerde BP'nin hangi partilerin oyunu nasıl etkilediğine dair veri için Tablo 4'e bakınız)** Seçimlerde kırat amblemli Kuranı Kerim dağıtan AP, BP'nin kendisinden kaydırdığı oyları, muhafazakar kesimden daha fazla oy alarak ikame edip birinci parti olurken, CHP, BP'nin Alevi oylarını çekmesiyle büyük kayıplara uğradı ve bu kayıp Ulusoy'ların aday olduğu illerde çok daha ağır oldu. Nitekim CHP, seçim sonuçlarına ilişkin analizinde BP'yi partiye oy kaybettiren güçler arasında saydı. CHP'de ortanın solu hareketiyle birlikte gerçekleşen bölünmeyi ve düzen değişikliği programının halka iyi anlatılamamasını iktidar olanağını yok eden nedenler olarak sıralayan CHP'nin BP'ye ilişkin saptaması, "Birlik Partisi kurulmuştu. Bir başka türlü din sömürüsüne, inanç sömürüsüne dayanan bu parti bugüne kadar CHP'ye oy veren bazı vatandaşlarımızın duygularına sesleniyor, oylarını istiyordu."[2] şeklindeydi.

BP'nin varlığı ile oy kaybeden bir başka parti ise TİP'ti. Aleviler, 1960'lı yıllarda henüz çok kitleselleşmese de TİP'e ilgi göstermeye başlamıştı ve bu parti Alevi yörelerinde kendisine potansiyel bulmuştu. İnanç ve etnik farklılıkları reddetmeyen tavrıyla Alevilerin sempatisini kazanan TİP'teki bu Alevi kanal, 1969 seçimlerinde BP'nin varlığıyla tıkandı. AP ve CHP kadar etkilenmese bile BP'nin Alevilerin oyuna talip olmasıyla birlikte TİP'in oyları da düştü. Bu durumun tek istisnası Tunceli'ydi. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, BP'nin kendilerinden oy çalmasını bu partinin "özel durum"una bağlıyordu. Aybar'ın TİP oylarındaki düşüşe getirdiği yorum şöyleydi:

[1] Kemal Burkay, Anılar Belgeler, İkinci Baskı, Deng Yayınları, 2002, s. 257
[2] Ulus, 16 Ekim 1969

TABLO 4

12 Ekim 1969'da bazı Alevi köylerinde ve Ankara/Mamak Tuzluçayır Mahallesi'nde BP'nin aldığı oylar

	Banaz (Sivas)		**Sivrialan** (Sivas)		**Nallı** (Sivas)		**Aktaş** (Tokat Artova)	
Partiler	1965	1969	1965	1969	1965	1969	1965	1969
AP	110	5	50	31	81	9	10	11
CHP	157	12	46	41	11	10	200	12
CKMP		5	-	2	-	3	-	3 -
MP	5	-	3	1	15	1	-	9
TİP	9	-	2	7	3	4	12	1
YTP	16	52	6	8	36	2	11	-
BP	-	201	-	270	-	132	-	271
GP	-	1	-	2	-	3	-	4
MHP	-	2	-	9	-	5	-	9

Tuzluçayır Mahallesi (Ankara)		
Partiler	1965	1969
AP	965	652
CHP	452	574
CKMP	25	-
MP	174	115
TİP	85	68
YTP	8	11
BP	-	1161
GP	-	46
MHP	-	93
Bağımsızlar	43	29

DİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961-1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimi Sonuçları, Ankara, 1966

DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Ankara 1970

"Alevilerin toplu halde yaşadığı ve Birlik Partisi'nin seçime iştirak ettiği illerde BP'ye verilen oylarla bize verilen oyları birleştirdiğimiz zaman bundan önce o illerde aldığımız oy seviyesine ulaşmış olduğumuz görülür. (...) Bizim partimiz gerek doğuda gerekse Aleviler arasında emekçi halkın birleşmesi temasını işleyerek oy almıştı. Oysa bu seçimlerde BP olsun, YTP olsun özel bir hüviyetle ortaya çıktılar ve henüz sınıf bilincine ulaşamamış olan vatandaşlarımızın, emekçi sınıfına mensup Alevi ve Doğulu vatandaşlarımızın oylarını büyük ölçüde kanalize ettiler."[1]

İlk Hedef Grup Kurmak

İlk milletvekili seçiminde alınan oy, partinin potansiyel bir tabanı olduğunu gösterdi. Aslında tutarlı ve etkili bir mücadele yürütülememesine ve parti içindeki klikler savaşına ve aday tespitindeki isabetsiz tercihlere rağmen BP, iyi bir başlangıç yapmıştı ve oy oranı itibariyle Türkiye'nin altıncı partisi olmuştu. Gerçi, Türkiye'de 8 ya da 13 milyon Alevi olduğu kabulünden yola çıkıldığında, BP'nin aldığı oy, nicelik yönden tatmin edici değildi ama yüzde 2.8'lik oy ve 8 sandalye ilerisi için umut vericiydi.

Seçim sonuçları, partililerin iktidar olma ya da grup kurabilme hayalinin çok uzağındaydı. Nitekim Balan'ın ilk değerlendirmeleri bu hayal kırıklığını ifade eden tarzdaydı. Beklentisinin yüzde 50-60 oranında gerçekleşmediğini vurgulayan Balan, "alınan oyun genel eğilimin ifadesi" olmadığını, genel eğilimin sandığa yansımadığını söyledi. Balan'a göre, üç önemli neden vardı. Bunlar, parti çokluğundan dolayı oylardaki bölünme, küçük partilerin işini zorlaştıran ve büyük partileri güçlendiren D'hont sisteminin uygulanması ve politikacılara olan güvensizlikten dolayı seçmenin sandık başına gitmemesiydi.[2] Büyük partilerin maddi olanaklarının güçlü olması, "reform konusunun manasını,

[1] Milliyet, 28 Ekim 1969
[2] Cumhuriyet, 13 Ekim 1969

hedefini anlayamayacak durumda olan"[1] halka verilen ölçüsüz vaatler, CHP'nin yürüttüğü "Yavuz devrinin geri geleceği ve Birlik Partisi'ne oy verenlerin kuyulara doldurulacağı"[2] propagandası, dağıtılan paralar ve arsa tapuları, seçmen kayıtlarındaki usulsüzlükler seçmenin oyunun yönünü değiştirmişti.

Başarısızlığı kendisinin ve partisinin dışında arayan, parti politikası ve pratiğinde herhangi bir sorun göremeyen, aday belirleme sürecindeki hataları göz ardı eden Balan, bu yolla genel başkanlığının tartışılmasını engellemeye çalıştı. Yaptığı ilk açıklamalardan birinde rejim bunalımı çıkabileceği uyarısında bulunan ve "Millet seçim yoluyla bir partiyi başından atmayı aramazsa diğer kuvvetlerin araması hak olur"[3] diyen Balan'ın 8 milletvekili ile partisinin mecliste kilit roller üstlenebileceğine dair sözleri tamamen tabanı teselliye dönüktü:

"Yerimiz at ile altı okun arasındadır. Bu alfabetik sıraya göre de, böyledir, birleşik oy pusulasında da böyledir. Bu mevki, BP'nin Türkiye çapındaki temsil gücüne siyasi ve ekonomik görüşüne tıpatıp uygun düşmektedir. Zaten siyasi görüşümüzün yeri de burasıdır. Atın dizginleri elimizde, altı ok beynimizde, ulusal birlik, ileri ve mutlu Türkiye dilimizde olacaktır"[4]

BP'nin üst yönetimi, tabanın tepkilerini yumuşatmak için "Her şeye rağmen grup kurulacak"[5] vaadinde bulunurken, seçilen Alevi milletvekillerinden transfer yapılacağını ima etti ama bu boşunaydı. Çünkü, sandıkta alınan sonuçları hezimet olarak değerlendiren taban hesaplaşmak istiyordu ve bünyede yeni bir genel başkan arayışı hemen başlamıştı bile.

Zoraki Kongre

BP'deki iç hesaplaşmanın çok uzak bir geleceğe bırakılmayacağı, seçim sonuçlarının belli olmasından hemen sonra ortaya çıktı. Seçimlerden bir hafta sonra bazı gazetelerde, liderlik özel-

[1] Abdi İpekçi, Liderler Diyor ki..., İstanbul, Ant Yayınları, 1969, s. 268
[2] a. g. e., s. 270
[3] Cumhuriyet, 13 Ekim 1969
[4] Milliyet, 19 Ekim 1969
[5] Cumhuriyet, 15 Ekim 1969

liklerinden yoksun bulunduğu ve hatalı tutumuyla partinin başarısını engellediği düşünülen Balan'm yerine yeni bir genel başkan arandığına dair haberler çıktı.[1] Zaten, olağan kongre yaklaşmaktaydı ki, bu hesaplaşmak isteyen tabana aradığı fırsatı sunuyordu.

Cemal Özbey, muhalefet fitilini ateşlemek üzere tekrar harekete geçti. Fitilin alev alması kolaydı; hem Balan'ın iki yıllık icraatı eksilerle doluydu hem de önseçim küskünleri, liste başındaki yerlerini kontenjan adaylara kaptıranlar, milletvekili seçilemeyenler açılacak herhangi bir muhalefet cephesinde Balan'ı devirmek için fırsat kolluyordu.

Genel Başkan, küskünler ordusunun kendisini devirmek için fırsat kolladığını fark edince olağan kongreyi geciktirerek tepkileri soğutma eğilimi içine girdi. Amaç, hesaplaşmayı olabildiğince ertelemekti.

Ekim ayında toplanması gereken kongrenin yapılacağına ilişkin hiçbir emare olmayınca, Cemal Özbey 21 Ekim'de Cumhuriyet Başsavcılığı'na bir dilekçe verdi; ikinci kongrenin 21 Ekim'de yapılması gerektiğini, yasal sürenin dolmasına rağmen parti yönetiminin kongreyi toplamak istemediğini, sürenin geçtiğini, bu hukuksuzluğun partinin kapatılmasına yol açabileceğini ifade etti. Özbey, kongreyi toplamayan Balan ve Belli'nin ihraç edilmesi gerektiğini[2] savunurken, amacının partinin kapanmasını engellemek olduğunu vurguladı. Özbey'in iddiasına göre, Balan ve Belli, bu başvurudan sonra kongreyi toplamaya karar verdi.

Balan gitmeli ve yerine yeni bir genel başkan seçilmeliydi. Ama bu yeni genel başkan kim olacaktı? Balan'ı göndermek kolaydı, zor olan partiyi daha da büyütüp güçlendirecek birini bulmaktı.

Önce Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Anayasa profesörü Bahri Savcı'nın ismi ortaya atıldı. Ancak, bu sorunlu partiye lider olmak gibi bir niyet taşımayan Savcı'nın adaylığı kimi partililerin gönlünden geçen arzu olarak kaldı ve bu isim sadece

[1] Yeni Gazete, 19 Ekim 1969
[2] Ulus, 21 Ekim 1969

kulislerde dolaştı. Bahri Savcı, gündemden düşünce senatör Kasım Gülek dillendirildi.

Oysa kongre öncesinde bir başka kişinin yıldızı parlamaktaydı. O da 1963 yılından beri Alevi hareketi içinde yer alan ve Alevilere yönelik saldırılar karşısında öğrencileri örgütleyen Mustafa Timisi idi.

Sivas'tan milletvekili seçilen Timisi, kongre öncesinde partide hem delege hem de kadro bakımından güçlü İstanbul örgütünün nabzını yokladı. Ancak Özgünay'ın dediğine göre, İstanbul'dan beklediği desteği alamayan Timisi, Genel Sekreterlik görevine getirilmesi karşılığında Balan'la anlaştı. Anlaşma her iki tarafın da işine geliyordu. Timisi, partinin ikinci adamı olacak, Balan da seçim sürecinde yaşanan sıkıntıları, Şemsi Belli'yi tasfiye ederek yumuşatacak, böylece partideki geleceğini kurtaracaktı.

23 Kasım 1969'da Aydınlıkevler Düğün Salonu'nda başlayan kongrenin protokol konukları arasında GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, AP Antalya Milletvekili İhsan Ataöv, MHP Genel Sekreteri Mustafa Kemal Erkovanlı da vardı.

Balan ve Timisi salona birlikte geldi. Kongrenin sakinliği Senatör Kasım Gülek'in salona girişiyle bozuldu. Çünkü Gülek omuzlara alınmış ve yoğun bir tezahüratla karşılanmıştı. Balan ise, Gülek'in, karşısına rakip çıkmasından tedirginlik duymuş ve ona soğuk davranmış ve bu davranışı İstanbul delegeleri tarafından protesto edilmişti.

İkinci gerginlik, divan seçiminde yaşandı. Divan başkanlığı için 7 isim ortaya atıldı fakat 5 aday çekildi ve geriye Abidin Özgünay ve Mustafa Timisi kaldı. Timisi, en fazla oyu alınca da İstanbullu delegeler Özgünay lehine sloganlar attılar. Salon karıştı; itişip kakışma oldu; "Ön sıralara hücum eden" bazı delegeler, Balan'ı "hilekarlıkla suçlarken, İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir, "Genel Başkan diktatörlük ediyor" diye bağırdı ve seçimin usulüne göre yapılmadığını söyledi. Kavga uzun süre devam edince İstanbul örgütünün adayı Abidin Özgünay, "Biz eline, diline, beline sağlam kişilerin törelerine uygun kongre yapmaya geldik. (...) Mustafa Timisi'nin başkanlığını kabul

ediyorum"[1] dedi. Gerginliğin sona ermesinde, Özgünay'ın sağduyulu davranışı kadar bir başka şey daha etkili oldu. O da, Özgünay ve bazı delegelerin söylediği şu cümleydi: "Ali'yi, Muhammed'i sevenler sussun".

Kavgalar, kongrenin ikinci gününde de devam etti. İkinci gün fırtınayı koparan gündem ise tüzük komisyonunun hazırladığı tüzük değişiklikleri idi. Tüzükte yapılmak istenen önemli değişiklik, Genel Yönetim Kurulu'na dışardan üye alınmasına olanak tanıyan bir düzenlemeyi içeriyordu. Bu teklife en sert tepkiyi koyan ise Orhan Arsal idi. Arsal, Kasım Gülek'in kongreye omuzlar üzerinde gelmesinden yola çıkarak "Kasım Gülek kongreye omuzlar üzerinde geldi, belki Genel Başkan olmasını isteyenler olabilir" dedi. Genel sekreter Şemsi Belli'nin "Birlik Partisi çöp tenekesi değildir" müdahalesi üzerine de "Bizim partimizin başına geçecek olanlar Elbistan'da bıyığı sökülenler, kalpleri üzerinde tepinilenlerdir. Bu parti ağaların, beylerin, paşaların partisi olmayacaktır"[2] şeklinde devam etti. Bir İstanbul delegesi de aynı konuya Arsal'ın bıraktığı yerden devam etti ve Belli'yi itham ederek "İşinize geliyor, değil mi?" diye bağırdı. Bu sırada Belli'nin, oturduğu yerden fırlayarak delegenin üzerine yürüdüğü görüldü ve salonda yaşanan arbede güçlükle önlenebildi.

Genel Başkan Hüseyin Balan, ilk gün yaptığı konuşmada,salonda bulunanların ruhunu okşadı ve her bir partiliyi "yeleli aslana" dolayısıyla Hz. Ali'ye benzetti. Partinin ana davasını, "asırlar boyunca hor ve hakir görülmüş hak ve özgürlükleri verilmemiş bölücü bir tutumla dini inançları kınanmış, ikinci sınıf vatandaş durumuna itilmiş muzdarip insanları, anayasanın öngördüğü fırsat ve hak eşitliği çerçevesinde hak ve özgürlüklere kavuşturmak" olarak açıkladı; "Onlara bu vatanın nimetlerinden nasibini alma hakkı sağlamak ve manevi inançlarına saygı gösterilmesini mümkün kılmak" amacına mutlaka ulaşılacağını söylüyordu.

Genel başkan, seçim sonuçlarını başarısızlık olarak değerlendirmekten kaçındı. Balan'a göre BP'nin "temel sorunlara çö-

[1] Yeni Gazete, 24 Kasım 1969
[2] Yeni Gazete, 25 Kasım 1969

züm yollarının bir kısmı AP hükümetleri tarafından geç de olsa" benimsenmiş, "BP iktidara gelmeden fikirleri iktidara gelmişti (r)" ve "AP'yi hizaya getirmekten asla vazgeçilmeyecekti(r)". Seçimlere kadar olan dönem Balan için gerilla savaşı verilen bir zamandı. Ama artık derlenip toparlanma zamanı gelmiş ve "muntazam savaş dönemi" başlamıştı. Balan "muntazam savaş" için yola baş koymuştu. "Haydi ileri, yeleli aslanlarım" diye haykırarak partililerden de bu savaşa girmelerini istiyordu.[1]

Oysa delegeler ne seçimi başarılı buluyor ne de gerilla savaşı verildiğini düşünüyorlardı. Bir savaş verilmişse bile bu savaş, Balan'ın iktidar savaşıydı. "ne pahasına olursa olsun Balan gidecek" hesabı içinde olanlar, yeni bir genel başkan arayışından sonuç alamamıştı. Kongrenin birinci gününde bile Balan'ın karşısına kimin çıkacağı hala belirsizdi. Kongreye davetli olarak gelen ve tezahüratla karşılanan Kasım Gülek'le gece boyunca temas kurmak isteyen bazı partililer, Gülek'i ikna edemedikleri için yine ortada kalmışlardı.

Sürpriz gelişme kongrenin birinci günü akşamı Abidin Özgünay'ın kaldığı otelde yaşandı. Balan'ın genel sekreter adayı Mustafa Timisi, gece Özgünay'la bir araya geldi ve "Genel başkanlığa adaylığımı koyarsam beni destekler misin?" diye sordu. Balan'la partinin bir yere varamayacağına kanaat getiren Özgünay, Timisi'yi rahatlattı ve istediği desteği vereceğini söyledi. Özgünay'ın o geceye ilişkin anısı şöyle:

"Timisi, genel sekreterlik için destek aramaya geldiğinde kendisine sıcak davranmıştım ve genel sekreterliğe uygun aday olduğunu söylemiştim. Ancak nedenini çok fazla bilemiyorum, İstanbul'daki Sivaslılar Timisi'ye karşı çıktılar. Meğer Timisi bizimle konuşurken bir yandan da Balan'la anlaşmış. Timisi'nin Balan'a uyum gösterip onunla birlikte oluşunu zaaf olarak düşündüm. Bu, tedirginlik yaratmıştı. Oysa ben, Balan'm bu davayı sürdürecek yetenek ve beceriden yoksun olduğunu görmüş ve açıktan tavır alarak 'seni oradan indireceğim' demiştim. Kongrede birlikte hareket ettiklerini görünce hayal kırıklığına uğramıştım ama Timisi genel başkan adaylığı için destek istediğinde de

[1] Cumhuriyet, 24 Kasım 1969

'hayır' demedim. Çünkü, Balan'ın karşısında başka bir aday yoktu."[1]

Salona Balan'ın genel sekreter adayı olarak giren Timisi'nin, genel başkanlık için adaylığını açıklaması sürpriz bir gelişmeydi. Balan, rakipsiz olduğunu düşünürken şimdi karşısında Timisi vardı. Bu durum karşısında Balan, hemen Ulusoy'ların desteğini alma girişiminde bulundu. Ancak denge politikası izleyen Ulusoy ailesi, "Ne Timisi'ye hayır' dedi ne de açıktan Balan lehine çalıştı.

Seçimlere geçildiğinde genel başkanlık yarışında Balan ve Timisi vardı. İki listenin ilginç bir yönü vardı ki, bu Balan ve Timisi'nin birbirlerinin adını kendi listelerine yazmasıydı. Yani Balan Timisi'nin, Timisi de Balan'ın yönetimindeydi.

Seçim yapıldı. Oy tasnifi sürerken Balan, genel başkanlık koltuğunun sandıkta altından çekildiğini fark edince, sayım işlemi tamamlanmadan kürsüye çıktı ve "seçimlerin geçerli olmadığını" söyledi. Balan, bu savını "Bir aday iki listede birden yer alamaz" gerekçesine dayandırdıysa da seçimlerin hukuki olmadığına ilişkin itirazı reddedildi ve sonuç açıklandı. Balan 108, Timisi ise 151 oy almıştı.

Kongrede GYK'na yepyeni isimler girdi; yönetimde bulunanlar arasında parti kurucularından hiçbiri yer alamadı. Ulusoy soyadlı tüm milletvekilleri GYK'na girerken, eski genel başkan Berkman'ın düşürülmesinden sonra istifa eden ve bir daha siyasetle "kesinlikle" ilgilenmeyeceğini belirten Hacıbektaş Dergahı postnişini Feyzullah Ulusoy, Haysiyet Divanı başkanlığına seçildi. GYK'na AP Merkez İlçe başkanı iken 1969 seçimlerinde önseçimi kaybedince istifa eden ve BP'yi desteklediğini açıklayan Doğan Doğan da girdi.

Daha önceki yönetimlerde Bektaşi geleneğinden gelen isimlerin ağırlıkta olduğu yönetimde bu kez Bektaşilerin, Doğulular şeklinde tanımladığı Aleviler etkinlik kazanmıştı.

GYK'ya giren isimler şöyleydi: Hüseyin Balan, Ali Naki Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Kazım Ulusoy, Haydar Özdemir, Mustafa Timisi, Sami İlhan, Hüseyin Çınar, Doğan Doğan, Şemsi Belli,

[1] Kaynak kişi, Abidin Özgünay, 2002

Orhan Arsal, Abidin Özgünay, Hasan Doğan, Hasan Altuntaş, Taki Davutoğlu, Şevket Demircioğlu, Hüseyin Aslan, Paşa Bozbey, Kadri Özcan, Hüseyin Lüle, İlyas Aktolgalı, Faik Özbal, İsmail Poyraz, Ali Doğan, Şefik Kargıner, Ali İlhan, Cevdet Erdoğan, Kemal Kelekçi, Ali Demirkılıç, Hüseyin Balabanlı, Bektaş Balıktaş.

Tartışmalı bir şekilde sona eren kongre, bir ay sonra mahkemelik oldu. Hezimete uğrayınca halefini kutlamadan kongre salonundan ayrılan Balan, 26 Aralık 1969'da seçimi iptal ettirmek için mahkemeye başvurdu. Balan itirazına parti tüzüğünü gerekçe gösterdi ve genel başkanın delegelerin "tam sayısının salt çoğunluğu" ile seçilmesi gerektiğini, Timisi'nin ise katılan delegelerin çoğunluk oylarıyla seçildiğini ileri sürdü.[1]

Timisi ve yönetimi şimdi meşruiyet sorunu ile karşı karşıya idi. Balan, seçimin, tüzük hükümlerine aykırı yapıldığı gerekçesiyle kongrenin iptali için dava açmıştı. Parti yönetimi, Balan'ın açtığı davayı kazanmak için Cemal Özbey'in daha önce dillendirdiği çok eski bir iddiayı gerekçe yaptı ve Balan'ın partiye üyeliği konusunu yeniden gündeme getirdi. Partinin avukatları, "Parti üyesi değildir, o yüzden de dava reddedilmelidir"[2] diyerek Balan'ın durumunu, aklanabilmenin temel argümanı yaptı.[3]

---

[1] Balan'm bu iddiasına Abidin Özgünay da sahip çıkıyor. Özgünay'ın bu tartışmalı konuyla ilgili anısı şöyle: "Aslında seçimi Timisi kazanmadı, çünkü tüzüğümüze göre, genel başkanın tam sayının salt çoğunlukla seçilmesi gerekiyordu. Ama biz hazır olan delegenin çoğunluğu ile genel başkanı seçtik. Balan, önce bunu fark etmemişti. Daha sonra da tüzüğü değiştirdik" (Özel görüşme 2002)

[2] 28 Aralık 1969, Ulus,

[3] Bu elbette ki, garip ve anlaşılması zor bir durumdu. Çünkü Balan iki yıl boyunca genel başkanlık görevini yürütmüş, parti üyesi olarak milletvekili seçilmiş üstelik son kongrede aday çıkmıştı. Her iki kongrede de kimse Balan'ın parti üyeliğini tartışmaya açmamıştı. Ayrıca üye olmadığı söylenen Balan, Timisi'nin Genel Yönetim Kurulu'ndaydı. Madem ki, eski genel başkan parti üyesi değildi o halde Timisi, onu nasıl yönetime almıştı?
Bu sorulara cevap vermek bu araştırma kapsamında elde edilen bilgilere göre pek de mümkün olmadı. BP tarihinin en tartışmalı noktalarından birini oluşturan ikinci kongredeki genel başkanlık seçimi ve Hüseyin Balan'ın üyeliği konusunu açıklığa kavuşturacak bilgilere ne yazık ki ulaşamadım. Ancak, seçimlere hile karıştırıldığına dair kuşkuları besleyen kimi ipuçlarını gazete haberlerinde de görmek mümkün. Örneğin, Milliyet gazetesinde katılan delege sayısı 262 olarak yer alırken, 24 Kasım 1969 tarihli Dünya gazetesinde "kongreye 368 delegenin katıldığı bildirildi" ibaresi yer alıyor. Bazı gazetelerde ise delegelerin sayısı 259 olarak geçiyor.

Gecekondudan Çıkan Genel Başkan

BP'nin üçüncü genel başkanlığına seçilen Mustafa Timisi, Sivas Divriği doğumluydu. Timisi, kitabın ilk bölümlerinde anlattığımız gibi 1963 yılında Diyanet'te Alevi Masası kurulması konusu gündeme geldiğinde sağcı basının Aleviler aleyhine kampanya başlatması üzerine üniversite gençliğinin tepkisini örgütleyen ve bildiri yayınlayan üç kişiden biriydi. Partinin kuruluş sürecinde yer alan ancak Bayındırlık Bakanlığı'ndaki müfettişlik görevi nedeniyle aktif görev üstlenmeyen Timisi, gelişmeleri bir süre dışarıda kalarak izlemiş bu arada kardeşi Hasan Timisi GYK'ya girmişti.

Timisi, üç yıllık bir partinin aradığı türden heyecanlı, genç ve dinamik bir yüzdü. Kimi özellikleriyle dikkat çekiciydi ve bu özellikleri, basının ilgisini üzerine toplayacak denli belirgindi. Timisi iki yönüyle dikkate alınmaya değerdi. Biri söylemi diğeri de kişisel özellikleri... Ulusal gazeteler açısından Timisi'yi diğer liderlerden farklı kılan şey, Genel Başkanın bir gecekonduda oturmasıydı. Ankara'daki Alevilerin, özellikle de Sivas Divriği kökenlilerin yoğunlaştığı bir bölge olan Tuzluçayır'da Timisi, muhtar ağabeyi ile birlikte dört odalı, derme çatma bir gecekonduda yaşıyordu ve "telefonu olmayan tek parlamenter"di. Bir genel başkanın, o dönemlerde yolu, suyu, elektriği bulunmayan, çamur ve tozdan geçilmeyen bir bölgede yaşaması doğal olarak pek de alışılmış bir durum değildi.

Timisi, içinden çıktığı toplumun sosyo-ekonomik özelliklerini taşıyan bir prototip olarak ortaya çıkarken, siyaset dünyasında halk adamı kalıbına rahatlıkla oturtuldu ve "Gecekondudan başkan çıktı" başlıklarının altında, Timisi'nin beyaz badanalı, 4 odalı, gecekondusunun fotoğrafları yer aldı. Haberlerde, köy evi şeklinde dekore edilen gecekondu, ayrıntılı şekilde tasvir edilirken, duvarda Hz. Ali'nin temsili resminin bulunduğu özellikle belirtildi. Timisi de, bu kişisel durumunu gecekondululardan hiç de farklı olmadığını göstermek için ön plana çıkardı ve "Gecekondulu olmak gurur vericidir. Biz köy çocuğuyuz. Çankaya'dan

Kavaklıdere'den gelme genel başkan değiliz"[1] deyip, hem siyasetin elit kesimini yerdi hem de gecekondu halkıyla özdeşlik sağladı.

"Gecekondudan çıkan genel başkanın" partiye dinamizm ve farklı bir söylem kazandıracağı, kongreden hemen sonra yaptığı açıklamayla anlaşıldı. "emperyalizm" sözcüğünü rahatça kullandı; BP'yle ilgili oluşan genel kanaata itiraz etti; daha seçilir seçilmez "Partimizi, mezhepçi bir parti olarak nitelendirmeleri, çok ağırıma gidiyor. BP'ye oy verenler özellikle Alevilerdir. Ama bu onların BP'ye mezhebi yönden akını değildir. Partinin temelinde vatanseverlik, samimi Atatürkçülük ve laiklik anlayışı hakimdir. Onlar inançlarından dolayı yüzyıllardır hor görülmüşlerdir. Arap emperyalizminin altında boğulmuşlardır."[2] diyen Timisi, aydın kadrosu zayıf bir siyasi partinin etkisinin sınırlı kalacağını düşündüğünden ilk çağrısını aydınlara çıkardı. Aydınları, BP'nin mezhepçi bir parti olmadığı konusunda ikna etme çabası içinde olan Timisi, "Aydın grubunun BP'yi mezhepçi değil, Atatürkçü parti olarak görmelerini ve politikaya niyetleri varsa aramıza katılmalarını istiyoruz"[3] diyordu.

CHP ve AP'nin "Birlik Partisi'ni halka yanlış tanıtma çabası" içinde olduğuna vurgu yapan Timisi, farklı bir döneme girildiğinin ipuçlarını da verdi. Timisi'ye göre, artık "kişisel faaliyetler yerine kadro çalışması" yapılacak, o güne kadar yapılamayan "parti politikalarının halka intikali" sağlanacak, "Yüzde yüz halkçılık prensibinden hareketle sömürü ve istismarın karşısında olarak sosyal devlet kavramının gereği olan imkan ve fırsat eşitliği" için mücadele verilecekti. Bazı milletvekilleriyle temasta olduğunu söyleyen Timisi'nin bir başka vaadi daha vardı. O vaat de "Çok yakın bir gelecekte Millet Meclisi'nde grup oluşturmak"tı. [4]

Partinin söylem ve pratiğinde ciddi değişikliklerin olacağını ve Alevilerin dışındaki kesimlere açılacağının ipucunu bu sözleriyle veren Timisi'nin genel başkanlığı, farklı bir dönemin baş-

[1] Cumhuriyet, 26 Kasım 1969
[2] Milliyet, 26 Kasım 1969
[3] a. g. y.
[4] Yeni Gazete, 26 Kasım 1969

langıcına işaretti. Berkman ve Balan dönemi, hem söylem hem de eylem yönünden oldukça tutuk geçmişti. Özellikle Balan zamanında BP, AP'nin kontrol edip yönlendirdiği bir yapıya dönüşmüş, pasif bir politika izlemiş ve sadece Alevilere dönük bir çalışma yürüterek dar bir alana hapsolmuştu.

Timisi, şimdi o dar alandan çıkıp, partiyi sola açmak isteyecek ve yeni açılıma uygun program için de TİP kökenli Orhan Arsal'a görev verecekti.

BP'de Yeni Bir Bölünme

1969 seçimlerinde AP, büyük partilerin işine yarayan D'hont seçim sistemi sayesinde büyük bir zafer kazandı. Oyların yüzde 46'sını alarak 256 sandalye çıkaran AP, meclisteki sandalye sayısı itibariyle yüzde 56'lık bir orana sahipti. AP, zafer kazanmıştı ama partide Bilgiççiler ile Yeminliler grupları arasında derin bir çatışma yaşanıyordu. Sadettin Bilgiç, "AP'nin meclis grubunda güçlü görünmekteydi"

Yeminliler ve Bilgiççiler, önce Meclis Başkanvekilliği seçiminde karşı karşıya geldi. Meclis başkanlığı için Demirel İsmail Hakkı Tekinel'i, Bilgiççiler grubu da Ferruh Bozbeyli'yi aday çıkardı. Meclis başkanlığı seçimlerinde başarılı olamayan Demirel, meclis grup organlarının seçiminde güç elde etme çabası içine girdi ve Milli Eğitim eski Bakanı Orhan Dengiz ile Ali Naili Erdem'i grup başkanvekilliklerine seçtirmeyi başardı.

AP içindeki Demirel-Bilgiç grubunun çatışması, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan hükümet kurma görevini alan Süleyman Demirel'in hükümet programını Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosu'na getirmesinden sonra derinleşti. 1969 yılının bitimine yakın günlerde, AP'deki çatlak giderek açıldı ve parti içindeki gücünü kanıtlamak isteyen Bilgiç grubu, bir öğrencinin öldürülmesinden sonra hükümet aleyhine gensoru verdi.

Önergenin görüşülmesi sırasında Bilgiççilerden 34 milletvekili dışarı çıkarak oy kullanmadı. Bilgiççilere gözdağı vermek isteyen Demirel ise muhalifleri tasfiye etmek üzere adım attı ve ihraçlara başladı. Disiplin cezalarını ve ihraç kararlarını protesto

eden Bilgiççiler'in 6 üyesi Sadettin Bilgiç, Mehmet Turgut, Faruk Sükan, Cihat Bilgehan, Talat Asal ve Yüksel Menderes AP'den istifa etti.

Seçimlerde Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Necmettin Erbakan'ın "Allahüekber" nidalarıyla Milli Nizam Partisi'ni kurduğu günün ertesinde AP'li 41 milletvekili Demirel'in bütçesine kırmızı oy verdi ve böylece hükümet düştü; 41'ler daha sonra Demokratik Parti'yi kurdu.

Siyasette ilk ağır yenilgisini alan Demirel, istifa etti. O günkü meclis aritmetiği AP'nin dışındaki partilerin koalisyonuna olanak tanımıyordu. Bunun nedeni de AP'nin senatoda salt çoğunluğu elinde tutmasıydı. Millet Meclisinden gelen yasa tasarılarının AP'nin salt çoğunluğa sahip olduğu senatodan geçmesi zor olduğundan AP dışındaki bir partinin hükümeti kurması halinde millet meclisi ile senato arasındaki uyum bozulacaktı. Bunun için Cumhurbaşkanı, olası bir krize meydan vermemek üzere hükümet kurma görevini yine Demirel'e verdi. "Kendi siyasal hayatı için savaşa" girişen Demirel'in, ayaklarının altından kayıp giden iktidarı yeniden elde edebilmesi için artık ya milletvekili transfer etmesi ya da hükümete dışardan destek verecek milletvekillerini bulması gerekiyordu.

Güvenoyu için gerekli olan 226 sayısının elde edilebilmesi amacıyla diğer partilere çengel atıldı. MP, GP, hatta CHP'den bile transfer bekleniyor ve "Çoğunluğun sağlanması için bakanlık vaad ediliyor"du.[1]

AP'nin, BP'nin desteğine de ihtiyacı vardı. Balan'ın dediği gibi AP, BP'nin kucağına düşmüş, atın dizginleri şimdi BP'nin eline geçmişti. Meclis kulislerinde, otellerde gerçekleştirilen kimi görüşmelerde AP-BP koalisyonunun olabilirliliği tartışılıyordu. İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir'in meclis kulisinde AP'lilere aktardığı görüşü şuydu: "Bize gelmek isteyen üç AP milletvekiline müsaade edeceksiniz. Siyasi Partiler Kanunu değişikliğini üç buçuk dakikada çıkardınız, bizi hazine yardımından haksızca mahrum ettiniz, kanunu yeniden düzenleyip bütün siyasi partilere aldıkları oy oranında yardım sağlayacaksınız ve

[1] Cumhuriyet, 15 Şubat 1970

iki bakanlık vereceksiniz. Bunun dışında herhangi bir teklifinizi kabul etmeyeceğiz ve Genel Yönetim Kurulu'na götürmeyeceğiz"[1]

Haydar Özdemir'in gayri resmi teklifi aracılar tarafından Devlet Bakanı Refet Sezgin'e iletildi. AP'den gelen cevabı, partinin yetkili organlarına Kazım ve Yusuf Ulusoy, aktardı:

"Koalisyon teklifini kabul etmiyorlar. Temsilciler Meclisinin kararma aykırıdır diyorlar ama transfer yoluyla bizden üç kişi alıp bunlardan birini Bakan yapacaklar."

Ulusoy'lar AP'ye transfer için BP'den izin istiyorlardı. "Müsaade ederseniz biz AP'ye geçelim. Kazım Ulusoy'a Köy İşleri Bakanlığı'nı alabiliriz" diyorlardı. Ulusoy'lar teklifin onaylanmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle şu cümleyi de ekliyorlardı: "Bizim kalbimiz tabii yine Birlik Partili olacak." Demirel, siyasi geleceğini kurtarmak için her yolu deniyordu ve BP'liler üzerinde bir yanılsama yaratmayı başarmıştı. Partiye resmi bir teklifte bulunmaktan kaçınılıyor ancak beyaz oy karşılığında bakanlık verileceği imajı yaratılmaya çalışılıyordu ki, BP'li 5 milletvekili buna ikna olmuştu.[2]

"Muvazaa yoluyla yapılacak bu tasarrufun" partiyi yok edeceği düşüncesinden hareket eden BP, bakanlık, transfer ve partiye yardım karşılığında beyaz oy verilmesi tekliflerine kapıyı kapattı. AP'nin, Ulusoylar ve Balan'la geliştirdiği temasları sürerken, Genel Yönetim Kurulu, 7-8 Mart 1970'de toplandı. AP'den gelen teklifler tartışmaya açıldı, beyaz oyun partiye ne getirip ne götüreceği hesaplandı. Yusuf- Kazım ve Ali Naki Ulusoy ile Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar'ın başını çektiği grup, Demirel'in desteklenmesi durumunda Alevi köylerine daha fazla hizmet verilebileceğini savunmaya devam ettiler. Ulusoylar, aslında 10 Şubat 1970'de yapılan MYK toplantısında da benzer düşünceleri savunmuşlardı. Yusuf Ulusoy bu toplantıda, "AP yıkılırsa Türkiye için tehlikeli olur", Ali Naki Ulusoy,

---

[1] Cumhuriyet, 19 Mart 1970
AP'den üç milletvekilinin transferine izin isteği, BP'nin Millet Meclisi'nde grup kurmasıyla ilgiliydi. O tarihte Malatya Milletvekili Sami İlhan geçirdiği trafik kazasında vefat ettiğinden, grup için üç milletvekiline ihtiyaç vardı.

[2] Kaynak kişi Hasan Doğan 2005

"Demirel'e cephe alanlar zihniyetleri itibariyle daha kötüdür. (...) Bu durumdan istifade etmek gerekir. BP para için kıvranmaktadır. Grubu yoktur. Para alabiliriz. Onlarla mutabakata varıp mecliste konuşma imkanı bulabiliriz. Onlara iki şart sürebiliriz: Para yardımı yaparlarsa ve konuşma imkanı verirlerse beyaz oy, aksi halde kırmızı oy verelim"[1] demiş, Kazım Ulusoy da bu fikre katıldığını söylemişti. Ali Naki Ulusoy, verilecek oy konusunda karar alınması gerektiğini söyleyen Timisi'ye de itiraz etmiş ve alınacak kararın milletvekillerini bağlamayacağını ve tüzüğe aykırı bir durum ortaya çıkacağını söylemişti. MYK'nın diğer üyeleri ise "Bütçeden Alevi yörelerine daha fazla kaynak aktarılması", mecliste konuşma hakkı elde edilmesi ve partiye para aktarılması karşılığında beyaz oy verilmesini, "parti çizgisine aykırı ve Alevilere ihanet"[2] görüyordu.

Şimdi yapılan GYK toplantısının amacı, Ulusoylar'ın beyaz oy vermesine set çekmekti ki, nitekim GYK'dan bu yönde karar çıktı. Karar şöyleydi:

"Bugüne kadar takip edilen gerçekçi ve devrimci politikanın bir devamı olması lazım geldiği, bu cümleden olarak yeni kurulan hükemete BP milletvekillerinin kırmızı oy vermelerine, keyfiyetin kendilerine tebliğine ve bu tebliğin aksine oy kullandıkları takdirde kesin ihraç talebiyle haysiyet divanına sevkine, mecliste hazır bulunmadıkları veya çekimser kaldıkları takdirde dahi haklarında aynı muamelenin yapılacağının yazılmasına oy birliği ile karar verildi"[3]

Genel Yönetim Kurulu'nun çoğunlukla aldığı karar, mektupla milletvekillerine bildirildi. Ali Naki ve Kazım Ulusoy, mektupları zimmetle alırken, tebliğ diğer milletvekillerine iadeli taahhütlü gönderildi. Böylece, Demirel'in bütçesine beyaz oy vermeyi düşünen milletvekillerinin, "tebligatı almadım" gerekçesinin arkasına sığınmalarının önü kesilmiş oldu.

BP, GYK kararıyla, AP hükümetine beyaz oy vermeyi düşünen milletvekillerini parti disiplinine uygun hareket etmeye

[1] Cumhuriyet, 18 Mart 1970
[2] Cumhuriyet, 18 Mart 1970, ayrıca kaynak kişi Hasan Doğan, 2005
[3] Cumhuriyet, 19 Mart 1970

zorluyordu ama kulisler bu disiplini delecek kadar yoğundu. AP'liler BP'li milletvekillerini adeta ablukaya almışlardı. Balan, Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu ile kahve içip "yarenlik ederken" Yusuf Ulusoy da Anadolu Kulüp'te sık sık biraraya geliyordu. Ayrıca Dışkapı'daki Uzun Otel'de "Bazı BP'li milletvekilleri bazı meçhul kimselerle odalara kapanıyordu"[1] Yusuf Ulusoy ise seçim bölgesine 500 bin liralık zirai kredi çıkarmak için sık sık Ziraat Bankası'na gidiyor ve "seçmenlerinin zirai kredi isteklerini müdüre" duyuruyordu.

Timisi, GYK'nın aldığı kararın AP'lilerle temasta olan milletvekilleri için caydırıcı olacağını ve milletvekillerinin beyaz oy verme cesaretini gösteremeyeceklerini sanıyordu. Bu rahatlıkla 15 Mart'ta yapılacak oylama için parlamentoya gitti. Günlerden pazar günüydü. "AP'de genel olarak bir rahatlama vardı. AP, isyancıların meclise gelmesini de sağlamıştı. Türlü çeşitli söylenti, Meclisin havasını bihoş ediyordu"[2]

15 Mart bütün partiler için tarihi bir gündü. AP iktidarının geleceği tayin edilecek, Türk siyaseti kendine yeni bir yön verecekti. Üstelik onca çirkin dedikodunun dolaştığı bir ortamda, pazarlıkların ve kulis oyunlarının tutup tutmadığı görüleceği için oylama Meclisin itibarı açısından sınav niteliğindeydi. Oylama o kadar önemliydi ki, CHP hastanede yatan Urfa milletvekili Necati Aksoy'u sedye ile salona getirmişti.

404 milletvekilinin bulunduğu salonda, Timisi, yüreği ağzında milletvekillerinin ne oy vereceğini bekliyordu. Acaba Ulusoy'lar ne yapacaktı?

İsimler tek tek okunmaya başlandı. Ali Naki Ulusoy, Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar, AP'lilerin çılgınca alkışları arasında "kabul" diye bağırdı. Demirel kendini kurtarırken, Timisi renkten renge girdi. CHP'liler, özellikle de CHP içindeki Alevi milletvekilleri ise öfkeliydi. CHP Elazığ Milletvekili Mehmet Altuğ oylama bittiğinde kulise daldı. "Makas değmemiş uzun bıyıklarıyla ilk bakışta göze çarpan Altuğ, bir an durdu ve 4-5 kişilik bir topluluğa yöneldi. Top-

[1] Cumhuriyet, 19 Mart 1970
[2] a. g. y.

luluktaki milletvekillerinden birinin tam karşısında "vaziyet aldı" ve kendisinin ağzından şu sözler döküldü: "Sen irticayı körükleyen bir adamla nasıl işbirliği yaparsın? Senin lideri bulunduğun bir topluluktan olmaktan dolayı senden utanıyorum. Hacı Bektaş bunu duysaydı, bir defa değil bin defa ölürdü."[1] CHP'li Altuğ'un bu sözleri söylediği kişi, Yusuf Ulusoy'du.[2] Bütçesi 172 kırmızı oya karşılık 232 oyla kabul edilen Demirel, kazandığı zaferle nefes alıp, siyasi yaşamının en önemli badirelerinden birini atlatıp bir yandan hükümetini kurtarıp diğer yandan parti içindeki gücünü muhafaza ederken, oylamanın ertesi günü yayımlanan gazetelerin haber ve yorumlarında, Demirel'in başarısı ve BP'li 5 milletvekilinin beyaz oyu vardı. Gazeteler, olayı, Aleviliğin literatüründen seçtikleri sözcüklerle değerlendirme yoluna giderken, İlhan Selçuk Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde yazısına "Hz. Ali'yi de sattılar" başlığını koyarken, aynı gazetenin diğer yazarı Fikret Otyam, "Demirel'in rengi iki gündür neden yerinde diye merak edip duruyordum. Meğer bazı dedeler, okuyup üflemişler, sanırım o da onları okuyup üfledi, onun için kürsüden kükredi sonunda."[3] diye yazıyordu. Yeni Gazete'de 5 milletvekilinin "Hidayete" erdiği yazılırken, Ant Dergisi'nde "Fiyatlarını Bulanlar" başlığı vardı. Alevi kamuoyunun, 5 milletvekili hakkında "en ağır mahkumiyeti" verdiği ifade edilen dergide, TİP'li halk ozanı Nesimi Çimen'in şu dizeleri göze çarpıyordu:

Ali evladıyım der süslenip gezer
Dalmış nefsin peşine gaflette yüzer
Dünyaya meyledip yolundan azar
Bu hangi ehlibeyt hangi evlattır

Hünkar mazlumlara eyledi hürmet
Bir düşün elini vicdanına at
Arslanı yememişti asla bir at
Bu hangi ehli beyt hangi evlattır[4]

---

[1] Cumhuriyet, 16 Mart 1970
[2] Bazı gazetelerde Altuğ'un tepki gösterdiği kişi, Ali Naki Ulusoy olarak geçiyor.
[3] Cumhuriyet, 16 Mart 1970
[4] Ant dergisinden alıntı, Abidin Özgünay ve diğerleri, Beş Yol Düşkünü, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi, s.41

Bu sırada, gazetelere de "Ezilen Halkım" başlıklı bildiri dağıtılmıştı. Sosyalist gençlerce kaleme alındığı anlaşılan bildiride, "Geri bıraktırılmış ülkelerde çökmekte olan düzeni ayakta tutmak için gerici güçler sıkıştıklarında, halkımızın devrimci birikimini bölmek ve boğmak için işte böylesine birbirinin imdadına koşmaktadırlar. Demokrasi, vatan, millet, din, mezhep nutukları arasında aslında kendi sınıfsal çıkarlarını sürdürmek istemektedirler. Devrimci geleneğe sahip olan Alevi kitlesi! Ağa komprador kapitalizmi ve Amerika emparyazminin senin üzerinde oynadığı bu çirkin oyuna dur demek zamanı çoktan geçmiştir. Kahrolsun mebus pazarında satılanlar."[1] deniliyordu.

Ulusoy'lar, Demirel iktidarına neden oy verdi? Kritik bir dönemeçte takındıkları siyasal tutum, kişisel çıkarların mı ürünüydü yoksa çok daha uzun bir geçmişe giden bir geleneğin izleri 1970 Türkiye'sinde kendisini belli etmişti? Bu ayrılık partide ideolojik bir çatışmanın varlığına mı işaretti?

Bu sorular, o dönemde Ulusoy'lar ile Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar'ın kişisel çıkarlar elde ettikleri iddialarıyla cevaplandı. Bütün gazete ve dergilerdeki yorumlarda, AP'ye sunulan desteğin perde arkasında kişisel çıkar ilişkileri arandı. Otel odalarında AP'li milletvekilleriyle yapılan görüşmeler, bürokratlarla kurulan temaslar, kuşkuları besledi.

Ancak, Ulusoylar'ın beyaz oyunu, bakanlık vaatlerine aldanışın ürünü saymak ya da kişisel çıkar ilişkilerine bağlamak öyle sanıyoruz ki, olayı basitleştirmek olduğu kadar saptırmaktı. Aslında AP hükümetine sunulan desteğin arkasında iki neden vardı. Biri tarihsel olarak Bektaşi dergahının, (1826'daki Yeniçeri Ocağının kapatılmasından sonraki gelişmeler hariç) iktidarlara karşı takındığı geleneksel tutumdu. İkincisi de söz konusu 5 milletvekilinin BP'ye verilmek istenen yeni ideolojik rotayı benimsememeleriydi.

Hacıbektaş dergahı Osmanlı'yla, sarayla ilişkiliydi ve "Bektaşilik zaman zaman Osmanlı yönetimiyle sorunlar yaşamışsa da toplu katliamlarla karşı karşıya gelmemiş, ayaklanmalara da me-

[1] Cumhuriyet, 19 Mart 1970

safeli kalmış"[1] ve Osmanlı'nın "himayesini" görmüştü. Oysa Alevi topluluklar, Anadolu'da sık sık başkaldırmış ve bu durum bir ayaklanma geleneği oluşturmuştu. Özellikle Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasındaki sert iktidar mücadelesiyle birlikte Aleviler, ulaşılması güç dağ başlarında yaşamak zorunda kalmışlardı. Alevilikte devletle uzlaşmamak, Bektaşilikte ise iktidarla uyumlu olmak gibi bir tavır baskın özellikti. Ulusoy'ların 1970'lerin Türkiye'sinde takındıkları siyasal tutum bu geleneğin devamıydı. Bu kanaati Abidin Özgünay da paylaşmakta ve beyaz oyun perde arkasında bu geleneğin izini bulmaktadır. Özgünay şöyle diyor:

"Doğu'daki Kızılbaş taifesi, Osmanlının daima mücadele ettiği, öldürdüğü, asimile etmek için çareler aradığı kesimdi. Oysa Osmanlı, Bektaşiliğin Babagan ve Çelebi koluna karşı daha himayekardı. Çelebilerde devletle arayı açmayan bir hayat tarzı egemen olduğu için Yeniçeri ocağının kapatılmasına kadar Bektaşilik hep himaye görmüştü. Çorum, Tokat ve Amasya milletvekillerimiz de Hacıbektaş dergahına sahipti. Onların anlayışında devletle ters düşmek yoktu. İktidarlarla birlikte olmanın kendilerine yarar getireceğine inanıyorlardı. Kendilerinde böyle bir mantık vardı. Yarar derken bunu çıkar anlamında kullanmıyorum. Demirel hükümetine yandaş olmalarındaki neden bir menfaat meselesinden ziyade devlet çarkıyla ters düşmemekti. Oylamadan sonra Ulusoy'ların para aldığına dair dedikodular çıkmıştı ama sonradan anladım ki, bunlar doğru değerlendirmeler değildi."[2]

Özgünay'ın değerlendirmelerini doğrulayacak görüşleri bizzat Ulusoy'lar da dile getirmektedir. Ali Naki Ulusoy, "Memleketimizi ve demokratik rejimimizi buhranlardan kurtarmak maksadiyle kabul oyu kullanmış bulunuyoruz. Aynı durumla CHP karşılaşsaydı ona da kabul oyu kullanırdık"[3] derken, Yusuf Ulusoy, vicdanına göre oy kullandığını, Genel Merkez'dekilerle

[1] Ayhan Yalçınkaya, Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996, s. 150
[2] Kaynak kişi Abidin Özgünay, 2002
[3] Cumhuriyet, 17 Mart 1970

asla anlaşamayacaklarını, "Yeni BP" adıyla parti kurup mücadeleye devam edeceklerini[1] söylüyordu.

Ulusoy'ların "demokrasiyi kurtarmak" şeklinde ulvileştirdikleri eylemlerinin altında BP'de gerçekleştirilmek istenen yeni açılım da etkili oldu. Mustafa Timisi, genel başkan seçildikten sonra, iç çalkantılar içerisinde boğulan ve dışa dönük mücadelesi sekteye uğrayan TİP'in siyasi yelpazedeki yerine aday oldu ve bu amaçla parti programını yenilemek üzere harekete geçti. Partinin "Genel Politika Esasları"nı hazırlayacak kişi Orhan Arsal'dı. Arsal'ın hazırladığı taslakta partinin sola daha fazla açılmasına olanak tanıyan önemli değişiklikler yer alıyordu. Taslak, 7-8-9 Mart'ta hükümete güven oyu verilip verilmemesine ilişkin konunun da ele alındığı GYK toplantısında görüşüldü. Ulusoy'lar, yeni çizgiye itiraz edince değişiklikler yapıldı ama taslağa son şekli verilmedi.[2]

Ulusoy'ların "beyaz oylarına"gerekçe oluşturdukları taslak, Orhan Arsal'ın hazırladığı taslak metindi. Çalışma parti içinde ideolojik bir tartışma yarattı ve 5 milletvekilinin AP hükümetine sunduğu destekle iyice açığa çıktı. Nitekim, Ulusoy'lar beyaz oyu izah ederken, partinin farklı bir siyasi çizgiye çekilmesini savunma gerekçesi yaptılar. Örneğin vicdanen müsterih olduğunu söyleyen Kazım Ulusoy, BP'nin TİP benzeri bir parti haline getirilmek istenmesine tepki olarak AP bütçesine kabul oyu verdiğini belirtti, Balan ise "partiyi bilimsel sosyalizme bağlamak isteyenlerin hazırlık"[3] içinde olduğuna vurgu yaptı.

5 milletvekili AP çizgisinin çok uzağında değildi. Aleviler'in TİP'e meyletmesini doğru bulmayan Ulusoylar, bu partinin yerelde dedelerin tahtını sarstığını görüyor, dedelerle TİP'li gençlerin özellikle kırsal kesimde yoğunlaşan hesaplaşmasına bizzat tanık oluyorlardı. Postlar kayıyordu ve kayan posta sahip çıkmak gerekiyordu. Partideki çatışma bir anlamda devrimci gençler ve dedeler arasındaki iktidar kavgasının BP üst yönetimindeki yansımasıydı. Çünkü Ulusoylar'ın karşısında genç bir

[1] Cumhuriyet, 19 Mart 1970
[2] Yeni Gazete'den alıntı, Abidin Özgünay ve diğerleri, Beş Yol Düşkünü, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi, s.33
[3] Cumhuriyet, 17 Mart 1970

kuşak vardı ve bu gençler, dönemin sosyalist fikirlerinden etkilenmişlerdi.

Yerel düzeyde dedelerle- devrimci gençler arasında yaşanan çatışma, partide de dedelerle- sol eğilimli GYK üyeleri arasında görüldü. Oylamadan hemen sonra "Mebus pazarında fiyatlarını bulmuş olmalılar" diyerek Ulusoy'ları itham eden Timisi, parti kararına uymayan 5 milletvekilinin kesin ihraç talebiyle Haysiyet Divanı'na sevk edileceğini açıkladı. Açıklamanın hemen ardından MYK toplandı ve Ali Naki Ulusoy, Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar'ı Haysiyet Divanı'na sevk edip şu açıklamayı kamuoyuna duyurdu:

"1- Temel felsefesiyle hiçbir suretle bağdaşmadığımız Adalet Partisi hükümetine, sırf Birlik Partisi listesinde bulunmaları nedeniyle parlamentoya girmiş bulunan bu milletvekillerimizin kabul oyu kullanmaları, gerek bizleri gerekse Birlik Partili seçmenleri büyük ölçüde hüsrana uğratmıştır..

2- Nitekim bütçe oylaması sırasında çeşitli gazetelerde çıkan mebus transferi yolundaki yorumlara karşı "Böyle bir şeyi düşünmeyi bile, kendi kendilerine hakaret saydıklarını ve kendilerinin şerefli insanlar olduklarım' beyan edenlerin çok kısa bir zaman sonra 15 Mart 1970 günü yapılan hükümet oylamasındaki durumları bu beyanları ile ne dereceye kadar bağdaşıp bağdaşmayacağı hususunu kamu oyunun takdirlerine terk ediyoruz.

3- Partimizin tesadüfen yıllarca Genel Başkanlığını yapmış ve bu sıfatının yardımı ile Parlamentoya girmiş bulunan Hüseyin Balan'ın hükümete bir kere daha beyaz oy kullanmış bulunması, kendisinin mensubu olduğu partinin ana temel görüşüne ters düştüğünün ve mesleği yönünden bazı hesaplar içerisinde bulunduğunun bir ifadesidir.

4- Esasen 7 Mart 1970 tarihli toplantısında Genel Yönetim Kurulumuz, üçüncü Demirel hükümetine kırmızı oy verilmesini, aksine hareket eden milletvekillerini kesin ihraç talebi ile Yüksek Haysiyet Divanına sevk edilmesi hususunu karara bağlamış olduğundan, bu karar gereğince Yüksek Haysiyet Divanı göreve çağrılmıştır.

5- Bu vesile ile Türk kamuoyuna bir kere daha duyururuz ki: Türkiye'mizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal gerçeklerine taban tabana zıt bulunan, aşırı sağa (irtica ve yobazlığa) taviz veren, Atatürk devrimlerini temelinden zedeleyen Adalet Partisi iktidarlarını (...) milletvekili transferlerinden meydana getirilen gruplar dahi ayakta tutamayacaktır. Birlik Partisi Türk siyasi hayatında yoksul Anadolu halkının ümit kaynağı olmakta gerçek Atatürkçülerin toplandığı, toplumcu bir parti olmak yolunda büyük bir süratle inkişaf edecektir."[1]

MYK bu açıklamayı yaparken, tabandan gelen kimi tepkiler, genel merkezin tavrını destekleyici yöndeydi. Genel merkeze öfke dolu telefon, mektup ve telgraflar yağıyordu. Bu tepkilerde, 5 milletvekilinin Alevi inancının içinden özenle seçilmiş sözcüklerle itham edildiği hemen fark ediliyordu.

Yezit'e karşı önce İmam Hüseyin'i destekleyen sonra da Kerbela'da yalnız bırakan Kufeliler'e benzetilen 5 milletvekili "Politika bezirganı", "ciğere sokulan hançer", "içimizdeki kurt", "kıratın etrafındaki sinekler", "beşi bir yerde" gibi sözcüklerle itham edildi, "Fakir fukarayı soyan, gericiliğe prim veren, imam hatip okulları ile dinciliği körükleyen, kardeşlerine maddi çıkar sağlayan Demirel'in payandası" olmak, "irtica ile elele vermek"le suçlandı. Bir partili, "Sayın Çınar ve muhterem Ulusoylar, (...) tekkeciliği, türbeciliği, seyitliği ve dedeliği alet ederek karşımıza çıkmayın. Biz bu müesseselerin acı hatıralarını bir daha tatmak istemiyoruz" diye yazarken, Amasya'daki parti yöneticisinin mektubunda "Kendileri ile tavşanın ayağı kaç diye alay edilen beşler, AP'sine güvenoyu vererek alay konusu oldular" cümlesi yazılıydı. Sivas Şarkışla'dan yazan bir başka partili ise şu soruyu soruyordu:

"AP, irticayı hortlattığı için mi,

AP Ortaca ve benzeri olaylara seyirci kaldığı için mi,

AP sömürü düzenini koruduğu için mi,

Milli servetlerimizi yabancılarla bölüşen, bir avuç çıkarcının örgütü olduğu için mi, milletvekillerimiz oy verdiler" Çorum'dan yazan seçmenin çağrısı ise Ali Naki Ulusoy'a idi: "Ali

[1] Cumhuriyet, 17 Mart 1970

Naki Ulusoy'un Türk demokrasisini kurtarmak için rey kullandığını radyodan duydum. Gelsin yolsuz olan bizleri, hastanesiz, köprüsüz, ışıksız olan bizleri kurtarsın" [1]

Ulusoy'ların en ağır sözlerle eleştirildiği mektup ve telgraflarda ortak olan bir tek istek vardı: O da 5 milletvekilinin derhal partiden ihraç edilmesi... Genel merkeze kimi "el içine çıkamaz olduk" derken, kimi "bu kara lekeyi alnımızdan silin" diye çağrıda bulunuyordu. İşi tehdide vardıranlar da yok değildi. Örneğin, Kocaeli İl Başkanı "5 milletvekili partiden çıkarılmadığı takdirde parti teşkilatının feshedileceğini bildiririm" diyordu. Çünkü, Kocaeli il başkanı Ulusoy'ların davranışını "Bindörtyüz seneden bu yana (...) ikinci ihanet" sayıyordu.

Ya İnanç ya Siyaset; ya Halk ya Soy

BP, şimdi yol ayrımındaydı. Haysiyet Divanı, ya "Beşleri kovarak alnımızdaki lekeyi siliniz" çağrılarına kulak verecek ya da partinin prensip kararına aykırı davranışı, Ulusoy'ların manevi gölgesini kaybetmemek uğruna sineye çekecekti. Tercih edilecek her iki yolun da büyük riskleri vardı.

İhraç, her şeyden önce sayısal kayıptı. Meclis'teki milletvekili sayısı 7'den 2'ye düşecekti ki, grup için gerekli olan 10'a ulaşılması olanaksızlık derecesinde zorlaşıyordu. İkincisi Ulusoy'ları tasfiye etmenin hesabının nasıl verileceği idi. Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar'ın ihracı tabanda elbette ki bir tartışma yaratırdı ama iş Ulusoylar olunca sorun daha bir çetrefilleşiyordu. Kabul edilen inanışa göre Ulusoy'lar Hacı Bektaşi Veli'nin "bel evladı" idi. Hacı Bektaş soyundan geldiklerine inanıldığından ihraç, doğrudan doğruya Hacı Bektaşı Veli'nin soyundan gelenlere saygısızlık şeklinde algılanabilir, ailenin nüfuzunun olduğu illerde parti teşkilatlarında çözülmeler, istifalar olabilirdi. Çünkü, Ulusoylar, seçim bölgelerinde partiye oy akıtmışlardı; oylar BP'nin değil Ulusoy'larındı. Bu da doğal olarak Ulusoy'ların partideki gücünü artırmış ve kendilerinde "Biz ol-

[1] Abidin Özgünay, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal, Necdet Yüceer, Beş Yol Düşkünü, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi, s. 59

mazsak parti de olmaz" düşüncesini güçlendirmişti; BP "kendi tabirleriyle mülkleri idi". Yusuf Ulusoy'un "Şu bir vakıadır ki, genel merkezdeki arkadaşlarla asla bağdaşamayacağız. Bu sebeple biz de yeni bir BP kurup mücadelemize, vazifemize devam edeceğiz" ifadesi, bu özgüvenin itirafıydı.

Gerçekten de BP, Timisi ve arkadaşlarının nitelemelerine göre "soyları ve mazileri belli" bir sülalenin "mülkü" müydü, yoksa "ulu olan", bir partilinin dediği gibi halk mıydı?

Siyasetle inanç karşı karşıyaydı; ya halkın ya da soyun gücüne sığınılacaktı. Eğer halk tercih edilirse, "ulu soyun" asırlar öncesinden günümüze gelen gücüne meydan okunacak, "kutsal" makamlara oturtulan "Efendiler"in otoritesi paramparça edilecekti. Soyun ululuğu kabul edilirse de partinin siyaseti tartışılır hale gelecekti.

Örgüt ve seçmen 'güç halkta' diyordu. Örneğin Yusuf Ulusoy'un seçim bölgesinden gelen bir mektupta şu satırlar yazılıydı: "Pan arabizmin softaları ile sömürü düzenini devam ettirmek isteyen zihniyetle birleşenleri aranızdan ve aramızdan çıkarın. Bir daha da şöyle prensipleri aklınızdan çıkarmayın. Şeyhler, ağalar ve çıkarcılar bu davanın adamı olamazlar ve daima sizleri yarı yolda bırakırlar. Bu kişileri nüfuzlu sanmayın. Eski çamlar çoktan bardak oldu. O devirler çok gerilerde kaldı. Size güç katan güçler onların gücü değil, partimizin adına bel bağlamış çilekeş Türk halkının, eli nasırlı insanların gücüdür"[1]

CHP de, 5 milletvekilinin AP bütçesine beyaz oy vermesini, BP tabanını kışkırtma fırsatı olarak değerlendirdi. Taki Davutoğlu, Tokat'a gittiğinde Ulusoylar'ın ihraç edilmesinin istendiği dilekçelerin bir kısmının CHP'nin il ve ilçe yöneticileri tarafından kaleme alındığını bizzat görmüştü.[2]

Merkez Yürütme Kurulu, 15 Mart'ta toplandı ve ihraç konusunu müzakere etti. Heyet, Ulusoylar'ın ihracının "Hacı Bektaşi Veli'nin efradının" ihracı şeklinde yorumlanabileceği konusunda hemfikirdi, ama bu yorumun partiye vereceği zararı "gö-

[1] Abidin Özgünay ve diğerleri, Beş Yol Düşkünü, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi, s. 57

[2] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004

güsleme" konusunda da kararlıydı. "İhraca karşı çıkanlar olacaktı, tabanda parçalanma ortaya çıkabilecekti ama her zorluğa katlanılacaktı"[1]. Bu bir anlamda "Batıda kiliseye karşı yapılmış bir reform gibi" görülüyordu.

MYK, oylamadan önce GYK tarafından alınan ve AP hükümetine kırmızı oy verilmesini öngören karara atıfta bulunarak 5 milletvekilini oylamadan hemen sonra 15 Mart 1970'de disipline sevk etti. Genel Başkanlık makamı bu sevki, 19 Mart 1970 tarih 970/1072 sayılı iddianameyle Haysiyet Divanı'na gönderdi. Divan, dosyayı aynı gün gündemine aldı. Yalnız dosya divana ulaşıncaya kadar geçen 4 günlük sürede Haysiyet Divanı'nda bir operasyon gerçekleştirildi. Haysiyet Divanı Başkanı Feyzullah Ulusoy, ihraçlara karşı çıktığından olsa gerek ya istifa ettiği ya da istifaya zorlandığından dolayı Divan Başkanlığı'na Kasım Bayar getirildi. Yine kongre tarafından seçilen Muzaffer Emiroğlu, Nihat Berikol, Ali Ünal ve Mustafa Kemal Boğa devre dışı bırakılarak Haysiyet Divanı toplantısına Ali Karaoğlan, Hüseyin Bal, Mustafa Öneş ve Musa Doğan çağrıldı.

Haysiyet Divanı'nın savunma istediği milletvekillerinden Kazım- Yusuf ve Ali Naki Ulusoy ile Hüseyin Çınar, 17 Mart 1970 tarihini taşıyan 6 sayfalık ortak savunma yazısı gönderdi. Hüseyin Balan ise ikinci olağan kongreden sonra genel başkanlık seçiminin iptal edilmesi talebiyle 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde dava açtığı için savunma yapmadı; hatta bu davayı gerekçe göstererek ihtiyati tedbir kararı aldı.

4 milletvekili, savunmalarında Merkez Yönetim Kurulu'nun tasarrufunun parti tüzüğüne aykırı olduğunu ileri sürdü, oylamadan önce toplanan GYK'nın aldığı kararın sadece temenniyi içerdiğini, beyaz oy verilmesi halinde milletvekillerinin ihraç edileceğine dair ibareye yer verilmediğini, milletvekillerinin özgür iradelerine ipotek konulamayacağını, üstelik hükümet programı okunmadan "hayır" kararının alınmasının doğru olmadığını belirtti. Disipline sevk için GYK'dan yeni bir karar çıkartılması gerektiğini, mevcut işlemin hukuka aykırılıklar taşıdığını

[1] Kaynak kişi Hasan Doğan, 2005

ifade eden 4 milletvekili, Haysiyet Divanı'mn asil ve yedek üyelerinin isimlerinin kendilerine bildirilmesini istediler.

Divan, "kendilerinin Yüksek Divanının asil ve yedek üyelerini bilmeleri icap ettiği gibi bir hafta zaman zarfında parti Genel Merkez kayıtlarından veya İçişleri Bakanlığı'ndaki kayıtlardan kimler olduğunu kolaylıkla tespit edebilecekleri bir husus olduğu aşikardır" diyerek, Divan'daki isimleri bildirmeye yanaşmadı. Haysiyet Divanı, 4 milletvekilinin savunmalarını haklı bulmadı ve şu karşı argümanları geliştirdi.

"- Tüzüğün 35. maddesi Genel Yönetim Kurulu kararlarını yerine getirmekle parti Merkez Yönetim Kurulu görevlendirilmiştir. Bu nedenle MYK'nın 15. 3.1970 tarihli oturumundaki Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk kararı sadece önceden verilen Genel Yönetim Kurulu kararının infazına mütedair olup, savunmada iddia olunduğu gibi yeni bir sevk mahiyetinde değildir.

- (...) Karar defterlerinin incelenmesinde 7 Mart'ta yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında üçüncü Demirel hükümetine kırmızı oy verilmesine ilişkin karar alınmıştır. Aynı toplantıda, hükümete kırmızı oy vermeyen milletvekillerinin kesin ihraç talebi ile Yüksek Haysiyet Divam'na sevki de kararlaştırılmıştı. (...) Genel Yönetim Kurulu kararının açıklığı ve emrediciliği karşısında, karar hilafına davranıştan sonra, önceki kararın tekrarından ibaret yeni bir kararın alınması gerektiği yolundaki savunma, her türlü hukuk ve mantık desteğinden yoksundur.

- Yine kararın kendilerine tebliğinde aksine oy kullanıldığı takdirde kesin ihraç talebiyle Yüksek Haysiyet Divam'na sevk olunacakları yazılmamış bulunması usul hatası sayılmaz. (...) Karara aykırı davranışın disiplini ihlal olacağı bilinen bir keyfiyettir. Zira cezası açıklanmayan fiilin işlenmesi suçluluğu ortadan kaldırmaz.

- (...) Bir siyasi partiye kayıtlı milletvekili o parti tüzük, program ve politikasına aykırı davranışı Anayasaca himaye edilmemiş, parti disiplin organlarınca cezalandırılacağı siyasi partiler yasasmca emrolunmuştur. Gerek siyasi partiler kanunu, gerekse tüzüğün amir hükümlerine göre Meclislerde grubu bulunmayan siyasi partilerin yetkili organlarınca alman kararlar

grup kararları mahiyetinde olup milletvekillerini de bağlayıcıdır. Grubu olmayan partilerin mevcut milletvekillerinin ekseriyetle alacakları kararın muteber olacağı yolundaki savunma, yasalara uymamaktır.

- 7.3 1970 ve 8.3. 1970 tarihlerinde Genel Yönetim Kurulunun çoğunlukla toplandığı ve kararları çoğunluğun imzası ile aldığı defterlerin tetkikinden anlaşılmıştır. Keza Merkez Yönetim Kurulu, 15. 3. 1970 tarihli toplantısını çoğunlukla yapmış ve GYK'nın aldığı kararın uygulamasını dahi çoğunlukla karar altına almıştır.

Hüseyin Balan tarafından Asliye 5. Hukuk Mahkemesi nezdinde açılmış bulunan davanın münhasıran (Genel Başkan Seçimi iptaline) dair olup Haysiyet Divanı seçimine herhangi bir itirazı bulunmadığından, (...) Mahkeme henüz Hüseyin Balan hakkında bir karar çıkarmamıştır." [1]

Divan, bu gerekçelerle 28 Mart 1970'de "parti tesanüdü ve disiplinini hiçe sayarak suç işlediği" gerekçesiyle 5 milletvekili hakkında ittifakla kesin ihraç kararı verdi. Balan, mahkemeye başvurarak ihraç kararına itirazda bulunurken [2] Haysiyet Divam'nda alınan karar, kimi illerde huzursuzluğa yol açtı. Çorum, Amasya ve Tokat'ta kimi partililer, ihraçtan vazgeçilmesi yönünde genel merkeze baskı yaptı.[3] Genel Merkez, bu taleplere aldırış etmezken, Yusuf Ulusoy'un seçim bölgesi olan Tokat örgütündeki sert itiraz sesleri bastırıldı. Tokat merkez ilçe örgütü 30 Haziran'da feshedilirken,[4] Yusuf Ulusoy'un "Tokat'a gelemeyeceksiniz" diye tehdit ettiği genel merkez Orhan Arsal ve Paşa Bozbey'in girişimiyle ilde yeni bir yapılanma gerçekleştirdi. İstanbul'da da ihraçlara tepki gösteren il yönetimindeki 6 kişi istifa etti ve örgütü toparlamak üzere Emekli Generallerden CHP eski Milletvekili Kenan Esengin il başkanlığına atandı.

Ulusoy'lara ilişkin hassasiyetin yüksek olduğu illerde baş gösteren tepkiler, tahmin edildiği gibi partide parçalanma tehli-

[1] Özgünay ve diğerleri, Beşyol Düşkünü s. 75-79
[2] Milliyet, 29 Mart 1970
[3] Kaynak kişi Hasan Doğan, 2005
[4] Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, 27- 28 Kasım 1971, Ankara, Gutenberg Matbaası. 1971, s. 33

kesi ortaya çıkardı. Parti yönetimi, yöneltilecek her eleştiriyi "göğüsleme"ye karar vermişti ama örgütteki çözülmenin kontrol edilemez noktalara ulaşmasına da engel olunmalıydı. İhraçlar konusunda taban ikna edilemezse partinin, en yüksek oy aldığı illerde gücü sıfırlanabilirdi. Madem ki, Ulusoylar, inanç önderiydi, Aleviler onları Hacı Bektaşi Veli'nin efradı görüyordu o halde, ihraca inancın içinden açıklama yapmak, tasfiyeyi Alevi-Bektaşi öğretisi ile anlamdırmak gerekiyordu. Bu, şu anlama geliyordu: Siyasi bir tutumu, "yol"un kurallarıyla yanlışlamak...

Parti, Ulusoy'ların parti kararıyla bağdaşmayan tutumlarını Alevi inancına uygun şekilde adlandırmak için düşkünlük kavramına başvurdu. Düşkünlük, Alevilikte ikrardan dönenler için kullanılıyordu ve 'yoldan çıkanlara" verilen en ağır cezalardan biriydi. Düşkün ilan edilen toplum içine alınmıyor, kendilerine sosyal tecrit uygulanıyordu. BP, beş milletvekiline işte bu ağır yaptırımı uyguladı ve onları "düşkün" ilan etti. Böylece, cezayı veren parti yönetimi bir anda siyasi bir yapının yöneticileri konumundan çıkıp, dedelik postuna oturmuş oldu; Siyasal bir davranış, inancın gerekleriyle izah edildi.

"Düşkünlük" kararının ardından, sıra bu kararın ilan edilmesine geldi. Bunun için partinin entelektüel kadrolarından bir heyet oluşturuldu. Abidin Özgünay, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal ve Necdet Yücer tarafından "Beş Yol Düşkünü" adlı bir kitap hazırlandı ve "beş beyaz oyun hikayesi"nin ayrıntılarıyla anlatıldığı yayın, bütün Alevi köyleri ve mahallelerinde dağıtıldı.

Bu kitap öncelikli olarak Ulusoy'ları yıprattı. Ulusoy'lar, kişisel çıkarlarını düşünerek oy verdikleri gerekçesiyle eleştirildi ve bu durum güven sorunu yarattı. Aile üzerindeki olumsuz etkisi halen devam eden kitap, sadece Ulusoy'ları yıpratmadı, BP de Aleviler nezdindeki güvenini bir daha onaramayacak şekilde yitirdi. İhraçla başlayan, "Beş Yol Düşkünü" adlı kitabın yayınlanmasıyla sona eren sürecin en tahripkar tarafı ise parti ile Ulusoy'lar arasında siyasi kan davası yaratmasıydı. Üç Ulusoy, 1973 seçiminde BP'nin karşısına dikildi. 1973'te Ali Naki Ulusoy Çorum'da, Kazım Ulusoy Amasya'da CGP'den aday

olurken, Yusuf Ulusoy Tokat'tan bağımsız aday çıktı. Aynı cesur kalkışma 1977 seçiminde gerçekleşmedi ama Yusuf Ulusoy ve Kazım Ulusoy'un bağımsız aday olacağı söylentisi hep canlı tutuldu. Siyasi kan davasının boyutlarını en iyi şekilde anlatan şu değerlendirme partinin yerel yöneticilerinden Hüseyin Bal'a ait:

"Bakmayın, milletvekili çıkaramayız dediğime, çıkarırız, çıkarırız ama bir Ulusoy sorunu var, işsizlik sorunu gibi, fabrikasızlık gibi, bu en büyük engeldir parlamentoya TBP olarak üye göndermemize! Diyelim ki bir aday gösterdik. Ulusoy dikilir karşımıza, hayır bu olmaz ben varım, benim dediğim olacak, böyle der ve onun dediği olur, maalesef. Şu CHP iktidara gelsin bu dönem, demokratik sol olarak gösteriyorlar kendilerini ama değiller aslında, yaralarımızı açmayalım."[1]

Şahin Ulusoy'a göre, hem Ulusoy'ların verdiği beyaz oy hem de "Beş Yol Düşkünü" adlı kitap yanlıştı. "Ben, o zaman da beyaz oyu tasvip etmiyordum, şimdi de doğru bulmuyorum... Zaten BP'nin kuruluşu yanlıştı"[2] diyen Ulusoy, kitaptaki iddiaları da asılsız ve çirkin buluyor, bunun aileye karşı yapılmış en büyük haksızlık olduğuna inanıyor. Şahin Ulusoy'a göre, siyasi bir tutumun inancın kurallarıyla anlamlandırılması, affedilmesi mümkün olmayan bir hata idi. Üç Ulusoy, siyaseten doğru bir tercihte bulunmamıştı ama bunun altında yatan neden kişisel çıkarlardan ziyade Alevilere daha fazla hizmet götürme arzusuydu. Ayrıca, Ali Naki, Kazım ve Yusuf Ulusoy'un sağcı kişiliği de "tercihte etkili olmuş olabilir"di. Şahin Ulusoy, şöyle demekte:

"Ben o gün de bugün de AP hükümetine beyaz verilmesini tasvip etmiyorum. Siyaseten büyük bir yanlış yapıldı. Arkasından yapılan suçlamalar ise çok çirkindi. Ulusoy'ların rüşvet aldıkları için beyaz oy verdiklerini yazdılar. Bunun aslı yok. Üçü de daha önce nasıl yaşıyorsa, yaşantısını öyle sürdürdü. Maddi durumlarında hiçbir değişiklik olmadı. Ben bunu gözlemledim. Kendilerinin samimi itiraflarını dinledim. Kendileri, 'bütün amacımız Alevi köylerine hizmet götürebilmekti. Biz ne dersek Demirel onu yapacak. Köylere hizmet götürebilmek için çalışacaktık'

[1] Seçim Cumhuriyet 77, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, 1977, s. 114
[2] Kaynak kişi Şahin Ulusoy, 2005

dediler. Genel gerekçeleri buydu. Niyet iyiydi ama izlenen yol yanlıştı. Ancak ailemizle ilgili yazılan, söylenen rüşvet iddiaları da çok çirkindi. Diğer yanlış, inançla siyasetin birbirine karıştırılmasıydı. Parlamentoda yapılan bir oylamayı yolun kurallarında bulamazsınız, yolun içine sokamazsınız. Bir insan siyaseten yanlış yapabilir, bu siyasi yanlıştır; yolda yanlış yapan yol düşkünü olur. Bu ikisi birbirinden ayrıdır. Yolla siyasetin ne ilgisi var?"[1]

Benzer değerlendirmeyi, ihraç kararının altında imzası bulunan Hasan Doğan da paylaşmakta. "Beş Yol Düşkünü" adlı kitabın hazırlanmasına o dönemde karşı çıktığını ifade eden Doğan, bunu "taktik hatası" olarak yorumluyor ve "Kitaba lehte olanlar da vardı, aksi tepkide olanlar da vardı. Alevi toplumunun Hacıbektaş efradı olarak bildiği bireylerini ve bu ocağı bu şekilde deşifre etmenin Aleviliği zedelediğini ileri sürenler çok oldu. Bu doğruydu da. Kitaptaki kimi deyimler hoş değildi. O zamanlar karşıydım ama öyle bir hata oldu"[2] demektedir.

Polis ve Noter Gözetiminde Olağanüstü Kongre

5 milletvekilinin ihracıyla birlikte BP'nin Millet Meclisi'ndeki milletvekili grubu 6 ay gibi kısa bir süre içinde dağıldı ve sadece iki milletvekili kaldı. Her şeye rağmen yola devam etmek gerekiyordu. Hedefe varılması için söylem ve eylemde, parti yapılanmasında günün değişen siyasi ve toplumsal koşullarına uyum sağlama zorunluluğu vardı. Çünkü, komandoların baskınları, Demirel iktidarının sağcı milis güçlere göz yuman tavrı, grevler, yürüyüşler, öğrenci eylemleri kesintisiz şekilde devam ediyor, toplum artan dozda siyasallaşıyordu. Solda ideolojik mücadelenin dalgası yükselmekteydi. Bu dalgayla birlikte yükselebilmesi için BP, öncelikle bahçesindeki dikenleri temizleme zorunluluğu ile karşı karşıya idi.

Timisi'nin genel başkanlığındaki yeni yönetimin önündeki en büyük engeli, Hüseyin Balan'ın genel başkanlık seçiminin iptali için açtığı dava oluşturuyordu. Ulusoy'lar ile Hüseyin Çı-

[1] Kaynak kişi Şahin Ulusoy, 2005
[2] Kaynak kişi Hasan Doğan, 2005

nar, ihraç kararını sineye çekmişlerdi ama Balan hem son kongreyi hem de ihraç kararını iptal ettirmek amacıyla hukuki mücadelesini sürdürüyordu. Ankara 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nden Haysiyet Divanı'nın ihracı ile ilgili ihtiyati tedbir çıkartan Balan, yasal mücadelesinin kesin sonucunu bekliyordu. Eğer, davayı kazanırsa, genel başkanlık seçimi, dolayısıyla kongre iptal edilecek, böylece Haysiyet Divanı'mn ihraca ilişkin işlemi de geçersiz olacaktı.

Olağanüstü kongre 13 Haziran 1970'de Ankara'da toplandı. Kongrenin yapılacağının belli olması üzerine Balan, kongreden bir gün önce bir kez daha mahkemeye başvurarak olağanüstü kongrede genel başkan seçiminin yapılmamasını talep etti. Ankara'daki mahkemeden lehte karar alamayan Balan, Ankara'nın Kalecik ilçesindeki mahkemeden "tedbir" çıkarttı, taraftarlarına da salonun işgal edilmesi çağrısında bulundu.

Kongre "toplum polisi gözetiminde" başladı. Hüseyin Balan ve kardeşi Murat Balan'ın başını çektiği grup, kongre başlamadan önce salonu işgal etti. Genel Merkezci grubun gelmesiyle birlikte de arbede çıktı. Bu sırada hükümet komiseri, Balan'ın aldığı mahkeme kararını gerekçe göstererek seçimli kongrenin yapılmasına izin vermeyeceğini bildirdi. İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir ise polise başvurarak bazı delegelerde silah olduğunu belirterek, polisten salonun boşaltılmasını istedi. Polisin salonu boşalttırmasından sonra noter çağrıldı ve delegeler noter gözetiminde kimlik kontrolü yapılarak tekrar içeriye alındı. Bu sırada Timisi salona geldi. Kendisine gösterilen tezahürat yoğundu. Bir grup genç ise Balan aleyhine "Kahrolsun satılmışlar" "Yaşasın devrimciler" ve "Bağımsız ve aydın Türkiye" sloganlarını atıyordu.

Sloganlara tepkili Balan taraftarlarıyla Genel Merkezciler arasında bir kez daha arbede çıkınca kürsüye gelen Mustafa Timisi, delegeleri "sükunete" davet etti ve "Hiçbir demokratik düzende böyle kargaşalık içinde mesele çözümlenemez. İçimizde maksatlı kişiler var. Ne yapmak istedikleri malum. Kongre sabote edilmeye çalışılıyor. Tahriklere kapılmayın"[1] uyarısında bu-

[1] Akşam, 14 Haziran 1970

lundu. Ancak kongreye devam edilemedi. Çünkü, delegeleri kimlik kontrolüyle içeriye sokan noter, 466 delegeden 208'inin salonda bulunduğunu belirtti ve bu bilgi üzerine İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir, kongrenin ilk günü için gerekli olan sayısal çoğunluk bulunamadığı için kongrenin ertesi güne bırakıldığını açıkladı.

Kongre ertesi gün de gerilimli başladı. 466 delegeden sadece 168'inin katıldığı kongrede, Divan Başkanlığına seçilen Abidin Özgünay'ın bazı delegelerin Balan taraftarı olduğu anlaşılan dinleyicilerin dışarıya çıkarılmasına yönelik teklifi kavgalara neden oldu ve kavgalar yüzünden kongre yine kesintiye uğradı. Bu sırada salonda bulunan Dev-Genç'li bir grup "Bağımsız Türkiye, kahrolsun satılmışlar" diye bağırıyordu.

Genel Sekreter Hüseyin Lüle'nin çalışma raporunu okumasından sonra delegeler söz aldı. Devrimci gençlerin attığı sloganlar, parti yöneticisi Orhan Arsal'm Ulusoy'lara karşı yürüttüğü kampanya, Hüseyin Günel'i öfkelendirmişti. Slogan atan gençlere sataştıktan sonra "İki gündür burada marş söyleyip duruyorlar, namuslu insanları satılmışlıkla suçluyorlar, memleketin bağımsızlığı için kan dökeceklerini söylüyorlar. BP, TİP'ten kovulanların aşırı solcuların yuvası haline getirilmek isteniyor" deyince ortalık karıştı. Muharrem Aşık adlı delegenin de benzer içerikte konuşma yapması, salondaki gerginliği büsbütün artırdı.

Özgünay, Günel ve Muharrem Aşık'ı salondan çıkarttırmak isterken karşılıklı küfürleşme oldu. Toplum polisi 1.5 saat süren kavgaya hiçbir şekilde müdahalede bulunmuyordu. Özgünay, polisleri görevlerini yapmamakla suçlarken, Timisi "Biz burada polisin görevini yapacağız. Türkiye Cumhuriyetinin bir milletvekili olarak toplum polisi amirini buraya çağırıyorum. Toplum polisleri salondan çıkmalıdır"[1] diye bağırdı.

Günel ve Muharrem Aşık salon dışına çıkarıldı. Ancak Günel'in, suçlamalarını salon dışında da sürdürdüğü görüldü. 1969 yılında yapılan kongrenin "hukuken muallel" olduğunu, 5. Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılan davanın karar aşamasında bulunduğunu ifade eden Günel, gazetecilere "Timisi ve arkadaş-

[1] Son Havadis, 15 Haziran 1970

ları meşru olduklarına inanıyorlarsa mahkemenin kararını beklemek zorundadırlar. Mahkemenin kararı henüz belli olmadan bağımsız Türk adliyesinin hakimi tarafından verilecek kararı geçersiz hale getirmek maksadıyle olağanüstü kongreyi topladılar" diye söylendi.

Balan ve arkadaşlarının karşı çıkışlarına rağmen öncelikli olarak "Parti politikasının tespiti ve gözden geçirilmesi maksadıyla" toplandığı açıklanan olağanüstü kongrede genel başkan seçimi yapıldı. Genel Başkanlık için Feyzullah Ulusoy adaylığını koyduysa da delegenin "Timisi'ye gösterdiği yoğun ilgi" karşısında adaylıktan çekildi;[1] rakipsiz kalan Timisi, seçimi kazanarak "meşru olmayan seçimin meşru olmayan genel başkanı" ithamını böylece sona erdirdi.

[1] Akşam, 15 Haziran 1970

5. BÖLÜM

DEMOKRATİK SOLA YUMUŞAK GEÇİŞ

Bu kongrenin en önemli yanı, Orhan Arsal'ın hazırladığı Genel Politika Esasları'nın kabul edilmesi oldu. "Atatürkçülük, Toplumculuk, Demokrasi, Birlik Partisi'nin Karakteri, Din ve Milletler Topluluğu" başlıkları altında, BP'nin nasıl bir parti olduğu ve hangi toplum kesimlerini temsil ettiği, yeni programda anlatıldı. Kabul edilen tüzükte "Partinin Gayesi" başlıklı bölüm, 1966'da ilan edildiği şekliyle, olduğu gibi korunmuştu. Parti, "sınıflar arasındaki menfaat ve çatışmaları giderme" amacından, "Türkçü ve Atatürkçü" ibaresinden vazgeçmemişti.

Sol literatürden bazı sözcüklerin devşirildiği "İlkeler"de, Atatürkçülüğe, "yaklaşım" tarzı açısından yeni bir yorum getirildi. Artık, "Siyasal ve sosyal hürriyetleri birleştirmek ve bunların nimetlerinden ülke ve ulusu nasiplendirmek için Atatürkçü bir devrimin gerekliliğine içtenlikle" inanılıyor, Atatürkçülük, "Atatürk gibi bakmak ve davranmak" şeklinde tanımlanıyordu. Donmuş Atatürkçülük anlayışından uzaklaşılıyor, Atatürkçü devrim, "Oluşan ve yiten değil, oluşan, yiten ve yeniden oluşan bir süreç"

olarak yeni bir yoruma tabi tutuluyordu. Atatürkçü devrimin amacı, "kişiyi özgürlüğe, eşitliğe ve nesneye egemen olmaya kavuşturmak"tı. Birlik Partisi'nin "bir kütle partisi değil, ezilen, horlanan, sömürülen köylü, işçi, dar gelirli, esnaf, zanaatkar ve aydınların yarattığı ve etrafında toplandığı bir temel altyapı örgütü" olarak tanımlandığı Genel Politika Esasları'nın "Toplumculuk" ilkesinde ise "ücret köleliğinin kaldırılacağı", "ister siyasal istibdat, ister özel teşebbüs tahakkümü veya devlet sermayeciliği şeklinde olsun zulüm ve sömürü düzeninin büründüğü her biçime karşı olunduğu" vurgulanıyordu.

BP, demokrasiyi "Azınlık haklarına saygı duyulan çoğunluk yönetimi" şeklinde tanımladı ve demokrasiye bağlılıktan yana olunduğu yinelendi. Ancak bu demokrasi BP'ye göre sandıktan çıkan kişilere verilen vekaletle değil, tüm kademelerde "emekçi halkın söz ve karar sahibi olmasıyla kurulabilirdi ve "Çalışanlar esaslı üretim araçlarında pay sahibi olmadıkça medeni ve iktisadi eşitlik" sağlanamazdı.

Ekonomik düzen, "bireysel özgürlük ve merkezi planlamayı uzlaştırarak" kurulacak, "esaslı üretim unsurları üzerinde toplumun tam kontrolü sağlanacak", "kamu hizmetleri özel teşebbüse bırakılmayacak", kamu işletmelerinde köy veya kent temsilcisi ile tüketicilerin ve işyerinde çalışanların, yine aynı şekilde fabrikalarda çalışanların yönetime katılma hakları bulunacak, "siyasal demokrasinin vazgeçilmez bütünleyicisi" sendikalar, "ekonomik demokrasinin" kurulması işlevini üstlenecek, sadeceye işçiye değil memurlara da grev hakkı tanınacaktı. Çalışma saati 40'ı geçmeyecek, işçiler iş mahkemesi kararı olmadan işten atılamayacaklar, "toptan işçi çıkarma" durumlarında işyeri kamulaştırılacaktı. Gelir farklılıkları giderilecek, eşit işe eşit ücret ilkesi uygulanacak, sosyal politikalara ağırlık verilecekti. BP'ye göre, dünya kapitalizm ve diktatörlükler tarafından paylaşılmıştı. Kapitalizm ve diktatörlükler tarafından ezilmemek için üçüncü bir yol vardı. Bu yol, "Tarihin 1300 yıllık derinliğinden gelen, 12 yıldızın aydınlattığı" yol idi. Bu yol "insan sevgisi" yoluydu.

İlk programa göre değerlendirilme yapıldığında belirgin bir farklılığın ortaya çıktığı ilke "din"le ilgiliydi. Yeni programda

din ile toplumculuk ilkesi uzlaştırıldı ve "dinsel inançlarla materyalist felsefelere aynı ölçüde saygı" duyulduğu ifade edildi; dinsel inanç ve siyasal düşünce ayrılıkları "kişisel sorun" sayıldı. İlkesel olarak din reddedilmezken, insan sevgisi, toplumculuk ve dinin buluşma noktası olarak ortaya çıktı. Hem solu hem de Aleviliği kucaklama çabası içine giren BP'nin karşı çıktığı, dinin devlet elinde "çalışanları kul yararına sömürmek için bir araç olarak kullanılması"ydı, dolayısıyla "dindar olan bir kişi toplumcu da olabilir"di. İnançları, devletin müdahale alanından uzak tutan BP, Balan ve Berkman döneminde savunulan Diyanet'in bütün inanç gruplarının temsil edilmesine olanak sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması düşüncesini terk edip günümüzde bazı Alevi derneklerinin savunduğu gibi "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın laik Cumhuriyette yeri yoktur"[1] tezini geliştirdi. Ancak Anayasal engellerden dolayı olsa gerek tüzükte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın inanç grupları arasında "dengeyi ve eşitliği sağlayacak şekilde" yeniden yapılandırılacağı belirtiliyordu ki, bu bir çelişkiydi.

Yeni açılım, dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik tablosunu yeniden okumak ve yorumlamaktı. 1970'lerin Türkiye'sinde siyasal mücadelenin ivmesi yükselirken, toplumda sosyalist düşünceler filizlenmiş, siyasetin parametreleri değişmiş ve mücadele sertleşmişti. Toplumda genel olarak bir sol uyanış ve bu uyanışı bastırmak isteyen Demirel hükümeti vardı.

TİP'te Behice Boran-Mehmet Ali Aybar ikilisinin çekişmesi yaşanıyordu ve gençlik TİP'ten uzaklaşarak illegal örgütlenmelere kaymaya başlamıştı. Düzen değişikliği talebini anayasal sınırlar içerisinde şekillendiren CHP, Ortanın Solu hareketiyle sistemden hoşnutsuz toplum katmanlarının gücünü elde etmeye çalışıyor, MHP aşırı milliyetçi söylemiyle solun her rengini Demirel'in desteği ile yoketmek için var gücüyle mücadele ediyordu. Siyaset dünyasına o yıl bir de Milli Nizam Partisi katılmıştı. Konya'dan bağımsız milletvekili seçilen Necmettin Erbakan'ın kurduğu parti, dini duyarlılıkları diri muhafazakar kesim ile

[1] Bkz. Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı, İstanbul, 1972

Anadolu'nun dışa açılamamış küçük esnaf ve tüccarın ekonomik taleplerine sesleniyordu.

Alevilik ise 1960'ın ikinci yarısından sonra sola eklemlenmişti ve Alevi gençler, sol hareketler içinde faal olarak görev almıştı. Geleneksel yapının kentlerde parçalanmasıyla birlikte otoriteleri sarsılan dedeler hakimiyetini yitirmiş, Alevi gençler "özgür ve bağımsız Türkiye", "Sömürü düzenine son", "Kahrolsun faşizm" diyen devrimci önderlerin peşine düşmüştü. Birlik Partisi'nin Alevilik vurgusunun artan toplumsal mücadele içinde karşılığı olabilecek duygu zaafiyete uğramıştı. Sınıf mücadelesinin ivmesinin yükseldiği bir dönemde partinin sol dalgalara kulaç atmaktan başka çaresi yok gibiydi; en azından Timisi'nin düşüncesi bu yöndeydi.

Politika değişikliğinin olacağının ilk işareti, Mustafa Timisi'nin daha 1969 kongresinde genel başkanlık koltuğuna oturmasından hemen sonra yaptığı ilk açıklamada alınmıştı. Ancak bu Timisi'nin kişisel yaklaşımıydı ve partinin kurumsal anlamda yeni bir rota izlemesi için yeni söylemin parti organlarına da onaylatılması gerekiyordu. Orhan Arsal'ın hazırladığı ve kongrenin onayladığı "Genel Politika Esasları", bu yeni yöne yumuşak geçiş yaptıran bir metindi.

Arsal'ın, Alevilik ile sol düşünceler arasında denge kurma niyetiyle hazırladığı "Genel Politika Esasları" 1970 kongresinde parti programına dahil edildi. Programdaki revizyonu izleyen adım, TİP ve CHP tabanını kucaklamaya yönelik söylemleri belirginleştirmek oldu. Oysa o güne kadar partiyle ilgili algılama "Alevi partisi" şeklindeydi ve yönetim şimdi bu algılamayı değiştirmek zorundaydı. Bunun iki yolu vardı: Biri, günlük siyasi ve ekonomik gelişmeleri, yeni programda belirlenen genel çerçevenin içine oturtarak yorumlayıp güncel olarak seçmene mesaj ulaştırmak, diğeri de Alevilik söylemini tali durumuna düşürmekti.

Rota değişikliği gereği Türkiye'nin sorunları ve önerilen çözümler, sol literatürden devşirilmiş sözcüklerle ifadelendirildi. Bazen bu yorumlama, pratik sırasında parti programının içeriğini aşacak şekilde yapıldı. Örneğin, program ve tüzükte karma eko-

nomik sistem korunurken, söylemde karma ekonomi politikalarına son verilmesi gerektiği ifade edilebiliyordu.

Türkiye'de geniş kesimlerin eziliyor oluşu, "hakim sınıfların soygun düzeninin" ürünü sayılıyor, sınırları genişletilmiş devletçilik savunuluyor, özel sektöre ağırlık veren politikaların "bir avuç azınlık lehine işlediği", karma ekonominin "mutlu azınlığın işine" yaradığı belirtiliyordu. Laik devlet anlayışına da saygı gösterilmediği sürece sorunların halledilemeyeceği[1] anlatılırken, toprak işgallerine taraftar olunuyor,[2] Emperyalizm, ücret köleliği gibi sözcükler rahatça kullanılıyordu. Dinin ön plana çıkarılması ve bunun siyasal amaçlarla kullanılması, sömürü düzeninin devamlılığını sağlayan araç sayılırken, tarikatların siyasal güç haline gelmesi, cihat namazları v.b konular da ilericilik-gericilik parametlerine başvuruluyordu.

Yeni rota, muhalefetin odağına Demirel iktidarını yerleştirdi. Balan, daha çok CHP ve TİP'i hedef alırken Timisi, eleştirilerini Demirel'e ve Demirel'in himaye ettiği gerici-ırkçı güçlere yöneltti. BP, 27 Mayıs anayasasının kurumlarına sahip çıktı ve Türkiye'nin siyasal ve sosyal sorunlarının çıkış kaynağını anayasanın gereklerinin yerine getirilmemesinde gördü.

Partide politika değişikliğine yönelen Timisi, örgüt yapısını sağlamlaştırma yönünde de adımlar attı. Berkman ve Balan zamanındaki rehavet, örgütlenmedeki gevşeklik, politikayı Ankara merkezli yürütme alışkanlığı terk edildi; hem tabela asılacak yeni illerin örgütlenilmesine hem de mevcut örgütlerin güçlendirilmesine çalışıldı. Asgari 20 ilde örgütlenme hedefini benimseyen parti yöneticileri, bu amaçla il gezilerini yoğunlaştırıp Alevilerin dışındaki kesimlere hitap etmek üzere farklı yörelere de yönelme yolunu seçti.

12 Mart ve Birlik Partisi'nden Türkiye Birlik Partisi'ne

1971 yılına gelindiğinde Türkiye'deki siyasi kriz derinleşti. Artan öğrenci eylemlerini bastırmak konusunda kararlı bir tutum izleyen AP iktidarı, üniversitelerde boykot, işgal ve eylemleri

[1] Milliyet, 1 Eylül 1970
[2] Milliyet, 14 Temmuz 1970

önlemeyi öngören tasarıyı gündeme getirdi, Güven Partisi, olağanüstü kongresini toplayarak YTP ve MP'den de bazı üyelerle birlikte Milliyetçi Cephe kurulması konusunu ele aldı. Timisi ise yaşanan krizin bir erken seçimle aşılabileceğine inandığı için 1970 yılının son çeyreğinden itibaren "ille de seçim" demeye başladı.

Timisi, seçim isteğini Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, 1971'in Ocak ayının ilk günlerinde başlattığı liderler turuna BP'yi dahil etmemesi üzerine Köşk'e gönderdiği mektupta da dile getirdi. Sunay'ın, grubu bulunmadığı gerekçesiyle Timisi'yle görüşmemesi üzerine kaleme alınan mektupta, parlamentoda her türlü toplumsal bölümlerin ve baskı gruplarının temsil edilmesini sağlayacak yeni bir seçim sistemiyle ekim ayında sandığa gidilmesi istendi. Çünkü, BP'ye göre, "rejim buhranı" milli bakiye usulüyle gerçekleştirilecek "adaletli" bir seçimle aşılabilirdi.

Sunay'ın siyasi parti liderleriyle krize çözüm bulma arayışı sonuç vermedi ve 5 Şubat'ta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, "ordunun sabrının taştığını" söyledi. Bu, açık bir tehditti. Tehdit, eylemleri durdurmaya yetmedi. 3 Mart'ta Ankara'da subaylara hitap eden Tağmaç, "Gereken, gerektiği zaman yapılacaktır" dedi; 9 gün sonra da, 12 Mart'ın sert darbesi indi. Askerler, Türkiye'yi, "anarşiye, kardeş kavgasına, toplumsal ve ekonomik karışıklığa" sürüklemekten sorumlu tuttukları hükümetin istifasını, "anarşiyi ortadan kaldıracak, Atatürk'ün görüşlerinin ışığında anayasanın öngördüğü reform yasalarını çıkaracak güçlü ve itibarlı bir hükümetin demokratik ilkeler çerçevesinde" kurulmasını istediler.

Muhtırayı alan Demirel, istifa ederken Cumhuriyet Savcısı aynı gün TİP hakkında soruşturma açtı ve temmuz ayında da bu parti Kürtçülük yaptığı gerekçesiyle kapatıldı. "Savcı, aynı zamanda Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç'e bağlı bütün gençlik örgütlerinin kapatılmasını istiyordu."[1] Necmettin Erbakan'ın 1970 yılında kurduğu Milli Nizam Partisi de mayıs ayında kapatıldı. Bu gelişmeler, "yasa ve düzenin sağlan-

[1] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren Yavuz Alogan, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s. 177

masının, solcu olarak bilinen her grubun baskı altına alınmasıyla eşdeğer" görüldüğünü gösteriyordu ve Türkiye'de karanlık bir dönemin başladığına ilişkin güçlü işaretlerdi.

BP, başlangıçta 12 Mart muhtırasını destekleyen bir eğilim sergiledi; 12 Mart muhtırası ile 27 Mayıs arasında özdeşlik kurdu. 27 Mayıs Demokrat Parti'ye karşı yapılmıştı. Şimdi de gericiliğe taviz veren AP, alaşağı edilmişti.

Muhtıraya ilişkin ilk açıklama 16 Mart 1970 tarihliydi. Açıklamada, "Anayasanın ruhuna ve Türk ordusunun niteliğine uygun haklı bir hareket" sayılan muhtırayla "yeni bir döneme girildiği" saptaması yapıldı; "Atatürkçü atılımların ve anayasadaki temel reformların" gerçekleştirilmesi için 12 Mart, tarihi bir fırsat görüldü; "Hareketin yozlaştırılmaması hepimizin görevidir" denilirken, "Politik oyunlara ve siyasal çıkarlara alet olmadan, atılan adımdan geri dönmeden tereddütlere düşülmeden Atatürkçü ve toplumcu anlayışa sahip kişilerle hükümet" kurulması talep edildi; milli bakiye sistemine dayalı bir seçimin hemen yapılması isteği yinelendi.[1]

27 Mayıs ihtilalinin yıldönümünde anayasanın gereklerini yerine getirmedikleri gerekçesiyle siyasi partileri suçlu bulan Timisi, mevcut partilerin anayasa dışı tutumlarıyla Türkiye'yi anarşik bir ortamın içine sürüklediklerini, devletin bütünlüğünü tehlikeye düşürdüklerini vurguladı. Timisi'ye göre, bu kötü gidişe "Türk milletinin devrimci gücünü temsil eden TSK'nın 12 Mart muhtırasıyla son verilmişti ve muhtıracılar "Atatürk ilke ve devrimlerinden çıkarları uğruna taviz vermiş olanlardan" "toplumu iç savaşa sürükleyenlerden hesap sormalı"ydı.[2]

12 Mart muhtırasının baskıcı karakterini başlangıçta algılayamayan BP'nin Genel Başkanı Timisi ile İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir, işte bu gerekçelerle 1. Nihat Erim hükümetine güvenoyu verdi.

BP'nin Erim hükümetine desteği Anayasa tadil taslağı ve küçük partilere devlet yardımını kaldıran yasal düzenlemelere

[1] Milliyet, 17 Mart 1971
[2] Halkçı, 27 Mayıs 1971

gidilmesiyle değişti. AP ve CHP'nin anlaşarak çıkardığı yasa yüzde 5'ten az oy alan siyasi partilere hazine yardımı yapılmamasını öngörüyordu ve bu düzenlemeden BP de etkileniyordu. Anayasa tadil taslağı ise kişi hak ve özgürlüklerine sınırlamalar getiriyordu.

Anayasayı tadil taslağını 27 Haziran'da ele alan GYK, Erim hükümetinin 27 Mayıs anayasasını suçlu ilan eden anlayışına karşı çıktı, 27 Mayıs anayasasının "getirdiği hak ve hürriyetleri yok edici nitelikteki değişikliklerin" kabul edilemeyeceğini bildirdi ve mevcut anayasanın "12 Mart'tan önceki anarşik ortamın doğmasına imkan ve cevaz vermediği"ni savundu. Toplantıdan sonra yapılan açıklamada şöyle deniliyordu: "Bu anayasayı tahrip etmek niyetlerini resmen programlarına alan karşıt iktidarlar taraftarları, 1961 anayasasını uygulanmaz ve suçlu olduğu imajını sistemli olarak yaratmaya ve telkin etmeye çalışmış ve maalesef son anda da kendini geri plana çekmeyi başararak şimdilik suçun anayasada olduğu fikrini kabul ettirmiş görünmektedir."[1]

Birlik Partisi'nin olağan kongresi, 12 Mart'ın baskıcı karakterinin iyice belirginleştiği bir ortamda yapıldı. Ankara'da Yıba Salonu'nda toplanan kongreye, kuruluşunu tamamlamış 17 ilin örgütü katıldı. Kuruluş aşamasında olduğu söylenen 15 ilin temsilcilerinin de bulunduğu kongrenin konukları arasında ilginç simalar vardı. TİP kapatılmadan önce bu partiden ayrılan Mehmet Ali Aybar, Milli Birlik Komitesi üyelerinden Suphi Gürsoytrak ve BP kongrelerinin demirbaş konuğu Kasım Gülek... Her kongrede, BP için genel başkanlığı gündeme gelen Gülek, bu kez yalnızdı. Kendisini ne omuzlara alacak ne de "genel başkanımız ol" diyen delegeler vardı. Ancak gazeteciler yine de "Kasım Bey niyetli misiniz?" sorusunu sormadan edemediler. Yanıt, Gülek'in politik zekasının kıvraklığına uygundu: "Ramazan çoktan geçti".

1969 yılında yapılan kongrenin "gecekondu çocuğu" şimdiapartmanda oturan bir genel başkan olarak delegelerin karşısına çıktı. Tuzluçayır'daki gecekondusundan taşınıp Ayrancı'da bir apartmana yerleşen Timisi, geçen iki yıllık sürede partiye

[1] Milliyet, 28 Haziran 1971

egemen olmuş, Alevilerin partisini "demokratik solun" partisine dönüştürme yolunda adımlar atmıştı.

Timisi'nin kongredeki konuşması, bu çizgi değişikliklerinin yansımalarıyla doluydu. Türkiye'nin geri kalmışlığını ve bunun nedenlerini sorgulayan Timisi, sosyo ekonomik sorunların kaynağında, Atatürk'ten sonra gelen politik kadroların Atatürkçü çizgiden sapmasını buldu, emperyalist güçlerin ülkeden kovulmasına rağmen hala fakirlikle boğuşulduğunu vurgulayıp, "fakirlik kader değildir" dedi. Timisi'ye göre, halkın içinden çıkan kadrolar halka yabancılaşmış ve kişisel çıkarlarını toplumun çıkarlarından üstün tutmuş, dolayısıyla ihanet etmişti. Bu güçler, adaletli ve eşit bir sistemin kuruluşuna yönelik toplumsal gelişmeleri dağıtma, "güçleri parçalama taktikleri" ile iktidarlarını sürdürüyorlardı. Gericiliğe taviz vererek ilerici hareketleri yok eden iktidarlar, özel sektör ve yabancı sermaye desteğiyle ülkenin kaynaklarını "belirli zümrelere" peşkeş çekiyor, devlet eliyle zengin yaratma politikası izliyorlardı. Türkiye'nin yaşadığı yoksulluğun üstesinden gelmenin yolu "denenmiş siyasi partilerin dışında yeni bir siyasi birlik kurmak"tı.

Bu siyasi birlik toplumun dar gelirli, ezilen kesimlerini yoksulluktan kurtaracak olan yapı, Timisi'ye göre BP idi. Yoksul Anadolu halkının kurtuluşu için BP güçlenip, Millet Meclisi'nde sayısal çoğunluğu elde etmeliydi. Ama ne yazık ki, BP, "sömürü düzenini devam ettirmek isteyenlerin "Tarihin 1300 senelik derinliklerinden gelen Arap ve Bizans oyunlarına" başvurması nedeniyle iftira ve tezvirat kampanyasına muhatap idi. "BP'ye karşı" oluşan şer cephesinde denenmiş siyasi gruplar, menfaat organizasyonları ve anti-kemalist çevreler" vardı.

TRT kanununda yapılmak istenen değişiklikleri, küçük partilere devlet yardımı yapılmasını engelleyen düzenlemeyi, anayasa mahkemesine yapılan başvuru hakkının küçük partiler aleyhinde kısıtlanmasını öngören kanunu, partinin yok edilmesine yönelik operasyonlar arasında sayan Timisi'ye göre amaç, "gerçek Atatürkçü halk atılımı gelişmesin, büyümesin, kendi egemenlikleri sona ermesindi".

Kongrenin hararetini yükselten konu ihraç edilen 5 milletvekili idi. Timisi, kongrede 5 milletvekilinin AP bütçesine beyaz oy verişini değerlendirirken "ihanet" sözcüğünü seçti; bu olay ile yönetici kadrolardaki anlaşmazlıkların partiye ne kadar büyük bir zarar verdiğini anlatıp parti içi eğitim çalışmalarının maddi olanaksızlıklar nedeniyle yürütülememesinden duyduğu üzüntüyü dile getirdi, partinin kamuoyunda etkin olamayışını AP'lilerin parlamentodaki engellemelerine ve mali yetersizliklere bağladı. Teşkilatın kağıt üzerinde olmaktan çıkarılıp 17 ilin fiilen çalışır duruma getirildiğini belirtirken "İnanınız ki elden gelen yapılmıştır" diyen Timisi, partinin aşamadığı handikapı şu cümlelerle açıkladı: "En büyük eksikliğimiz parti ilke ve prensiplerimizi tüzük ve programımızı yeterince izah edememiş oluşumuzdur (...) Birlik Partisi şu dinin, bu mezhebin veya şu rengin partisi değildir. Hangi dilden, hangi cinsten, hangi dinden, hangi mezhepten, hangi renkten veya hangi ırktan olursa olsun TC vatandaşlarımızın, hor görülenin, kınananın, iktisaden sömürülenin, yoksul anadolu insanının bir tek cümle ile gerçek Atatürkçülerin partisidir ve öyle de olacaktır"[1]

Timisi, "yüzyılların hor görülmüşlüğüne, ihmaline, sömürülmüşlüğüne uğramış yoksul Anadolu insanı"nın "insan haysiyetine yaraşır bir düzen"e kavuşması için izlemesi gereken yolu da gösterdi: Bu yol "Mutlaka ve mutlaka bizleri dağlardan, köylerden şehirlere indiren, medeni ve soylu bir millet olduğumuz bilincini vermeye çalışan Büyük insan Mustafa Kemal'in" gittiği yoldu.

Herkes, Timisi'nin partililere gösterdiği yoldan gitmeye hazırdı. Ancak delegelere göre, yol doğruydu da, partinin önderleri yeterli performansı gösteremiyordu. Parti çalışmaları arzu edilen seviyelerde değildi; ayrıca bölge toplantıları yapılamıyordu. Kamuoyunda daha etkin olacak bir parti için artık yönetime "çalışacak kişiler" seçilmeliydi. İstanbul İl Başkanı Kenan Esengil ise Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu kadrolara BP'nin sahip olduğunu söylüyor, partiyi "batılı anlamda gerçek bir sosyal demokrat"

[1] Bakınız, Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, 27- 28 Kasım 1971, Ankara, Gutenberg Matbaası. 1971, s. 8-9

olarak nitelendiriyordu. Esengil'e göre, CHP'nin "sağ tarafı dolu, solu ise boştu".[1] BP, işte sol yandaki bu boşluğu dolduruyordu.

Kongrenin yıldızı Emekli General Kenan Esengin idi. Kongrede divan başkanlığına da seçilen Esengin, Milli Birlik Komitesi üyelerindendi ve uzun yıllar CHP Zonguldak milletvekilliği yapmıştı. CHP'nin 12 Ekim 1969 seçimlerinde Zonguldak'tan aday gösterdiği ancak alt sıralara koyduğu için seçtiremediği Esengin, CHP'deki siyasi yaşamı bitince BP'ye girmiş ve İstanbul İl Başkanlığı'na atanmıştı.

Timisi'nin karşısına hiçbir rakibin çıkmadığı kongrede iki önemli tüzük değişikliği yapıldı. Biri, Genel Yönetim Kurulu'na tanınan ve Genel Başkanlar için bir nevi demoklesin kılıcı gibi duran yetkinin kaldırılmasıydı. Daha önce Genel Yönetim Kurulu, Genel Başkan'ı değiştirme yetkisine sahipti. Şimdi bu yetki, delegelerin önerisi ile GYK'dan alınıp kongrenin iradesine bırakılıyordu. Böylece Timisi, parti içindeki konumunu pekiştirip, hakimiyetini güçlendirdi ve GYK'dan gelecek olası bir tehdidi bertaraf etti.

Kongrenin aldığı diğer karar ise partinin ismiyle ilgiliydi. Yönetici kadronun, geçmişin izlerini silmek, Alevi partisi olduğu imajından kurtulabilmek amacıyla gündeme getirdiği isim değişikliği çerçevesinde üç öneri sunuldu. Esengin "Türkiye Birlik Partisi" ismini önerirken bazı delegeler, "Atatürkçü Birlik Partisi" bazıları da "İlerici Birlik Partisi" denilmesini istediler. Tüzük Tadil Komisyonu, önerileri tek tek inceledi. "Atatürkçü Birlik Partisi" ve "İlerici Birlik Partisi" kabul görmezken, Esengin'in "Türkiye Birlik Partisi" önerisi Genel Kurul tarafından oy birliği ile ayakta alkışlarla kabul edildi.

Kongrede yönetim kurulu büyük ölçüde yenilendi. Hüseyin Lüle ile Orhan Arsal'ın vitrine çıkarıldığ kongrede belirlenen GYK'nın önemli simalarından biri Elbistan olayları sırasında eczanesi tahrip edilen Oğuz Söğütlü idi. Bir önceki kongrede GYK'ya seçilen Hüseyin Doğan'ın oğlu Doğan Doğan ise yönetimde yoktu. Yönetim, çok fazla taliplinin çıkmaması nedeniyle biraz zoraki oluşturulmuştu ama fikri yönden bir uyum taşıyordu

[1] Halkçı, 28 Kasım 1971

ve sağcı eğilimler tamamen tasfiye edilmişti. Kongrede seçilen GYK üyeleri şöyleydi:

Hüseyin Lüle (Avukat), Orhan Arsal (Dr. Avukat), Haydar Özdemir (Milletvekili), Hasan Doğan (Avukat), Taki Davutoğlu (Avukat), İsmail Poyraz (Tüccar), Kadri Özcan (Sigortacı), Celal Özdemir (Avukat), Paşa Bozbey (İl Genel Meclisi üyesi) Ali İlhan (Avukat), Bekir Balıktaş (Ankara Belediye Meclis üyesi), Salim Aydoğan (Mali Müşavir), Şevket Demircioğlu (Avukat), Hasan Altıntaş (Tüccar), Kasım Elhan (Tüccar), Ali Güney (Nakliyatçı), Ali Doğan (Müteahhit), Oğuz Söğütlü (Eczacı, Elbistan olaylarında eczanesi tahrip edilen kişi), Hasan Dülgeroğlu (Avukat), Ahmet Toksoy (Ziraat Mühendisi), Gazi Çakır (Nakliyeci), Hasan Aydoğan (Tüccar), Hakkı Gülbağ (Elektrikçi), Avni Demirhan (Tüccar), Rıza Kaval (Fabrikatör), Garip Aslandoğan (Muhasebeci), Edip Ayhan (Avukat), Tahsin Tosun Sevinç (Sendikacı), Ali Demirkılıç (Belediye Meclis Üyesi) Naci Yıldırım (Gazeteci)

Yüksek Haysiyet Divanı'na ise Kasım Bayar, Necdet Yücer, Faik Özbay, Abbas Bozbey, Mustafa Öneş, Hüseyin Bal, İlyas Aktolgalı, Süleyman Yılmaz ve İbrahim Taşöz seçildi.[1]

BP'yi Sıkıyönetime Kim İhbar Etti?

Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Lüle, 30 Ocak 1972'de vefat edince, GYK, Lüle'den boşalan göreve avukat Orhan Arsal'ı getirdi. Şubat 1972'de yapılan GYK toplantısından sonra yapılan açıklamada, o sırada yargılanmaları devam eden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan kast edilerek, "her türden idama karşı olunduğu" ve demokrasiyi yozlaştırmanın günahının gençlere yüklenemeyeceği" [2] bildirildi.

Bu açıklamadan birkaç hafta sonra da Mart ayında sıkıyönetim mahkemesinin TBP hakkında soruşturma açtığı haberi duyuldu. Mayıs 1970'de MNP'yi, Temmuz 1970'de de TİP'i kapatan sıkıyönetim mahkemesinin soruşturması, partide ciddi bir tedirginlik yarattı. Çünkü, parti Kürtçülük ve mezhepçilik yaptığı

[1] Halkçı, 4 Aralık 1971
[2] Halkçı, 15 Şubat 1972

iddiasıyla suçlanıyordu. TİP, Kürtçülük yaptığı, MNP de dine dayalı bir devlet istediği gerekçesiyle kapatılmıştı ve şimdi bu iddiaların her ikisi TBP için gündeme getirilmişti. Mezhepçilik iddiası, partinin kuruluşundan beri vardı; hatta 1968 yılında bir başka soruşturmaya konu olmuştu. Ancak "Türkçü" olduğunu programında ilan eden partiye yöneltilen "Kürtçülük" suçlaması yepyeni idi.

İddiaya kaynak oluşturan kişi Orhan Arsal'dı. Arsal, 1970 yılında hazırladığı program taslağında, "BP şiarı Türkiye halkları cumhuriyetini kurtarmaktır" ibaresine yer vermişti. Ancak bu ibare sadece taslakta yer almış ve daha sonra değiştirilmişti. Resmiyet kazanmayan ve parti programına girmeyen sözkonusu ifade, iki yıl sonra kimler tarafından, niçin, devletin belirli makamlarına ulaştırılmıştı?

BP yöneticilerine göre bu, ihbarlarla mümkün olmuştu. Sözkonusu iddiayı sıkıyönetim mahkemelerine taşıyanlar da ihraç edilen "isimleri belli 5 milletvekili" idi.

Soruşturma açıldığı haberinin basına yansımasından hemen sonra BP'den yapılan açıklamada, bu 5 milletvekili, 12 Mart muhtırasına giden süreci hazırlayanlar arasında sayıldı ve ihbarcılıkla suçlandı. 5 milletvekilinin "günün geçerli silahı haline gelen" ihbarcılığa itibar ettiği, Cumhuriyet Savcısı'nın ihbarların doğruluk derecesini araştırdığı belirtildi ve "BP gerçek Atatürkçülerin toplandığı tek partidir" denildi. Açıklamada, "TBP ne mezhepçi, ne Kürtçü, ne komünist, ne de faşisttir. Atatürkçü ve toplumcu bir partidir. Yönetimimiz süresi içinde gerek parlamentoda ve gerekse diğer faaliyetlerimizde bu yönümüz kamuoyunca bilinmektedir" deniliyordu.[1]

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, bir yazı ile Hüseyin Balan, Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Ali Naki Ulusoy ve Hüseyin Çınar hakkında, tanık olarak dinlenmek[2] üzere celp çıkardı. Bu celp TBMM Genel Sekreterliği tarafından milletvekillerine iletildi ve kendileri ilerleyen süreçte dinlendi.

---

[1] Halkçı, 4 Mart 1972

[2] Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'nın TBMM Başkanlığı'na gönderdiği 11. 12. 1972 tarih 1972/ 449 D.A sayılı yazısı

2 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi ayrıca Genel Başkan Yardımcısı Orhan Arsal hakkında da dava açtı. "Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı" hedeflediği, milli duyguları yok etmek veya zayıflatmak için propaganda yaptığı gerekçesiyle yargılanan Orhan Arsal'ın Türk Ceza Yasası'nın 142'nci maddesine aykırı davrandığı belirtiliyor ve üç yıl hapsi isteniyordu. Askeri Savcı Yüzbaşı Demir Akarsu'nun duruşmalarda 1970 yılında program taslağını hazırlayan Arsal'ın "Türkiye halkları cumhuriyeti"[1] ibaresini kullandığını söylemesi, ihbarların parti içinden gittiği düşüncesini güçlendiren ipuçlarıydı.

Askeri savcılığın soruşturması partinin lehine sonuçlandı. Orhan Arsal hakkında açılan davadan da olumsuz sonuç çıkmadı. Ancak bu süreç, kapatılma kararından daha fazla olumsuz etki bıraktı ve yönetimi MNP ve TİP'in akıbeti ile karşı karşıya gelineceği korkusu sardı, seçmende TBP'nin kapatılacağı düşüncesi uyandı. Siyasi rakiplerin de bu konuyu sürekli gündemde tutması da işin cabasıydı...

Tabanını, partinin kapatılmayacağı yönünde teskin etmeye çalışarak, güven kaybını önleme çabası içinde olan TBP, 2. Erim hükümeti ve daha sonra işbaşına gelen Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri zamanında, muhtıra hükümetlerine karşı yumuşak sayılabilecek bir muhalefet yürüttü. Genellikle demeç verilerek yürütülen bu muhalefet, iktidarı oluşturan sağcı bileşenler (AP) üzerinden şekillendirildi. 27 Mayıs Anayasası'nın gereklerinin yerine getirilmesi, sosyal devlet anlayışının gerçekleştirilmesi talep ediliyor, anayasa değişiklikleri "çoğunluk diktası şeklinde tecelli eden bir keyfi idareye geçiş çabası" şeklinde değerlendiriliyordu.

1973 Seçimleri: Demokratik Sol ve Sosyalist Sol Buluşması

1973 yılının Nisan ayında Ferit Melen hükümeti istifa ettikten sonra kabineyi Naim Talu kurdu. Melen zamanında demokra-

[1] Yeni Halkçı, 1 Aralık 1972

tik hak ve özgürlükleri kısıtlayan anayasa değişiklikleri kabul edilirken, Talu, polisin yetkilerini artıran düzenlemeleri ve DGM'lerin kuruluş kanununu meclisten geçirdi. O sırada 12 Mart'tan sonra kapatılan MNP'nin yerine de Milli Selamet Partisi açıldı.

Milletvekili genel ve Cumhuriyet senatosu üçte bir yenileme seçimlerinin 14 Ekim 1973'de yapılacağı açıklandığında, sol seçmen arayış içerisindeydi. 1971 yılında TİP'in kapatılmasıyla solda ideolojik bir boşluk doğmuştu ve CHP, ortanın solu söylemiyle TİP oylarına talipti. Bu "oylara olta" atan diğer parti TBP de, kapatılan TİP mirasından pay istiyordu. Fakat seçimlerde sol oyların CHP'de toplanacağı tahmin edildiğinden, TBP, önce bu partiyle işbirliğine gitmek istedi. TBP'den Tahsin Tosun Sevinç ve Taki Davutoğlu'nun İstanbul'da Ecevit'le yaptığı görüşmede 12 milletvekilliği talep edildi. Ecevit, bu talebe "tamam" dedi ancak ertesi gün teklifin parti tarafından reddedildiğini bildirdi.[1] Çünkü CHP'nin gerçek niyeti, TBP ile işbirliği yapmak değil, partinin CHP'nin kuyruğuna takıldığını göstererek zayıf düşürmekti. [2]

CHP ile seçim işbirliği görüşmelerinin hayal kırıklığı ile sonuçlanmasından sonra TBP, başka bir seçenek oluşturmaya çalıştı. Tek başına girilecek bir seçimden başarılı sonuç alınamayacağı bilindiğinden "demokratik cephe" inşasına yönelindi. Partinin adına "sosyalist" sözcüğünün ekleneceği söylentisi de siyasi kulislere bu dönemde yayıldı. "Bunun nedeni seçimlerde oylarını nereye kullanacakları henüz belli olmayan TİP oyları"ydı.[3] Ancak Timisi, "program ve tüzüğüyle demokratik sol parti" olan partinin adına sosyalist sözcüğünün ilavesine gerek olmadığını açıkladı ve bunu da ideolojik içerik taşımayan bir gerekçeye dayandırdı. Timisi'ye göre, "sosyalist" sözcüğü partinin adına girerse, mühür ve tabelaların değişmesi gerekiyordu ki,

---

[1] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004

[2] 8 Temmuz 1973 tarihli Yeni Ortam gazetesinde TBP'nin CHP ile birleşme teşebbüsünde bulunduğu ifadesi yer alıyor. Aynı gazetenin 10 Temmuz 1973 tarihli sayısında da Timisi'nin birleşme söylentilerini yalanlayan açıklaması var. Timisi, "TBP etkili bir kadro ile yoksul Anadolu halkının gerçek sözcüsü olarak girecektir" diyor.

[3] Yeni Ortam, 8 Temmuz 1973

bu "büyük maddi yükümlülükler"le[1] karşı karşıya kalınması demekti. Parti de bu maddi külfeti karşılayacak mali olanaklardan yoksundu.

TBP yönetimi, partinin adına sosyalist sözcüğünü koymayı istemezken, demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlanmış kesimlerin, demokratik bir cephede dayanışmasını "tarihi zorunlulukların ortaya çıkardığı görev" addediyordu. Siyasi birlik sağlanması gerekliydi, birliğin adresi de Timisi'ye göre TBP idi. CHP seçenek olamazdı; çünkü denenmişti ve ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşullardan en az AP kadar sorumluydu.

TBP, çatısı altında oluşturmayı düşündüğü demokratik cephenin zorunluluğunu, Temmuz ayı sonunda, Genel Yönetim Kurulu toplantısı sonrasında yaptığı açıklama ile kamuoyuna duyurdu. Yönetim, "tekelci sermaye gruplarının, onların ülkemizde egemen olmuş güçleri karşısında, içinde bulunduğumuz dönemde ezilen sömürülen işçi köylü sınıflarıyla, demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlanmış bulunan anayasal kuruluşların, gerçek bir dayanışma içinde olmalarının tarihi bir görev olduğunu tespit" [2] etti ve sömürü düzenine son verilmesi için aydınlara "TBP'ye gelin" daveti çıkardı; CHP'yi ima ederek "denenmiş siyasi gruplardan medet" umulmamasını istedi.

TBP'de, sosyalist sözcüğünün parti ismine eklenmesi düşünülmedi ama sosyalist düşünce sahibi ya da Ortanın Solu çizgisini savunan isimleri partiye kazandırma arayışı başlatıldı ve bu çerçevede bir dizi görüşme yapıldı. Solun ağır baskılara maruz kaldığı 12 Mart sonrasında kaybettiği "demokratik hak ve özgürlüklerin yeniden kazanılması"nın öncelikli olduğu düşünülüyordu. Timisi'ye göre "Burjuva demokratik özgürlüklerin genişletilme mücadelesinde parlamentoda çalışan kitlelerin çıkarlarını savunacak aktif bir toplumcu muhalefetin oluşturulması (...) en önemli ve çözüm bekleyen"[3] sorundu. Bu anlayış gereği "Nitelik ve nicelik yönünden etkili bir demokratik sol muhalefet" için Yeni Ortam, Cumhuriyet, Yeni Halkçı gazeteleri tek tek ziyaret

[1] Yeni Ortam, 9 Temmuz 1973
[2] Yeni Halkçı, 27 Temmuz 1973
[3] Yeni Halkçı, 10 Ağustos 1973

edilerek tanınmış isimlere kontenjan adaylığı teklifinde bulunuldu. Mustafa Ekmekçi, Oya Baydar, İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Muammer Aksoy[1] partiye çağrılan isimlerin başında geliyordu. Timisi, aydınlarla temasını sürdürürken, kontenjan adaylıkların partide yaratacağı sıkıntının önüne geçmek amacıyla GYK'nu topladı ve merkez adayı gösterilip gösterilmeyeceği, gösterilirse bunun kıstaslarının ne olacağını tartışmaya açtı. Ağustos ayı başında toplanan GYK, "Türk sosyal ve siyasal hayatında toplumcu yolda mücadele vermiş uzman kişilerden ve bilim adamlarından demokratik solda tanınmış olanlar"ın merkez adayı gösterilebileceği görüşünü benimseyip gerektiğinde kullanılmak üzere veto hakkı tanıdı.

Bu kararla, inisiyatif kullanma hakkını elde eden Timisi'nin "partiye davet" çağrısı bir kişi hariç pek yankı bulmadı. Davete icap eden bu kişi, Ankara Üniversitesi Anayasa Hukuku Profesörü ve 1961 anayasasının mimarlarından Muammer Aksoy'du. Aksoy, iktidarın üniversitelere yönelik baskılarını protesto amacıyla görevinden istifa ederek politikaya atılacağını açıkladı. İktidarın üniversitelerdeki bilimsel özgürlüğü yok edici uygulamalarına tepki gösteren ve "öğretim üyeleri artık devlet memuru gibidir"[2] diyen Aksoy, politikaya giriş gerekçesini Türk ulusuna ahde vefa ve borç ödeme duygusuyla açıkladı. Şöyle diyordu Aksoy:

"Benim gibi fakir Türk ulusunun parasıyla dokuz yıl yabancı ülkede kalmış, ikinci defa hukuk öğrenimi yapmış, hukuk doktorasını yapmış ve birbuçuk yıl da üniversite profesörü olarak görgü ve bilgisini artırmak için oralarda yüzbin liranın üstünde dövizin sarfedilmesine sebeb olmuş bir şahıs, bu masrafların karşılığını öğrencilerine aktarmakla yetinemez."[3]

Aksoy, "Kendisi küçük, ama savunduğu fikir büyük" dediği TBP'ye "Hiçbir köyde, hiçbir mahallede bir tek yoksul kalmayacak ve bu yoksulluk Türkiye'den uzaklaşacak" dediği için 5 Ağustos'ta transfer oldu. Katılım töreninde, anayasa değişiklikle-

[1] Yeni Ortam, 9 Temmuz 1973, ayrıca kaynak kişi Baki Kaya, 2002
[2] Yeni Halkçı, 6 Ağustos 1973
[3] Yeni Halkçı, 23 Ağustos 1973

ri ile siyasal hayata katkı sunma olanaklarının kapatılmasının, kendisini politikaya atılmaya ittiğini anlatan Aksoy, "Neden TBP" sorusuna açıklık getirdi. Aksoy'a göre, TBP, "Türkiye'nin hızlı ve köklü olarak kalkınmasını kendisine amaç edinmiş", "gerçek bir toprak reformu" isteyen, "işsizliğe kesin bir hal yolu bulmak için meslek eğitimini bir hak olarak gören", "sağlık ve konut sorununun çözümünü kesin amaç edinen", "topraküstü ve toprak altı servetlere sahip çıkmanın milli bir dava olduğunu bilen", "nihayet bu amaçları Atatürk ilkeleri ve Atatürk devrimleri ile tam bir bağdaştırma içinde gerçekleştirmek" isteyen, "Atatürk milliyetçiliğini hayatın her alanında ciddiye alan" ve laikliği "hem hürriyetin hem de iç barışın vazgeçilmez şartı"gören bir partiydi. Aksoy, bilgisini, görgüsünü, deneyimini, enerjisini ve inancını TBP grubu içinde değerlendirebileceğine, parti yönetiminden de "azami desteği" göreceğine inandığını aktardı. Aksoy'un katılımıyla moral bulan Timisi ise "12 Mart muhtırası ile sağ siyasal gruplar güçlendi" tespitini yapıp, demokratik hak ve özgürlüklerin daha da kısıtlanacağı, Türkiye'nin sivil sıkıyönetim rejimine doğru sürüklendiğine dikkat çekti. Timisi, Aksoy'un transferinden duyduğu memnuniyeti de ""Bu dönemde demokratik sol cephede açıkça yerini alan partimize büyük görev ve sorumluluklar düşecektir. Yapacağımız bu demokratik toplumcu mücadelemizde Türk ve dünya kamuoyunun çok yakından tanıdığı değerli bilim adamlarımızdan Anayasa Profesörü ve 1961 Anayasamızın hazırlayıcılarından Sayın Prof. Dr. Muammer Aksoy, hiç şüphe yok ki, partimize ve Türk demokrasisine büyük güç kazandıracaktır"[1]

Partiyle aydınlar arasında kurulan diyaloğun en bilinen isimlerinden biri olan Muammer Aksoy, "Çok çetin geçeceği" anlaşılan parlamentonun yeni döneminde kendisine umut bağlanılan biriydi; dolayısıyla onu seçilebileceği bir yerde değerlendirmek gerekiyordu.

Muammer Aksoy'a, İstanbul'un liste başı sözü verildi. Birkaç kez İstanbul'a giderek toplantılara katılan Aksoy, partiye girişinden 18 gün sonra daha listeler kesinleşmeden sürpriz bir

[1] Yeni Halkçı, 6 Ağustos 1973

şekilde istifa etti. İstifasının nedeni ise Timisi'nin yaptığı açıklamadan dolayı kendisine yöneltilen "komünist" suçlaması ve "öldürülme korkusu"ydu.

Timisi'nin, "NATO, Ortak Pazar ve ikili anlaşmalara karşıyız" açıklaması, 12 Ağustos 1973 tarihli Yeni Halkçı gazetesinde yayımlanmıştı. "Ülke içindeki demokrasi ve özgürlük mücadelesi hiçbir zaman ülke dışındaki tam bağımsızlıktan soyutlanarak ayrı düşünülemez" diyen Timisi radikal bir çıkış yapmış, NATO karşıtlığını ilan etmişti. Bu açıklamanın yayımlanmasından sonra Timisi'nin verdiği demecin Aksoy tarafından "dikte ettirildiği" iddiası ortaya atıldı. Aksoy'un itirazı, mesajın diktesine değil, bu demeç nedeniyle kendisi hakkında gündeme getirilen "komünist" suçlamasına idi. "Komünist ve NATO karşıtlığı" suçlamalarından korktuğunu açıkça söyleyen Aksoy, istifa ederken yaptığı açıklamada, "Sayın Mustafa Timisi'nin ancak gazetede okuyunca haberdar olduğum NATO'ya ilişkin demecinin dahi tarafımdan ilham hatta dikte edildiğini söyleyecek kadar vicdansızca iddia ve iftiraları şimdiden duymuş bulunmaktayım. Daha birçok belirti ve bazı yayınlar, bu seçimlerde başkalarının sözlerini bana mal ederek hakkımda komünistlik iftiralarına yeni bir hız verileceğini, hatta kaba kuvvet uygulamalarına hedef olacağımı göstermektedir."[1] dedi.

Kendi deyimiyle "küçük ama savunduğu fikirleri bakımından büyük" olan TBP'den "maddi ve manevi gücüm yetmeyecek" diyerek ayrılan Aksoy, "komünist" olduğu iddiaları karşısında "can korkusu"na düşmüştü. Aksoy'un TBP'deki 18 günlük macerası, o sırada TBP'yi destekleyen Yeni Halkçı gazetesinde "burjuva aydın" tipinin davranış tarzı şeklinde yorumlanacak ve Aksoy'da "bozuk maya" bulunduğu tespiti yapılacaktı. "İntiharın da soylu yanı vardır" başlıklı yazıdaki ifadeler dikkat çekiciydi:

"Adaylıktan çekilmesi dolayısıyla öne sürdüğü gerçekler, bu toplumun parasıyla okumuş ve profesör olmuş bir bilim adamının, her şeyden önce bilime saygısızlığının itirafıdır. Komünistlik suçlamalarını reddederek 'Atatürkçü' olduğunu, o doğrultuda toplumcu olduğunu anlatan Prof. Aksoy, kendi kafasında

[1] Yeni Halkçı, 23 Ağustos 1973

yarattığı sinir savaşı sonunda, kendi kafasındaki faşist çevrelerin terörüne daha fazla dayanacak maddi ve manevi gücü bulamadığını söylemekle intihar etmiştir. Ama bu intihar, soylu bir cana kıyma değildir. (...) NATO'ya karşı olmanın komünistlikle eş tutulması faşizmin taktiğidir ve gayri milli sermaye ile işbirlikçisi politikacılarının sarıldıkları silahtır. Prof. Aksoy'un ulaştığı sosyal seviyede bir insanın sinir savaşı karşısında yenik düştüğünü açıklaması ve teröre boyun eğmesi yüzbinlerce basit devrimci militanın yüreği ile ölçülürse gerçekten sadece insan olmak haysiyetine hakarettir."[1]

Aksoy'un istifasıyla sarsılan TBP, eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'la kurulan olumlu ilişki ile moral buldu. TBP önce Aybar ve arkadaşlarını, parti saflarına katma düşüncesiyle hareket etmişti. Merkez Yürütme Kararı'yla, Aybar partiye davet edilerek kendisine Ankara'dan liste başı sözü verildi. Ancak Aybar, TBP'nin davetini reddedip İstanbul'dan bağımsız aday olacağını açıkladı.[2] Seçim arefesinde DİSK ve meslek odalarının CHP'ye destek vermesini eleştiren Aybar, "ortanın solu politikasının sola ve sosyalizme karşı icat edilmiş, tezgahlanmış politika" olduğunu söyleyip, seçmeni bu tuzağa düşmemeye çağırıyor ve "Seçim sonrası sosyalist bir parti kurulabilir"[3] diyordu. Aybar, açıklamasıyla "tutucular koalisyonunun gücünü azaltacağı" ve "sosyalizme çalışma olanakları" hazırlayacağı düşünülen CHP'nin önünü kesmek, bağımsız adaylığı ile de yeni partinin tabanını oluşturmak istiyordu. Aybar, seçim sonrasında kuracağı yeni bir sosyalist parti için eğilim yoklaması yapıyordu.

Bu açıklamaya rağmen TBP ile Aybar arasındaki görüşmeler devam etti. Aslında uzlaşmaya varılmasında güçlük çekilen nokta, Aybar'ın nereden aday olacağı idi. TBP, İstanbul liste başını Aksoy'a söz vermişti, oysa Aybar, İstanbul'dan bağımsız aday olacağını duyurmuştu. Dolayısıyla olası bir anlaşmanın ana hatları da belli olmuştu. Eğer İstanbul Aybar'a verilecek olursa

[1] Yeni Halkçı, 23 Ağustos 1973
[2] Yeni Ortam, 3 Ağustos 1973
[3] Yeni Halkçı, 3 Ağustos 1973

ve bir seçim işbirliği formülünde anlaşılırsa Aybar-TBP ittifakı sağlanacaktı.

Görüşmeler devam ederken, CHP'yi destekleyen aydınlar, bu işbirliğinin gerçekleşmemesi için TBP'ne karşı sert bir muhalefete başladılar. Sol oyların bölünmemesi için CHP'nin desteklenmesi gerektiğini düşünen aydınlar, TBP'nin din istismarcısı bir parti olduğunu yazdılar. Örneğin İsmail Cem, 14 Ekim seçimlerinde tek sol tercihin CHP olması gerektiğini ve aksi bir siyasal davranışın "ihanet" sayılacağını belirtiyordu. Cem, "TBP, bazı tarihsel acıların üzerine kurulmuş, bir bölüm vatandaşın dinsel inançları yüzünden uğradığı baskı nedeniyle doğan tepkisini kanalize etmiş bir partidir. TBP'nin varoluş nedeni, sınıfsal olmaktan çok, özel ve bölgesel etkilere dayanmaktadır. Bu niteliğiyle de TBP çağdışı bir kuruluştur"[1] diye yazıyordu. Dönemin ünlü yazarlarından Oya Baydar ise TBP'yi "12'ye 5 kala solcu kalmakla" suçluyordu. Timisi ise partiye yöneltilen "mezhepçi parti", "12'ye beş kala solculuk" ithamlarına karşılık "iddiaları akla ve bilimsel değerlendirmelere aykırı buluyor", "Demokratik solcuyuz, toplumcuyuz" "masa başı solcusu değiliz" yanıtını veriyordu.

TBP aleyhindeki kampanya ile Aybar-TBP ittifakı parçalanarak, kapatılan TİP'in "bilinçli 300 bin seçmeninin" oyu, CHP'ye akıtılmak isteniyordu ama Aybar ve TBP arasındaki görüşmeler Ağustos ayı sonunda anlaşmayla sonuçlandı. Eylül ayının ilk haftasında da Aybar ve 8 arkadaşının TBP ile seçim işbirliğine gideceği kamuoyuna duyuruldu.

Aybar'ın aktardığına göre, teklif TBP'den gelmiş, kendisi de "Dış politikada NATO'ya, ikili antlaşmalara, Ortak Pazar'a karşı çıkan ve böylece Türkiye'nin baş davasına parmak basan tek parti" olduğu için TBP'ye "evet" demişti. Bu, "Demokratik sol bir partiyle sosyalist bir grup arasındaki" ilk işbirliğinin örneğiydi. Aybar bu işbirliğini, TBP'nin "kuruluşundan bu yana iç yapısındaki başarılı dönüşümlere, son yıllarda sola yönelmesine, tabanının uyanıklığına ve yöneticilerinin anlayış ve iyiniyetine"

[1] Milliyet, 27 Temmuz 1973

borçluydu; ayrıca partinin "iyice sola açılarak ortaya attığı sloganlar, sosyalist kulaklarda hoş yankılar bırakıyordu".[1]

TBP ile varılan anlaşma Aybar'a "sosyalizmi bir kez daha halka anlatmanın fırsatı"nı verecek, seçim çalışması bir anlamda "kurulması düşünülen sosyalist partinin ön hazırlıkları" olacaktı. Böylece "On-oniki yıllık sosyalist birikimin egemen sınıfların bir işareti ile yok edilemeyeceği", "sosyalizmin yaşadığı" gösterilecekti. "Bu kez seçimlere sosyalist partisiz gidiyoruz. Bu, demokrasinin canevinden vurulduğunun işaretidir" diyen Aybar, "Bir-iki sosyalisti parlamentoya sokmanın" gerekliliğine inanıyordu. Aybar'a göre, sağlanan uzlaşma güçbirliği değil işbirliği idi. Çünkü, "Güçbirliği bir ölçüde bütünleşmeyi" ifade ediyordu. Oysa yapılan "Belirli bir hedef için" her iki tarafın da "birbirine yardımcı" olmasından ibaretti ve "ciddi, samimi fakat zamanla sınırlı bir dayanışmaydı"[2]

"Sosyalist sesin" susmaması için 14 Ekim akşamına kadar sınırlı olan bu işbirliğinden Aybar ve 8 arkadaşı yararlanacaktı. Anlaşmaya göre, Adıyaman, Hatay, Kars, İstanbul, Yozgat'ta liste başı, Adana, İzmir ve Maraş'ta da listenin ikinci sırası eski TİP'lilere verildi. Adıyaman'da Ali Haydar Yıldız, Hatay'da Ali Göçmen, Kars'ta Ayata Beğensel, İstanbul'da Mehmet Ali Aybar, İbrahim Çetkin Manisa'da, Cenan Bıçakçı da Yozgat'ta birinci sıradaydı. Adana'da Talat Kılıç, İzmir'de İsmail Derman, Maraş'ta da Mustafa Çankaya ikinci sıradaydı.

Timisi'nin Aybar'la sağlanan uzlaşmaya verdiği anlam ise bambaşkaydı. O'na göre, parlamentoda demokratik soldaki her görüş temsil edilmeliydi, ittifak bir güçbirliği idi, güçbirliği de kendi deyimiyle "bencillikten uzak bir politika ve yurtseverlik anlayışının" ürünüydü ve böylece "kutsal bir görev" yerine getiriliyordu. "Bu kararımız, siyasi tarihimizde gerici ve çıkarcı güçlere karşı ilerici güçlerin birlikte mücadelesine örnek teşkil edecek, her türlü bencilliği ve istismarı yıkan bir karar olacaktır" diyen Timisi için uzlaşma, "Hem'demokrasi hem de emekçi halk için mücadele vermek isteyenlere olanak sağlamak" anlamını

[1] Yeni Halkçı, 6 Eylül 1973
[2] Yeni Halkçı, 18 Eylül 1973

taşıyordu. Çünkü, bu temsiliyette "demokrasi ve emekçi halk açısından yarar"[1] vardı.

Timisi, iddiaları reddetse de kapatılan TİP'in oylarına talipti. Uzlaşma ile "sosyalist bir iki sesin" meclise girmesine olanak verirken, kendi adaylarını da TİP oylarıyla seçtirerek parlamentoda bir grup oluşturabilmek umudunu taşıyordu. Aslında niyeti bu ittifakı kalıcı bir birlikteliğe dönüştürmekti. Aybar'ın niyeti ise farklıydı: O, seçimler aracılığı ile "halka bir kez daha sosyalizmin nimetlerini anlatmak" ve seçim çalışması sırasında kuracağı sosyalist partinin tabanını oluşturmak istiyordu. Aybar'ın düşüncesini açıkça söylemesi, Timisi'nin kalıcı birliktelik hedefini boşa çıkarıyordu. "Seçim döneminin hedefini, sosyalist bir partinin kuruluşu olarak görmemek gerekir"[2] diyerek ittifak konusunda farklı bir beklenti taşıdığını beyan eden Timisi, seçim sonrasında güçlü bir muhalefet için "geniş cepheli demokratik güçbirliği" istiyordu. Timisi işin doğası gereği yeni bir sosyalist partinin kurulmasına taraftar olamıyordu. O, komünistler hariç, solun renklerinin TBP çatısı altında olmasını arzuluyordu.

Seçim ittifakıyla ilgili değerlendirme genel olarak olumsuzdu. Bu olumsuzlukların başında Aybar'ın yıpranmışlığı geliyordu. TİP içindeki mücadelesi, "sosyalizmi sulandırmak" şeklinde yorumlanan Aybar, zaten kapatılmadan önce bu partiden ayrılmıştı.

İttifaka yapılan olumsuz eleştirilerin diğer nedeni ise TİP'in kapatılmasından dolayı CHP'nin ortanın solu söylemiyle solda sivrilen güç olmasıydı. 1973'te CHP'nin desteklenmesi gerektiği yaygın bir kanaat haline gelmişti ve aydınlar, sosyalizme giden yolun demokratik bir ortamın sağlanmasından geçtiğini düşündükleri için CHP'nin "sosyalizme elverişli bir ortamı" hazırlayacağına inanıyorlardı. Geçirdiği değişim konusunda aydınları ikna edemeyen TBP, böyle bir ortamda sol oyları bölen parti olacağı gerekçesiyle suçlanıyordu.

Eleştiriler hem Aybar'ın geçmiş siyasi çizgisi hem de TBP'nin kimliği üzerine kuruldu. İttifak oy kaygısıyla yapıldığı

[1] Yeni Halkçı, 7 Eylül 1973
[2] Yeni Halkçı, 23 Eylül 1973

gerekçesiyle ağır eleştiriler aldı. Örneğin Oya Baydar, Balan'ı "sosyalist oyları avlamak" TBP'yi de "12'ye 5 kala solcu olmakla" suçladı. Baydar, "sosyalist parti kurmak çadır kurmak değildir" derken, Aybar'ı "alışmış olduğu parlamentodan ayrılamamakla"[1] itham etti. Aynı gazetenin diğer yazarı Burhan Şahin ise Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamına ilişkin oylamaya katılmayan Timisi[2] ile Aybar'ın birinci Erim hükümetine güvenoyu verdiğini[3] anımsatmayı gerekli gördü. TİP son Haysiyet Divanı Başkanı Minnetullah Haydaroğlu ise "TİP adının Aybar tarafından istismar edildiği"ni belirtti. Haydaroğlu'nun TBP'ye sözü yoktu. Çünkü son zamanlardaki söylemleri ile TBP, solda sempati ile karşılanmıştı ancak şimdi sırtlarına büyük bir handikap almışlardı. Bu handikap Aybar'dı.[4]

Uzun süredir TBP'ye destek veren Yeni Halkçı gazetesi ise, seçim ittifakını destekleyen çok az sayıdaki yayın arasında yer aldı. İttifak propagandasını yapan gazete, birlikteliği "faşizme tepki"nin ürünü sayarak Timisi ve Aybar'ın görüşlerine sayfalarını açtı. Timisi, bu gazetede, suçlamaları yanıtladı ve taarruz karşısında "TİP'in oylarını almak için bu işe girmedik" diyerek eleştirileri göğüslemeye çalıştı; "Bu işbirliğini anlayamayan bazı kafalar ve gerici çevrelere piyon olmuş kişiler, bu yurtseverce davranışımızı zayıflatmak gayreti içindedir" dedi [5] Oya Baydar'ın suçlamasına "Sosyalizmi 12'ye 5 kala benimsemiş bir parti değiliz"[6] yanıtını veren Timisi, üç yıllık genel başkanlık dönemini referans gösterdi, bir başka gün ise "Bir partinin karakterini bulmak için bilimsel değerlendirmeye yönelmek şart. (...) Her şeyden önce parti programı, parti yayın organları ve bildiri/demeçlerinin incelenmesi gerekir. Dinamik olarak ise bir süreç

[1] Yeni Ortam, 7 Eylül 1973
[2] İdamlara ilişkin oylamada, Yusuf Ulusoy kabul oyu verdi. Eski BP'lilerden Kazım Ulusoy, Hüseyin Çınar, Ali Naki Ulusoy ile BP Genel Başkanı Timisi ve İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir ise oylamada bulunmadı.
[3] Yeni Ortam, 22 Eylül 1973
[4] Yeni Ortam, 7 Eylül 1973
[5] Yeni Halkçı, 9 Eylül 1973
[6] Cumhuriyet, 10 Eylül 1973

içerisinde partinin gelişme ve gelişim yönünün değerlendirilmesi gerekir. Önemli olan hareketin gelişmekte olan yönüdür"[1] dedi.

İttifak partide büyük ölçüde taraftar buldu. Parti örgütü, bu uzlaşmayı "gerici ve faşist güçlere karşı güçbirliği ve direnme" şeklinde yorumladı, ittifakı eleştiren yazarlara "sözde devrimci" ifadesini yakıştırdı. Örneğin Adana İl Başkanlığı ile Ankara Altındağ İlçe Başkanlığı, bildiri yayımlayarak Aybar'la kurulan işbirliği sürecini halkın demokratik iktidarına giden yol olarak gördüklerini deklere etti. Ancak, kimi karşı çıkışlar ve istifalar da olmadı değil.

İlk istifa haberi Ankara'dan duyuldu. Parti kurucularından Cemal Özbey, "Atatürkçü çizgiden uzaklaşıldığı ve aşırı sola kayıldığı" gerekçesiyle ayrılırken, İstanbul ikinci sıra adayı Ali Ercan, "TBP kendi tüzük ve programını saptamış bir partidir. Aybar ve arkadaşları bizim partimizden aday olmamalıydı" diyerek istifa etti; Ankara adaylarından Hasan Özcan ve Veli Danacı da ayrıldı. Kimi örgütlerde ise toplu istifalar yaşandı; istifa edenler CHP'ye geçti[2] ve istifaların artarak süreceği haberleri yayıldı. Bunun üzerine açıklama yapan Genel Sekreter Yardımcısı Taki Davutoğlu, istifa haberlerini DP'nin "Vatan Cephesi" olayına benzeterek "bazı CHP'li adayların partiye kayıtlı kişileri çeşitli yollardan TBP'ye soktuktan sonra, seçimler arefesinde istifa ederek, CHP'ye geçmiş gibi göstermek istediklerini" söyledi. Davutoğlu, "Vatan Cephesi taktiği içinde tezgahlanan bu oyunlar Türk kamuoyunun ve özellikle Türkiye Birlik Partisi teşkilatlarının dikkatlerinden kaçmamaktadır"[3] dedi.

14 Ekim 1973'de milletvekili seçimlerine 35 ilde (Adana, Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Çanakkale, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Muş, Ordu, Samsun, Sivas, Tokat, Tunceli, Yozgat), kısmi senato seçimlerine ise 17 ilde (Amasya, Antalya, Artvin, Çanakkale, Erzincan, Erzu-

[1] Yeni Halkçı, 10 Ağustos 1973
[2] Yeni Ortam, 15-16 Eylül 1973
[3] Yeni Halkçı, 28 Eylül 1973

rum, Eskişehir, Hatay, İsparta, İstanbul, Kars, Kütahya, Muş, Samsun, Sivas, Tokat, Yozgat) katılmayı kararlaştıran partiye, milletvekili adayı olmak için 286 kişi başvurdu. Aday adaylarının aidatları da 2 ila 5 bin lira arasında belirlendi. Öğretmen ve beden işçilerinden 2 bin lira, 5 Haziran 1973'e kadar parti üyesi olanlardan 3 bin lira, partiyi desteklediği bilinen ancak resmen üye olmayanlardan da 5 bin lira istendi.[1] Aday adaylarının niteliği, TBP'nin gerçekleştirdiği siyasal açılıma uygun özellikler gösteriyordu. Aday adaylarının 86'sı işçi, 55'i esnaf, 25'i tüccar, 19'u çiftçi, 14'ü emekli memur, 11'i avukat, 10'u teknisyen, 9'u müteahhit, 7'si sendikacı, 6'sı mali müşavir, 5'i şoför, 4'ü öğretmen, 3'ü memur, 3'ü gazeteci, 3'ü ev kadını, 3'ü milletvekili, 3'ü müfettiş, 3'ü bankacı, 2'si kooperatifçi, 2'si nakliyeci, 2'si dava vekili, 1'er tanesi de elektrikçi, serbest meslek mensubu, iktisatçı, mürettip, mühendis, eski milletvekili, matbaacı, taşeron, halk şairi ve emekli yarbaydı.[2]

Senato seçimlerinin aday adayları arasında ise avukatlar (15) ilk sıradaydı. İkinci sırayı iktisatçılar (6), üçüncü sırayı doktorlar (4) alıyordu. Ayrıca 2 öğretmen, 2 emekli albay, 2 yüksek mühendis, 1 filolog, bir emekli general, 1 arkeolog, 1 müfettiş, bir mali müşavir, bir emekli yarbay, bir eczacı vardı.

1973 seçimlerinde Alevilerin geleneksel kesimine hitap edecek isimleri tasfiye ederek sandığa giden TBP adaylarının en tanınmış simaları İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir ile eski TİP'liler idi.

TBP aday listesinin sönüklüğüne karşın oyları yükselişe geçen CHP, 1969 seçimlerine göre rahattı. Çünkü, geleneksel oyları çekecek durumdaki Ulusoy'lar artık TBP'de değildi ve her biri TBP'nin rakibi olarak çıkmıştı. "Hürriyetleri kötüye kullanan bazı memleket düşmanlarının büyük Türk milleti ile Atatürk'ün eseri olan Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya, vatanımızın bütünlüğünü ve milli beraberliğimizi bölmeye çalıştıklarını, bunun için her kılık ve renge girdiklerini ve türlü olanaklardan yararlandık-

[1] Yeni Halkçı, 9 Haziran 1973
[2] Yeni Halkçı, 9 Eylül 1973

larını sağduyu sahibi bütün yurttaşlarımız görmüşlerdir"[1] diyerek CGP'ye giren Kazım Ulusoy Amasya'da, Ali Naki Ulusoy yine aynı partinin Çorum'da birinci sıra adayı oldu. Yusuf Ulusoy ise Tokat'tan bağımsız aday çıktı. Adalet Partisi'ne geçen Hüseyin Balan, Ankara'dan dokuzuncu sırada adaydı. Cemal Özbey de Ankara'nın bağımsız adaylar listesindeydi.

CHP'nin Erzincan'daki üç adayı sırasıyla Nurettin Karsu, Hasan Çetinkaya ve Lütfi Şahin Alevi idi. TBP'den Oğuz Söğütlü'yü transfer eden CHP; Söğütlü'yü Kahramanmaraş'ta değerlendirmişti. Timisi'nin aday olduğu Sivas'ta CHP, Alevi kökenli Nazif Arslan, Azimet Köylüoğlu ve Mahmut Özdemir'i aday gösterirken, Tokat'ta Haydar Ulusoy ikinci sıraya konulmuştu.[2]

Aybar'ın Sosyalizmi, Timisi'nin Demokratik Solu

TBP, 1973 seçimlerinde seçmenin karşısına yepyeni bir seçim beyannamesi ile çıktı. Bu beyanname, daha önce çerçevesi Orhan Arsal tarafından çizilen, 1970 yılındaki olağanüstü kongrede görüşülerek kabul edilen parti programındaki düşünceler üzerinden şekillendirildi. "Yarının çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, özgür, bağımsız ve demokratik Türkiye'si uğrunda mücadele eden, başta işçi ve köylü sınıfı olmak üzere tüm kitlelere, ilericilere, devrimcilere, toplumculara ve demokratik sol güçlere" armağan edilen seçim beyannamesinde 5 temel slogan, "Halkla beraber halkın demokratik iktidarı için mücadele", "Fikir ve düşünceler zincire vurulamaz", "Toprak ağalığına son, sömürü düzenine paydos", "Genel grev hakkı, serbest grev özgürlüğü (Genel Af) ", "Üslerinden arınmış Bağımsız ve tarafsız Türkiye için mücadele" şeklinde belirlenmişti.

Partinin "demokratik sol" anlayışının anlatıldığı beyannamede, 12 yıldız ve arslan yeni bir tahlille anlamlandırıldı. 12 yıldız ve arslanın yeni anlamının açıklandığı yer Timisi'nin liste başı olduğu Sivas'tı. Timisi'ye göre, aslan cesaret, güç ve kuvve-

[1] Vatan, 29 Temmuz 1973

[2] Balan- Berkman çatışması sonrasında Sivas'ta kurulan Demokrat Birlik Partisi'nin kurucuları arasında yer alan Fahri Sarısaltukoğlu da, Millet Partisi'nin İçel adayları arasındaydı.

ti temsil ediyordu. 12 yıldız ise "yoksul Anadolu halkının işçi-köylü ve dar gelirli grupların gerçek kurtuluşlarını sağlayacak demokratik sol siyasi felsefenin" ilkeleriydi. Alevilerin inandığı 12 imamın her birini bir ilke ile simgeleştiren TBP'nin bu ilkeleri, "Devrimcilik, Toplumculuk, Atatürkçülük, Demokrasi, Halkçılık, Devletçilik, Cumhuriyetçilik, Bağımsızlık, Özgürlükçülük, Laiklik, Eşitlik ve Yurtseverlik" şeklinde sıralandı ve bu ilkeler, sınıfsal bir içeriğe büründürüldü.[1]

1- Devrimcilik

1966'da açıklanan, 1970 yılında da revize edilen programda sınıf çatışmalarını reddeden TBP, "sınıfsal çelişkinin uzlaşmaz"lığını 1973 seçim bildirgesinin "devrimcilik" ilkesinde kabul etti. Devrimcilik ilkesinde "üretim araçlarının kolektif-toplumsal mülkiyetinden" yana olduğunu beyan eden parti, devrimciliği "sosyal düzeyde (...) toplumdaki bir avuç sömürücü ve işbirlikçi burjuvazinin tasfiyesi", "çalışan işçi ve köylü kitlelerinin demokratik egemenliğini" sağlama şeklinde ortaya koydu. Devrimciliğin "politik üst yapı"daki karşılığı ise "yeni üretim ilişkileri ile tam bir uyum sağlayacak olan gerçek demokrasi"yi kurmaktı. Böylece, çağın gerisinde kalmış bir düzen tasfiye edilecek, yerine modern kurumlar konulacaktı. BP'nin devrimcilik anlayışında "demokratiklik, süreklilik ve kesintisizlik" vardı.

Devrim ve evrim birbirinin tamamlayıcısıydı. "Sadece evrimi görmek reformize bakmak demekti". Reformizm ya da sosyal demokrasi devrimin düşmanı"ydı. Sadece devrimi düşünmek de "maceracılıktı" ve "sosyal demokrasi gibi aynı derecede antidiyalektik ve karşı devrimciydi" Çünkü, "maceracılık nitel değişikliğin nicel değişikliklerle hazırlanması gereğini inkar ederek her fırsatta eylemden söz eder" ki, bu tehlikelidir. Oysa, sosyo-ekonomik ve kültürel "dertler" ile "kitlelerin bilinç ve örgütlenme derecesi (...) arasındaki diyalektik ilişkileri bilerek hareket etmek" en doğru olanıdır.

[1] Bakınız, TBP 1973 Seçim Bildirgesi

2- Toplumculuk

TBP; toplumculuk ilkesiyle hakim düzenin sömürü düzeninin yok etmeyi vaat etti. "Sermaye sahiplerine yarayan", çalışanlar için ise her türlü eşitsizlik ve sosyal adaletsizliği" bünyesinde barındıran, "anti demokratik baskılarla özgürlükleri kısıtlayan bu düzenin değiştirilmesini" hedef olarak önüne koydu. Kulun kul tarafından sömürülmediği, "cinsiyet, ırk, renk ve din farkı gözetmeksizin işçi, köylü, dar gelirli ve ekonomik baskı altındaki her kişinin" toplumda barış ve eşitlik içinde yaşamasını öngördü.

3- Atatürkçülük

Bu ilkede Atatürkçülük dinamik bir yoruma tabi tutuldu. Atatürkçülüğün tarihin bir evresine ait donmuş şekliyle algılanmasından vazgeçildi ve Atatürkçülük, "akılcı ve dinamik bir hareket", "oluşan ve yiten değil, (...) yiten ve yeniden oluşan süreç" şeklinde tanımlandı, dönemin Atatürkçülük yorumlarına itiraz edildi. Bu itirazın nedeni BP'ye göre, Atatürkçülüğün "hakim sınıfların tekeli altına" girmesiydi. Atatürkçülük "Burjuvazinin siyasal iktidara gelişinden sonra" çarpıtılmış, özünü kaybetmiş, egemen güçler bu kavrama"sınıfsal bir muhteva kazandırmak" çabası içine girmişti. "Atatürkçülük tekelci burjuvazinin egemenliği altında olan bir hareket"ti ve "artan tekelleşmeye Atatürkçülüğün resmi gerekçe gösterilmesi bu açıdan anlamlı"ydı. Oysa "Kemalizmi karakterize eden (...) milli kurtuluşçuluk ve laiklik unsurları"ydı. Atatürkçülük "êmperyalizme karşı mücadele bayrağı", "emperyalizmin boyunduruğu altındaki bir ülkede doğu halklarının milli kurtuluş bayraklarını yükselten, emperyalizmi yenerek milli kurtuluş savaşlarını aşan bir hareketti".

4-Demokrasi

TBP, demokrasiyi "bütün sınıf ve tabakaların kendi siyasi görüşleri etrafında kolayca örgütlenmesi, faaliyet göstermesi, düşünce özgürlüğünün sağlanması olarak gördü ve bu nedenle "anti demokratik ve faşist girişimlere karşı" olduğunu açıkladı. "Demokratik solun amacı, kısa dönemde sol görüşleri demokra-

simize mal edip demokrasinin tek taraflı olmaktan" kurtarılmasıydı. Fikir ve düşünce özgürlüğü ile "solun meşruluğunu bütün ülke sathına yayacak faaliyetler yürütülecek", böylece geniş halk yığınlarının iradesini ortaya koyması sağlanacak, demokrasinin eksik ayağı tamamlanmış olacak, "güçlü sol bir muhalefetin oluşması için de anayasamızdaki kısıtlayıcı" hükümler kaldırılacaktı.

5- Halkçılık

Beşinci ilkede TBP, halkçılığı toplumcu ve devrimci mücadelenin temeline oturttu. Kemalist CHP'nin savunduğu "halka rağmen halk için" anlayışını "küçük burjuva uygulaması" gördü ve bunun yerine "halkla beraber halkın demokratik iktidarı"nı koydu. TBP'nin halk öznesini emekçiler oluşturuyordu; "işbirlikçi burjuvazi" ve "sömürücüler" ise halk kavramının dışındaydı. Bu halkçılık anlayışına göre, "işçi ve köylülerden oluşan" halk, "siyasal bilinciyle" politik mücadeleye aktif olarak katılacak, bu bilinç kendilerine verilecekti. Partinin görevi; siyasal bilinci ezilenlere vermek ve "kitleleri hakim sınıfların" etkisinden kurtarmaktı.

6- Devletçilik

Devletçilik ilkesinde de sınıf gerçeğine dayalı bir yorum benimsendi. Devlet desteği ile ulusal sermaye yaratılmasını, kamu menfaatini ilgilendiren alanlarda devletin rol almasını, diğer alanlarda da özel sektörün teşvik ve himaye edilmesini öngören devletçilik anlayışını terkedip, "sermayeden yana devletçiliğe hayır" dedi; "emekçi kitlelerden yana planlı bir devletçilik" anlayışını savundu. Kaynakların sermayeye değil halka aktarılmasını, "demokratik yollarla denetlenen planlı ve emekten yana bir devletçiliğe tahsis edilmesi"ni; "yabancı sermayenin girdiği tüm üretim alanlarının millileştirilmesi"ni, "emekten yana" planlı bir devletçiliğin ve "üretim araçlarındaki toplumsal mülkiyet"in yaygınlaştırılmasını savundu.

7- Cumhuriyetçilik

Devleti karakterize eden şeyin üretim araçlarındaki mülkiyet biçimleri olduğu gerçeğinden yola çıkan TBP, "burjuva devletlerinde iktidarların burjuvazinin çıkarları doğrultusunda davrandığını" belirtip, bu gerçeğin devletin cumhuriyet ya da krallık olmasına göre değişmediği tezini savundu. TBP, "genel oya dayalı demokratik cumhuriyeti", "geri kalmış ve emperyalizmin ekonomik, siyasal ve askeri kontrolü altına girmiş bir ülkede (...) çalışan kitleler açısından" anlamlı bulmuyordu. Çünkü "Bu cumhuriyet gerekli asgari demokrasi ve özgürlüklerden yoksun kaldıkça, ülke siyasal, ekonomik olarak emperyalizme bağlı bulundukça onun sınıfsal niteliği de" açığa çıkıyordu. Cumhuriyet en ilerici ve demokratik devlet biçimine ancak "bütün sınıf ve tabakaların özgür faaliyetlerde bulunduğu tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir siyasal düzende" kavuşulabilirdi. TBP, "Kemalist devrimle gerçekleştirilen" Cumhuriyet'in sosyal, ekonomik, hukuksal ve özellikle laiklik unsurlarına gereken önemi" vereceğini beyan ediyordu. Çünkü bu cumhuriyet "feodal devleti" ve "feodal devletin ideolojik kaynağı olan teokratik kurumları" kapatmıştı. Din-devlet ayrılığı gerçekleştirilmiş, "mezhepçi baskılara laiklik ilkesiyle" son verilmişti. Bu da TBP"yi "tavizsiz bir Cumhuriyetçi yapmış"tı.

8- Bağımsızlık

Bağımsızlık TBP'ye göre kalkınmanın ve "gerçek sanayileşmenin" anahtarıydı. Bağımsızlık olmadığı sürece Türkiye geri kalmışlıktan kurtulamayacaktı. Çünkü "üretilen artık değerin önemli bir bölümü emperyalist ülkelere kar transferi" şeklinde aktarılıyor, ekonomi yabancı güçler tarafından denetleniyordu. Dolayısıyla kalkınmadan, demokrasiden ve özgürlüklerden söz edilemezdi. Geri kalmış ülkeler, ancak sanayileşerek kalkınabilirdi. Ancak "önemli olan sanayileşmenin ekonomik ve sınıfsal niteliği" idi. "Eğer sanayileşme dışa bağımlı, (...) sosyal adaletsizliklerle dolu" ise "çalışan işçi ve köylü halk kitlelerinin çıkarları doğrultusunda hızlı ve dengeli bir kalkınma" asla sağlanama-

yacaktı. Ülke içindeki demokrasi ve özgürlük mücadelesini tam bağımsızlıktan ayrı düşünmeyen TBP, toplumdaki "sınıf ve tabakaların tam bir özgürlük içinde ve her türlü anti-demokratik baskılardan uzak bir şekilde temsil edileceği gerçek demokrasinin" ancak emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmakla gerçekleştirilebileceğini savundu. Bu düşünce, doğal olarak partiyi NATO, CENTO, AET ve ikili anlaşmaları tamamen reddetme noktasına götürdü; bu da "devrimcilik ve yurtseverliğin" yüklediği görev kabul edildi.

9- Özgürlükçülük

Bağımsızlık ve demokrasi mücadelesiyle özgürlük mücadelesini bir bütünün parçaları olarak gören TBP, bu ilkede önceliği "burjuva demokratik özgürlükleri savunma"ya verirken, bununla yetinmeyip "ileri tipte özgürlük" şeklinde tanımladığı kulun, kul tarafından sömürülmesinden kurtulmuş emekçilerin özgürlüğü için mücadele etmeyi unutmayacağını" da beyan etti. TBP'nin anlayışına göre, özgürlük sadece siyasal boyut taşımıyordu, ekonomik ve kültürel yanları da içinde barındırıyordu ve "Ekonomik özgürlük sömürünün tasfiye edilmesi" demekti. TBP, bu noktada "bütün devrimcilere kaybedilmiş burjuva demokratik özgürlüklerin yasını tutmayı değil" ezilen kitlelerin özgürlük mücadelesine katılmayı öğütledi. Çünkü, demokratik hak ve özgürlükler ezilen kitlelerin demokratik mücadeleleriyle kazanıldığı ve onlar tarafından kullanılmaya başlandığı an (...) demokratik devrim" başlayacaktı ki, ilk yapılması gereken şey 1961 anayasasına sahip çıkmaktı.

10- Laiklik (Din)

Partinin laikliğe getirdiği yeni yorumda 1970 yılındaki kongrede yapılan değişikliğe sadık kalındı. Sosyalist bir çağrışım yapması için özenle seçilen toplumculuk sözcülüğü ile laiklik arasında bağlantı kuran TBP, toplumcu anlayışıyla "daha iyi yaşama koşulları, özgürlük ve barış" vaat ediyordu. "Daha iyi yaşama koşulları" farklı dinsel inanca mensup kişilerin karşılıklı saygı ve sevgi temelinde bir arada olması ile mümkündü. Parti,

bu nedenle "dinsel inançlarla materyalist felsefelere aynı ölçüde saygı duymayı" toplumculuğunun gereği sayıyor, siyasal düşünce ve dinsel farklılıkları tanrı ile kul arasındaki ilişki ve "kişisel bir sorun" olarak görüp, her inanca eşit davranacak bir devlet düzeni vaat ediyordu. "Din ile toplumculuk arasında çelişki" görmeyen TBP'nin itirazı dinin siyasal amaçlarla kullanılması, oy için "hocanın ya da şeyhin elinin öpülmesine" idi.

11- Eşitlik

TBP, "toplumun bütün kesimleri arasında ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda kesin bir eşitlikten" yana olduğunu açıkladı. Anayasanın gereklerinin yerine getirilmesiyle insanın insan tarafından sömürülmesine son verileceğini, "bu düzende işçiler ve bütün emekçi"lerin emeklerinin tam karşılığını" alacağını vaat etti ve lokavtın kaldırılması, haftada 40 saat çalışma, işsizlik sigortası v.b., düzenlemeleri eşitsizliği giderecek düzenlemeler arasında saydı.

12- Yurtseverlik

1973 seçim beyannamesinde, Anayasa'da yer alan ve Berkman- Balan döneminde savunulan milliyetçilik anlayışı terk edildi. TBP'nin "Türkçü ve milliyetçi" bir parti olduğu ibaresi kaldırıldı ve milliyetçiliğin yerine, sol literatürden devşirilen yurtseverlik kavramı konuldu. "Her türlü ırkçı, şovenist, mezhepçi görüşlere karşı olduğunu" bildirirken "ülke çıkarlarını devrimci bir yurtseverlikle savunacağını" açıkladı.

Aslanın Kükremesi Kesiliyor

Türkiye Birlik Partisi'nin seçim kampanyası, Timisi'nin Ankara'da uzun yıllar boyunca yaşadığı Tuzluçayır'da başlatıldı. Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Mersin, Adana, Maraş, Elazığ, Malatya ve Gaziantep'te açık hava toplantıları yapılarak sürdürülen kampanya boyunca Timisi, "Bu damgalı kimseleri niçin aranıza aldınız?" sorularına muhatap olurken, demokratik solu anlattı. Aybar ve arkadaşları ise "sosya-

lizmin" nimetlerini ve TBMM'de sosyalist sesin susmamasının gerekliliğini dile getirdi. Timisi "güçbirliği", Aybar "işbirliği" dedi. Timisi, demokratik sol mücadeleyi vurgulayıp, "Önce demokratik ortam, sonra sosyalizm" tezini savundu; Aybar ise, demokrasinin ancak sosyalizmle olabileceği propagandasını yaptı.

Aybar da Timisi de seçimlerden umutluydu. Soldaki ideolojik boşluk nedeniyle TBP, sol seçmenin oyunun alınacağını, TBMM'de grup elde edilecek çoğunluğa ulaşılacağını düşünüyor, Aybar da "sosyalist bir iki sesin" meclise sokulabileceğine inanıyordu. Ancak seçim sonuçları açıklandığında hem Timisi hem Aybar için hayal kırıklığı idi. Seçmen ne Timisi'nin demokratik solu ne de Aybar'ın anlattığı sosyalizme ilgi gösterdi. "Attığı sol sloganların taşıyıcısı olabilecek gerçek bir işçi ve yoksul köylü" tabanından yoksun olan TBP, geleneksel yapıyla da buluşamadığı için sadece Genel Başkan Timisi'yi Sivas'tan seçtirebilirken, Aybar parlamento dışında kaldı; Millet Meclisi'ne "bir-iki sosyalist" giremedi. Aybar'ın işbirliği, Timisi'nin güç birliği dediği süreç, Timisi'ye de Aybar'a da hiçbir siyasal kazanç getirmemişti. **(Bakınız; Tablo 5 ve 6)**

AP, CHP, CGP, DP, MP, MHP, MSP ve TBP'nin girdiği milletvekili seçimlerinde AP'nin oyları yüzde 46.5'ten, 29.8'e gerilerken, yeni bir düzen vaadinde bulunan ve bu arada TİP oylarını çeken CHP, 1961 seçimlerinden sonraki en yüksek oyu elde etti; bir önceki seçime göre oylarını, yüzde 6 artırarak, 33.3'e çıkardı. CHP'nin bu başarısı, "olası bir sağ iktidarın gücünü" CHP ile azaltma düşüncesinden doğmuş, örgütlü sol yapılar, aydınlar "faşist" baskılara kalkan olacağı düşüncesiyle CHP'nin sosyal demokrasisini tercih etmiş, "CHP, gecekondu semtlerinde yaşayan göçmenlerin AP'den umutlarını kestikleri kentleri zaptet"mişti.[1] Böylece CHP içindeki tutucu kanadın 1969'daki seçim yenilgisinden sorumlu tuttuğu ortanın solu söylemi de aklanmıştı.

[1] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren Yavuz Alogan, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s.190)

Adalet Partisi'nden kopanların kurduğu Demokratik Parti, yüzde 11.9'la üçüncü parti oldu. MSP yüzde 11.8 oy alarak dördüncü sıraya yerleşirken, Cumhuriyetçi Güven Partisi, yüzde 5.3'lük oy ile beşinci sıradaydı. CHP'nin dışında oylarını artıran diğer parti Milliyetçi Hareket Partisi idi. MHP, 1969'daki yüzde 3'lük oyunu yüzde 3.4'e çıkarmıştı.

1973 seçimlerinin en önemli özelliklerinden biri, kapatılan Milli Nizam Partisi'nin devamı niteliğindeki Milli Selamet Partisi'nin ilk kez seçimlere girmesiydi. MSP, savunduğu görüşleri itibariyle TBP'nin karşısına yerleştirilen bir partiydi ve bu parti şeriat istediğini açıkça dillendiriyor, İslami değerlere yaslanan devlet ve toplum düzeninin savunuculuğunu yapıyordu. "Önce ahlak ve maneviyat" diyen, "Batı karşıtlığına" dayandırdığı propagandasını "milli" eksene oturtmaya çalışan, ekonomik yapı olarak da büyük sermaye gruplarıyla yarışamayacak konumdaki Anadolulu küçük esnaf ve tüccara seslenen MSP, seçimlerde Alevi-Sünni çelişkisini diri tuttu ve TBP'nin varlığı üzerinden bu çelişkiyi kendi lehine çevirmeyi başardı. Sünni köylerinde "Aleviler geliyor"[1] propagandasını yürüttü. Ve böylece, "Nakşibendiliğin İskender Paşa Cemaatiyle Nurcu kadroların ittifakı olan MSP, ülkedeki köklü İslami cemaatlerin büyük çoğunluğunun faal desteğini aldı. Elazığ, Kahramanmaraş, Sivas, Çorum, Yozgat, Malatya ve Tokat gibi illerde MSP'yi "kendi Türkiye ortalamasının" üzerine çıkardı.[2]

Bu dikkat çekici bir durumdu. Alevi-Sünni karşıtlığı MSP'de siyasal bir güce dönüşmesine karşın, karşı kutup olarak nitelendirilebilecek Aleviler, Türkiye Birlik Partisi'nde toplanmamıştı. İnanç bakımından farklı iki ayrı kesimden İslamcı karakter taşıyanı, siyasal tercihinde dinsel aidiyet duygusuyla hareket ederken, Aleviler benzer bir aidiyet taşımamışlardı.

[1] Kaynak kişi İhsan Tombuş, 2002

[2] Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar, Yedinci Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 1994, s. 217

TABLO 5

14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları (%)

İller(%)	AP	CHP	CGP	DP	MP	MHP	MSP	TBP	Bağımsız
Adana	23.1	39.8	3.9	12.6	-	8.1	8.2	1.2	8.0
Adıyaman	28.7	32.7	10.3	3.9	-	1.6	22.1	0.7	-
Amasya	25.8	28.1	12.9	5.7	-	4.6	17.8	5.1	-
Ankara	27.8	41.9	3.0	9.4	0.9	4.7	9.3	1.7	1.3
Antalya	39.2	29.5	3.5	17.0	-	4.1	5.6	1.1	0.2
Artvin	34.3	43.7	6.6	6.3	-	-	7.9	1.2	-
Aydın	34.7	30.1	1.1	28.8	-	1.6	3.0	0.7	0.0
Balıkesir	47.1	32.1	3.0	5.9	0.6	1.7	8.6	0.9	0.1
Bingöl	20.6	23.3	0.5	10.5	-	0.3	25.5	0.3	18.9
Çanakkale	44.2	35.6	1.8	9.7	0.5	1.5	5.5	0.8	0.4
Çorum	19.0	30.7	4.1	17.9	1.0	2.8	21.7	2.7	-
Elazığ	25.5	29.5	2.3	7.7	-	4.2	27.8	0.9	2.0
Erzincan	25.6	45.3	2.7	2.8	-	4.6	16.1	2.9	-
Erzurum	22.9	19.7	3.4	10.7	0.5	3.3	29.5	1.6	8.3
Eskişehir	40.6	31.9	4.2	8.1	0.6	3.9	9.2	1.6	-
Gaziantep	17.7	37.0	10.7	15.5	-	4.6	11.6	0.8	1.9
Hatay	23.3	37.5	6.5	15.0	0.4	5.1	6.4	1.8	3.9
Isparta	62.0	14.4	2.7	11.5	-	1.6	7.1	0.7	-
İçel	29.4	39.2	1.9	15.7	0.5	7.1	2.8	3.4	-
İstanbul	28.5	48.9	2.8	7.1	0.4	1.8	8.4	1.5	0.5
İzmir	39.3	44.1	2.4	7.9	0.3	1.1	4.2	0.6	0.2
Kars	15.0	45.5	5.2	13.4	-	2.4	7.7	1.0	9.6
Kayseri	27.3	23.3	18.0	5.2	0.7	7.5	16.5	0.9	0.8
Kocaeli	32.3	33.6	3.6	9.5	0.4	1.2	18.1	0.8	0.4
Kütahya	43.0	17.4	4.9	14.6	1.0	3.4	14.3	1.4	0.0
Malatya	13.8	44.1	4.8	4.5	-	1.8	19.9	1.8	9.1
Manisa	42.3	31.4	1.9	10.9	0.5	2.9	9.3	0.6	0.1
Maraş	17.9	32.9	2.0	10.8	-	5.6	26.7	1.8	2.3
Muş	9.4	17.3	6.4	6.0	-	0.5	14.7	0.2	45.3
Ordu	15.8	29.9	3.4	21.4	-	5.1	7.3	0.9	16.3
Samsun	38.3	30.7	2.6	10.3	0.7	1.9	13.4	1.3	0.7
Sivas	16.9	32.9	1.9	6.7	-	4.5	25.7	10.8	0.6
Tokat	19.3	29.8	3.9	13.1	-	4.9	18.2	7.0	3.8
Tunceli	14.3	70.0	0.5	0.9	-	0.5	2.6	0.6	10.6
Yozgat	18.3	27.0	2.9	15.7	2.4	10.8	21.5	1.3	0.9
Türkiye Toplamı	29.8	33.3	5.3	11.9	0.6	3.4	11.8	1.1	2.8

14 Ekim 1973 Milletvekili Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1974

TABLO 6
14 Ekim 1973 Kısmi Senato Seçimi Sonuçları (%)

İller (%)	AP	CHP	CGP	DP	MP	MHP	MSP	TBP	Bağ
Amasya	26.0	25.3	11.8	5.3	-	4.0	16.0	10.5	1.1
Antalya	39.6	29.7	3.4	17.0	-	3.8	5.5	1.1	-
Artvin	37.6	42.7	6.1	5.6	-	-	8.0	0.0	-
Çanakkale	44.9	35.6	1.8	9.8	-	1.4	5.6	0.9	-
Erzincan	24.4	47.2	2.6	2.3	-	3.9	16.4	3.2	0.0
Erzurum	22.3	19.7	3.5	18.3	-	3.4	31.4	1.5	-
Eskişehir	41.1	31.8	4.1	8.3	-	3.9	9.2	1.5	-
Hatay	26.2	38.0	6.4	16.0	-	5.1	6.5	1.7	-
Isparta	61.7	12.3	2.0	6.2	-	1.4	6.5	0.6	9.3
İstanbul	28.9	49.4	2.9	7.1	-	1.8	8.5	1.4	0.0
Kars	18.7	47.5	5.8	16.1	-	2.2	8.5	1.2	-
Kütahya	43.5	17.0	5.0	14.3	-	3.4	15.2	1.7	-
Muş	14.6	16.7	1.9	7.0	-	0.5	12.9	0.2	46.1
Samsun	39.0	31.1	2.7	10.4	-	1.9	13.5	1.4	-
Sivas	17.4	31.1	1.9	6.6	-	4.3	25.6	13.2	-
Tokat	21.7	27.8	3.3	13.4	-	5.0	18.4	10.5	-
Yozgat	18.9	27.7	3.1	15.5	-	11.0	22.2	1.5	-
Türkiye Toplamı	31.0	33.6	5.9	10.4	-	2.7	12.3	2.1	2.0

*** 14 Ekim 1973 Cumhuriyet Senatosu üyeleri seçimi sonuçları, DİE Matbaası, Yayın No: 714**

Alevilerin TBP'ye yönelmemelerinde, partinin Alevi kitlelerini seferber edecek beceriden yoksunluğu önemli bir faktör idi. Yönetim zaafı, iç hesaplaşmalar, açılan davalar, hepsinden önemlisi 5 milletvekilinin AP bütçesine beyaz oy vermesi ve devamındaki gelişmeler genel bir güvensizlik havası yarattı. Bu güvensizliğe Ulusoylar gibi geleneksel yapıyı temsil eden adayların seçmen listelerine konulmaması da eklenince, parti, doğal tabanından koptu. Alevilerin kendilerine oy verecekleri "Efendi"leri, bu seçimde TBP'nin listesinde olmadığı için dedelerin büyük kısmı partiden uzaklaştı. MSP'nin imamları ve tarikat

şeyhleri köy köy dolaşarak "şeriat" düzeninden yana olan partiye destek isterken Alevi dedeler farklı partilere savruldular; ağırlıklı olarak da CHP'de saf tuttular. Çünkü 1973 seçimlerinde partide, geleneğe değil, geleneğe başkaldıran "devrimciler"e yol açılmıştı. Dedelerin otoritesine meydan okuyan TİP'lilerle işbirliği yapılmıştı ki, yerel düzeyde iktidar mücadelesi veren inanç önderlerinin, buna tepkisiz kalması düşünülemezdi. Fakat geleneksel kesimin oy gücü, Ulusoy'ları da, aday oldukları illerde seçtirmeye yetmemişti.

1969 seçimlerinde parti, Ulusoylar'ın ismiyle geleneğin gücünü oya çevirmişti ve Alevi yörelerinde ciddi oylar almıştı. Dedeler de toplum üzerindeki nüfuzunu BP için kullanmıştı. Gerçi bu oylar, Alevilerin sayısal çoğunluğu dikkate alındığında çok anlamlı değildi ama etkili bir mücadele ve iyi bir örgütlenme gerçekleştirilmeden 8 milletvekilliği kazanılması iyi bir başlangıç sayılırdı. Fakat şimdi, 4 yıl önce gelinen noktanın çok gerisine düşülmüştü.

Devrimciler mi, dedeler mi ikileminde, devrimcileri müttefik seçen TBP, bir yandan geleneği dışladığı için oy kaybetmiş ancak müttefik gördüğü devrimciler için de cazibe merkezi olmamıştı. Çünkü, Alevi gençlerin siyasal konumlanışları TBP'nin durduğu noktanın çok uzağındaydı. 1960'h yıllardan itibaren Aleviler yüzünü sola dönmüş, gençler sosyal adalet, daha fazla eşitlik ve özgürlük talepleriyle sosyalist hareketlerin içinde kümelenmişlerdi. İdeolojik siyasetin içinde mevzilenen Alevi gençler için TBP hem reformistti hem de bir inanç partisi görünümündeydi. Parti, bir güç odağı olacağına ilişkin belirtileri de sunmuyordu. Sivrilen bir CHP ve daha kökten, sert yöntemleri kullanan diğer sol gruplar varken TBP'nin radikal düşünen gençleri sol örgütlere, Alevilerin orta kuşağını da sosyal demokrasiyi temsil eden CHP'ye kaptırması kaçınılmazdı. Dönemin konjonktürel özellikleri, TBP'nin attığı demokratik sol mayanın tutmasına olanak vermiyordu. Güçlü olan CHP idi ve iktidara en yakın partiydi. Faşizm kasvetinin CHP ile dağıtılabileceği fikri de genel bir kabule dönüşmüştü. TBP'yi var edecek tek güç ise, varoşlardaki hemşehrilik ilişkileri üzerinden geliştirilen aidiyetler

olabilirdi ki, nitekim parti, bu ilişkilerin canlılığını koruduğu yerlerde varlık gösterebildi.

Timisi: Hata Yaptığımızı Anladık

TBP, seçim başarısızlığını 27- 28- 29 Ekim 1973'te, il başkanları, senatör ve milletvekili adaylarıyla yapılan toplantıda değerlendirdi. Toplantıdan sonraki açıklamada, "hayat pahalılığı ve bunalımdan kurtulma isteğinin ortaya çıkardığı iktidar değişikliği" arzusunun, seçmeni, CHP'ye oy vermeye yönelttiği tespiti yapıldı ve demokratik sol çizgideki mücadelenin sürdürüleceğine dair kararlılık ifade edildi. Bu toplantıda bir karar daha alındı. Karar, 9 Aralık 1973'te yapılacak yerel seçimlere katılmayı içeriyordu. Mahalli seçimlerde aday göstermediği yerlerde CHP'yi destekleyen[1] parti, 9 Aralık 1973 mahalli seçimlerinde 19 ilde girdiği belediye meclis üyeliği seçiminde yüzde 0.5, Adana, Çorum, İçel, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya ve Sivas'ta sandık başına gittiği belediye başkanlığı seçiminde yüzde 0.0, 13 ilde (Adana, Amasya, Ankara, Artvin, Çorum, Hatay, İçel, İstanbul, Malatya, Kahramanmaraş, Sivas, Tokat ve Tunceli) katıldığı il genel meclisi seçiminde ise yüzde 0.4 oy aldı. [2]

Milletvekili, senato ve mahalli idareler seçimlerinde uğranılan başarısızlık 23 Aralık'ta toplanan 4. Olağan kongrede de tartışıldı. Kongrede, "Türkiye'nin sayılarla ifade edilen siyasal ortamında başarılı olamamış bir siyasal partinin Genel Başkanı olarak delegelerin karşısına çıkmanın ezikliği" ile konuşan Timisi bilinçli seçmen kitlesinin oy kullanmamasını, milli bakiye sisteminin uygulanmamasını, yurt dışındaki işçilere oy hakkı tanınmamasını seçimlerin eksiklikleri olarak sıraladı ve iktidar değişikliğinin demokratik yoldan gerçekleştirilebileceğine dair inancın CHP'yi güçlendirdiğini anlattı. "Meclislerde en olumlu, en devrimci kavgayı veriyorsunuz, kimse duymuyor, duyurmuyorlar. Bu durumda kimseye iktidar olabileceğiniz inancını veremiyorsunuz. Bu inancı kim verdi? Bir burjuva oyunu olan sos-

[1] Yeni Ortam, 5 Aralık 1973
[2] 9 Aralık 1973 Mahalli Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1974

yal demokrasi yutturmacasıyla CHP verdi"[1] diyerek, CHP'ye çatan Timisi, Aybar'ın partiye oy kaybettirdiğini söyleyen delegeler karşısında "Aybar bir fazilet mücadelesi yaptığı için Meclis'te bulunmasında yarar vardı"[2] dedi ve şu itirafta bulundu:

"Seçim öncesinde hata yaptığımızı ancak seçimlerden sonra anlayabildik."[3] Bu, Aybar ve arkadaşlarıyla gerçekleştirilen ittifakın partiye oy getirmediği hatta zarar verdiğinin kabulüydü.

"Demokratik solun" başarısı için "sosyal demokrasinin yıkılmasının" temenni edildiği kongrede, seçim başarısızlığı şu nedenlere bağlandı:

"1-1973 seçimlerinin, 1969 seçimlerine göre koşullarının değişik olması, 2- Halkın iktidar alternatifi olarak CHP'yi görmesi, 3- 12 Mart sonrasında tevkiflerin geniş tutulması, 4- Anayasa değişikleri ile özgürlüklerin kısıtlanması, vatandaşın 12 Mart öncesine dönüşü CHP'nin sağlayabileceğine inanması, 5- Geniş kapsamlı genel bir affın ancak CHP tarafından çıkarılabileceği inancının oluşması, 6- Pahalılığın yaygın ve çekilmez hale gelmesi, 7- AP'nin yarattığı bunalıma karşı ne pahasına olursa olsun CHP'yi iktidara getirme arzusu, 8- İnönü'nün ölümünden sonra Genel Başkanlığa seçilen Bülent Ecevit'in yeni sloganlarla halkın karşısına çıkması, 9- Aydınların, sosyalistlerin CHP'yi desteklemeleri 10- CHP'nin, TBP'nin kuvvetli olduğu bölgelerde TBP'lilerce bilinen kişilere milletvekili listelerinde yer vermesi 11- Fakir- yoksul halkın kurtuluş yolunun, CHP iktidarı ile bulunabileceğine inanması, 12- Demokratik solla izlenen politikanın gereklerini bilmeyen ve bunu fırsat bilerek özentiye kapılan bazı kişilerin yanlış hareketleri"[4]

Partinin adının ve ambleminin değiştirilmesinin de gündeme geldiği bu kongrede, Partinin "demokratik sol bir parti" olduğu delegelere onaylatıldı ve bu yöndeki ibarenin parti programına konulmasına karar verildi.

Kongrede, ne genel başkanlık için Timisi'nin dışında bir başka aday ne de yönetime girmeye istekli bir kadro vardı.

---

[1] Yeni Halkçı, 23 Aralık 1973
[2] Yeni Ortam 24 Aralık 1973
[3] Yeni Halkçı, 23 Aralık 1973
[4] a.g.y

TBP'nin artık siyasal bir güç olamayacağı anlaşıldığından Timisi de yönetime girmeyi düşünenler de rakipsizdi. Orhan Arsal gibi tanınan isimlerin bile parti yönetimine girmediği kongrede, çekirdek kadronun olduğu gibi korunduğu gözlendi. Açık oylama sonucunda oybirliği ile Timisi'yi yeniden genel başkan seçen delegelerin onayladığı GYK'da ise şu isimler yer aldı:

"Haydar Özdemir, Hasan Doğan, Hasan Dülgeroğlu, Taki Davutoğlu, Ahmet Toksoy, Salim Aydoğan, Gazi Çakır, Ali Doğan, Celal Özdemir, Avni Demirkan, Kenan Selçuk, Tahsin Tosun Sevinç, Hasan Aydoğan, Kadri Özcan, İsmail Poyraz, Mehmet Ali Güler, Yılmaz Kurtyuğut, Arslan Ercan, Kemal Oğuzhanoğlu, Ali Ercan, Timur Görel, Tahsin Bozok, Seyfi Oktay, İzzet Akkaya, Ahmet Gündüz, Hasan Kaplan, Seyho Demir, Mustafa Sönmez, Hüseyin Yıldırım, Musa Çoban" [1]

"MSP'nin Yerinde Biz Olsaydık"

1973 seçimleri, hiçbir partiye tek başına iktidar olma şansını vermedi. CHP, meclisin birinci partisiydi ama sandalye sayısı hükümet kurmaya yetmiyordu. Sermaye çevreleri CHP-AP hükümetinin kurulmasını arzuluyordu. Çünkü, "Demirel yeni CHP'nin bazı işadamı ve sanayicileri endişelendiren radikalizmini önleyebilir ve Ecevit'in demokratik ortamı reformlarla genişletme girişimlerini ve sosyal demokratların seçim kampanyası sırasında yaptıkları vaatleri dizginlenebilirdi"[2] Ancak Demirel, ulusun kendisine muhalefet görevini verdiğini belirterek CHP ile koalisyona yanaşmadı; Ferruh Bozbeyli'nin Demokratik Partisi de "ideolojik kaygılar" nedeniyle Ecevit'le aynı hükümette yer almayı reddetti. Ecevit'in, MSP ile kabine oluşturmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Timisi, hükümet arayışlarında MSP'nin aktif bir özneye dönüşmesinden, içinde imrenmeyi de barındıran bir duyguyla rahatsız oldu. Çünkü, MSP'ye göre kuruluşu daha eskiye dayanan

[1] Cumhuriyet, 25 Aralık 1973

[2] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren Yavuz Alogan, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s.191

TBP, Alevilerin desteğini alamamış, oysa seçimlerden hemen önce kurulan bir parti elde ettiği başarı ile hükümet arayışlarında kilit rol oynamaya başlamıştı. Timisi'nin Alevilere kırgınlığı yerel seçimler nedeniyle 9 Aralık'ta yaptığı radyo konuşmasında çok açıktı. Şöyle diyordu Timisi:

"Bizi de destekleyip etkili bir gruba sahip etseydiniz, bugün Meclis'te MSP'nin yerinde biz olsaydık, ilerici ve gerçekten Atatürkçü orta sol CHP ile toplumcu demokratik sol TBP, çok rahatlıkla bir koalisyon hükümeti kurabilirdi."[1]

MSP'nin konumunu hazmetmekte zorlanan Timisi, hükümeti kurma görevinin CHP'ye verilmesi gerektiğini savundu. TBP'nin CHP'yi hükümette görme isteğinin arkasında iki neden vardı. Bunlardan biri, CHP iktidarı ile sağ bir koalisyonun açacağı belalardan sakınılacağı duygusuydu. Timisi, AP hükümetlerinin gericiliğe ve ırkçı oluşumlara verdiği destekten ürküldüğü için sola yönelik şiddet olaylarını frenleyeceği gerekçesiyle CHP'nin hükümeti kurmasını daha hayırlı buluyordu. Zaten parti tabanının arzusu da bu yöndeydi.

CHP iktidarının istenmesinin diğer nedeni de "ortanın solu" ile "toplumcu demokratik sol" arasındaki ayrımın seçmene fark ettirilmek istenmesiydi. CHP'nin, meydanlarda vaat ettiği düzen değişikliğini gerçekleştiremeyeceğine inanan TBP yönetimi, iktidarın CHP'nin rengini ortaya çıkaracak turnusol kağıdı işlevi göreceğine inanıyordu. Eğer CHP iktidara gelirse, çarpık düzen aynı şekliyle devam edecek, CHP asla ve asla bağımsız, bağlantısız, bloksuz bir Türkiye'yi gerçekleştiremeyeceği, sınıf çelişkilerini ortadan kaldıramayacağı için sol seçmen yanlış bir tercihte bulunduğunu anlayacaktı. 'Halk Ecevit'i denemeliydi ki, TBP'ye gelsin"di.[2] Böylece bir sonraki seçimde CHP inandırıcılığını kaybetmiş bir parti olacak bu da TBP'nin işine yarayacaktı.

7 Şubat 1974'de Millet Meclisi'nden güven oyu alan CHP-MSP hükümetine karşı TBP, temkinli bir muhalefet yürüttü. Muhalefet, ortanın solu ile demokratik sol arasındaki ayrımı vurgulayıcı tarzda yapıldı. Örneğin, Ecevit'in Başbakan olur olmaz

[1] Yeni Halkçı, 4 Aralık 1973
[2] Yeni Halkçı, 23 Aralık 1973

yaptığı zamlara tepki gösteren Timisi, "hükümetin yıllardır sağ siyasal iktidarların ekonomik politikalarını devam ettiren görüş ve tutum içinde" olduğunu vurguladı "Zamları yadırgamıyoruz. Ezilen daha fazla ezilecek, sömürülen yine eskisi gibi sömürülecek"[1] dedi, ancak fikir ve düşünce suçlularını içine alacak genel affın çıkarılması, haşhaş ekim yasağının delinmesi, Kıbrıs Barış Harekatı gibi konularda CHP-MSP hükümetini destekledi.

CHP-MSP hükümeti fazla sürmedi. Siyasi suçlardan hüküm giyenlerin salıverilmesinin koalisyonun CHP kanadına prim kazandırması, Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştiren Ecevit'in kahramanlaşması, Erbakan'ı rahatsız etti. "Erbakan, Ecevit'in gölgesinden kurtulmaya ve bağımsız hareket etmeye karar verdi. Erbakan'ın tutucu zihniyete cazip görünmek için kamu ahlakıyla, basın ve sinemada pornografi gibi konuları ele alması iki önder arasında gerilime yol açtı"[2] Sonunda, Ecevit 18 Eylül 1974'de Cumhurbaşkanı'na istifasını sundu ve böylece 241 gün sürecek hükümet krizi de başlamış oldu.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümet kurma görevini yeniden Ecevit'e verdiğinde, Ecevit, derhal seçime gitme koşuluyla Demokratik Parti'ye ortaklık teklifinde bulundu. Ancak bu teklifi DP reddetti. 1974 yılının Aralık ayında yapılacak bir seçime hiçbir parti yanaşmıyordu. TBP de, Aralık ayındaki bir seçinin zorlama olacağı kanaatindeydi. Cumhurbaşkanı Korutürk'le 1 saat 15 dakika süren bir görüşme yaptıktan sonra Timisi, hükümet bunalımının bilinçli olarak yaratıldığını söyledi ve "Seçim 1975 yılının mayıs veya haziran ayında yapılmalıdır" dedi. Timisi, CHP'nin dışında oluşacak milli koalisyon fikrini de Türkiye gerçekleri ile uyumlu bulmuyordu. Çünkü, "CHP'nin dışında bir milli koalisyon hem Türkiye'nin sosyal hadiselerinin gelişmesine zararlı olacak hem de bir takım hareketlerin yeniden başlamasına vesile" olacaktı. Sağ partilerin "sola karşı ortaya

[1] Yeni Halkçı, 28 Şubat 1974

[2] Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çeviren Yavuz Alogan, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s.195

çıkmaları doğru değildi". Timisi'ye göre en uygun çözüm azınlık hükümeti kurulmasıydı.[1]

Ecevit'in hükümeti kuramayıp görevi iade etmesinden sonra çok sayıda hükümet denemesi oldu. Ancak kurulan hükümetler güvenoyu alamadı ve Timisi'nin laik devlet düzeni ve Cumhuriyet'in temel ilkeleri açısından tehlikeli bulduğu "sağ cepheleşme" hayata geçti. Sadi Irmak hükümetinin güvenoyu alamamasının ardından, Demirel, sağ partileri, Ecevit'in erken seçim önerisini desteklemekle tehdit ederek Birinci Milliyetçi Cephe'nin kurulmasını sağladı.

Demirel'in başbakanlığındaki Milliyetçi Cephe hükümeti 12 Nisan 1975'te güvenoyu aldı. Cephe hükümetinde AP 16, MSP 8, CGP 4, MHP de 2 bakanla temsil edildi. Bakanlık sayısı 30'a yükseltildi ve koalisyonu oluşturan partilerin liderlerinin tümü kabinede görev aldı.

Cephe hükümetinin ortak stratejisi, solu baskı altında tutmaktı. Sol hareketleri sindirmeyi amaç edinen hükümetin iki dinamik güçten biri olan MSP'nin varlığı ile dinsel karakter arzediyordu, diğer güç ise ırkçı MHP idi.

Milliyetçi Cephe'nin kurulması, Alevileri ciddi tehlikelerle karşı karşıya getirdi. Cephe hükümetinin kurulmasını izleyen günlerde de bu tehlikenin ipuçları gecikmeden alındı. Hükümet arayışlarının sürdüğü şubat ayının son günlerinde Erzincan'da ülkücüler "Başbuğ geliyor, Türkeş geliyor" sloganlarıyla saldırıya geçti. Olaylar, kurucu ve üyelerinin çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu Erzincan Kültür Derneği'nin mensuplarına, ülkücülerin bozkurt rozeti taktırmak istemesiyle başladı. CHP Erzincan Senatörü Niyazi Ünsal, olayların bozkurt rozetinin zorla taktırılmasına engel olunması üzerine başladığını, ilk gün Alevi dükkanlarının, ikinci gün ise Sünnilere ait işyerlerinin tahrip edildiğini açıklarken, AP, CHP'yi suçladı ve olayları "solun tertibi" olarak değerlendirdi.[2]

---

[1] Nihat Erim, Günlükler 1925- 1979, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, 2. Cilt, s. 1122

[2] Cumhuriyet, 1 Mart 1975

Erzincan olayını, Nisan ayında, TRT'de yayınlanan Aşk-ı Memnu dizisiyle toplumsal bilinçaltına yerleştirilen önyargının hortlatılması izledi. Dizide, ahlaksız bir durum anlatılırken, "Bunlar Kızılbaşları da geçti" ifadesi yer alıyordu. Oysa Halit Ziya Uşaklıgil'in yapıtında "Kızılbaşlar gibi" ifadesi yoktu ve bu cümle senaryoya rejisör Halit Refiğ tarafından sokulmuştu. Uşaklıgil'in 1945 yılında basılan eserinin 115. sayfasında Şakira Hanım, "Bizimkinin işi olur olmaz, Cemile'yi alınca kaçıyorum. Siz artık küçükbeyin eğlencelerini istediğiniz gibi seyredin" cümleleri, dizide "Bunlarda ahlak diye bir şey kalmamış. Kim kimin karısı, belli değil. Kızılbaş töresi gibi"[1] şeklinde değiştirilmişti.

Alevilerin devlet televizyonunda aşağılanıp küçük düşürülmesini CHP, "üzüntüyle" karşıladı, Timisi, nefretle kınadı. Başbakan Demirel'e soru önergesi yönelten Timisi, ayrıca TC devletinin "ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozmak, laik, sosyal cumhuriyet ilkelerine ve genel ahlak gereklerine riayet etmemek, yayın yoluyla alenen bir inanç grubunu tezyif, tahkir ve hakarette bulunulduğu" gerekçesiyle TRT Genel Müdürü hakkında savcılığa başvurdu ve kamu davası açılmasını istedi. Timisi, dilekçesinde, Kızılbaş sıfatının Alevilere izafe edilen bir sıfat olduğunu belirterek "Oysa Aleviler Atatürk ilke ve devrimlerini benimsemiş, ilerici, aydın, namus ve ahlak hükümlerine fazlasıyla bağlı, dürüst vatandaşlardır" dedi; TRT'nin halk arasına ayrılık soktuğunu söyledi.[2]

Dönemin TRT Genel Müdürü İsmail Cem idi. Cem, "Olayda önemli ihmal ve hataların olduğunu" kabul edip, "Cümle gözden kaçmış" deyip şikayetleri haklı buldu. "Bütün vatandaşların duygularına, anayasa ve yasaların gösterdiği doğrultuda saygılı olmak gerektiğini" vurgulayan Cem, "sorumlular hakkında soruşturma mekanizmasını" harekete geçirdiğini de aktardı.

1975 yılının ilk aylarında meydana gelen bu olaylar, Aleviler için kapkara günlerin başladığına işaretti. Nitekim bu saldırı-

[1] Cumhuriyet, 30 Nisan 1975
[2] Cumhuriyet, 29 Nisan 1975

lar giderek artan dozda devam edecek ve 1978-1980 arasında toplu katliamlara dönüşecekti.

TBP, CHP ile Suni Nefes Peşinde

TBP, üst üste aldığı seçim darbeleriyle zayıflarken kendisine çıkış yolu arıyordu. Millet Meclisi'nde sadece Genel Başkan Mustafa Timisi ile temsil edilen TBP, Milliyetçi Cephe hükümetinin icraatları karşısında CHP'ye yöneldi. Çünkü 1973 seçimlerinde eski TİP'lilerle gerçekleştirilen seçim ittifakının partiye hiçbir yarar getirmediği görülmüş ve bu ittifak için "taktik hata" değerlendirmesi yapılmıştı.

12 Ekim 1975'te yapılacak kısmi senato ve milletvekili ara seçimleri yaklaşırken, TBP, 1973 seçimlerinden çıkardığı dersle ve kendi tabanında gelişen eğilimin de etkisiyle CHP'ye yanaştı. Bu, güçsüz düşen aslana suni teneffüs arayışı idi ve güçlenen CHP'nin gölgesine sığınarak kendini var etme çabasıydı.

TBP Merkez Yürütme Kurulu, bu çerçevede kısmi senato ve milletvekili ara seçimlerinde CHP ile güçbirliğinin gerekliliğini saptayan karar alarak Ecevit'e güçbirliği çağrısı yaptı. Güçbirliğinin gerekçesi de "milliyetçi cepheye karşı solda blok oluşturulması gerekliliğine" dayandırıldı. Saldırıların "ülkemizin ve halkımızın bütünlüğünü parçalayıcı, Atatürk ilke ve devrimlerini ve demokratik laik devlet sistemimizi tehlikeye düşürücü bir nitelik"[1] kazandığı tespitinden yola çıkan Merkez Yürütme Kurulu, "Ağır faşizm tehlikesine karşı ulusal ve demokratik güçlerin demokrasi-özgürlük ve bağımsızlık için siyasal alanda ortak bir mücadele vermeleri"nin gerekliliğine vurgu yaptı. TBP'ye göre, her türlü parti çıkarları, sekter ve bencil tutumlar artık terk edilmeliydi. Eğer bir işbirliği sağlanabilirse, antifaşist mücadelede önemli bir adım atılabilirdi.

Timisi, temmuz ayının sonlarına doğru CHP'ye güçbirliğinin ilke ve şartlarını belirlemek üzere çağrıda bulundu. CHP Genel Sekreteri Deniz Baykal, çağrının, partinin yetkili kurullarında görüşüleceğini açıkladı ama sonuç olumsuzdu. Sol

[1] Yeni Halkçı, 20 Temmuz 1975

oyları toplayacağı konusunda kendisine güvenen CHP yönetimi TBP ile seçim ittifakına yanaşmadı.

CHP'den umduğunu bulamayan TBP, seçimlere tek başına girmeye hazırlanırken, 22 Haziran 1974'te kurulan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, CHP dışındaki sol partilerin güçbirliğini zorunlu gördüğünü açıkladı ve TBP'yi güçbirliği platformunun unsurları arasında saydı. Güçbirliği platformunun içinde TSİP'in yanısıra, Türkiye Emekçi Partisi ve Aybar'm 30 Mayıs 1975'te kurduğu Sosyalist Parti de yer alıyordu.

CHP dışındaki sol partilerin temsilcileri iki kez bir araya geldi. TBP'den Timisi ve Genel Sekreter Yardımcısı Serhat Hürkan, TEP'ten Mihri Belli ve MYK Üyesi Şaban Ormanlar, TSİP'ten Ahmet Kaçmaz, SP'den de Cenan Bıçakçı ve MYK Üyesi Ayata Beğensel'in bulunduğu ikinci toplantıda, Timisi, parti yönetiminin aldığı kararı açıkladı: "TBP, 1973 seçimlerinin deneylerini ve bu seçimlerde alınacak sonuçları gözönünde tutarak seçimlere demokratik sol çizgisiyle tek başına gitmeyi uygun bulmuştur"[1] Aslında Timisi, bu partilerin kurumsal yapılarıyla bir ittifakından yana değildi ve diğer partilerden TBP'ye koşulsuz destek talep etmişti. TBP'nin dışındaki sol partiler ise "ortak yapı"[2] istemişti. Çünkü, diğer partilerin seçime katılma hakkı yoktu ve seçime girme olanağına TBP sahipti.

TBP'nin; demokratik sol çizgisiyle tek başına girdiği kısmi senato ve milletvekili ara seçimleri 12 Ekim 1975'te yapıldı. AP'nin 27 senatörlük ve 5 milletvekilliği, CHP'nin 25 senatörlük ve 1 milletvekilliği, MSP'nin ise 2 senatörlük kazandığı seçimde, TBP hiçbir varlık gösteremedi. TBP senato seçimlerinde seçime katıldığı illerden Adana'da (0.5), Ankara'da (1.4) Balıkesir'de (0.4), Bingöl'de (0.2), Denizli'de (0.5), Elazığ'da (0.3), Eskişehir'de (0.4), İstanbul'da (1.0), Kayseri'de (0.7), Kocaeli'de (0.3), Muğla'da (0.3), Niğde'de (0.8), Samsun'da (0.5), Tekirdağ'da (0.4), Tunceli'de (2.7) oranında oy aldı ve senatör çıkaramadı. 6 ilde yapılan milletvekili ara seçimlerine de sadece üç ilde katılan TBP, Amasya'da 1.7, Eskişehir'de 0.4, Niğde'de 0.7 oy alabildi.

---

[1] Yeni Halkçı, 5 Eylül 1975

[2] Kaynak kişi Serhat Hürkan, 2005

Bu oy oranları, partinin siyaset sahnesinden tamamen silineceğine ilişkin düşünceleri pekiştirirken, TBP yönetimi başarısızlığı "seçim sistemindeki adaletsizlik" ve "maddi olanakların yetersizliği" ile açıkladı. Parti, seçim sonuçlarında yine de sevindirici yanlar bulabildi. TBP'ye göre sandıktan yenilgi çıkmış olsa bile toplumda "ilerici devrimci sol" gelişmişti ve ezilen halk "sağcı kapitalist" düzenden kurtulmak istediğini açıkça belli etmişti. TBP'nin bu seçimdeki kazancı ise "demokratik sol anlayışı", seçimler vesilesiyle halka bir kez daha anlatmaktı.

TBP, seçimlerden iki ay sonra 5. olağan genel kurulunu yaptı. Timisi'nin rakipsiz olduğu kongre, parti içinde yeni bir gücün örgütlendiğini gösterdi. Örgütlenenler "bloksuz gençler"di.

Kısa sürede gençlik kollarını ve delegelikleri ele geçiren Maocular, 1975 yılının aralık ayında yapılan parti kongresinde varlıklarını hissettirdiler. "Hiçbir parti içinde yer aldıklarına tanık olunmayan" bu "bloksuz gençler", 1975 senato seçimlerinde CHP ile işbirliği yapmak isteyen TBP yöneticilerini, Ecevit'in "kuyruğuna takılmak, milletvekilliği kapmak" istemekle suçladılar. Tüm sağ partileri ABD işbirlikçisi, sol partileri de "Sovyet işbirlikçisi" olmakla itham eden "bloksuz gençler", "parti yöneticilerinden birini ağa çocuğu olmakla"[1] suçlayacak kadar cesaret liydiler. Gençler, partinin "Üçüncü dünyanın yanında yer aldığını kararlılıkla belirtmesini" "işçilerin, köylülerin ve devrimci gençlerin demokratik olanaklar ve istekleri için verdikleri mücadelede kesin tavrını saptamasını" da[2] istiyorlardı. İhraç edilen milletvekillerinin affedilmesine ilişkin önerge karşısında çok katı davranan ve "Gözlerini kırpmadan tabanlarına ihanet ettiler"[3] diyen Timisi ise gençlerin yöneticilere yönelik suçlamaları karşısında oldukça hoşgörülüydü. Timisi, "Parti içinde genç ve dinamik unsurların bulunmasından sevinç duyulması gerekir" diyor, "Kıbrıs'ta işgale nihayet" sloganı atan gençlere, "Kıbrıs'ta bugün

[1] Yeni Halkçı, 30 Aralık 1975
[2] Milliyet, 28 Aralık 1975
[3] Yeni Halkçı, 30 Aralık 1975

aynı durum olsa ben gene askerin müdahalesi yönünde oy kullanırdım" şeklinde karşılık veriyordu.

Timisi'nin tartışmasız bir şekilde yeniden genel başkan seçildiği 5. olağan genel kurul, geleneksel kesimin parti içindeki ağırlığının tamamen kaybolduğunu, onların yerini sosyalist gençlerin aldığını gösteriyordu ki, bu durum 1977 seçimleri yaklaştığında yepyeni tartışmalara yol açacaktı.

Sol Örgütler TBP'de

1960'lı yılların Türkiye'sinde sol üç ana gruba ayrılmıştı. Bu gruplar Yön, Milli Demokratik Devrimciler ve TİP'ti.[1] 1970'li yıllarda bu üç damar içinde başka fikir ayrılıkları oluştu ve parçalara bölünen sol, milliyetçi cephenin ırkçı şiddeti karşısında sertlik yanlısı tutum takındı. Sol örgütler hem faşizme hem de birbirlerine karşı mücadele veriyorlardı artık.

Türkiye Birlik Partisi, radikal sola ve örgütlere fikri düzeyde mesafeliydi. Politika olarak "demokratik sol çizgi"yi, Timisi'nin deyimiyle solun "kanuni çizgisini" benimsediği için, iktidarın demokratik yollardan değiştirilmesi gerektiğine dair tez savunuluyor, sadece devrim "maceraperestlik", sadece evrim düşüncesi "reformizm" olarak algılanıyordu. Bu sadece düşünsel uzaklıktı ama fiili durum bunun tam aksi yöndeydi. Partide, "maceraperestlerden, evrimcilere" kadar solun her rengi faaliyet gösteriyordu.

Fikri düzeydeki uzaklığa rağmen sol örgütlerin partide faaliyet göstermesine göz yumulması, pragmatik yaklaşımın ürünüydü. Sol örgütlerin mensupları, partinin çizgisine uzak olsalar da gençlik içindeki nüfuzuyla siyasi açıdan değerlendirilebilecek potansiyel sunuyordu. Üstelik bu örgütlerin içinde Alevi gençler sayısal olarak da fazlaydı.

Bu gerçeklik, parti yöneticilerinde özellikle de Timisi'de partinin kapılarını sonuna kadar sol örgütlere açmak gerektiği düşüncesini uyandırdı. Her ne kadar faaliyette bulunan bir genç-

[1] Emre Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1-2, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992, s. 182- 183

lik kolları var idiyse de bu kol etkin değildi ve TBP, kendi fikriyatına uygun gençliğini yaratamamıştı. Bu durumda tek çıkar yol, sol gruplara kucak açmak ve devrimci gençleri çekebilmekti. Alevi inancına duyarlılığı yüksek gelenekçi kesimleri tasfiye eden parti, sandık görevlisi dahi bulamayacak duruma düşünce kapısını gençlere açmıştı. Kim gelirse gelsin gençlere "mezheplerinin ne olduğu asla" sorulmuyor sadece "fakir fukaradan yana olup olmadıklarına" bakılıyordu. Başka partilerde Genel Başkan'la görüşebilmek için günlerce kapılarda bekleyen gençlere "Genel Başkan'la hemen muhatap olma" şerefi veriliyor, Gençlere, partinin en üst basamaklarına kadar yükselme olanağı sunuluyordu. Partiye giren bir genç, kısa sürede parti yöneticileri arasına girebiliyordu ki, bu itibar gençlere şaşırtıcı geliyordu.

Açık kapıdan her tür sol grubun mensupları girmişti. Kimi TBP'yi siyaset pratiklerini geliştirileceği okul gibi görüyor; kimi de kendi örgütüne sempatizan bulacağı insan kaynağı gibi değerlendiriyordu. Ankara Yükseköğrenim Derneği'nde iken, kendi deyimiyle "siyasi staj" yapmak için TBP'ye girdiğini söyleyen Serhat Hürkan, parti ile sol örgüt mensupları arasındaki ilişki konusunda önemli bilgiler sunuyor:

"Biz Ankara Yükseköğrenim Derneği'nde iken arkadaşlarla birlikte karar verip, TBP'ne girdik. Şahsen benim amacım, siyasi staj görmekti. Gittiğimizde hemen Genel Başkan Timisi ile görüştük. Siyaset yapmak istediğimizi söyleyip 'size destek olmak istiyoruz' dedik. Hemen kabul edildik. O tarihlerde bu rahatlığı ve itibarı CHP'de göremezdiniz. Gösterilen misafirperverlik gerçekten büyüktü. Ben o dönemde 23 yaşındaydım ve Sünni kökenliydim. Kimse bana mezhebimin ne olduğunu sormadı da. Kısa bir süre sonra Genel Sekreter Yardımcısı oldum. Bu, bir işyerine stajyer olarak başladığınız günün ertesinde genel müdür olmanız gibi bir şeydi. Bizler de politika yapma konusunda çok istekliydik; belki bu yüzden bizlere olanak sunulmuştu ama gösterilen ilgi çok abartılıydı. Bunun nedeni de partinin kadro sıkıntısı çekmesiydi. TBP, oy gücünü CHP'ye kaptırdığı için geçici olarak sosyalist gruplardan destek almaya yönelmişti. Ancak

uygulanan taktik tutmadı. Yolcu hana geldi, bir süre konakladı; sonra da çekip gitti"[1]

Parti yöneticilerinin çoğunluğu sol örgütlerin parti içinde faaliyet göstermesine Timisi'nin aksine razı değildi.[2] Hatta, Timisi, eleştiriler yöneltildiğinde gençlere kalkan oluyor ve "partinin içinde genç ve dinamik unsurların bulunmasından sevinç duyulması gerektiği"ni[3] söylüyordu. Davutoğlu ise, bu konuda şöyle diyor:

"Her gittiğimde partide farklı gruplar görürdüm. Mustafa'ya sorardım: Bunlar kim? O da "gençlik kollarımız' diye cevap verirdi. Grupların her birinin görüşleri farklı farklıydı. Onlarla bir gençlik kolları örgütlenmesini sağlamak olanaksızdı. Partiye ait değillerdi. Timisi ile bu konularda çok kavga ederdik. Çünkü, tutumu politikaya gündelik yaklaşımın eseriydi. Siz köklü bir düşünceye sahip olursunuz ve o düşünce etrafında ağacın filizlenmesini temine çalışırsınız. Ama otun etrafında ağaç filizlendiremezsiniz. Ana düşünceniz yerine oturmamışsa, gerçekten bir fikrin adamı değilseniz, etrafınızda samimi bir şekilde faaliyette bulunacak kimseyi de bulamazsınız. Timisi, otun etrafında ağaç yetiştirmeye çalışıyordu."[4]

Timisi'nin siyasi hesaplarla parti içinde faaliyette bulunmalarına göz yumduğu sol örgütler, mevzilendikleri TBP'de, legal bir siyasi yapının şemsiyesi altında olmanın avantajını kullandılar. Partinin olanaklarından yararlanan örgütler, "kendi sol tezlerini öne çıkardılar" ve bu doğrultuda faaliyet yürüttüler. Partinin kurumsal kimliği üzerinden yeni ilişki kanalları açan örgütler, "en küçük bir olanağı bile kendi gruplarının güçlenmesi doğrultusunda"[5] kullandılar.

Partide hemen hemen bütün sol gruplar vardı. Ama bu örgütlerin içinde blok bir güce sahip yapı Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) idi. TİİKP militanları, parti yönetiminin aldığı karar gereğince TBP içinde yuvalanmışlardı. TİİKP'in üst

[1] Kaynak kişi Serhat Hürkan, 2005
[2] Kaynak kişiler; Dursun Bila 2003, Taki Davutoğlu 2004
[3] Yeni Halkçı, 30 Aralık 1975
[4] Kaynak kişi Taki Davutoğlu, 2004
[5] Kaynak kişi Serhat Hürkan, 2005

düzey yöneticilerinden Gün Zileli'nin anlattığına göre, bunun nedeni elde tutulamayan kadroları TBP'de istihdam etmek; diğer fraksiyonlara kaptırılma tehlikesi bulunan sempatizanları elde tutmak, onları bir anlamda oyalamaktı. "TİİKP önderliği, kendi taraftarlarını örgütleyemediğini, kucaklayamadığını fark etmiş, son çare olarak, o zaman Mustafa Timisi'nin başkanlığında küçük bir Alevi partisi olan BP'ye girmelerini önermişti."[1]

Maocuların parti içindeki etkinliği, Timisi'den başka herkesin dikkatini çekiyordu. Hatta 1975 yılında partiye giren 12 Mart döneminin önemli paşalarından Celil Gürkan ile Timisi arasındaki çatışmanın eksenini başta Maocular olmak üzere sol örgütlerin gençleri oluşturuyordu.

Celil Gürkan, 12 Mart muhtırasının mağdur subaylarından biriydi. Tıpkı Sıtkı Ulay gibi TBP'nin Atatürkçü söylemini samimi bulduğunu söyleyerek girdiği partide Genel Sekreterlik görevine getirilmişti ve partinin göz dolduran isimlerinden biri olmuştu. Daha çok dış politika konularında partinin görüşlerini kamuoyuna aktaran ve Hürkan'ın söylediğine göre parlamentoya girmek isteyen Gürkan'ın varlığı TBP'nin güçlenmeye başladığı şeklinde algılanmıştı.

Sol örgütlerin varlığını, partinin Atatürkçülük görüşüyle bağdaştıramayan Gürkan, yaklaşık 1.5 yıldır yaptığı genel sekreterlik görevi sırasında sol örgütlere karşı tavır aldı. Celil Gürkan'a göre, Türkiye'de "faşizme, diktaya, ırkçılığa, anarşiye, komünizme, Marsksizme, Maoizme sahip çıkanlar" vardı ama "Atatürk'e, onun devrim ve ilkelerine sahip çıkanlar çok az" dı. Tokat kongresinde yaptığı konuşmada "Atatürkçülüğün yeniden yorumlanabileceğini ancak bu yorumlamanın inkar seviyesine" çıkamayacağını vurgulayan Gürkan TBP'lilere şöyle sesleniyordu:

"Ama bu yorumlama bazı iktidar kanatlarında ve gençlik çevrelerinde üzülerek tanık olduğumuz gibi inkar bazından hareket edilerek yapılmaya kalkışıldı mı, karşımıza çıkan tablo ülkenin bugünkü hazin durumu olur"[2]

---

[1] Gün Zileli, Havariler (1972- 1983), 3. Baskı, İstanbul, İletişim, 2002, s. 184
[2] Yeni Halkçı, 22 Kasım 1976

Gürkan, bu konuşmayı yaptıktan 16 gün sonra istifa etti. İstifa dilekçesinde de TBP'ye, "Atatürkçülük ilkesinden cesaret alarak girdiğini, parti içinde yapılan tüm çalışmalara rağmen bunun temin edilemediğini saptadığını" belirtti; "Partinin güttüğü genel politika ve içinde bulunulan koşullar yüzünden sayın genel başkan sizinle ciddi görüş ayrılığı içinde olduğumuz ortaya çıkmıştır"[1] dedi. İstifa ederken partinin Atatürkçülük anlayışını tartışmaya açan Gürkan'a, ertesi gün Timisi'den yanıt geldi. Timisi, "Atatürkçülüğün iç politikadaki temel ilkelerini halk egemenliği ve sürekli devrimcilik, dış politikadaki ilkesini de tam bağımsızlık ve her türlü sömürgeciliğe karşı oluş oluşturur. Atatürkçülük donmuş bir kalıp değildir" karşılığını verdi.

Gürkan istifa etti ama partideki sol örgütler, özellikle de Maocu'lar sorun olmaya devam etti. Maocu'lar 1977 seçimleri öncesinde partide gerçek bir kriz yarattılar ve partinin yönetimini ele geçirme girişiminde bulundular. Timisi de, Maocu'ların hesaplarının farkına ancak 1977 seçimleri öncesinde varabildi. 1975 yılından itibaren "diğer fraksiyonlara kaptırılma tehlikesi bulunan sempatizanları elde tutmak, onları oyalamak" için taraftarlarını TBP içinde mevzilendiren TİİKP yönetimi, 1977 seçimlerinde TBP'nin "büyük güçler platformunun aracı olabileceği"ni düşünüyordu. Ancak, partinin böyle bir misyonu üstlenebilmesi için Mustafa Timisi'nin onayının alınması gerekiyordu.

Timisi ile Gün Zileli ve Hasan Yalçın görüştü. Zileli ve Yalçın, TİİKP'lilerin yönetim organlarına alınmasını istediler. Timisi "Genel Başkan olarak kalmaya devam edecek ancak yönetim Aydınlıkçı kadrolardan" seçilecekti. Aksi takdirde, parti içindeki TİİKP kadroları çekilecek ve parti boşaltılacaktı. Zileli, Timisi ile görüşmesi konusunda şu bilgileri veriyor:

"Timisi'ye teklifimizi hiç acımadan üstüne basa basa anlattık. Önerimizin kabul edilmesinin yerinde olacağını, aksi takdirde seçimlerin yaklaştığı şu günlerde Türkiye Birlik Partisi'nin güç kaybetmesinin hiç iyi bir şey olmayacağı tehdidini savurmayı da unutmadık. Timisi, ağırbaşlılığından hiçbir şey kaybetmeden yine son derece ağır tempoda bir konuşmayla önerimizi

[1] Yeni Halkçı, 8 Aralık 1976

anında geri çevirdi. Böyle bir şey kabul edilemezdi. Partinin yönetici organları pazarlıklarla değil, parti kongrelerinin kararlarıyla belirlenirdi'"[1]

Timisi, "partinin anahtarını" isteyen TİİKP'in tehditlerine aldırmayıp Zileli ve Yalçın'a olumsuz yanıt verince, TİİKP'nin Merkez Komitesi, Aydınlıkçı kadroların çekilmesini kararlaştırdı ve "Bu karar neredeyse bir gün içinde uygulandı"[2] 1977 seçimlerinde TBP, Maocuların da desteğini kaybetmişti artık.[3]

Son Umut: 1977 Seçimleri

5 Haziran 1977 milletvekili genel ve cumhuriyet senatosu A grubu iller yenileme seçimleri yaklaştığında ekonomik bunalım, sosyal huzursuzluk ve hepsinden önemlisi sokaktaki şiddet doruğa çıktı; hatta MHP'li çetelerin artan saldırılarının yarattığı can güvenliği kaygısı, hayat pahalılığının, enflasyonun ve yoksulluğun önüne geçti. AP, MSP, CGP ve MHP'den oluşan Milliyetçi Cephe hükümetinin milliyetçi kanadı, bürokrasideki nüfuzunu artırırken, sokakta şiddeti hakim kıldı.

Sol, şiddet ortamından, yaygınlaşan faşizmden kendisini çekip çıkaracak, demokratik hak ve özgürlükleri koruyacak güçlü bir iktidar arayışındaydı ve yaklaşan seçimler, bir umut kapısı aralıyordu. Çünkü, genç lider Bülent Ecevit'in CHP'si lehinde güçlü bir rüzgar esiyordu. "DİSK bile reformcu bir çizgiye yaklaştı ve sosyalist bir devrim iddiasından vazgeçip CHP'yi desteklemeye" karar verdi. Bu rüzgar, Alevi seçmeni ve bu arada TBP'nin tabanını da CHP'nin etki alanına sokmuştu. Acaba, TBP, tabanının bu sesine kulak verecek miydi?

1976 yılının son aylarında TBP'nin seçimlere katılmayacağı söylentisi çıktı. Parti tabanının arzusunun tezahürü olan söylentiyi yalanlayan Timisi, daha önce CHP iktidarını denemiş ancak umduğunu bulamamış sol oyları alabileceği düşüncesiyle "Hedefimiz 1977'de iktidar ortağı olmak"[4] dedi. Ancak, TBP'nin seçi-

[1] Gün Zileli, Havariler (1972- 1983), 3. Baskı, İstanbul, İletişim, 2002, s. 260
[2] a. g. e., 260
[3] Vatan, 30 Mayıs 1977
[4] Yeni Halkçı, 1 Kasım 1976

me tek başına girmesi halinde iktidarın bir köşesinden tutma olasılığı son derece zayıftı. Tek seçenek, Türkiye siyasetinin en eski partisi CHP'nin gölgesine sığınmaktı.

CHP'nin dışındaki bir partinin böyle bir olanağı yaratamayacağı açık olduğundan CHP ile seçim ittifakı formülü ortaya atıldı ve bu fikir genel olarak kabul gördü. Genel Sekreter Dursun Bila, CHP ile seçim ittifakının en ateşli savunucuları arasındaydı; hatta kendisi TBP'nin seçimlere hiç girmeyip CHP'nin desteklenmesi gerektiğine inanıyordu.[1]

İttifak fikri, seçimler yaklaştıkça iyice olgunlaştı ve iki parti arasındaki görüşmeler 1977 yılının şubat ayında başladı. Ön görüşmelerden sonra ittifaka ilişkin resmi teklif CHP liderine iletildi. TBP'li yöneticiler, CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüpoğlu ile yaptığı öngörüşmelerden sonra seçim ittifakına ilişkin resmi teklifini Ecevit'e iletti. Teklifte, "İç barışın bozulması, siyasal cinayetlerin yoğunluk kazanması", "demokrasinin ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bulunması" nedeniyle "emperyalizme, faşizme, bağımsızlığımızı ve kalkınmamızı temelden zedeleyen gerici egemen güçlere karşı demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinde tüm ilerici, demokratik yurtsever kişi ve kuruluşların kendi siyasal ve örgütsel bağımsızlıklarını korumak kaydıyla biraraya gelmeleri"nin gereğine işaret ediliyor ve 10 milletvekilliği isteniyordu.[2]

Aynı tarihlerde Ecevit ile TİP Genel Başkanı Behice Boran arasında da diyalog gelişti. TİP'in talebi doğrultusunda genel başkanlar düzeyinde gerçekleşen görüşme sonunda yaptığı açıklamada, Boran, "Biz bir araya seçim pazarlığı yapmak için gelmedik" dedikten sonra "CHP'nin sol anlayışının aydınlığa çıkarılmasını ve dayanışma halinde faşizme karşı nasıl mücadele edileceğinin saptanmasını görüştüklerini söyledi"[3]

---

[1] Kaynak kişi Dursun Bila, 2004

[2] CHP'li Nurettin Karsu, bu görüşmelerde iltihakın da gündeme geldiğini, ancak CHP'yle birleşme konusunun Timisi'nin CHP Genel Sekreterliği'ni talep etmesi ve Parti Meclisi yönetiminde kontenjan istemesi noktasında düğümlendiğini belirtmektedir.
Kontenjan milletvekili sayısına ilişkin, gazetelerde çelişkili bilgiler yer alıyor. Kimi gazetelerde 7, kimilerinde 8, kimilerinde 10, kimilerinde de 12 milletvekilliği istendiği yazılıyor. Mecliste grup kuracak sayı 10 olduğu için bu rakamı esas aldım.

[3] Seçim Cumhuriyet 77, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, 1977, s. 9

Ancak CHP'nin TİP ve TBP ile sürdürdüğü ittifak görüşmelerinden sonuç çıkmadı. Tek başına iktidara geleceğinden emin olan Ecevit, Boran'a gönderdiği mektupta "Temelde veya esas amaçta ayrı olan kuruluşların demokratik hukuk devleti kurallarında birleşmeleri çoğulcu demokrasinin gereğidir. Demokrasiye yönelen tehlikeleri göğüsleyebilmek ve etkisizleştirebilmek için gereken dayanışma bu kurallara uyan kuruluşlar arasında kendiliğinden oluşmaktadır. Demokratik kuruluşlardan her birinin böyle bir dayanışma içinde demokrasiyi koruma ve demokratik özgürlükleri genişletme uğraşına kendi özelliklerini koruyarak katkıda bulunmaları öyle sanıyorum ki, çoğulcu demokrasinin doğasına en uygun düşen yaklaşımdır. (...) CHP'nin Türk demokrasisi için üstlendiği tarihsel görevi yerine getirebilecek duruma erişmesine bütün demokratik güçlerin yardımcı olacaklarına inanıyorum."[1] dedi.

Ecevit, TBP'ye de kapılarını kapattı; CHP'ye göre seçim işbirliği, yasal olanakların zorlanmasıydı, böyle bir güçbirliği "Türk demokrasisi açısından bazı olumsuz gelişmelere" yol açabilirdi. En doğru, en geçerli ve sağlıklı güçbirliği, "birleşmekti". TBP- CHP birleşmesi "yapay bir ayrılığı sona erdirecek, demokrasiyi güçlendirecek, ulusal birliği pekiştirecek, ulusal birlik için önemli olan laiklik ilkesine daha çok gerçeklik kazandıracak"tı. O halde birleşme koşulsuz olmalıydı.

CHP'nin "Örgütü dağıtın bize katılın" teklifini 20 Mart'ta değerlendiren TBP yönetimi, parti varlığının hiçbir şekilde pazarlık konusu edilemeyeceğine karar verdi ve iltihak önerisini reddetti. Timisi, CHP'nin, birleşme önerisini "basit oy hesabına" döktüğünü, bu tavrıyla da "emperyalizme ve faşizme taviz" verdiğini söylüyordu. Ecevit'in, TBP ile CHP arasındaki ayrılıkların yapay olduğuna dair tespitine "CHP ile temelde görüş farklılıkları bulunmaktadır. Partimiz bağımsız, bloksuz, bağlantısız Türkiye görüşünü savunmaktadır. CHP bu görüşün dışındadır" sözleriyle itiraz eden Timisi, "Bizim için birleşme konusu kapanmış-

[1] Yeni Halkçı, 18 Mart 1977

tır" dedi. Bu keskin sözlere rağmen Timisi yine de açık bir kapı bıraktı: "Şartları ve yöntemleri yeniden görüşmeye hazırız"[1]

Şartların yeniden görüşülebileceğine dair beklenti boşunaydı. Ecevit, ne şartları ne de yöntemleri TBP ile bir kez daha değerlendirme gereği duydu; "Demokrasiye yönelen tehlikeleri göğüsleyebilmek ve etkisizleştirebilmek için gereken dayanışma"nın sandıkta "kendiliğinden oluşacağı" inancıyla tek başına iktidar yürüyüşü başlattı.

CHP ile birleşmenin ya da seçim işbirliğinin yaşama geçirilememiş olması, TBP'de iç çalkantılara yol açtı. Başarısızlığın faturası Timisi ve yönetimine kesilirken, yönetim milletvekili pazarlığı yapmakla suçlandı; ülke şartlarının böyle bir pazarlığa tahammülünün olmadığı dile getirildi. Yönetime aktarılan tepkiler bir süre sonra sözlü olmaktan çıkıp, istifalara dönüştü. Gençlik Kolları Genel Merkez Yönetim Kurulu istifa edip CHP'ye girdi. Gençlik Kolları Genel Başkanı Muharrem Muhammed Atmaca, "demokratik halk birliği için" CHP'ye girdiklerini; yönetimin "CHP ile olan ayrılıklarını mebus pazarlıkları üzerine inşa ettiğini" söyleyip "CHP ile TBP arasında önemli ayrılıklardan söz edildi. Önemli ayrılıklar, TBP'nin 8-10 milletvekili istemesi, CHP'nin reddetmesidir. Genelgelerle bölgelerin inisiyatif ve hareket serbestliği de kaldırıldı"[2] dedi.

Genel Sekreter Dursun Bila, "Basına açıklamada bulunan gençler tutum ve davranışlarıyla sahip oldukları fikirler nedeniyle TBP Gençlik Kolları bünyesinden uzaklaştırılmış, etkisiz hale getirilmiş bir avuç kişidir"[3] diyerek, istifaları basitleştirmeye çalıştıysa da, tepkinin, tasfiye edildiği söylenen gençlerle sınırlı kalmadığı hemen anlaşıldı. Genel Yönetim Kurulu Üyesi İrfan Ülkü, istifa ederek "yurtseverlere CHP saflarında birleşme" çağrısı yaptı, İzmir İl Başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, demokratik sistemin ancak CHP iktidarı ile kurtulacağına inandıklarını belirtip "CHP'ye oy vereceklerini"[4] söylediler.

---

[1] Milliyet, 21 Mart 1977
[2] Vatan, 26 Nisan 1977
[3] Vatan, 27 Nisan 1977
[4] Milliyet, 4 Haziran 1977

Tabandaki eğilim, görmemezlikten gelinecek kadar cılız değildi. Teşkilat, güçlenen faşizme karşı CHP'nin desteklenmesini, seçimlere girilmemesini istiyordu. Tabandan gelen baskıya fazla dayanamayan parti, bu yüzden 34 ilde seçime girme olanağı bulunmasına rağmen 20 ilde sandık başına gitti. "Tarihi sorumluluk ve yurtseverliğin" gereği alınan karara göre, A Grubu illerinde yapılan cumhuriyet senatosu seçimlerine girilmeyecek, milletvekilliği için de Adana, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Çanakkale, Çorum, Erzincan, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Samsun, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Tunceli ve Yozgat'ta sandığa gidilecekti.

1973 seçimlerinde siyasette hiçbir etkisinin kalmadığı ortaya çıkan TBP, CHP'nin gücüne kendisini iliştiremeyince 1977'deki seçime tek başına girmek zorunda kaldı ve CHP'nin sivrilen parti olması, tabanı da CHP'ye kaydırdı. Bu durum, aday listelerinin oluşturulmasında teknik açıdan bile zorluk çıkardı. Fazla taliplinin çıkmaması nedeniyle adayları önseçimle belirleme yönteminden vazgeçen parti, merkez yoklamasını tercih etti; kimi bulduysa aday yazdı.

Ümitler öylesine kesikti ki, parti yöneticileri bile adaylıkta isteksiz davranmıştı. Örneğin Genel Sekreter Dursun Bila, Genel Başkan Yardımcıları Kemal Oğuzhanoğlu, Mehmet Kamışlı ve Hasan Dülgeroğlu, aday olmak istemediklerini belirtmişlerdi.

TBP'nin milletvekili aday listesinde tanınmış isimler yok denecek kadar azdı. Zorunluluk nedeniyle mavi yakalılar ile serbest meslek mensuplarının ağırlıklı şekilde yer bulduğu listede, Ankara'nın liste birincisi, Almanya'daki gurbetçilerden Süleyman Cem idi. Cem, yurtdışında çalışan işçileri temsilen listeye konulmuştu. 1966 yılında Cem Dergisinin kadrosu içinde yer alan Süleyman Cem, Almanya'da Türkiye Birlik Partisi paralelinde Alevileri örgütlüyordu. Süleyman Cem'in aday gösterilmesi, yurtdışından hem mali destek hem de Avrupa'daki Alevilerin Türkiye'deki yakınlarını etkileyerek TBP'ye oy vermelerini sağlamak amaçlıydı.

Ankara'da ikinci sıraya, Emekli Kurmay Albay Lütfi Gezer konulurken, Hatay'da ilk sırada eski milletvekillerinden Ali

Şelhun Devrim vardı. Mustafa Timisi ise memleketi Sivas'tan değil, İstanbul'dan aday olmuştu. Hem zayıf adaylar, hem de potansiyelin olduğu kimi illerde sandık başına gitmeye bile cesaret edilemeyişi gösteriyordu ki, TBP, bazı kentlerde kaleyi siyasi rakiplerine teslim etmiş, aday gösterdiği kimi illerde de iddiasını büyük ölçüde kaybetmişti. Amasya Merkez İlçe Başkanı'nm "Bizim iddiamız yok, katiyen yok. Bu belli bir.şey. Bizim kesimin oyları yine CHP'ye kayacaktır, şer kalesinin yıkılması için. Sadece oylarını verecekler, kayıtları bizde ama"[1] demesi, bu durumun çarpıcı ifadesiydi.

Bu tükeniş CHP'yi rahatlatmıştı. Listeleri düzenlerken artık TBP seçeneğini dikkate almak durumunda olmayan CHP, bazı illerde, Alevi kökenli adaylara karşı açık bir tavır alındı. Amasya'da, "veto edilen adaylardan çoğunluğu Alevi inançlı yurttaşlar"dı.[2] Aynı durum, Çorum için de geçerliydi. Çorum'da da Ünal Şen'in adaylığı geri çevrildi. Ancak önseçimde Alevi avukat Şükrü Bütüm liste birincisi oldu, Rıza Ilıman 5. sıraya yerleşti, Cemal Şahin ise senato listesinde ikinci sıraya geldi.

Tokat'ta Şahin Ulusoy veto edilirken, aynı seçim bölgesinden 1973 seçiminde CHP'den milletvekili seçilen Haydar Ulusoy, 1977'de ancak listenin sonunda kendine yer bulabilecekti. Tokat'ta gerçi Alevi kökenli Ali Kurt, listenin ikinci sırasında bulunuyordu ama Haydar Ulusoy'un listenin sonuna yazılması Ulusoylar'a karşı dışlayıcı bir tutumun geliştiğini gösteriyordu.

Ankara'da, Alişan Canpolat, Selahattin Öcal ve İsmet Çanakçı'yı ilk 15 sırada değerlendiren CHP, Rıza Tırpancı ve eski milletvekili Kemal Ataman'ı daha gerilere attı. Erzincan'da ilk üç sıra Alevi adaylara verilirken, Sivas'ta ilk iki sırayı Azimet Köylüoğlu ve Mahmut Özdemir paylaştı. Maraş'ta listenin başı Sünni kökenli Orhan Sezal'a verilirken TBP'den transfer edilen Alevi kökenli Oğuz Söğütlü ikinci sıradaydı, 3. sıradaki Hüseyin Doğan ile 5. sıradaki Ali Şahin de Maraş listesinin diğer Alevi adayıydı. Ali Haydar Veziroğlu'nun birinci sırada yer aldığı Tunceli'de ise CHP'nin ikinci sıra adayı BP'nin kurucularından

[1] Seçim Cumhuriyet 77, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, 1977, s. 114
[2] a. g. y., s. 114

Hüseyin Erkanlı idi. BP'nin diğer bir kurucusu Faruk Erginsoy ise CHP'nin İstanbul'da 39. sıradan adayı idi.

BP'den ihraç edilen Ulusoy'lar ise 1977 seçimlerinde aday olmadı. Yusuf Ulusoy'un Tokat'ta, Kazım Ulusoy'un da Amasya'da bağımsız aday çıkacağı söylentisi çıktı ama bu sadece söylenti olarak kaldı.

Gönül TBP'de Ama Oylar CHP'ye

Timisi, seçim kampanyasını aday olduğu İstanbul'dan değil, memleketi Sivas'tan başlattı. Timisi'ye göre Sivas, milli mücadelenin öncülüğünü yapmıştı ve şimdi emperyalizme karşı verilecek savaşta yine 4 Eylül ruhuna ihtiyaç vardı: Artık arslan kükremeliydi. Çünkü, yeni oyunlar tezgahlanıyor, işçi-köylü daha çok eziliyor, Türkiye'nın dışa bağımlılığı artıyor, sömürü dizginlenemiyor, üstelik mezhep kavgası yaratılmak isteniyordu. Timisi'ye göre mezhep kavgasını yaratanların başında da Ecevit vardı. Çünkü Ecevit, Sivas'ta ve başka illerde listeleri "bir Alevi bir Sünni aday" şeklinde belirlemişti ve "her iki mezhebin de oylarını çalmak niyeti"ndeydi.[1]

Parti, seçim kampanyası süresince hedefine Milliyetçi Cephe hükümeti ile CHP'yi ve "ortanın solu"nu yerleştirdi. CHP'yi, "Anadolu'nun öz cevheri"ni taşıyan TBP'nin kapısına kilit asmak istemekle, şeriatçı MSP ve ırkçı MHP'nin iktidara gelmesini sağlamakla, bencillik ve kendisine sağlanan umutları boşa çıkarmakla suçlayan TBP, CHP'nin sömürü düzenini sona erdiremeyeceği propagandasını yürüttü. "devlet çarkının halktan yana" işlemesi için "TBP'nin kimliğinde var olan devrimci ve yurtsever" bir partiye ihtiyaç olduğu vurgulanırken, bir yandan "Alevi Sünni kardeş olsun, faşizm yok olsun" sloganı kullanıldı, bir yandan da hedef kitle Alevilerin TBP'ye oy verme gerekliliğinin vurgulandığı cümleler sıralandı:

"Kendine dön, öz partine sahip çık, başkalarının ardından sürüklendiğin yeter (...) Oyum boşa gider deme. Üç milletvekiline sahip MHP'nin hükümete ortak olabildiğini unutma, MSP'nin

[1] Milliyet, 30 Nisan 1977

bugün ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olduğunu görmezlikten gelme."[1] "Yüzyıllardır süren bu siyasi Kerbelaya son ver artık"[2], "ata, ite, sizi tarih boyunca hançerleyen oka değil TBP'ye destek ver"

TBP, seçimin hiçbir partiyi tek başına iktidara getirmeyeceği, ülkenin yine koalisyonlara mahkum olacağı düşüncesinden hareketle Alevilerden mütavazi bir istekte bulunuyordu. Bu istek, tek başına iktidar değildi; sadece ve sadece 10 milletvekilliği idi ve Timisi'ye göre bu sayıdaki milletvekilini sadece Ankara'dan ya da sadece İstanbul'dan çıkarmak mümkündü. O zaman iktidarın yolu açılabilir, "bir Başbakan Yardımcılığı alınabilir", "devlet yönetiminde söz ve karar sahibi" olunabilirdi. Ayrıca hortlatılan "Emevi Zihniyeti"ne de dur denilebilirdi.

Timisi, milletvekilliklerini "kişisel çıkarları için" istemediklerini söylüyor, "burjuvazinin çirkinliklerini, halkı aldatan sahte yüzlerini açığa çıkarmak" için parlamento kürsüsünden yararlanacaklarını vurguluyordu. CHP'nin sade bir parti üyesi olduğu halde radyo konuşmalarına çıkardığı Celalettin Ulusoy'un "İktidara gelme olanağı bulunmayan küçük partilere oy vermeyin" çağrısına ve CHP'nin yürüttüğü "oylar boşa gitmesin" propagandasına ise "Her şey küçükten başlar, her şey birden başlar. Yarın sandıklar boş kurulacak. Kimin oyu fazla çıkarsa o büyük parti olur. Dalsız, kolsuz, köksüz değiliz. Varız, güçlüyüz, çoğuz"[3] diyerek yanıt veren Timisi, "Aklınızı başınıza alın, yeter başkasına hizmet ettiğiniz", "Bir taş da olsa kendi duvarımıza koymalıyız" diyor ve ekliyordu: "Seçimleri kendimize dönüşün bir başlangıcı sayıyorum"[4]

Alevilerden "öze dönüş"ün beklendiği seçimler 5 Haziran 1977'de yapıldı. Seçimlere AP, CHP, CGP, DP, MSP, MHP, TİP ve TBP katılmıştı. TBP aynı tarihte yapılan senato seçimlerinde ise aday göstermemişti.

---

[1] Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 13
[2] 1977 Radyo konuşmaları s. 17
[3] 1977 Radyo konuşmaları s. 61
[4] 1977 Radyo konuşmaları s. 14

Can güvenliğine ilişkin derin kaygılardan dolayı "Ya faşizm ya CHP" ikileminde kalan sol kamuoyunun CHP'yi parlamentonun birinci partisi yaptığı seçim TBP açısından hezimetti. Tokat, Amasya, Çorum'da CHP'nin Alevi adaylara uyguladığı vetonun Alevilerin TBP'ye yönelmesini sağlayacağına dair beklenti boşa çıktı. Partinin 1973 seçimlerinde yüzde 1.1 olan oyu, 1977'de yüzde 0.4'e düştü, 1969'daki kalelerini tümüyle kaybetti. "Kendi duvarına" taş koymayan Aleviler, Timisi'nin deyimiyle yine "başkaları"nın peşine takılmış, duygusal çağrılar adresini bulmamış, 1973 seçiminde elde edilen bir milletvekilliği de kaybedilmişti. Aleviler, "grup vermediği gibi" TBP'ye "tek bir temsilcisini bile çok"[1] görmüştü. TBP, artık parlamento dışındaydı. **(Bakınız, Tablo 7)**

Gerçi İstanbul'da oyların çalındığı iddiası gündeme getirildi, TBP'nin aldığı oyların tutanaklara geçirilmediği ileri sürülerek seçim kurullarına itiraz edildi ama sonuç değişmedi. Çünkü, parti, oylarının çalındığına ilişkin itirazı bile yasal süresi içinde yapamamıştı. Partililere göre, İstanbul'da uğranılan hezimet partililerin sandıklara sahip çıkmaması nedeniyle yaşanmıştı. Ayrıca CHP, kapı kapı dolaşarak Timisi'ye oy verilmemesi telkininde bulunmuş sandıklar açıldığında da iddiaya göre TBP'nin oyları çalınmıştı.

1977 seçimleri yenilgiydi ve artık Timisi'ye bu yenilgiyi kabul etmek düşüyordu. Seçim sonuçlarını yorumlayan Timisi, CHP'nin birinci parti olmasına rağmen sağın nitel ve nicelik yönünden güçlendiği tespitini yaptı; egemen çevrelerin mevcut düzeni devam ettirebilmek için iki partiye dayalı parlamenter sistemi muhafaza ettiğini söyledi.

CHP'nin kazandığı başarıyı "halkın CHP'yi tek başına iktidara getirme arzusuna" bağlayan Timisi, Ecevit'in sekter ve uzlaşmaz tutumunun sol koalisyon olanağını yok ettiğine dikkat çekerken, CHP'nin iktidara gelmesi gerektiğini savundu. Savunmaya temel oluşturan tez, 1973 seçimlerinden sonra ileri sürülen tezle aynıydı: "Bu dönem hükümeti CHP'nin kurması zorunludur

[1] TBP 1977 Mahalli Seçimi Radyo Konuşmaları, s. 2

TABLO 7
5 Haziran 1977 Milletvekili Seçimi Sonuçları (%)

İller	AP	CHP	CGP	DP	MSP	MHP	TBP	TİP	BAĞIMSIZ
Adana	32	46.5	1.1	2.0	6.3	11.3	0.6	0.2	-
Amasya	37.7	45.2	1.3	1.2	7.3	6.3	0.7	0.3	-
Ankara	30.9	51.3	1.3	1.4	6.1	8.6	0.2	0.4	0.3
Antalya	54.1	34.2	1.7	2.3	3.1	4.2	0.4	-	0.0
Aydın	51.2	38.2	1.3	2.5	2.8	2.9	0.3	-	0.1
Çanakkale	50.2	38.7	1.6	2.0	4.9	2.2	0.3	-	0.1
Çorum	37.5	36.1	2.0	1.9	8.3	12.7	0.8	-	0.7
Erzincan	28.2	48.9	1.0	0.7	5.9	19.0	0.3	-	-
Hatay	28.6	55.1	0.9	0.7	5.1	9.0	0.4	0.2	0.0
İçel	38.7	44.7	1.2	2.2	2.6	9.1	1.3	-	0.0
İstanbul	28.4	58.2	1.0	1.2	6.6	2.7	1.4	0.3	0.2
İzmir	39.7	52.7	1.0	1.4	2.9	1.7	0.3	0.2	0.1
Kayseri	31.8	31.3	13.0	0.9	9.0	13.2	0.3	0.3	0.2
Kocaeli	40.0	43.8	1.1	2.2	10.6	1.8	0.3	0.2	-
Samsun	44.1	41.2	1.7	1.8	6.2	3.7	0.4	0.3	0.6
Sivas	23.5	42.9	1.4	1.4	14.0	13.2	3.6	-	0.0
Tekirdağ	44.0	47.0	3.1	1.7	2.5	1.3	0.3	-	0.1
Tokat	31.2	42.2	2.4	1.6	10.4	10.6	1.0	-	0.6
Tunceli	8.2	66.3	0.5	0.4	1.0	4.7	0.7	0.4	17.7
Yozgat	29.3	30.1	2.0	1.6	13.0	22.9	0.6	-	0.5
Türkiye Toplam	36.9	41.4	1.9	1.9	8.6	6.4	0.4	0.1	2.5

DİE, 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel ve Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçtebir Yenileme Seçimi Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1977

. Hem halkımızın gerçekleri görmesi, hem de CHP'nin gerçek niteliğini tanıması bakımından yararlı olacaktır"[1]

[1] Milliyet, 11 Haziran 1977

Gençlik ve Kadın Kolları Feshediliyor

TBP için artık yolun sonu görünmüştü. 1977 seçimleri ile parti fiilen kapanmıştı. Hangi gerekçe bulunursa bulunsun geleceğe dair hiçbir umut yoktu. TBP'nin savunduğu "Demokratik sol" karşısında CHP'nin "sosyal demokrasi"si, bir sel gibi engelleri aşmış, geride aralarında TBP'nin de bulunduğu sol partilerin enkazını bırakmış, aslanın sesi bir daha hiç çıkmayacak biçimde kesilmişti. TBP artık bitkisel hayattaydı; ya güçlü bir tedaviyle iyileştirilecek ya da son nefesini vermesi beklenecekti.

Taban, partinin artık kapatılması gerektiğini düşünüyordu; parti yönetimi ise acı reçete uygulanmasından yanaydı. Merkez Yönetim Kurulu, seçimlerden hemen sonra toplandı ve sert bir karar alıp gençlik ve kadın kollarını feshetti. Disiplinli davranmadıkları, başarılı bir propaganda yürütemedikleri, parti ilke ve politikalarına aykırı tutum ve davranışlar sergiledikleri gerekçesiyle gençlik kollarını feshetti. Fraksiyonların TBP içindeki varlığından rahatsız olan, sol örgütlerin bir yandan "partinin tabanını kullanırken" bir yandan da parti hakkında "gericilik" suçlamasında bulunduklarını", TBP'de truva atı olduklarını düşünen Genel Sekreter Dursun Bila, fesih kararının en şiddetli savunucuydu.

Farklı siyasi örgütlerin, gençlik kolları içindeki etkinliğini, pragmatik tavırla zenginlik ve çeşitlilik gören Timisi de, sol grupların partinin kazanç hanesine değer katmadıklarına inanmıştı. Çünkü değer verdiği, hatta Ecevit'e karşı savunduğu[1] Maocular'ın ve öteki örgütlerin parti değil kendi siyasi hareketleri lehinde çalışma yürüttüklerini görmüştü. TBP'yi parlamentoya sokamayan, sokmak istemeyen yapıların bünyede daha fazla taşınmaması gerektiği konusunda ikna olan Timisi, fesih kararının altına imza atarken, artık rahattı.

Gençlik ve kadın kollarının feshedilmesinden sonra 20-21 Ağustos'ta küçük kurultay niteliğinde geniş katılımlı toplantı yapıldı. Toplantıya yönetim organları ve il başkanları katıldı. En

[1] Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 56

önemli gündem maddesi, yaklaşan Aralık seçimlerinde tutumun ne olacağı ve partinin kapatılarak CHP ile birleşilip birleşilemeyeceği idi. Buradan çıkan sonuca göre, ya yola devam edilecek ya da partinin kapısına kara kilit asılacaktı. Siyasi kulislerde yaygın olan kanaat ise kapatma kararının alınacağı yönündeydi.

İki gün süren toplantıda, partinin geleceğine ilişkin strateji tartışıldı ve tabanın arzuladığı CHP ile birleşme konusu ele alındı. Aralık ayında gerçekleştirilecek yerel seçimler öncesinde demokratik cephenin kuvvetlendirilmesi açısından önemli bir adım sayılan iltihakı açıktan açığa savunan çok az yönetici vardı. Çünkü partinin kapatılmasını savunmak, böyle bir niyet taşınıyor olsa bile çok güçtü. AP bütçesine beyaz oy veren 5'lerin ihraç edilmesinin oluşturduğu psikolojik bir engel vardı; çoğunluk ihanet damgası yemekten korktuğundan gerçek düşüncesini söylemeye cesaret edemiyordu. Genel Sekreter Dursun Bila, bu konuda şöyle demekte:

"Başta Haydar Özdemir olmak üzere hemen hemen herkes CHP-TBP birleşmesinden yanaydı. Çünkü solda CHP sivrilmişti. Herkes kapı arkasında birleşmeye 'evet' diyordu. Ancak Timisi'nin karşısında sus-pus oluyorlardı. Suçlanmaktan, ihanet damgası yemekten, ihraç edilmekten korkuyorlardı. 5'ler bir kompleks yaratmıştı. Bu kompleksi kimse aşamadı. Timisi ise birleşmenin aleyhine idi. O, hep bir sonraki seçimde partinin koalisyonlara ortak olabileceğini düşünüyordu."[1]

Toplantıdan Timisi'nin arzuladığı sonuç çıktı; birleşme yönündeki eğilime set çekildi ve partinin "ilerici demokratik mücadelesini" sürdüreceği bir kez daha yinelendi; ayrıca partinin yeni baştan dizayn edilmesi ve "çalışma koşullarının genişletilmesi" kararlaştırıldı.

Bu karara rağmen tabanda birleşme fikri henüz sönmemiş, tam tersine daha da canlı hale gelmişti. Üstelik Genel Sekreter Dursun Bila, CHP'li yöneticilerle birleşme konusunu görüşmek üzere diyaloğa geçmişti bile.

---

[1] Kaynak kişi Dursun Bila, 2004

Bila, "parti hiyerarşisine aykırı bir davranış içinde" ama tabanda var olan güçlü eğilimden cesaret alarak CHP'nin üst düzey yöneticileriyle temas kurdu. Bu temaslarında, Bila'nın yanında Hasan Dülgeroğlu, Hasan Doğan, Haydar Özdemir gibi isimler de yer alıyordu. İlk görüşme Deniz Baykal'la yapıldı. Diyalog, daha sonra Mahmut Türkmen, Önder Sav, Hasan Esat Işık ve Erol Çevikçe ile yürüdü. Her iki tarafın da arzusu, Aralık ayında yapılacak yerel seçimler öncesinde birleşmeyi gerçekleştirmekti. Hatta, Hasan Esat Işık, birleşmeyi "demokratik mücadele açısından yerine getirilmesi gereken görev"[1] saydığını söylemişti.

Bila'nın gizli temasları Ekim ayında duyuldu. Genel başkanlık otoritesi sarsılan ve partinin altının gizliden gizliye oyulduğunu düşünen Timisi, başkanlık divanını toplayarak Bila'nın "görevine el konulmasını" sağladı ve Genel Sekreterin, "taşıdığı sıfatı şahsi çıkar hesapları için" kullandığı suçlamasında bulundu; temaslarının partiyi bağlamayacağını açıkladı.

Timisi'nin bu açıklamasına Bila, "Başkanlık Divanı fiilen çalışmıyor. Timisi yetkilerini aşarak kurul adına açıklama yapıyor" karşılığını verirken, CHP ile birleşme görüşmelerini yalanlamadı ve birleşmenin gerekliliğini savundu. Bila'ya göre, TBP'nin "tarihsel misyonu" bitmişti. Ülke ağır bir bunalım yaşıyor, "sağ siyasal güçler bir yandan devleti ele geçirmeye" diğer yandan "tabanda bir kitle yaratmaya" çalışıyordu, "demokrasi de tehdit" altındaydı. Tehdidin ortadan kaldırılması için "demokratik güçler, dayanışma ve bütünlük içinde bulunmalı, TBP de öz güçleriyle CHP'ye katılarak sol hareketi güçlendirmeliydi. Birleşmenin Aralık ayında yapılacak yerel seçimler öncesinde gerçekleşmesi zorunluydu, aksi takdirde pratikte bir anlam taşımayacaktı. Bila, şöyle diyordu:

"TBP, tarihsel olarak bu günkü koşullarda işlevini tamamlamıştır. Sosyal gelişime ve halkımızın siyasal tercihlerine karşı ısrar etmek gerek demokrasimiz gerekse partimiz için zarar verici yanlış bir tutumdur. Kaldı ki, bu tür zorlamalar TBP'yi demokratik sol niteliğinden ve dayandığı tabanın bu yöndeki özlemlerinden saptırabilecek, ülkemizin ve halkımızın yararına ters düşecek

[1] Kaynak kişi Bila, 2004

bazı yanlış eğilimlere de götürebilir. Hiç kimsenin TBP tabanının temiz ve ilerici özlemlerini kullanarak, partiyi ve parti mensuplarını bir maceraya sürüklemeye hakkı yoktur."[1]

Açıklamanın ertesinde Bila'mn CHP'ye geçeceği haberi yayıldı. Adana, Çorum ve Maraş ile Ankara'daki Çankaya ve Yenimahalle ilçelerinin de toplu şekilde CHP'ye geçeceği duyuldu. Bu, parti yönetimi açısından tedirginlik uyandıran ve derhal müdahale etmeyi gerekli kılan nazik bir durumdu. Başkanlık Divanı, böyle bir konuda karar alma yetkisinin GYK'ya ait olmasından dolayı daha önce Bila'nın görevine el koymuştu. El koyma, sadece Genel Sekreter'in, görevini fiilen yapmasını engelleyici nitelikteydi. Ancak bir araya zorlukla getirilen GYK toplantısı beklenirse Bila, bu süre içerisinde örgütü CHP'ye kaydırabilirdi. Tehlikeyi bertaraf etmenin tek yolu azildi.

Başkanlık Divanı GYK kararına ihtiyaç duymaksızın Dursun Bila'yı görevinden azletti. Bila da, mahalli seçimler öncesinde CHP'ye geçti ve 1977 yerel seçimlerinde bu partiden Ankara'da belediye meclis üyesi seçildi. Bila, CHP ile kurulan temasın amacını doğru ancak yöntemini bugün yanlış buluyor. "Parti hiyerarşisine uymamak doğru değildi. Bu da benim siyasi tecrübesizliğim ve toyluğumun eseriydi" diyen Bila, şöyle konuşuyor:

"Niyetim iyiydi. Türkiye'nin bunalımdan çıkmasını arzuluyordum, Fakat, siyasetin gereklerini bilmiyordum. Birleşme fikrini yavaş yavaş kabul ettirmek daha doğru bir yol iken biraz aceleci davrandım. Sonuç her iki taraf için de hayırlı olmadı"[2]

CHP ile gerçekleştirilen gizli temasların estirdiği fırtına Dursun Bila'nın azledilmesiyle sona erdi ama birleşme konusu yine de gündemden düşmedi. TBP'nin Adana, Amasya, Ankara, İçel, İstanbul ve Malatya'da belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği, Adana, Amasya, Ankara, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Hatay, İçel, İstanbul, Malatya ve Sivas'ta da il genel meclisi seçimlerine girdiği[3] ancak tek bir belediye başkanı bile çıkaramadığı, il genel meclisi seçiminde yüzde 0.2, belediye başkan-

[1] Yeni Halkçı, 27 Ekim 1977
[2] Kaynak kişi Dursun Bila, 2004
[3] 11 Aralık 1977 Yerel Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, Şubat 1979

lığında ise yüzde 0.0 oy alabildiği 11 Aralık 1977 mahalli seçimlerinden sonra artık partinin siyasi varlık gösteremeyeceği, en ufak şüpheye yer olmaksızın anlaşıldı. Seçimler, TBP tabanının CHP'de birleştiğini gösteriyordu. "Gönlünü TBP'ye veren" Aleviler, sıra oy vermeye gelince CHP'yi yeğlemişti ama "Timisi, partinin varlığının devam ettirilmesi konusundaki inadından vazgeçmiyor", hep bir sonraki seçim için umutlanıyordu.

Ancak bir gerçek vardı ki, o da CHP ile birleşme fikrinin sürekli canlı tutulmasının partiyi yıprattığı idi. Bu tartışmalara, partinin en üst irade organı olan kongre ile kesin bir nokta koymak gerekiyordu; Timisi 6. olağan kongrede işte bunu yaptı. Ankara Belediyesi'ne ait küçük bir zabıta lokalinde gerçekleştirilen ve Timisi'nin rakipsiz şekilde yeniden genel başkanlığa seçildiği kongrede, partinin "siyasal başarısızlığına" rağmen nitelik yönünden başarılı bir siyasi çizgi izlediği tespiti yapılarak "yola devam" kararı verildi.[1]

Yola devam edilecekti ama yol arkadaşları kim olacaktı?

Kongre, müttefik seçilecek kuvvetler konusunda da saptama yaptı ve "devrimci, toplumcu, yurtsever hareketle kucaklaşmayı" ve bu kucaklaşmayı siyasal bir güce dönüştürmek için partinin tüzük ve programının yeniden ele alınıp değiştirilmesini benimsedi.[2] Bu, partinin program ve tüzüğünde yapılacak üçüncü ve son (1966, 1970 ve 1980) değişiklik olacaktı.

Alevilere Karşı Toplu Katliamlar

Aleviler, 1970'li yıllarda faşizm ve gericiliğin açık hedefi haline geldi. Alevilere yönelen öfkenin tohumları ise 1960'lı yıllarda atılmıştı. Çok partili yaşama geçişle birlikte siyasetin gözdesi olan tarikatlar uluslar arası düzeyde uygulanan "Yeşil Kuşak" projesiyle güçlenmeye başlamışlar, tarikatlar, siyasetin icazet makamları olmuş ve gelişme saldırıya hazır bir insan potansiyeli yaratmıştı. 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra da Alevi- Sünni karşıtlığının yüksek olduğu bölgelerde Alevileri

[1] Yeni Halkçı, 27 Aralık 1977
[2] a. g. y.

hedef alan saldırılar yoğunlaşmıştı. Ortaca ve Elbistan olaylarıyla uç noktalara varan, genellikle Alevi cenazelerinin camilere sokulmaması şeklindeki saldırılar artarak sürüp gitmişti. Saldırıların karakteristik özelliği gericilikten beslenmesiydi. Aleviler, gericilerin "öteki"si idi. "Öteki"ler hem toplumsal bilinçaltına yer etmiş şekliyle "kafir, zındık, dinsiz"di hem de artık kentlerde ekonomik güç sahibi olmuştu. Köyden kente göç eden Aleviler, şehirlerde ekonomik yönden gelişmeye başlamış ve ekonomik bir tehdit oluşturmuştu. Üstelik Aleviler, yükselen sosyalist hareketle buluşmaya başlamıştı ki, bu da başlı başına bir tahrik gerekçesiydi.

1970'li yıllardan sonra Alevilere yönelen saldırının gericilik ayağına milliyetçi boyut eklendi ve aktör olarak MHP çıktı. Bu dönemde MHP, mezhep ayrılıklarını siyasal açıdan güç toplamanın aracı haline getirdi, milliyetçiliği- ümmetçilikle kucaklaştırdı. Bu buluşma MHP'nin "kitleselleşmek amacıyla İslamcılık argümanına daha fazla sarılışı" ile hayat buldu. Orta ve Doğu Anadolu'da kendisine toplumsal taban yaratmak isteyen MHP, dini motifleri belirginleştirdi; İslamiyeti, "Türk tarihinin bir parçası" hatta "Türklüğü güçlendirici, milli benliği pekiştirici unsur"[1] gördü. Bu yeni çizgi, en özlü ifadesine de "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar müslüman" sloganıyla kavuştu. İslamcılık damarından beslenerek kendine taze kan toplamak isteyen MHP, yeni çizgisiyle başarılı da oldu. Doğu ve İç Anadolu'da oylarını yükselten MHP'de, ümmetçilik ve milliyetçiliğin buluşması, MHP'nin iktidar gücünü elde etmesiyle ileri bir aşamaya ulaştı. Birinci Milliyetçi Cephe'de MHP ve MSP'nin yeralmasıyla güvenlik kuvvetleri "göze batacak ölçüde taraf" oldu, bu iki parti devletteki nüfuzunu artırmasıyla doğru orantılı olarak bürokrasi gericilik- milliyetçilik ekseninde alabildiğine siyasallaştı.

Faşist saldırıların Alevileri hedef aldığının ilk işaretlerinin 1975 yılında görüldüğünü söylemiştik. Bu saldırılar, 1976 yılında giderek arttı ve "Tanrı dağları kadar Türk, Hira dağı kadar

[1] Tanıl Bora/ Kemal Can, Devlet Ocak Dergah, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 54

müslüman" olan MHP'nin "tetik çeken elleri", "tespih çeken ellerle" buluşup, "mızrap tutan eller"i kırmaya yöneldi.

1976 yılında Divriği ve Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçelerinde saldırılar görülmüştü. Her iki ilçede de, "Kızılbaşlar, komünistler camiyi yaktı" söylentisiyle halk tahrik edilmiş, 1976'nın Haziran ayında Gaziantep'te bir hücre evine yapılan baskınla ilgili çıkan tartışmalarda AP'liler Kürtleri ve Alevileri suçlamışlardı. Yine aynı yılın Aralık ayında Felsefeye Başlangıç kitabıyla ilgili skandal patlak vermişti.

13 Eylül 1976'da Talim Terbiye Kurulu'ndan onay alan ve Prof. Dr. Mubahat Kuyel tarafından yazılan kitapta, Aleviler aşağılanıyordu. Talim Terbiye Kurulu'nun kabul ettiği ahlak kitabında "bir işçi ile bir doktorun şerefinin aynı olmadığı" ifadesine yer verilirken, "Felsefeye Başlangıç" kitabında Aleviler kast edilerek "Evli erkek ve kadının evlilik dışı cinsel ilişkiler kurması (zina) da helaldir. Din yasasının buyruklarını dinlememek gerekir. Cennet dünya nimetlerinin adı, cehennem de dünyadaki sıkıntıların adıdır. Bunların görüşlerine Ehli sünnete nazaran pek çok çarpık inanç karışmıştır"[1] deniliyordu.

Alevi-sünni çatışmasını körükleyen ifadelerin yer aldığı "Felsefeye Başlangıç" kitabıyla ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem hakkında Türk Ceza kanunu'nun 146. maddesine göre soruşturma açtı. Soruşturmadan sonra konu Millet Meclisi'nde de gündeme geldi ve CHP'li Nurettin Karsu, Bakan için meclis soruşturması açılmasını istedi ve Erdem'in "ulusal bütünlüğün temellerine dinamit" koyduğunu söyledi. Bakan Erdem, Karsu'nun verdiği soruşturma önergesinin görüşülmesi sırasında önce kitaptaki ifadelerin Şia'lar için söylendiğini, Aleviliğin ise Şialık olmadığını belirtti ardından da "Ama Alevileri ilgilendirdiğinde ısrar ediyorsunuz. Bu kısmı kitaptan çıkartacağım" açıklamasında bulundu.[2] Meclisteki görüşmeler sırasında CHP Erzincan Milletvekili Nurettin Karsu'nun kitabı yırtarak fırlatması ise Millet Meclisi tarihinde ender görülebilecek türden bir tepkiydi.

---

[1] Yeni Halkçı, 20 Aralık 1976
[2] Politika, 23 Aralık 1976

Mezhep ve etnik ayrımcılığının varacağı tehlikenin farkına varan ana muhalefet partisi CHP ile TBP, dikkatini, Maraş, Malatya, Sivas ve Çorum'daki toplu kıyımların habercisi sayılacak nitelikteki olaylara yöneltti. Alevileri hedef alan saldırıları izlemeye alan CHP'nin hazırladığı raporlarda ve Genel Başkan Bülent Ecevit'in açıklamalarında artık sıkça şu ibare yer almaya başlamıştı: "Mezhep ayrımcılığı körükleniyor, iç savaş çıkartılmak isteniyor"

Olayların gelişimi karşısında TBP, 1975'den itibaren, uzunca bir süredir talileştirdiği Alevilik söylemini yeniden öne çıkardı. Ancak saldırılarla ilgili değerlendirmeler, Alevilik çerçevesine oturtulmadı, Alevi-Sünni çatışması şeklindeki saptamalardan özenle kaçınıldı. Saldırılar, sol bakış açısıyla yorumlanırken, "egemen çevrelerin sömürü düzenini devam ettirebilmek" ve "sıkıyönetimin ilanına meşru gerekçeler yaratabilmek" için mezhep ayrılıklarını körüklediği ifade edildi. Divriği ve Pazarcık'taki saldırılardan sonra "Patlak veren olayların bir rastlantı olmaması ihtimali yoğunluk kazanıyor. Ne yapılmak isteniyor? MGK'dan gerekli tavsiye kararını geçiremeyen cephe hükümeti, milletçe tarihin derinliklerine mahkum ettiğimiz Alevi Sünni ayrılığını tahrik ederek, (...) son derece tehlikeli bir amacın oluşturulmasına gerekçe mi yaratmak istiyor?"[1] diyen Timisi'nin bu değerlendirmesi sol kamuoyunun saptamalarıyla paralellik taşıyordu ki, bu, partinin Alevilik sorununu bütüncül bir yaklaşımla ele aldığını göstermesi bakımından anlamlıydı. Nitekim TBP, bu yaklaşımın ürünü olarak "milliyetçi cephe"ye karşı gündeme getirilen "Demokratik cephe" fikrini paylaşırken, Aralık 1976'da "tüm demokratik güçleri hükümeti devirmek için göreve çağırdı"[2]

1977 yılının ocak ayında, Türkiye'nin Lübnan haline getirilmek istendiğini, "olayların Alevi-sünni çatışması çıkabilecek şekilde gelişme gösterdiğini ve halkın tedirgin olduğunu" belirterek, "Bu son derece tehlikelidir. Kendi çıkarlarından başka hiçbir şeyi düşünemeyecek hale gelmiş bazı kişi ve grupların oynamak istediği bu oyun ülkemize ihanettir. (...) Halkımızın ırk ve mez-

[1] Yeni Halkçı, 23 Ocak 1976
[2] Yeni Halkçı, 14 Aralık 1976

hep tahriklerine kapılmadan aralarında var olan devrimci ve ilerici birlik ve dayanışmasını koruyacaklarına güveniyorum"[1] diyen Timisi'nin Aleviler için duyduğu kaygılar, CHP'nin birinci parti olarak çıktığı ve tarihinin en yüksek oy oranına ulaştığı 1977 seçimleri sonrasında yaşanan şiddet olaylarıyla iyice haklı çıkacaktı.

Ecevit hükümetinin 17 Ocak'ta güvenoyu almasından üç ay sonra Malatya'da, 17-18 Nisan 1978'de Malatya Belediye Başkanı Hamid Fendoğlu ve 3 yakını postayla gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu öldü. Bu saldırıyı, MHP ve MSP'nin, "yerel siyasal çalışması"nı, "Alevi-sünni ayrımı üzerine kurduğu" Sivas'ta 3-4 Eylül'de çıkan olaylar izledi. 3 Eylül 1978'de bir Alevi ve bir Sünni ailenin iki çocuğu arasında yaşanan sıradan bir kavga ülkücü komandoların devreye girmesiyle bir anda büyüdü. Alevilerin yaşadığı Alibaba Mahallesi komandoların "kuşatması"na uğradı ve komandolar ellerindeki benzin bidonlarıyla "mahalleye daldılar". Alevilerin Alibaba Camisi'ne bomba attığı söylentisinin kulaktan kulağa yayılmasıyla olaylar çığırından çıktı. MHP'nin "komünist", MSP'nin de "dinsiz" diyerek hedef gösterdiği Alevilerin ev ve işyerleri yakılıp yıkıldı; olaylarda 12 kişi öldü.

Sivas'taki kıyımın daha büyüğü 1978'in Aralık ayında Maraş'ta sahnelendi. Öldürülen iki öğretmenin cenazesini "Komünistlerin, Alevilerin cenaze namazları kılınmaz" diyerek engelleyen ülkücüler, 22 Aralık'ta ev ve işyerlerine kırmızı işaret konulan Alevileri, kadın-çocuk, genç- yaşlı demeden öldürdü. Resmi rakamlara göre, katledilenlerin sayısı 111'di.

Sivas ve Maraş'taki kıyımın gerçekleştiği dönemde Ecevit iktidarı baştaydı ve bu katliam Alevilerin, CHP iktidarına duyulan güveni sarstı. Ekonomik sorunların ağırlaşmasıyla birlikte artan şiddet karşısında Ecevit, sıkıyönetim önlemlerine başvurmak zorunda kaldı. Özelde Alevilere, makro düzeyde de sola karşı girişilen şiddet eylemlerini önleme noktasında yetersiz kalan Ecevit, 14 Ekim 1979'da yapılacak olan ve genel seçim kadar önem atfedilen kısmi senato ve milletvekili ara seçimleriyle başa-

[1] Yeni Halkçı, 18 Ocak 1977

rı kazanarak güven tazelemeyi düşündü ama umduğu başarıyı elde edemedi. CHP'nin oyu yüzde 29'a düşerken, AP 1969'dan sonraki en yüksek oya ulaştı ve senato seçimlerinde yüzde 46.83, milletvekili ara seçimlerinde ise yüzde 54'lük çoğunluğu elde etti. AP 33, CHP 12, MSP 4, MHP de 1 sandalye kazandı.

BP ise senato seçimine 17 ilde girdi ve toplamda yüzde 1.1 oy aldı. Bu iller, Amasya (% 1.6), Antalya (% 0.6), Artvin (% 0.7), Balıkesir (% 0.5), Burdur (% 0.6), Çanakkale (% 0.5), Erzincan (% 0.6), Hatay (% 0.4), Isparta (% 0.5), İstanbul (% 2.0), Kars (% 1.0), Kütahya (% 0.7), Manisa (% 0.5), Muş (% 0.4), Siirt (% 0.3), Tokat (% 8.1), Yozgat (% 0.6) idi. TBP, aynı tarihte yapılan milletvekili ara seçimlerinde de Edirne'de % 0.3, Konya'da % 0.4, Manisa'da % 0.5, Muğla'da % 0.4 oy aldı.[1]

1979 kısmi senato seçimlerinde, Alevilerin, katliamlara karşı duyduğu tepkiyle TBP'nin oylarında bir kıpırdama yarattığı görüldü. 1975 senato seçimlerinde yüzde 0.5 oy alan TBP'nin, 1979'daki senato seçiminde oyunu iki kat artırması bunun göstergesiydi. 1979 seçimlerinde toplam yüzde 1.1 oy alan TBP, önemsenecek düzeyde olmasa bile bu artışı İstanbul'daki Alevilerden aldığı oya borçluydu. 1975'de İstanbul'daki oyu yüzde 1.0 olan parti, 1979'da yüzde 2.0 oy aldı ki, bu ciddi bir artıştı. Timisi, seçim kampanyası boyunca şiddet eylemlerini "egemen çevrelerin sömürü düzenini devam ettirme stratejisinin" ürünü görüp "açık faşizme geçiş"e olanak yaratılmak istendiğine dikkat çekerken, "Yeni Kerbelalar yaratılmak isteniyor"[2] diyerek, kıyımlara tarihsel bir arka plan eklemişti. Emevi zihniyetine karşı uyarılan Aleviler de, 1973 senato seçimlerinde yüzde 2.1 oy alan, 1975 senato seçimlerinde de oyları yüzde 0.5'e gerileyen TBP'ye, yeniden yönelmiş ve 1979'da oy yüzdesini toplamda 1.1'e çıkarmıştı.

[1] 14 Ekim 1979 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçüe Bir Yenileme ve Milletvekili Ara Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ağustos, 1980
[2] Milliyet, 7 Şubat 1979

Alevi Katliamları ve CHP'deki Alevilerde Başlayan Huzursuzluk

1979 senato seçimlerinde umduğu başarıyı elde edemeyen Ecevit hükümeti, 16 Ekim 1979'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e istifasını sundu; 25 Kasım 1979'da da 6. Demirel hükümeti 208'e karşı 229 oyla meclisten güvenoyu aldı. 1980 yılının Mayıs ayında MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak'ın Ankara'da öldürülmesinden sonra Çorum'da bir başka Alevi katliamı yaşandı. ABD Büyükelçiliği Birinci Katibi Robert Alexander Peck'in,[1] 1979 yılının Mart ayında incelemelerde bulunduğu, vali ve belediye başkanı ile görüşmeler yaptığı Çorum, MHP'nin Karadeniz'e açılma stratejisi çerçevesinde önem verdiği bir kentti.

Çorum'daki olaylar, aslında Nisan ayında uç verdi, ülkücülerin Sazak'ın öldürülmesini protesto eyleminden sonra da tırmanışa geçti. Alaaddin Camii'ne bomba atıldığı söylentisiyle mezhep çatışmasına elverişli bir zemin yaratıldı ve kışkırtma sonucunda Alevilerin oturduğu Milönü Mahallesi'ne saldırı gerçekleştirildi. Sokak çatışmaları günlerce sürerken, olaylar 2 Temmuz'da sokağa çıkma yasağı konulmasına rağmen aralıklarla 10 Temmuz'a kadar sürdü. Bu süre içinde tarlalardan cesetler toplandı, kentte ateşe verilen ev ve işyerlerinden günlerce dumanlar yükseldi.

Başbakan Süleyman Demirel'in mezhep çatışması şeklinde değerlendirdiği Çorum olaylarına CHP, "iç savaş" teşhisini koydu. Ecevit, hükümetleri döneminde Tokat, Yozgat ve Çorum'da sıkıyönetim ilan etmeyi düşündüklerini, AP azınlık hükümetinin kurulmasıyla bu illerde şiddetin arttığını söyledi ve "İç savaş izlenimi var. (...) Hükümetin durumun ne kadar gergin ve tehlikeli olduğundan bilgisi vardı. Buna rağmen devlet olayların pat-

[1] Ecevit tarafından istenmeyen adam ilan edilen ABD büyükelçiliği Birinci Katibi Robert Alexander Peck bir yıl önce Mart ayında Çorum, Amasya ve Tokat'ı kapsayan haftalık bir gezi gerçekleştirmişti.

ladığı sırada uzun süre hiçbir etkin önlem almadı"[1] açıklamasını yaptı.

Daha 1980 yılının ilk günlerinde, 14 Ocak 1980'de, Hatay'da yine Alevilere yönelik saldırıdan sonra "Olaylar rastlantı değil, mezhep farklılaşmaları körükleniyor. Yeni Maraş'lar yaratılmak isteniyor"[2] diyen Timisi ise "Ankara'da güvenoyu alan hükümet Çorum'da düşürüldü. Her akşam televizyonda Karagöz-Hacivat diyaloglarını sürdüren Demirel ve Ecevit, buradan halka seslenmeyi, Çorum'da oynanmak istenen oyunları sergilemek gereğini duymadılar. Çorum, ilk değildir, son değildir"[3] açıklamasını yaptı.

Timisi'yi, CHP ve Ecevit hakkında bu kadar sert konuşmaya iten şey, Çorum olaylarının meydana geldiği ilk günlerde iki parti arasında başlayan gerilimdi. Bu gerilim, Alevilere yönelik katliamların CHP içinde yarattığı huzursuzlukla doğrudan bağlantılıydı.

Ecevit iktidarı döneminde başta Sivas, Malatya ve Maraş olmak üzere Alevi yörelerinde yaşanan şiddet olayları Alevi tabanda olduğu kadar CHP'li Alevi milletvekilleri arasında da sorgulanır olmuştu. CHP'deki Aleviler, Kahramanmaş ve Sivas'ta İçişleri Bakanlığı'nın olaylara müdahalede yetersiz kaldığını düşündükleri için partilerini suçlamışlar, hatta Kahramanmaraş olayları sonrasında CHP Erzincan Milletvekili Nurettin Karsu, İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'yı suçlayarak kendisini istifaya davet etmişti. Özaydınlı'nın istifasından sonra da Ecevit, Hasan Fehmi Güneş'i İçişleri Bakanlığı'na getirmişti. Karsu, Kahramanmaraş olayları sonrasında meydana gelen tartışmalar konusunda bizlere şu bilgiyi aktarıyor:

"Maraş olaylarından sonra grup toplantısında ağır bir hava vardı. Özaydınlı, solcuların camiye bomba attığını söyledi. Alevi milletvekillerinden hiçbir itiraz gelmiyordu. Bir deli lazımdı. Kalkıp, sosyal demokrat bir partinin İçişleri Bakanı'nın böyle bir şey söyleyemeyeceğini dile getirdim. 'Alevilere katliam yapılı-

[1] Demokrat, 9 Temmuz 1980
[2] Demokrat, 14 Ocak 1980
[3] Demokrat, 7 Temmuz 1980

yor. Bakan, camiye bomba atılmasının olaylara sebebiyet verdiğini söylüyor. Ben bunu kabul etmiyorum. Bakan'ın istifa etmesi lazım' dedim. Özaydınlı yanıt verirken, 'madem ki suçlanıyorum, istifaya hazırım' dedi. Ecevit ise 'ben bakanımı istifa ettirmem" diyerek karşı çıktı. Sonradan anlaşıldı ki, ne solcular camiye bomba atmıştı ne de bomba atılan bir cami vardı. Özaydınlı da istifa etti"[1]

Ecevit'in "Bakanımı istifa ettirmem" restinin arkasında hem grubuna hakim olma ve otoritesini koruma isteği hem de TBP'yi mezhep kışkırtıcıları arasında görmesi vardı. 1979 yılının Temmuz ayında Timisi'nin seçim bölgesi Sivas'ta yaptığı konuşmada, "laikliği ulusal birliğin harcı" olarak tanımlayan Ecevit, "Türk ulusunu içinden zayıflatmak ve çökertmek isteyen dış çevrelerin kışkırttığı mezhep ayrımcılığım şimdi kendi içimizden alevlendirmeye kalkışanlar var. Mezhep ayrılığını oy hesaplarıyla ideolojik ayrılık kalıplarına dökmeğe uğraşanlar var"[2] diyerek Türkiye Birlik Partisi'ni de itham etmişti ve 1980 yılında da aynı görüşünü koruyordu.

İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nm Kahramanmaraş olayları sonrasında söylediği sözün bir benzerini, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Çorum olayları sırasında da sarfetti. Duyulduğunda Alevi milletvekillerinde tepki yaratan diyalog, Karsu'nun aktarmasına göre şöyle oldu:

"Bir gazeteci, Çorum olaylarına ait iki fotoğraf getirmişti. Fotoğraflar bugünkü gibi gözümün önünde. Birinde başı gövdesinden ayrılmış bir ceset vardı, diğerinde ise derisi yüzülmüş bir başka ceset... Fotoğrafları gösterdim. Ecevit 'Sayın Karsu, sizinkiler de silahlandı" dedi. Adını dağa taşa yazdığımız Ecevit, Aleviler için 'sizinkiler' ifadesini kullanıyordu. Demek ki, partide biz ve onlar diye bir ayrım vardı. Kendisine, 'sizinkiler' ifadesini doğru bulmadığımı söyledim. 'Aleviler silahlandı ise kendisini savunmak için silahlandı' dedim ve makamından ayrıldım."[3]

---

[1] Kaynak kişi Nurettin Karsu, 2005
[2] Yeni Halkçı, 27 Temmuz 1979
[3] Kaynak kişi Nurettin Karsu, 2005

Çorum olayları, CHP içindeki Alevi milletvekillerinin parti politikalarına yönelik eleştirilerini tetikleyici unsur oldu. Eleştiri ve sorgulama daha çok CHP'nin Sivas ve Kahramanmaraş olaylarında etkili önlem alamadığı, sonraki süreçte de pasif muhalefet yaptığı noktasında toplanıyordu. Sözkonusu değerlendirmeyi, CHP'deki Alevi milletvekillerinin dışındaki sol kamuoyu da paylaşıyordu.

CHP'deki Alevi milletvekilleri Çorum'da başlayan olayların Aleviler açısından 'hayra alamet" olmadığı düşüncesinden hareketle bir araya geldiler. Partide o tarihte 23 Alevi milletvekili vardı ve bunları bir araya getiren kişi Tunceli Milletvekili Ali Haydar Veziroğlu idi. Aleviler, kendi aralarında gerçekleştirdikleri toplantılarda olayların gelişimini değerlendiriyordu ve şiddetin hedefinde doğrudan Alevilerin bulunduğu tespitini yapıyorlardı. Ancak bu toplantılarda, bir grup inisiyatifi geliştirilemeyince Ali Haydar Veziroğlu, partiden istifa etti. İstifa mektubunda "Niteliğim, içinden yetiştiğim toplumun dokusu, ülkemin gerçekleri, daha fazla CHP bünyesinde kalmamı gerekli kılmamaktadır" diyen Veziroğlu, 1977 seçimlerinden sonra "parti içinde (...) eleştiri ve uyarılarda" bulunduğunu, ancak CHP'nin "teslimiyetçi politikasından vazgeçmediğini" ve "politik çıkarlarını halkın çıkarlarından önde tuttuğunu" söyledi. Veziroğlu, istifa ettikten sonra "siyasi yaşamımı demokratik sosyalizmi savunan TBP'de devam ettireceğim" diyerek TBP'ne girdi. TBP'ne Millet Meclisi'nde temsil olanağı sağlayan Ali Haydar Veziroğlu'nun katılımından memnun olan Timisi ise, Veziroğlu'nun CHP'de "halkın ve ülkenin çıkarlarını ön planda tutan bir politika izlediğini", CHP'nin gerçek niteliğini öğrenince de istifa ettiğini açıkladı.

Timisi, böyle diyordu ama CHP'liler Veziroğlu'nun istifasını onun son kongrede yönetime girememesine bağlıyordu. CHP'nin Tunceli Milletvekili ve eski BP'li Hüseyin Erkanlı, "Veziroğlu'nun rahatsızlığı vardı. Daha önce bir vukuatı oldu. Onu önledik, bunu önleyemedik, dinlemedi" derken CHP GYK Üyesi Hayri Önel, "AP bütçesinde BP'nin nasıl tavır aldığı hatırlanmalı. Bu tavır gücü soldan alıp sağın musluğundan akıtmak-

tır"[1] şeklinde konuşuyordu. İstifanın arkasında "planlı bir tezgah" olduğunu düşünen, Alevi milletvekillerinin kendi aralarında yaptıkları toplantıdan haberdar olan ve bu toplantıdan parti adına kaygı verici sonuçlar çıkaran Ecevit'e göre ise CHP, zayıf düşürülmek isteniyordu: TBP de "iç ve dış sömürü çevreleri tarafından kurulan ve yönlendirilen bir küçük parti" idi ve "CHP'den adam ayartmak için giriştiği çabalar" bir plan dahilinde yürütülüyordu.[2] Ecevit, şöyle diyordu:

"Böylesine tırmanma gösteren etnik ve mezhep ayrımcılığı konusunda Türkiye'de hükümetin bu yoldaki kışkırtıcı politikası endişe vericidir. Oyun apaçık ortadadır. Halk kesimlerinin üstüne insafsızca yürünürken, bu arada kuruluş biçimi herkesçe bilinen bir küçük parti aracılığı ile CHP'de adam ayartılıyor"[3]

Ecevit'in sözleri itham dolu olunca, TBP'den gelen tepki de sert oldu. "CHP'de umduğunu bulamayanlar bize gelsin" diyerek Alevi milletvekillerine davet çıkaran Timisi, "Biz, birçoğumuz Alevi kökenden gelen insanlarız. Aslımızı inkar edecek değiliz" diyerek Ecevit'e adeta meydan okudu. Timisi'ye göre, "Ecevit'i böyle konuşturan Veziroğlu'nun TBP'ye katılması"ydı. Çünkü "Karaoğlan efsanesi" artık bitmiş, CHP'nin gerçek niteliği ortaya çıkmıştı. Ecevit ve CHP, politik çıkarlar uğruna Alevileri "istismar" ederek, sömürüyordu. Örneği de Alevi katliamları idi. "Sivas'ta, Malatya'da ve Maraş'taki soykırım olayları Ecevit'in başbakanlığı döneminde olmuş", Ecevit, oylarını aldığı Alevilerin, "faşizmin oyununda canavarca öldürülmelerine seyirci kalmış"tı.[4]

Veziroğlu'nun CHP'den istifa ederek partiye geçmesi, Timisi'ye bir ümit ışığı yaktı ve Alevi katliamlarına tepkinin diğer milletvekillerini de öz partisiyle buluşturacağını, tabanda Alevi kitlenin ilgisini artıracağını sandı. Alevilerin, CHP'in de kendilerini faşist baskılardan kurtaramadığını, sırf kimliklerinden dolayı kırıma uğradıklarını kavrayarak TBP'ye yönelebileceği umuduna kapılan Timisi'nin bu düşüncesi boş bir hayaldi oysa.

---

[1] Milliyet, 30 Nisan 1977
[2] Tercüman, 30 Nisan 1980
[3] Cumhuriyet, 30 Nisan 1980
[4] Demokrat, 1 Mayıs 1980

Çünkü CHP'deki Aleviler, her ne kadar Ecevit'i, parti yönetimini eleştirseler de TBP'nin siyasi bir güç olamayacağının farkındaydı. Bu farkındalık da, Alevi milletvekillerinin TBP'ye transferine engel olacaktı.

6. BÖLÜM

TÜKENİŞ VE KOMÜNİZME ARALANAN KAPI

Ülkenin askeri bir yönetime doğru sürüklendiği, kentlerde kurtarılmış mahallelerin oluştuğu, şiddetin sokağı esir aldığı 1980 yılında, TBP, varlığından söz edilemeyecek kadar silikleşti. 1973 seçimlerinde başlayan, 1977 seçimlerinde de belirginleşen yok oluş sürecinde parti, artık tabela örgütüne dönüştü. Siyasal ve sosyolojik açıdan misyonunu tamamlayan partide, genel bir umutsuzluk havası vardı ve kadro büyük ölçüde dağılmıştı. Taban, ortanın solu söylemiyle güçlenen CHP'ye akınca, partinin elinde sınırlı bir insan gücü kalmış, partiye yönetici bulmak bile zorlaşmıştı. Öyle ki, 6. olağan kongrede, "değişen şartlara uyum sağlamak ve kitlelerle buluşmak" amacıyla program ve tüzüğün yenilenmesi kararlaştırılmış, GYK'nın üye sayısı da kadro sıkıntısı nedeniyle 20'ye düşürülmüştü. TBP, parti olmaktan çıkmış, "dernek hüviyetini" kazanmıştı. Hürkan'ın deyimiyle de TBP, Genel Başkan Mustafa Timisi'nin "siyasi ofisi"[1] olmuştu.

[1] Kaynak kişi Serhat Hürkan 2005

TBP'nin, dernekleştiğini söyleyen bir başka isim ise Haydar Özdemir'di. 1977 seçimlerinde milletvekili seçilemeyince il örgütünü toparlaması için İstanbul İl Başkanlığı görevine getirilen Haydar Özdemir bile yıllardır emek verdiği partiden umudunu kesmiş, 14 yıllık mücadeleden yorgun düşmüştü. Özdemir, 23 Şubat 1980'de il başkanlığından istifa etti. İstifa dilekçesinde Timisi'yi sert bir üslupla eleştirdi ve genel başkanı oyalayıcı olmak, güven yaratamamakla suçladı. Özdemir'in istifa mektubunda şu satırlar yazılıydı:

"Özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak bildiğim TBP'nin merkez yöneticileri, 1973 yılından beri kamu hizmetinde ve memleket sorunlarının çözümünde ve partinin gelişiminde başarı gösteremedikleri gibi büyük kongresini de normal süresinde yapmamaktadır. Yaygın kadrolaşmadaki beceriksizliği, tutum ve davranışlarının kısır ve güvenilir olmaması, yıllardan beri yok olanı varmış gibi gösterip oyalayıcı ve taktikçi bir izlenim içerisinde bulunmaları, partiyi, inkarcı ve program ve ilkelerine, ana yapısına ters düşen kişilerin şahsi politik çıkarları için araç olarak kullanmaları ve kısır politikaları ile (...) bir dernek hüviyetini aşacağına inanmadığımdan il başkanlığından istifa ediyorum"[1]

Özdemir'in il başkanlığından istifa etmesinden yaklaşık 1.5 ay sonra TBP'nin 7. kongresi toplandı. 19 Nisan 1980'deki kongreye Türkiye İşçi Köylü Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ile Başkanlık Kurulu Üyesi Hasan Yalçın, SDP Genel Başkanı Cenan Bıçakçı, TİP ve SP eski Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, CHP GYK Üyesi Orhan Akbulut konuk olarak katılmıştı.

Ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatan Timisi, Türkiye'de açık faşizme geçildiği tespitini yaptı, DİSK, TÖB-DER, POL-DER gibi örgütlere yönelik baskıları kınadı, sağ iktidarları eleştirdi; Ecevit'in hükümetten kaçarak milliyetçi cephe hükümetlerinin kurulmasına zemin hazırladığını, "faşist saldırı ve cinayetlerin Ecevit hükümetleri zamanında hız kazandığını" söyledi ve "Bugün AP iktidarda ise faşizm açık terörünü kurmuş ise

[1] Demokrat, 23 Şubat 1980 Demokrat, metindeki ifade bozukluklarına dokunulmamıştır.

bunun birinci derecede sorumlusu ve suçlusu CHP yöneticileridir"[1] dedi.

Genel Yönetim Kurulu'na Mehmet Kamışlı, Garip Küçükçınar, Lütfi Güzer, Hüseyin Yıldırım, Celal Aydoğan, Salim Aydoğan, Hüseyin Turhan, Binali Erdoğan, Sait Kaya, Dursun Can, İ. Hakkı Genç, Bekir Topal, Turhan Burgucu, Talat Özgündüz, Battal Pehlivan, Ali Özkan, Ali Bal, Hasan Yılmaztürk, Şeyho Demir ve Veli San'ın girdiği kongrede, önemli kararlar alındı. Bu kararlardan birisi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin kınanması, işgalin "Sovyet emperyalizmi" şeklinde değerlendirilmesiydi. Diğer karar ise 1966'da açıklanan ilk, 1970 yılında da revize edilen ikinci programda yer alan komünizm karşıtlığının kaldırılmasına ilişkin değişikliklerin onayına ilişkindi.

Bu değişiklikle, komünizm karşıtlığına ilişkin ibare, tüzük ve programdan kaldırıldı. Daha önceki tüzükte, "Partinin Gayesi" başlıklı bölümde "İnsan hakları evrensel beyannamesinin, modern hukukun, Anayasamızın, Partiler kanununun, medeni kanunun, Cemiyetler kanununun, yürürlükteki mevzuatımızın, tüzük ve programımızın ışığı altında ve esasları dahilinde çalışarak memleket ve milletimizi en kısa yoldan, en süratli şekilde çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmek" maddesi vardı. Tüzüğün ikinci maddesinin 2. fıkrasında da, "Ayırıcılığın, bölücülüğün, aşırı sağın, aşırı solun, komünizmin, emperyalizmin, faşizmin, nazizmin, her türlü dikta rejiminin karşısında olmak ve bunlarla mücadele etmek"[2] hükmü yer alıyordu. Son kongrede, eski tüzükteki 28 maddelik "Partinin Gayesi" başlıklı bölüm, tamamen çıkarıldı ve "Partinin Karakteri ve Amacı" başlıklı bölüm eklendi.

Kabul edilen yeni tüzük ve programa göre, "Türkiye Birlik Partisi, emekçi halkımızın iktidarına yasal yoldan yürüyen, emperyalizme ve faşizme karşı, devrimci, toplumcu bir siyasi örgüttür. Dış ve iç sömürüye son vererek siyasi, iktisadi, mali, kültürel ve her sahada özgür, tam bağımsız, demokratik, toplumcu bir Türkiye yaratmak, Türkiye Birlik Partisi'nin temel amacıdır.

[1] Demokrat, 21 Nisan 1980

[2] Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı, 1972, Gutenberg Matbaası, Ankara, s.3

TBP, ırk, din, dil, mezhep, kadın, erkek ayrımı gözetmeksizin, partinin tüzük ve programını benimsemiş tüm yurttaşlara saflarını açık tutar"[1]

Bu, "yeşil, kızıl ve kara"nın karşısında olduğunu beyan ederek yola çıkan parti için yeni bir aşama ve cesur bir açılımdı. Yasal engeller nedeniyle komünizm sözcüğünün telaffuz edilmesinden kaçınılıyordu ama "Türkiye Birlik Partisi emperyalizme, faşizme, feodalizme karşı olan Türkiye halkının devrimci, demokratik nitelikte bunun sonucu olarak da bağımsızlık ve demokrasiden yana bir partidir" ifadesiyle TBP'nin, komünistlerin de partisi olduğu üstü kapalı şekilde hissettirilmeye çalışılıyordu. Atatürkçülükten toplumculuğa, yurtseverlikten devletçiliğe, bütün ilkeleri sınıfsal bir içeriğe kavuştururken bile sınıflar arasındaki menfaat çatışmalarının giderilmesini amaç edinen partinin "Komünizme karşı olmak ve bu ideolojiye karşı mücadele etmek" şeklinde ifade edilen ve geçmişte sahiplenilen misyonu terk ettiği, sınıf çatışmalarının varlığını kabul ettiği görülüyordu.

1970 tarihli programında "Tarihin 1300 yıllık derinliğinden gelen 12 yıldızın aydınlattığı bir yol insan sevgisine götürür" ibaresiyle Alevilikle ilinti kuran parti, 1980'de bu ibareyi de çıkarmıştı. Şimdi toplumsal sancının birinci nedeni "emperyalizmde" ve "millici kadroların" işbaşına getirilmesinin engellenmesinde aranıyordu.

TBP'nin o güne kadar savunduğu, 27 Mayıs'ı da yeni bir değerlendirmeye tabi tuttuğu görüldü. Daha önce Türkiye'de, 27 Mayıs anayasasının gereklerinin yerine getirilmediği için bunalım yaşandığı saptamasını yapan TBP, şimdi 27 Mayıs için "Amerikanın vesayeti altında Türkiye'de belirlenen bir sosyal patlamanın öne alınması, sınıf çelişkisine dayalı mücadelenin saptırılmasıdır" tespitini yapıyordu. TBP'ye göre, 27 Mayıs anayasası ile "daha ileri demokratik bir kurumlaşma sağlanmasına" gidilmişti ancak "hiç mi hiç çok partili rejime geçilmemişti." Değerlendirme şöyleydi:

"Türkiye'de 27 Mayıs hareketinin kendisine meşruiyet aradığı anayasal sistem olgusu genişletilirken, Türk Ceza Yasası'nın

[1] Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı 1980, Zafer Matbaacılık Tesisleri, s. 3

faşist İtalyan yasalarından devşirdiği 141, 142 ve 163'üncü maddeler kaldırılamamış, demokratik düşüncenin öngördüğü sosyalist dünya görüşü ve özgür düşünme, düşündüğünü özgürce savunma ilkesi hasır altı edilmiştir. Türkiye'de bugün oluşan ve yeraltına inen bir takım illegal hareketlerin ve örgütlenmenin kaynağı Anayasamızın bu baskıcı niteliğinin kaçınılmaz sonucudur. Türkiye halkını sömürmenin yasal dayanaklarını sağlamak için düşünce özgürlüğünü ortadan kaldıran yasallık, bugün yeraltında illegal bir örgütlenmenin nedenselliğini sağlamıştır. Toplumun demokratikleşme sürecinde çağın akışını göremeyen ya da görmezden gelenlerin yarattığı bu zor koşullar, bugün çektiğimiz sancıların 1950'lerde başlatılan ve 1960'larda pekiştirilen sonuçlarıdır"[1]

"Açık faşizm-kapalı faşizm" tartışmalarında "açık faşizmin Türkiye'ye özgü modelinin oluşturulduğu" tespitine yer verilen yeni programda, ülkenin yaşadığı sancının birinci nedeni emperyalizm olarak tespit ediliyor, kurtuluş emperyalizme karşı mücadelede ve "millici kadroların" işbaşına getirilmesinde aranıyordu. "Emperyalizme bağımlı tekelci burjuvazinin ve toprak ağalığının egemenliğine son vererek bağımsızlığın ve demokrasinin" gerçekleştirilebileceğine inanan TBP, bu mücadelede işçi sınıfının örgütlü öncülüğüne ihtiyaç duyuyordu ve "halk için devlet", "halk için topyekun kalkınma", "halkın söz sahibi olduğu merkezi planlama", "halktan yana vergi düzeni" vaat ediyor ve bunu da demokratik yollarla elde edeceği iktidarla gerçekleştireceğini ilan ediyordu.

Programdaki bu değişiklikler, partinin kendisine bir çıkış bulabilmek için gerçekleştirdiği son deneme oldu. Alevileri taban seçerek siyaset yarışına giren, konjonktürel duruma göre parti program ve tüzüğünde değişiklikler yapan parti artık başladığı noktaya göre farklı ve daha ideolojik bir noktadaydı.

Komünizme karşı olunduğuna dair ibareyi kaldırarak örtülü biçimde komünistleri de kucaklama çabası içine giren TBP, konjonktüre uyum sağladı ama programını anlatmaya ve benimset-

[1] Program ve tüzük s. 70

meye fırsat bulamadı. Çünkü, bir askeri darbenin ayak sesleri duyulmaya başlanmıştı ve şiddet toplumsal yaşamın her alanına hakim olmuş, TBP ise artık son nefesini vermişti. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in önderliğindeki komuta kademesinin 12 Eylül 1980'de gerçekleştirdiği askeri darbeye ise sadece bu cenazeyi kaldırmak düşecekti.

7. BÖLÜM

GÜÇSÜZ KADRO, ZAYIF MUHALEFET

(Türkiye) Birlik Partisi, 1966 yılında kurulduğunda, içinden çıktığı toplumsal tabanın sosyo-ekonomik yapısını olduğu gibi yansıtıyordu. Aleviler, 1960'lı yıllarda ne düşünsel bir tartışmaya girecek kadrolara ne de güçlü bir sermayeye sahiplerdi. Eğitim görmüşleri daha çok kimliklerini gizlemek zorunda kaldıkları kamu kesiminde memurdu ya da işçi statüsünde çalışıyordu. Köyden kente göçle birlikte pazar ekonomisi içinde yerlerini almışlardı ama bir partiyi finanse edecek düzeyde de sermaye birikimini elde edememişlerdi. Varsa bir sermaye o da İstanbul'da toplanmıştı. Nitekim bu özellik, Türkiye Birlik Partisi'nin genel merkezi Ankara'da olmasına rağmen İstanbul örgütünün bir genel merkez gibi çalışmasına neden olmuş, gelişmeler özellikle kuruluş sürecinde İstanbul'dan yönlendirilmişti.

Türkiye Birlik Partisi, siyasi bilgi birikimine ve deneyime sahip olan, entelektüel, atak kadrolardan yoksundu. Kazım Ulusoy, Ali Naki Ulusoy, Yusuf Ulusoy ve Hüseyin Balan gibi

milletvekili olanlar, BP'de bir süre siyaset yaptı ama bu milletvekilleri aktif mücadele yürütecek düşünsel donanım ve pratiklikten uzaktı; ayrıca irade eksikliği yaşanıyordu. Söz konusu milletvekillerinin partinin programını savunma direncinin, parlamenter kalabilme kaygılarının ötesine geçemediği ise bir başka gerçeklikti. Üst düzey kadrolarının diğer siyasal yapılarda başarısızlığa uğrayan ya da siyasette istediği yeri elde edemeyen kişilerden olması da handikapların büyüğü idi.

Türkiye Birlik Partisi, kadro sorununu her dönemde yaşadı. 1969 seçimleri öncesi ve sonrasında, geleneksel kesimi kucaklaması nedeniyle bir ilgi gördü ama bu ilgi sınırlı bir seviyede kaldı; 1973 seçimlerinden sonra da tamamen kayboldu. 1973'den sonra artık kim bulunursa ona parti örgütü kurduruluyor, bazen "fakir bir ayakkabıcıya" görev veriliyor bazen de bir merkez ilçe teşkilatı, "bir otobüs garajında" oluşturuluyordu.[1]

"Aceleye getirilen" bir kuruluşla, Türk siyaseti içindeki yerini alan TBP'nin siyasal pratiğini, eylemlerini ve muhalefetini işte bu zorluklar belirledi. Alevilerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısındaki olumsuz koşullar ve dönemin konjontürel özellikleri nedeniyle parti, hem tabanını yakalayamadı hem de parlamento içindeki ve dışındaki muhalefetinde sönük kaldı.

(Türkiye) Birlik Partisi'nin, siyasete müdahil olduğunda aşması gereken en önemli sorunu meşruiyetti. Çünkü, TBP'nin kadrolarının tamamına yakınını Aleviler oluşturuyordu. Gerek kadro yapısı gerek çıkışı ve gerekse amblemi nedeniyle Alevi partisi kanaati çabuk oluşmuştu. Aslında parti kadrolarının Aleviliği esas alan bir devlet düzeni kurma ya da "Aleviliğin inançsal yanını güçlendirme" gibi hayali yoktu. Örneğin, TBP'nin karşıtı olarak düşünülen MNP ve MSP kadroları açıkça "şeriat isteriz" sloganını atarken, TBP yöneticileri, ne bu sloganın karşıtını üretmişler ne de böyle bir niyet taşımışlardı. Hasan Doğan'ın

[1] Serhat Hürkan'ın aktardığı anı, partinin kadro bakımından yaşadığı handikap konusunda bize önemli bilgiler sunuyor. Hürkan'ın anısı şöyle: "O dönemde, merkez ilçe teşkilatını kurunca hemen seçime katılabiliyordunuz. TBP, merkez ilçe teşkilatlarını bile oluşturmakta güçlük çekiyordu. Kayseri'ye ben gitmiştim. Orada fakir bir ayakkabıcıyı bulduk ve merkez ilçe örgütünü ona kurdurduk. Muğla örgütü ise bir otobüs yazıhanesi sahibinin hemen orada etrafına topladığı 7-8 kişi ile açıldı."

aktarmasına göre, kapalı toplantılarda bile Alevilerin ihya edileceğine dair sözlerden kaçınılıyor sadece "Kimliğinize sahip çıkın. Kimliğiniz zedelendiğinde yanınızdayız" deniliyordu. Ancak yapılan her açıklamada, "Mezhepçiliğe karşıyız, Atatürkçüyüz" denilmesine rağmen, Alevi partisi damgasından kurtulmak yine de mümkün olmuyordu.

(Türkiye) Birlik Partisi, muhalefetini yaparken, programında yer alan ve resmi siyasetle de örtüşen çerçeveye sadık kaldı. Örneğin, Kürt sorunu konusunda sessizdi. Kürt gerçekliğini kabul etmeyen, ırk, din, mezhep ayrımcılığını reddeden ancak yine de resmi siyasetin milliyetçilik anlayışıyla hareket eden parti, ilk programında Türkçü bir parti olduğunu ısrarla vurgulayarak Kürtlere karşı açık bir mesafe bırakmıştı. Öyle ki, Kürt sözcüğü telaffuz bile edilmedi. Bu, Aleviliğin Türklükle özdeşleştirilmesi söylemiyle paralel bir duruştu. Nitekim savunulan milliyetçilik anlayışı, nüfusunun tamamına yakını Kürt Alevilerinden oluşan Tunceli'de partinin varlık göstermesini engelleyen temel faktörlerden biri oldu.

(Türkiye) Birlik Partisi, ilk Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman ve halefi Hüseyin Balan döneminde sağ eğilimli bir politika izledi ve bu politika Hüseyin Balan zamanında partinin, AP güdümüne girmesine yol açtı. CHP muhalefeti Timisi döneminde de sürdü. Ancak Timisi, CHP'ye yönelik eleştirilerini daha ideolojik bir çerçeveye oturttu ve Ortanın Solu söylemine karşı geliştirdiği "demokratik sol" çizgiyi savundu.

Genel olarak partinin muhalefetinde bir pasiflik ve tutukluk sözkonusuydu. İç çatışmalar, mali olanaksızlıklar, kadro sorunları gibi nedenlerle parti, dışa dönük mücadelesinde her dönem zayıf kaldı ve var olan tabanını harekete geçiremedi. Sınıfsal mücadele toplumun bütün kesimine nüfuz etmesine rağmen, sosyo-ekonomik sorunlara dikkat çeken eylemler gerçekleştiremedi.

Parti, geniş halk yığınlarıyla, ya seçim dönemlerinde ya da il ve ilçe örgütlerinin gelir temin etmek amacıyla düzenlediği kültürel gecelerde buluşabildi. Mustafa Timisi'nin zamanında başlayan 1 Mayıs törenlerine katılma geleneği ise partinin de-

mokratik sol tavrını sergilemesinden başka bir işleve sahip değildi.

Parti yöneticileri, mesajların kamuoyuna aktarılmasında basın toplantısı yöntemini pek tercih etmediler. Berkman zamanında zaten "yeterince hazırlıklı olunmadığı" gerekçesiyle basına karşı mesafeli bir tutum izlendi ve kendisinin yaklaşık 6 ay süren genel başkanlığı sırasında sadece iki kez basın toplantısı yapıldı. Bu tercih Balan zamanında devam etti. Ancak Balan, güncel gelişmeler konusunda basın toplantısı yapmak yerine demeç verme yöntemini daha fazla kullandı. Özellikle Şemsi Belli'nin Genel Sekreterlik yaptığı dönemde, Birlik Partisi'nin açıklamaları gazetelerde daha fazla görülür oldu. Bu verimlilik, Belli'nin o tarihlerde geniş yankı yaratan "Anayasso" şiirinin şairi olması dolayısıyla gazeteciler ve aydınlarla kurduğu sıcak ilişkinin sonucu olduğu kadar güncel gelişmelerle ilgili hızlı hareket etmesinden de kaynaklanıyordu.

Mustafa Timisi'nin döneminde ise demeç hakkını kullanmak en üst noktalara ulaştı. Timisi, iç ve dış olaylar konusunda düzenli demeç vererek partinin görüşlerini aktardı. Bu açıklamalar, özellikle 1971'den sonra Yeni Halkçı gazetesiyle geliştirilen olumlu ilişki sayesinde sözkonusu yayın organında sürekli ve geniş şekilde yer aldı. Hatta Yeni Halkçı gazetesi 1971- 1973 yılları arasında partinin yayın organı işlevini gördü. Dursun Bila'nın Genel Sekreterliği döneminde "Birlik" adlı aylık bir dergi yayımlandıysa da bu yayın uzun süreli olmadı. Bila'nm Genel Sekreterlik görevinden azledilmesinden sonra aylık derginin yayınına son verildi. [1]

Parlamentodaki Muhalefeti

Türkiye Birlik Partisi, Millet Meclisi'ndeki temsiliyete, Millet Partisi'nin iki milletvekili Kazım Ulusoy ve Hüseyin Balan'ın transferiyle 1967 yılının Mart ayında kavuştu. Amasya Milletvekili Kazım Ulusoy'un, Balan'ın GYK tarafından Genel Başkanlığa seçilmesinden hemen sonra mart ayının son günlerinde Millet

[1] Kaynak kişi Dursun Bila, 2004

Partisi'ne tekrar geçmesiyle birlikte Birlik Partisi'nin meclisteki temsilcisi bire düştü. Parti, en yüksek temsil oranını ise 1969 seçimlerinde elde etti ve 8 milletvekili çıkardı. Malatya Milletvekili Sami İlhan'ın vefatından sonra 7'ye düşen milletvekili sayısı, 5'lerin ihracından sonra 2'ye indi. 1973 seçimlerinde sadece Genel Başkan Mustafa Timisi'yi meclise sokan parti, 1977 seçimlerinde tek temsilcisini de kaybedince, parlamento dışında kaldı. 1980 yılının Nisan ayında CHP Tunceli Milletvekili Ali Haydar Veziroğlu'nun transferi ile de yeniden temsil olanağını elde etti. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, partinin sayıca istikrar gösteren bir meclis grubu hiçbir zaman olmadı.

Partinin, meclisteki muhalefetini frenleyen temel sorun, grup için gerekli 10 üyeye sahip olmamasıydı. Bu durum, doğal olarak ihtisas komisyonlarında temsil olanağını yok ediyor, meclis kürsüsünden söz alınmasını zorlaştırıyor, söz hakkının verildiği durumlarda da konuşma süresi kısıtlı oluyordu. Kimi durumlarda CHP'li üyelerin kendi haklarından feragat etmesiyle kürsüye çıkan Mustafa Timisi'nin sözleri ise "Kızılbaş" [1] şeklindeki müdahalelerle kesilmeye çalışılıyordu.

Partili milletvekillerinin, hükümeti siyasal yönden denetlemek için yapabileceği tek şey, diğer araçları kullanmaktı ki, bunlar yazılı, sözlü soru, araştırma, soruşturma ya da gensoru önergeleri vermekti. Ancak milletvekillerinin bu alandaki performansları da oldukça düşüktü.

Partinin Kazım Ulusoy ve Hüseyin Balan'ı transfer ettiği, dolayısıyla mecliste temsil olanağını elde ettiği Mart 1967'den 1977 yılı seçimlerinin yapıldığı zamana kadar sözkonusu muhalefet araçlarını kullanmakta yetersiz kaldığı sayısal bir değerlendirmede açıkça görülüyor. Sözkonusu dönemde, Hüseyin Balan, 1 meclis araştırma önergesi (Elbistan olaylarıyla ilgili), 3 gensoru önergesi (İTÜ baskını, Kayserispor- Sivasspor maçı ve 6. Filo olayları) verdi; araştırma ve gensoru önergelerinin hiçbiri kabul edilmedi. Elbistan olayları konusunda ayrıca 1 kez sözlü soru soran Balan, 7 kez kürsü hakkını kullandı. İstanbul Milletvekili Haydar Özdemir'in, meclisteki faaliyeti ise sadece üç kez söz

[1] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 4, O: 2, B: 96, Cilt 6, 13. 6. 1974, s. 173

alma ile sınırlı kaldı. Üçüncü Genel Başkan Mustafa Timisi ise kürsüye en fazla çıkan milletvekiliydi. Partinin görüşlerini, daha çok bütçe görüşmeleri sırasında dile getiren Timisi, 1 kez yazılı soru önergesi verdi ki, bu TRT'de yayınlanan ve Alevilere hakaret ifadeleri içeren Aşk-ı Memnu diziyle ilgiliydi. Timisi, iki kez de sözlü soru sorma hakkını kullandı.

Kazım Ulusoy ise daha çok yazılı soru önergesi verdi. Ulusoy, 7 soru önergesinden 5'inde seçim bölgesinin yol, su, elektrik v.s sorunlarını meclis gündemine getirdi; iki önergesi ise Alevilerle ilintiliydi. [1] Bu iki önerge, oldukça dikkat çekici ve Ulusoy'ların inanç alanındaki konumlarını sarsan, hatta kendi varlık nedenlerini inkar eden özellikte. Önergelerden biri, Kazım Ulusoy'un, BP milletvekili olduğu döneme ait. 19 Ocak 1970 yılında verilen önergesinde, Ulusoy, Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesine bağlı Sarayözü köyüne kontenjandan imam kadrosu verildiğini, köy halkının imamlık için başvuran ve Kuran kursu belgesi olan Haydar Altun'u istemesine rağmen imam olarak atanmadığını, "hiçbir imam hatip okullu imamın Sarayözü'ne talip olmadıklarını", "Sarayözü köyünün Alevi olması" nedeniyle "başka taliplinin çıkmadığını", Altun'un "Amasya müftüsünün baskısı" nedeniyle sınavı kazanamadığını belirtmekte ve Devlet Bakanı Hüsamettin Atabeyli'ye "Sarayözü köyüne imam tayin edilecek mi? Yoksa bir müddet daha vatandaşların arasında maneviyat bozukluğu devam edecek mi" sorusunu yöneltmekte.

Önerge, 12 Mart 1970 tarihinde yanıtlandı. Devlet Bakanı Atabeyli ise verdiği yanıtta, "1968 yılında tahsis edilen imam hatip kadrosuna fahri imam- hatibi olduğunu bildiren" Haydar Altun'un, "Diyanet İşleri Başkanlığı nezdinde tayin talep" ettiğini, talebin 7. 1. 1969'da Valiliğe iletildiğini bildirdi. Atabeyli'nin verdiği bilgiye göre, Amasya valiliği "mezkur kadro için yapılacak imtihanın ilçe müftülüğünde icrasının sakıncalı olacağını" bildirince, sınav Ankara müftülüğünde yapıldı ve Haydar Altun sözkonusu sınavı kazanamadı. Çünkü, "İl müftülüğü yerinde

[1] Kazım Ulusoy, 1967 yılının Mart ayında istifa etmiş ve 1968 yılında partiye tekrar girmişti. Ancak Kazım Ulusoy'un partiye tekrar üye olduğu tarihle ilgili kesin bir bilgi edinemediğim için tahmini zaman aralığı kullandım. Değerlendirmeye esas alınan süre 1968 Nisan'ından Mart 1970'e kadar olan dönemi kapsıyor.

incelemeler yapmış ve "Haydar Altun'un yalnız Cuma ve bayram namazlarını kıldırdığı, ayrıca kadro tahsisi istenen yerin türbe olduğu" tespit edilmiş, Sarayözü'ne ait imam-hatip kadrosu il merkezine bağlı Musa köyüne verilmişti.

Ulusoy, benzer bir önergeyi ise 1973 yılında meclis başkanlığına sundu. Devlet Bakanı İsmail Arar'a yöneltilen 2.2. 1973 tarihli yazılı soru önergesinde, Kazım Ulusoy, yine Gümüşhacıköy ilçesinin Adapte Mahallesi'nde halk tarafından yaptırılan caminin üç yıldır ibadete açılmasına rağmen imam atanmadığını, bölge halkının "yüzde 80'inin Alevi vatandaşlar olması nedeniyle kadro verilmediği" söylentisinin yayıldığını belirtmekte ve "camide üç yıldır imamlık yapan Sadık" adlı vatandaşa ne zaman kadro verileceğini sordu. Bakan İsmail Arar da, 1970 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı emrine şehir camileri için kadro tahsisi yapılamadığından dolayı, talebin karşılanamadığını bildirdi.

Hukuksal Mücadele

Türkiye Birlik Partisi'nin Millet Meclisi'nde temsilcisi bulunduğu için Anayasa Mahkemesi'nde dava açma hakkı bulunuyordu. Partiye bu olanağı 1961 Anayasası'nın 149. maddesi veriyordu. Sözkonusu madde, mecliste temsilcisi olan siyasal partilerin çıkan yasaların belirli madde ve hükümlerinin Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açabileceğine ilişkin bir düzenlemeydi. Parti, bu hükümden yararlanarak Anayasa Mahkemesi'nde 4 dava açtı. Bu davaların hepsi Mustafa Timisi'nin genel başkanlık dönemine rastlıyordu ve Balan zamanında bu yöntem hiç kullanılmamıştı.

Sözkonusu davalardan biri Emekli Sandığı Kanununun 64 üncü maddesine "e" fıkrası eklenmesiyle ilgiliydi. Sözkonusu yasa, malüllükle ilgili yeni bir düzenlemeyi içeriyordu. Parti, bu yasanın bazı hükümlerini iptal ettirdi. Bir diğer yasa, yüzde 5'ten az oy olan alan siyasi partilere hazine yardımı yapılmasını engelleyen yasa değişikliği, bir diğeri DİSK'in güçlenmesini engellemek amacıyla 1971 yılında çıkarılan 274 Sayılı Sendikalar Ka-

nunu'nun bazı maddelerinin iptali için açılan dava idi. Partilere yardımla ilgili yasayı iptal ettiren partinin Sendikalar Kanunu'nun bazı hükümlerinin iptali için yaptığı başvurusu ise usul yönünden eksiklikler görüldüğü için reddedildi.

Partinin Anayasa Mahkemesi'nde götürdüğü en önemli yasa 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin düzenlemeydi. 31 Temmuz 1970 günlü, 1327 sayılı Kanunun 9. maddesinin din hizmetlerine ilişkin VI sayılı bendinin Anayasa'nın 2., 4., 19., 117. ve 154. maddelerine, yine 1327 sayılı Kanunun 9. maddesinin din hizmetlilerine ilişkin VI sayılı bendinin Anayasa'ya aykırı olduğunu öne süren parti, değişikliklere usul yönünden de itiraz ediyordu.

Kanunda yapılan değişiklikle "din hizmetleri sınıfı ihdas edildiği", böylece "devletin teokratik nitelik" kazanacağı, bunun Atatürk devrimleri ile 1961 Anayasası'nın inkarı anlamına geleceği ifade edilen iptal gerekçesinde, "İslâm dininde ruhbanlığın" bulunmadığı, din hizmetleri sınıfı ile ruhban sınıfı oluşturulacağı dolayısıyla İslâm dininin esaslarına da aykırı hareket edileceği ifade ediliyordu. İtirazlar şöyle sıralanıyordu:

"Anayasa'nın 2. maddesi hükmünce Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Laiklik, klasik anlamıyla din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması demektir. Anayasamıza göre din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Din hizmetleri bir kamu hizmeti niteliği taşımadığına göre din adamlarının memur sayılması laik devlet ilkelerine uymaz. Kanunun din görevlilerini kapsamına alması Anayasa'nın 17. maddesine aykırıdır. Dava konusu hükmün din hizmetleri sınıfı kurması yoluyla devlet, din işleriyle uğraşan teokratik bir devlet hüviyeti almış olacaktır. Bu ise Atatürk Devrimlerinin, 1961 Anayasası'nın tam manasıyla inkarıdır ve dolayısıyla Anayasa'nın 2 nci, 4'üncü, 19'uncu, 117'nci ve 154'üncü maddelerine aykırıdır."[1]

Anayasa Mahkemesi, bu davada, TBP'nin itirazlarını haklı bulmayarak hem usul hem de esastan reddetti.

Anayasa Mahkemesi üyelerinden Avni Givda'nm karşı oy kullandığı karara göre, "Diyanet İşleri Başkanlığı dini bir teşkilat

[1] Dr, İştar Gözaydın Tarhanlı, Yeniyüzyıl Kitaplığı, s.28

değil, Anayasa'nın 154'üncü maddesinde saptandığı üzere genel idare içinde yeralmış idari bir teşkilat durumundadır ve bu teşkilata mensup kişiler de 154'üncü maddede sözü geçen özel kanun ve dolayısıyla 154'üncü madde hükmünce memur niteliğinde sayılmışlardır. Bu durumun bir Anayasa hükmü olması dolayısıyla de, Anayasa'nın 117. maddesine aykırılıktan söz edilemez. (...) Diyanet İşleri Kuruluşu görevlilerinin memur sayılması devletin din işlerini yürüttüğü anlamına gelmeyip ülke koşullarının zorunlu kıldığı ihtiyaca uygun bir çözüm yolu bulmak erek ve anlamını taşımaktadır"[1]

(Türkiye) Birlik Partisi, hukuksal mücadelesini sadece Anayasa Mahkemesi nezdinde sürdürmedi; bunun dışında da davalar açtı. Hüseyin Balan zamanında, BP ile ilgili haberlerin, tarafsızlık ilkesine göre verilmediği gerekçesiyle TRT aleyhine 1 milyon liralık tazminat davası açılırken[2], Timisi de, Alevilerle ilgili aşağılama ve hakaret sözcüklerine yer verilen Aşk-ı Memnu dizisiyle ilgili olarak TRT yöneticileri hakkında savcılığa suç duyurusunda bulundu.

Yurtseverler Birliği

(Türkiye) Birlik Partisi'nin, 1970'lerin ikinci yarısına gelinceye kadar hiçbir yan örgütü yoktu. Gençlik ve Kadın Kolları, parti tüzüğüne göre kurulmuş örgütsel yapılardı ve yasal zeminlerde faaliyette bulunuyorlardı.

Partinin organik ilişki içinde bulunduğu tek yapı Almanya'daki gurbetçi Alevilerin kurduğu Yurtseverler Birliği idi.

Partinin Avrupa'daki Alevilerle ilişkisi Mustafa Timisi'nin genel başkan seçilmesinden sonra kuruldu. Genel Yönetim Kurulu'nun kararıyla Mustafa Timisi ve Haydar Doğan, 1970 yılının Eylül ayında Almanya'ya gitti. Amaç, "parti politikasının Almanya'daki işçiler tarafından bilinmesi ve işçi sorunlarının ye-

[1] A.g.e, s.29
[2] Akşam, 25 Ekim 1968

rinde tespiti"[1] idi. Bu ilişkide kişisel kanaatime göre, partinin içinde bulur duğu maddi zorluklar da rol oynadı.

Almanya'daki Alevilerin kurduğu ilk dernekler, "işçi derneği" niteliğinde 1970'li yılların sonuna doğru açılmaya başlandı. "Bunların ilki Süleyman Cem tarafından Ausburg'da kurulan TALEB'di. Kelime, Türkiye Aleviler Birliği'nin kısaltması olarak düşünülmüştü."[2] Daha sonraki süreçte 34 yerde Amele Dernekleri açıldı ve Amele Birlikleri kuruldu. Avrupa'da ayrıca CHP politikaları paralelinde örgütlenen Halkçı Devrimci Birliği isimli bir dernek[3] de vardı.

Sözkonusu, örgütsel yapıların önceleri TBP ile hiçbir organik ilişkisi yoktu. "Politize olmuş insanların kurduğu dernekler" olma özelliğini taşıyan bu örgütler, 1970'li yılların ikinci yarısında TBP ile buluştu ve partiyle Amele Birlikleri arasındaki diyalog daha ileri noktalara vardı. Gelişen ilişki, bizzat partinin verdiği talimat doğrultusunda, dağınık örgütlerin aynı çatı altında toplanması amacıyla Yurtseverler Birliği'nin kurulması sonucunu getirdi. Genel Başkan Mustafa Timisi'ye makam otomobili, partiye teksir makineleri bağışlayan, zaman zaman nakdi yardımlar yapan[4] Yurtseverler Birliği kanalıyla Almanya'daki Alevileri örgütleyen parti, yurtdışındaki işçileri temsilen Süleyman Cem'i, 1977 milletvekili seçimlerinde Ankara'dan aday gösterdi. Cem, 1979 seçimlerinde de cumhuriyet senatosu adayı oldu.

Yurtseverler Birliği'nin faaliyetleri, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında Türkiye Birlik Partisi'nin kapatılmasıyla birlikte kesintiye uğradı. Partinin kapatılmasıyla dağılan ve "ortadan kalkan" birlik, 1988 yılında yeniden canlanacak ve kadroları, Avrupa'daki mevcut Alevi örgütlenmesinin çekirdek kadrosunu oluşturacaktı.

---

[1] Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1971, s. 34

[2] Dr. İlyas Üzüm, Günümüz Aleviliği, İstanbul, İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2000, s.52

[3] Halis Tosun, Alevi Kimliğiyle Yaşamak, Birinci Basım, İstanbul, Can Yayınları, 2002, s.26

[4] Kaynak kişi Süleyman Cem, 2005

SONUÇ

Parlamenter sistemin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partiler, her ülkenin tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısının izlerini taşırlar. (Türkiye) Birlik Partisi'nin kuruluş süreci de Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel dokusuyla, tarihiyle yakından ilgilidir.

Genel kabule göre, siyasal partiler endüstrileşmenin sonucunda doğmuştur ve Batı tipi demokrasilerde partiler sınıfsal çatışmanın ürünüdürler. Ancak gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde kültürel bölünmeler, farklılaşmalar sınıf siyaseti gütmeyen partileri de ortaya çıkarabilmektedir. (Türkiye) Birlik Partisi, sanayileşme sürecini tamamlayamamış Türkiye'de sınıf çatışmasının değil, kültürel çatışmanın yansıması sayılabilecek bir partidir.

(Türkiye) Birlik Partisi, komünizme karşı Soğuk Savaş Stratejilerinin uygulandığı bir dönemde, farklı kimlik ve ideolojilerin kendilerini ifade etmesine olanak sağlayan 27 Mayıs Anayasası'nın Türkiye'ye getirdiği "görece özgür" ortamda, tarikat örgütlenmelerinin hızlandığı ve Alevilere yönelik saldırıların yoğun-

laştığı bir dönemde kuruldu. Nisbi temsil seçim sisteminin küçük partilere parlamentoda temsil edilme olanağı vermesi partileşmeyi kolaylaştırmıştı. Siyasal gücünü dinsel yapılanmalardan almaya çalışan Alevilerin, Adalet Partisi'nden dışlanmaları, CHP'de de kendilerini ifade olanağından yoksun kalmaları gibi bu temel faktörlere, 1950'lerden itibaren kentlere göç eden Alevilerin sosyo-ekonomik konumlarında ortaya çıkan sosyolojik değişim de eklenince modernleşme sonucu kapalı köy ekonomisinden pazar ekonomisine geçen, geleneksel otoriteleri çözülen Aleviler, sistem tarafından yok sayılan inançlarına meşruluk arayışına girdiler ve sisteme kendilerini kabul ettirmenin ve bütünleşmenin yolunu bağımsız bir siyasal güç oluşturmakta buldular.

Aslında parti kurmak üzere yola çıkan grubun niyeti, Alevilerin potansiyel bir güç olduğundan hareketle, Alevi tabana yaslanan ancak Alevilerin dışındaki kitleyi de kucaklayacak sosyal demokrat bir parti kurmaktı. Ancak Cemal Özbey'in inisiyatifi ele geçirmesiyle partinin rotası bambaşka bir yöne kaydı.

İlk iki genel başkan (Hasan Tahsin Berkman ve Hüseyin Balan) döneminde partinin siyasal çizgisi konusunda bir bulanıklık vardı. Herne kadar, siyasal çizgi Kemalizm ve Atatürkçülük olarak takdim ediliyorsa da, partinin kurucuları ve yerel örgüt yöneticilerinde farklı Birlik Partisi algılamaları vardı. Kimi partiye Kemalist bir rol veriyor, kimi sosyal demokrat, kimi demokratik sosyalist bir parti olduğunu savunuyordu. Aynı siyasi çizgi etrafında toplanmış bir topluluk olmayan partinin birleştirici ekseni Alevilik gibi görünüyordu.

Programından hareket edildiğinde, Birlik Partisi'nin Alevilik inancını eksen alan bir devlet ya da toplum düzeni öngörmediği açıktı ancak amblem, kurucuların çoğunluğunun Alevi kökenli olması, inanca ait kavramların kimi zaman açık kimi zaman üstü örtük kullanılması, kitleye ulaşabilmek dedelere rol verilmesi, yine üyelerinin çoğunluğunun Alevilerden oluşması gibi veriler, Birlik Partisi'nin niteliğini ele veriyordu. Tabanının ve parti dışındaki kamuoyunun algılaması Birlik Partisi'nin bir Alevi partisi olduğu yönündeydi.

Berkman ve Balan döneminde partinin geleneksel Alevi tabanıyla buluşmayı başardığı rahatlıkla söylenebilir. Dedelere siyasal bir rolün de verildiği bu dönemde Hacıbektaş dergahının desteği de alınmıştı. Ulusoy'ların, partiden aday olmalarıyla 1969 seçimlerinde 8 milletvekili çıkarılabilmişti. Bu dönemde parti bariz bir Alevilik söylemine sahipti.

Birlik Partisi'nde 1969'lara kadar görülen siyasal tutarsızlık ve algı farklılıkları Mustafa Timisi'nin genel başkan seçilmesiyle birlikte kısmen ortadan kalktı. Timisi'nin genel başkanlığı zamanında parti daha sola açıldı ve sınıfsal analizlere dayalı yeni program hazırlandı. Ancak sola açılım süreci başta Ulusoylar olmak üzere partide Alevi duyarlılığını taşıyan geleneksel tabanın kopuşuna yol açtı. Demirel hükümetine güvenoyu veren Ulusoy'ların partiden ihraç edilmesi yaşanan ideolojik çatışmanın yansımasıydı. Ulusoy'ların ihracı partinin geleneksel kesimle bağlarını tamamen koparırken, Ulusoy'lar da 1970'lerde kendilerini sol fikirlerle ifade eden Aleviler nezdinde prestij kaybına uğradı.

Mustafa Timisi döneminde parti, demokratik sol çizgiyi benimsedi. Bu değişim, kültürel çatışma ekseninden sınıfsal çatışma zeminine kayıldığı anlamına geliyordu. 1973 seçimlerinde Aybar'la yapılan seçim ittifakı kapatılan Türkiye İşçi Partisi'nin oylarını almaya dönük pragmatik bir davranış olmakla birlikte sola açılımın da ifadesiydi. Ancak bu ittifak ne Aybar'a ne de partiye yarar sağladı. 1973 seçimlerinde sadece genel başkan Mustafa Timisi'yi milletvekili seçtirebilen parti, giderek sol örgütlerin kendilerine sempatizan devşirdikleri bir yapıya dönüştü. 1977 yılında CHP ile yapılmak istenilen seçim ittifakı denemesi de Ecevit'in tutumu nedeniyle başarısızlığa uğrayınca parti, siyasal etkinliğini tamamen yitirdi. 1966 yılında açıkça komünizme karşı olduğunu ilan eden parti, radikal sol örgütlerin güçlenmesiyle birlikte 1980 tarihli son programında "komünizme karşıyız" ifadesini programından çıkararak yeni bir ideolojik aşamaya geldiğini belli etti. Ancak 1980 darbesiyle birlikte siyasi faaliyetleri durduruldu; 1980'den sonra kapatılan partilerin açılmasına ola-

nak veren yasal düzenlemelere rağmen partinin kadroları bu konuda irade göstermedi ve TBP, tarihe karıştı.

(Türkiye) Birlik Partisi kuşkusuz, siyasal ve toplumsal düzeyde önemli bir fonksiyonu yerine getirdi. 14 yıllık siyasi faaliyet döneminde etkinliğini sadece seçim dönemlerinde gösterdi. Seçim atmosferinin dışına çıkıldığında parti, kabuğuna çekilmiş görüntü arz ediyordu. Parti içi çekişmeler, lider arayışları, kadrolardaki sürekli değişiklikler yüzünden aslında etki alanı dardı ama varlığı yine de diğer siyasi partiler üzerinde bir baskı unsuru oldu. BP'nin baskısını en fazla hisseden parti ise CHP idi. CHP, BP'nin Alevi oyları çekmesine engel olmak amacıyla aday listelerinde Alevi kökenlilere daha fazla yer verirken diğer yandan Birlik Partisi'ni zayıf düşürecek taktikler, operasyonlar gerçekleştirmekten de geri kalmadı.

BP'nin siyasal varlığı, siyasette Alevi hassasiyetini geliştirdi. Bu hassasiyet birkaç Alevi kökenli adayın meclise girmesinin ötesinde yarar getirmedi. Ne siyasi partiler, ne hükümetler ne de bir bütün olarak devlet Alevi kimliğinin kabulü yönünde adım attı. Bu yönüyle BP'nin, mevcut siyasal kültürün ve değerlerin değiştirilmesinde etkili olamadığını söylemek fazla zor olmasa gerek.

BP'nin yerine getirdiği fonksiyonun ne olduğunu Aleviler açısından sorguladığımızda daha iyimser tezlere ulaşmak mümkün. Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleştirdikleri bu ilk siyasal denemeyle siyasal açıdan sosyalleştiler. Asırlar süren suskunluktan sonra çok partili bir siyasal sistem içinde siyaseti öğrendiler, cesaret kazandılar. Sadece siyaseti öğrenmekle kalmayıp kimliklerini de fark ettiler. Yani (Türkiye) Birlik Partisi, Alevilerin "kendi özünü" açığa çıkaran bir turnusol işlevi gördü.

1980 sonrasında kurulan dernekler ve vakıflar ile "SHP içinde sağlanan yüksek örgütlenme" düzeyi, açıklayıcı başka faktörler bulunmakla birlikte Türkiye Birlik Partisi'nin bıraktığı mirasın ürünüydü. TBP'nin yurtiçinde ve yurtdışında darbe öncesinde var olan insan kadroları, sınıf siyasetinin zaafiyete uğratıldığı ve sol güçlerin 12 Eylül askeri cuntasının acımasız yöntem-

leriyle pasifize edildiği bir ortamda siyasal parti olarak SHP'ye, bunun dışında dernek ve vakıflara yöneldi. TBP'nin, bugün sürdürülen kimlik mücadelesine geçmişte siyasal öncülük yaparak, Alevilerin kendi özgün sorunlarına duyarlı olmasını sağladığını söylemek hiç de abartı sayılmaz.

EK 1

BİRLİK PARTİSİ PROGRAMI (1966) [1]

Amaçlarımız ve Temel İlkelerimiz

Madde 1- Bütün vatandaşları, kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplamak, milletimizin dünya milletleri ailesinin eşit hakları sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde yüceltmek.

Madde 2- Daima, "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine, milli mücadele ruhuna, millet egemenliğine, Atatürk devrimlerinin tam şuuruna sahip olmak.

Madde 3- İnsan hak ve haysiyetini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak, demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak,

Madde 4- İnsan haklarına kayıtsız şartsız milli egemenlik esasına dayanan milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti devletini ve dış bağımsızlığını ilelebet devam ettirmek.

Madde 5- Devletimizin ülkesi ve milleti ile dil, kültür ve kader birliği içinde bölünmezliğini ve bütünlüğünü sağlamak ve devam ettirmek.

Madde 6- Türkçe'yi Türkiye'de her sahada hakim kılmak.

Madde 7- Herkesin, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşitliğini sağlamak.

Madde 8- Herkese yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirmek hak ve hürriyetlerini sağlamak.

Madde 9- Herkesin vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine saygı göstermek, kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenleri serbest bırakmak, kimseyi ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorla-

[1] Erkin Topkaya, Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ulusal Basımevi, 1969, Ankara

mamak ve dini inanç ve kanatlarından dolayı kınamamak. Kimseyi, devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne surette olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmesini ve kötüye kullanılmasını önlemek ve buna riayet etmeyenleri cezalandırmak.

Madde 10- Herkesin, düşünce ve kanaat hürriyetine saygı göstermek, kimseyi düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlamamak.

Madde 11- Herkesin bilim ve sanat hürriyetine saygı göstermekle beraber çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim yeri açtırmamak.

Madde 12- Haberleşme ve seyahat ve yerleşme düşünce ve inanç, vicdan ve din bilim ve sanat, basın, toplanma, çalışma ve sözleşme, seçme ve seçilme hak ve hürriyetlerine en geniş manada yer vermek.

Madde 13- Yukarıda da kısmen izah edildiği veçhile amaca ve temel ilkelerimizi gerçekleştirme yolunda;

a) Partimiz milli egemenliğe dayanan Cumhuriyet idaremizi değişmez ve değiştirilemez siyasi rejim olarak kabul eder,

b) Partimiz Türk vatanına içten bağlı dil, kültür, ülkü, kader berliğine birlik ve bütünlük ruhuna kavuşmuş, bölücülük, ayırıcılık ve ırkçılıktan uzak her vatandaşı Türkçü ve Atatürkçü bir görüşle Türk milletinden sayar.

c) Halktan yana, halk için, halkla beraber olmak ve devlet idaresinde halka hizmet etmek en birinci gayemizdir.

Milli menfaatlerimiz göz önünde tutularak devletin ve özel sektörün iştigal ve yatırım sahasının Devlet Planlama Teşkilatı'nca tayin ve tespitine taraftarız. Ana harp sanayimizin, ağır sanayimizin, büyük enerji santrallerimizin, büyük bayındırlık işlerimizin (sulama, göl ve bataklık kurutma) bilumum madenlerin (bulucu, ikramiye, prim hakkı baki), petrolün, kamu hizmetleri ile ilgili ulaştırma ve PTT işlerinin, dış ticaretin (ithalat ve ihracatın), bankacılığın ve sigortacılığın devletleştirilmesine, onun

dışında kalan sahanın ise prensip itibariyle özel sektöre bırakılmasına taraftarız.

d) Partimiz, din işlerini, devlet, dünya ve siyaset işlerinden ayrı tutar. Kimsenin din ve mezhebine, inançlarına ve kanunlara aykırı olmayan ibadethanelerine karışmaz. Laikliğin kesin olarak tatbikini sağlar, T.C.K.na bu prensibi ihlal edenler hakkında müeyyide koyacaktır.

Devrimcilik, reformculuk, ilericilik anlayışımız ise milli menfaatlerimize aykırı, muasır medeniyet seviyesine ulaşmamıza engel kuruluşları yıkıp, yerine bu seviyeye ulaştıracak kuruluşları getirmek, bozulmuş, dejenere edilmiş hasletlerimizi meydana çıkarmak, Türk milletini ve devletini en ileriye götürmek, gericilikle daima mücadele etmektir. Türkiye'yi en kısa yoldan, en süratli şekilde en ileri ve en üstün milletler seviyesine çıkarmak için takip edeceğimiz siyaset!

Adalet İşleri

Madde 14- En kısa yoldan ve en süratli ve en ucuz şekilde adaletin tevzii sağlanacaktır. İşlerin süratli çıkması bakımından Yargıtay ve Danıştay kadrosu genişletilecektir. İdari- mali mahkemeler kurulacaktır. Çocuk mahkemeleri kurulacaktır. Islah evleri çoğaltılacak, medeni bir hale sokulacaktır. Siyasi suçlular tabii yargıcı önünde muhakeme edilecektir. Hakimlerin bağımsızlığı ve teminatı devam ettirilecektir. Yargıtay ve Danıştay gibi yüksek mahkeme kararları günü güne resmen yayınlanacaktır. Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu teşkilatı tekrar gözden geçirilecek ve ihtiyaca uygun hale getirilecektir. Mahkumlar müstahsil hale sokulacak, sanat ve meslek sahibi kılınacaktır. Avukatlık, mesleki ve sosyal teminata kavuşturulacaktır. Avukatlık kanunu ıslah edilecektir. Noterlik işleri devletçe yaptırılacaktır.

Eğitim İşleri

Madde 15- Köy Enstitüleri ve eğitmenlik müessesesi islah ve ihya edilecek, bütün vatandaşlar en kısa zamanda okur yazar hale getirilecektir. Öğretmensiz ve eğitmensiz köy bırakılmayacaktır.

Yabancı temayüllerden uzak, Türk adet ve ananelerine uygun milli bir eğitim ve öğretim politikası güdülecek, okullarda gençler, laik, devrimci, reformcu, halkçı, Türkçü, Atatürkçü ve dinamik bir zihniyetle yetiştirilecektir. Köy öğretmenleri geçim sıkıntısından kurtarılacaktır. Mesleki ve teknik öğretime önem verilecektir. Bütün illerde ve büyük ilçelerde lise, bütün ilçelerde ortaokul veya muadili okullar açılacaktır. Bütün illerde ve ilçelerde devlet ve mahalli idareler ve vakıfların işbirliği ile kimsesiz, fakir, şehirli ve köylü çocuklarına barınacakları yurtlar açılacaktır. Okuma-yazma gece ve gündüz kursları açılacak, bütün vatandaşlar okutturulacaktır. Halk müziğini, halk edebiyatını ve folklorunu derleyip yaymak ve halk şairlerini himaye etmek için teşkilat kurulacaktır. Kendileri ölmüş olmakla beraber eserleri ile hala aramızda yaşayan Türk büyüklerinin, ediplerinin eserleri derlenip yayınlanacaktır. Bütün spor kollarına ve tiyatroculuğa önem verilecektir. Üniversitelerde fakir öğrencilerden harç alınmayacaktır. Öğrencilerin burs ve yurt ihtiyaçları giderilecektir. Yatılı bölge okulları çoğaltılacaktır. Vatandaş inanç grupları arasındaki eşitlik ve dengeyi sağlamak ve baskıyı önlemek maksadı ile dini eğitim ve öğretim sahasında şu işler yapılacaktır.

1-Dini eğitim ve öğretim sırasında öğrencilere laiklik, devrimcilik, reformculuk ve ilericilik, birlik ve beraberlik, hoş görürlük (tolerans) şuuru aşılanacaktır.

2-Dini öğretim sahasında ayırıcılık ve bölücülüğe kesin olarak son verilecektir.

3-Dini öğretim Türkçe yapılacaktır.

4-Dini öğretim ve eğitim belli bir din ve mezhebin tekeli altına sokulamayacaktır.

5-Dini eğitim ve öğretim yapılan okullar ve enstitüler islah edilecek ve günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bilgilerle mücehhez din adamları yetiştiren müesseseler haline getirilecektir.

İçişleri:

Madde 16- İlçeler hükmü şahsiyeti haiz olacaktır. Kaymakamın yanında seçimle gelen ilçe genel meclisi bulunacaktır.

Köylerle şehirler arasında devlet yardımı bakımından eşitlik sağlanacaktır. Devlete alman yardımlarla köylere ait işler yapılacaktır. Bucaklar kaldırılacaktır. İdarede kırtasiyecilik kesin olarak önlenecektir.Belediyeler muhtar olacaktır.

Dışişleri:
Madde 17- Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" parolası ışığı altında Birleşmiş Milletler Anayasasına ve devletlerarası modern ve demokratik hukuka, milli menfaatlerimize halel getirmeyen anlaşmalara uygun şekilde bir politika takip edilecektir. Milli menfaatlerimize aykırı ikili anlaşmalar feshedilecektir.

Milli Savunma İşleri:
Milli savunmamıza ve ordumuza gereken önem verilecektir. Silahlı Kuvvetlerimiz milli birlik ve beraberliğimizi sağlayacak halde bulundurulacaktır. Ordu siyasetin dışında tutulacaktır. Daima en modern silahlarla teçhiz edilecektir. Esas görevi yurt savunması için gerekli eğitime halel getirmemek şartı ile ordu milli kalkınmaya yardımcı kılınacaktır. İktisadi kalkınmamızı sağlamak amacı ile askerlik süresinin kısaltılması yoluna gidilecektir.

Tarım işleri:
Madde 19- Toprak reformu ve tarım reformu en kısa zamanda gerçekleştirilecektir. Köylüye, çevre ve ihtiyaçlar nazara alınarak mahalli ve mütehassıs kişilerden müteşekkil bir heyet tarafından tayin ve tespit edilecek evsaf ve miktarda toprak ve tarım aletleri ve krediler verilecektir. Ormancılığa gereken önem verilecektir. Orman kanunu ıslah edilecektir. Orman köylerinin geçiminin teminine çalışılacaktır. Su ürünlerimizden azami istifade sağlanacaktır. Hayvancılığa, meyveciliğe diğer tarım sahalarına önem verilecektir. Toprak sulama işleri ele alınacaktır.

Kooperatifçilik:
Madde 20- Her köyde tarım- kredi, istihsal, istihlak ve ürünlerini değer fiyatları ile satmak için satış kooperatifleri kurulacaktır. Kooperatifçilik geliştirilecektir. Tarım sigortası kurulacaktır.

Köy işleri:
Madde 21- Köyler en kısa zamanda yola, suya, elektriğe, eğitmene, öğretmene, okula, insan ve hayvan sağlık memurlarına, ebeye, sanat kurslarına kavuşturulacaktır.

Turizm işleri:
Madde 22- İç ve dış turizm geliştirilecektir. Türk folkloruna, halk müziğine, edebiyatına, el sanatlarına, oyunlarına fazlası ile önem verilecek, her çeşit basın ve yayın organları vasıtası ile bu konular Türk halkına ve dünyaya duyurulacak, tanıtılacaktır. Otel, motel, lokanta ve turistik kamp yerleri çoğaltılacak ve geliştirilevektir. Eskiden yaşamış Türk ulularının, ediplerinin ve halk şairlerinin mezar ve anıtları ihya edilecek, birer turistik saha haline getirilecektir. Halk şairlerine ve Türk folkloruna radyo ve televizyonda saatler ayrılacak yaşamış ve yaşayan halk ve milli şairlerimiz tanıtılacaktır. Türkiye'nin bütün turistik yerleri tespit edilecektir. Eski eserler korunacaktır. Tarihi ve turistik eserler meydana çıkarılacak ve yurtdışına kaçırılması önlenecektir.

Sanayi işleri:
Madde 23- Ağır ve büyük sanayi, küçük ve hafif sanayiye, el sanatları yaptırılacaktır. Bu turistik yerler çeşitli vasıtalarla iç ve dışta tanıtımlarına önem verilecektir. Bu sanayiin kamu sektörüne ve özel sektöre ait olacak kısımlarını Devlet Planlama Teşkilatı belli edecektir. Planlı bir sanayi ile planlı kalkınma temin edilecektir. Sanayi, ihtiyacımıza yeter hale getirilecektir. Petrol ve madencilik devletleştirilecektir. Maden bulup devlete haber verenlere kardan hisse veya prim veya ikramiye verilecektir. Elektrik enerjisi memleket ihtiyaçlarına yeter hale getirilecektir.

Ticaret işleri:
Madde 24- Dış ticaret, bankacılık, sigortacılık devletleştirilecektir. İç ticarette serbestlik ve eşitlik esasına riayet edilecektir. Turistik ve el sanatları eşya ticaretine önem verilecektir. Müstahsille müstehlik arasında el değiştirme suretiyle mal fiyatları arttığından bu el değiştirme, müstahsille müstehlik arasındaki mesafe

azalacaktır. İstihlak kooperatifçiliği geliştirilecektir. Mümkün mertebe ithalat azaltılacaktır. İhracat çoğaltılacaktır. İthal edilen mallar Türkiye'de imal edilmeye çalışılacaktır. İmalatçılar himaye edilecektir. İktisadi ve ticari hayatta istikrar sağlanacaktır. Esnaf ve sanatkarlar himaye edilecektir. Köylü pazarları kurulacaktır.

Mali işler:

Madde 25- Vergi reformu yapılacaktır. Vergi eşitliği ve adaleti sağlanacaktır. Gümrük vergisi sanayi geliştirecek şekilde ayarlanacaktır. Az gelirlilerden vergi alınmayacaktır. Çok gelirlilerden müterakki vergi alınacaktır. Fakir halkın ihtiyaç maddelerinden vasıtalı vergi alınmayacaktır. En az geçim indirimi haddi yükseltilecektir. Tasarruf bonosu kaldırılacaktır. Vergiler istihsali ve sanayi teşvik edecek ve koruyacak mahiyette olacaktır. Bazı mühim yatırım işleri bizzat devlet tarafından yapılacaktır. Bu suretli karın başka şahıslara geçmesi önlenecektir. Denk bütçe temin edilecektir.

Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri:

Madde 26- İl, ilçe ve köy yolları tamamlanacaktır. Sulama kanalları açılacaktır. Barajlar yapılacaktır. Kara, hava, deniz ve demiryolları daha mükemmel hale sokulacaktır. Demiryolları zarardan kurtarılacak, kar verim duruma sokulacaktır. Havayolları ucuzlatılacaktır. Her il, ilçe köylere kadar ulaştırma hizmetleri sokulacaktır. Halkın telefon, telsiz v.s'den fazlası ile istifadesi sağlanacaktır. Limanlar ve hava meydanları yaptırılacaktır. Özel ve tüzel kişilerin elinde bulunan karayolu taşımacılığı düzenli bir hale sokulacaktır. 2490 sayılı arttırma ve eksiltme kanunu ıslah edilecektir.

İmar, İskan ve Mesken İşleri:

Madde 27- Her vatandaşı ev sahibi yapmak için gecekondu kanunu ile başlanan mesken reformuna devam edilecektir. Dıştan gelen göçmenler yerleştirileceklerdir. Müstahsil hale getirilecektir. İllerde, ilçelerde, kasaba ve köylerde evler bir plan dahilinde

yaptırılacaktır. Gecekondu meselesi kökten halledilecektir. Kendi parası ile ev yapmaya çalışan vatandaşlara belediye arsalarından ucuz fiyatla ve taksitle verilecektir. Yapılacak evlerin plana uygun şekilde yapılması sağlanacaktır. Meskun yerler su, elektrik, yol, kanalizasyona kavuşturulacaktır. Şehirlere akını durdurmak veya azaltmak için şehir hayatı köylere götürülecektir. Arsa satış spekülasyonu (fahiş fiyatla satışı) önlenecektir.

Çalışma ve İşçi Meseleleri:

Madde 28- Mesleki yönetime ve mesleki öğretime hız verilecektir. "Çalışmak hak ve vazifedir" prensibi kesin olarak tatbik edilecektir. Adama göre iş, işe göre adam temin edilecektir. Ücretler adil hale getirilecektir. Asgari ücret sistemi uygulanacaktır.Sosyal sigortalar kurumu ile ilgili mevzuat ıslah edilecektir. İşçi ve işveren primleri adil hale getirilecek ve işe girme çıkma, prim ödeme şekilleri basitleştirilecektir. Sosyal sigortalar kurumu gelirleri ile işçilere sosyal meskenler yaptırılacaktır. İşçiye kredi verme şekli yeniden düzenlenecek, ferdi kredi verilecektir. İşsizlik sigortası ihdas edilecektir. Bütün vatandaşların sosyal sigortalar kurumundan faydalanmaları yoluna gidilecektir. Sendikacılığa önem verilecektir. Toplu sözleşme ve grev hakkı işçiye en geniş manada sağlanacaktır.

Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri:

Madde 29- Islah edilmek şartı ile tababette (doktorluk ve eczacılık) sosyalizasyona devam edilecektir. Bütün vatandaşların sağlık hizmetlerinden istifadesi sağlanacaktır. Sağlık hizmetleri köylere kadar ulaştırılacaktır. Köylere kadar, doktor, sağlık memuru, ebe gönderilecektir. Bütün vatandaşlara şamil sağlık sigortası ihdas edilecektir. Fakir, ihtiyar ve yoksul kimseler hem devlet tarafından himaye edilecek, hem de mümkün mertebe müstahsil hale getirilecektir. Lüzumu kadar çeşitli hastaneler açtırılacaktır. Türkiye'de hammadde imal etmeyen yabancı ilaç firmalarının, hazır ilaç imal etmesine müsaade edilmeyecektir.Koruyucu ve tedavi edici tedbirler alınacaktır. Bulaşıcı hastalıklar önlenmeye çalışılacaktır.

Devlet İdaresinde Tarafsızlık ve Memurlar:

Madde 30- Devlet idaresinde mutlak suretle tarafsızlığa riayet edilecektir. Devlet memurları tarafsız bir şekilde halkın hizmetinde halka yardımcı olacaklardır. Rüşvet, ihtikar ve iltimasın önlenmesi için ceza kanunundaki müeyyideler ağırlaştırılacaktır. Kırtasiyecilik önlenecektir. Bu suretle devlet dairelerinde işlerin görülmesi çabuklaştırılacaktır. İdarede reform yapılacaktır. Memurlar geçim sıkıntısından kurtarılacaklardır. Serbest meslek sahipleri de her bakımdan ve sosyal yönlerden himaye edileceklerdir. Personel kanunu memurları tatmin edecek şekilde ve en kısa zamanda tatbik edilecektir.

Siyasi Rejim:

Madde 31- Milli bakiye esasına dayanan nisbi seçim usulüne devam edilecektir. Cumhurbaşkanının tek derece ile seçimi sağlanacaktır. Seçim müddeti altı yıl olacaktır. Mahkemelerin, üniversitelerin, TRT'nin bağımsızlığı korunacaktır. Anayasamızın siyasi rejimimiz bakımından kabul ettiği esaslara her bakımdan riayet sağlanacaktır.

EK 2

TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ: İLKELER (1980)[1]

TEMEL İLKELER: Türkiye Birlik Partisi; Emperyalizme, Faşizme, Feodalizme karşı olan Türkiye halkının devrimci, demokratik nitelikte bunun sonucu olarak da bağımsızlık ve demokrasiden yana bir partidir.

Türkiye Birlik Partisi devrimcidir. Çünkü, emperyalizmin ülkemize dayattığı tüm eşit olmayan ilişkileri, sömürü, baskı ve komploları reddeder. Ülkemizin bağımsızlığını sağlayıp geliştirmeyi esas hedeflerinden biri sayar ve bunu demokrasi mücadelesi ile pekiştirir. T.B.P., bu ilke temelini ulusların kendi yazgısını kendisinin belirlemesi ilkesi ile birleştirir. Hangi ad altında olursa olsun ulusların iç işlerine karışmayı, hile, komplo ve hegemonyayı reddeder, böyle bir siyaseti emperyalist bir politika sayar. Ezilen uluslar üzerindeki her türlü baskıya karşıdır.

Türkiye Birlik Partisi demokratiktir; çünkü Türkiye halkının, devlet yönetiminin gerçek sahibi olması gerektiğini savunur ve gerçek halk iktidarından yanadır. Emperyalizme, işbirlikçi kapitalizme, feodalizme ve faşizme karşı tüm sınıf ve tabakaların iktidarını savunur.

ONİKİ İLKEMİZ

1-Devrimcilik

TBP, devrimcidir. Toplumumuzdaki mevcut kapitalist üretim ilişkilerinin ve feodal kalıntıların savunucusu olan burjuva partilerinden bu niteliğiyle ayrılır. Ayrıca, kapitalist üretim ilişkilerine özünde karşı çıkmayarak onu biçimde, reformist düzenlemeler ile yaşatmaya çalışan sosyal demokrat partilerden de temelde farklıdır.

TBP, ekonomik düzeyde üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin uzlaşmaz karakterine ve bu nedenle yeni ve daha ileri üretim biçimlerine geçilmesinin gerekliliğine inanır. TBP'nin devrimcilik anlayışı ekonomik güce, demokratik yollar-

[1] Bu bölüm programı tamamı değil, sadece "Oniki İlkemiz" başlıklı kısımdır.

dan el değiştiren altyapı devrimidir. Başka bir deyimle, üretim ilişkilerinin hukuksal ifadesi olan mülkiyet ilişkilerinde esaslı üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini savunur.

Sosyal düzeyde ise ekonomik ve siyasal iktidara sahip olan sömürücü ve işbirlikçi burjuvazinin demokratik yollardan iktidardan uzaklaştırılarak yerine çalışan işçi ve köylü başta olmak üzere tüm halkın demokratik egemenliğini savunur.

Siyasi üst-yapıda ise yeni üretim ilişkileriyle tam bir uyum sağlayacak olan gerçek demokrasiyi savunur. Devrimcilik anlayışımız demokratik, sürekli kesintisiz bir süreçtir. TBP, demokratik halk iktidarı ile siyasi iktidarın ele geçirilmesini ve ekonomik sosyal düzenin halktan yana daha ileri bir düzeyde yeniden örgütlenmesini savunur. TBP, maceracı, sekter, halktan kopuk, halka rağmen sol anlayışı yanlış bulur ve özünde sağ olan bu görüşlere karşı mücadele eder.

2-Toplumculuk

TBP, toplumcudur. Kapitalizmi sömürüyü, esaslı üretim araçlarının özel mülkiyetini savunan ve burjuvazinin sözcülüğünü yapan bir parti değildir. Çalışan kitlelerin kapitalist sistemde bazı reformlarla kurtulacağını ve gerçek özgürlüklere kavuşacağını savunan sosyal demokrat bir parti hiç değildir. TBP, toplumcu yurtsever ve devrimci bir partidir. Sermaye sahiplerine yarayan ve onların çıkarına işleyen, çalışanlar açısından özünde her türlü eşitsizliği barındıran, onları her gün biraz daha sömürü ve hor görülme bataklığına iten, ekonomik ve siyasal yollarla ezerek baskı altına alan, gelişmelerine ve güçlenmelerine fırsat vermeyen anti demokratik baskılarla özgürlükleri kısıtlayan bu düzenin değiştirilerek yerine tüm çalışanların özgür yaşayabilecekleri bir toplum düzeni kurmak, TBP'nin hedefidir. TBP'nin savunduğu toplumculuk, insanın insan tarafından sömürüsünün olmadığı bir düzendir. Bu özgür ve demokratik toplumcu düzende, din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet ve felsefi inanç farkı gözetmeden işçi, köyle, dar gelirli ve ekonomik baskı altında bulunan her kişinin, toplumda barış ve eşitlik içinde yaşaması öngörülür.

Toplumculuk, horlanan, ezilen, sömürülen kişileri özgürlüğe, eşitliğe ulaştıran tek yoldur. TBP'nin kuracağı düzende, herkes yeteneğini özgürce geliştirecek ve değerlendirecek; çalışanlar emeklerinin karşılığını alacaktır.

3-Atatürkçülük

TBP yıllardır siyasi hayatımızda Atatürk ilke ve devrimlerini kararlılıkla savunan bir partidir. Atatürkçülüğün iç politikadaki temel ilkeleri, HALK EGEMENLİĞİ ve SÜREKLİ DEVRİMCİLİK, dış politikadaki ilkesi de TAM BAĞIMSIZLIK ve her türlü sömürgeciliğe karşı oluşudur. Atatürkçü düşüncenin temel hedefi de demokratik bir düzen içinde en ileri uygarlık düzeyine ulaşılmasıdır.

Bu nedenlerle Aatatürkçülük, özünde emperyalizme ve faşizme karşı yurtsever, çağdaş bir politikanın ifadesidir.

Atatürkçü olmak her şeyden önce O'nun donmuş bir kalıp olarak değil, her zaman çağdaş olabilecek dinamik bir kavram ve amaç olarak anlamayı gerekli kılar. Bu aynı zamanda Mustafa kemal'in "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" anlayışını da uygulamak demektir.

Atatürkçülüğün çıkar çevrelerince sömürüldüğü, bir maske olarak kullanıldığı günümüzde; doğru ve bilimsel yaklaşımla Atatürkçülüğü anlamak ve anlatmak zorundayız.

Her türlü sömürücülüğe karşı çıkmayan, ülkemizin tam bağımsızlığı ve halkın gerçek demokratik iktidarı için, somut mücadele vermeyen kişiler gerçek Atatürkçü olamazlar.

Atatürk'ü anlamak, onun ilkelerini, çağımızın ve günümüzün somut koşullarına yaratıcı bir ruhla uygulamak, onu daha ileri götürmektir.

4-Demokrasi

Demokrasi, mevcut üretim biçiminin belirlediği sosyal sınıfların, siyasi partiler eliyle demokratik yoldan iktidar mücadelesi yaptıkları bir siyasi sistemdir. Gerçek demokrasinin özü genel seçim, örgütlenme ve düşünce özgürlüğüdür.

Bu nedenle, demokrasiyi mevcut ekonomik ve sosyal düzenden ayrı düşünmek olanaksızdır. Demokrasinin tüm kurumlarıyla işlerlik kazanması için, düşünce suçunun kalkması, örgütlenme özgürlüğünün önündeki maddi ve hukuki engellerin tasfiyesi, tüm yurttaşların siyasi tercihlerini parlamentoya yansıtacak bir seçim sisteminin uygulanması zorunludur.

TBP, demokrasinin işlerlik kazanması için ekonomik bir öze kavuşturulmasını, tüm yurttaşların kişiliklerini geliştirmelerini sağlamak amacıyla tüm maddi ve hukuki engellerin ortadan kaldırılmasını zorunlu sayar. Demokrasinin sınıfsal bir özü vardır. Yaşadığımız koşullarda gerçek demokrasiyi ancak halk sınıfları isterler ve gerçekleştirebilirler. Bunun içindir ki, egemen sınıfların iktidarından gerçek demokrasi beklemek yanlıştır. Günümüzde tam bağımsızlık mücadelesi gerçek demokrasi mücadelesiyle birleşmiştir. Anti-emperyalist mücadele ile anti-faşist mücadele aynı zamanda ve aynı güçlerle verilecektir.

Bu nedenle insan haklarının, hukukun temel ilkelerinin egemen olduğu, Anayasanın, çağdaş düzeyde sınırlarının genişletildiği, dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep ve felsefi inanç farkı gözetilmeksizin tüm halkın yasalar önünde eşit olduğu, haklarını özgürce kullanabildiği gerçek demokrasinin oluşması için ülkemizde varlığını sürdüren feodal ve yarı feodal üretim ilişkilerinin ve kapitalizm öncesi artıkların toprak devrimiyle ve köklü dönüşümlerle tasfiyesi gerekmektedir.

Ülkemizde uygulanmakta olan iki büyük partiye dayalı demokrasi aldatmacasını kaldırarak gerçek demokrasinin uygulanması, özünde ekonomik dönüşümleri gerektiren bir siyasi iktidar meselesidir.

Demokrasi anlayışımızın özü halk egemenliğinin gerçekleştiği halk demokrasisidir.

5-Halkçılık

TBP'nin diğer bir ayırıcı özelliği onun halkçılık ilkesidir. Uyguladığı toplumcu, devrimci mücadelenin temeli halkçılıktır. Halktan kopuk, "halka rağmen halk için" gibi küçük burjuva soyut düşünce ve uygulamalarına kesinlikle karşıdır. TBP'nin

halkçılık anlayışı, temelde tüm emekçi halkın kendi siyasal toplumcu bilinciyle, politik mücadeleye aktif olarak katılmasıdır. Parti olarak görevimiz, halka çeşitli sosyal, ekonomik ve politik olayların çalışan kitleler açısından sınıfsal anlamını her fırsatta anlatmak, onlara politik bilinç vermektir. Kitleleri hakim sınıfların ideolojik etkisinden kurtararak, onların bağımsız mücadelelerine katkıda bulunmaktır. "Halkla beraber, halkın demokratik iktidarı için mücadele" TBP'nin halkçılık anlayışının özüdür. TBP, küçük burjuvazi tarafından ortaya atılan ve savunulan soyut halkçılık kavramının karşısındadır.

Temel çelişki çalışanlarla sömürenler arasındadır. Emekçilerle sermayedarlar arasındadır. Kısaca halk ile işbirlikçi burjuvazi arasındadır. Bu süreç içerisinde TBP, doğal olarak çalışanlardan, emekçilerden yani halktan yanadır. Halkın ekonomik ve sosyal çıkarları doğrultusundaki mücadelesinin siyasal düzenin savunucusu ve temsilcisidir. TBP, sınıfsal olarak da bu emekçi sınıf ve tabakalara dayanmaktadır. Onların gerçek kurtuluşunun çalışanların aleyhine işleyen bu çarpık düzenin değiştirilerek, kurulacak bağımsız, demokratik ve özgür bir toplumcu düzen ile gerçekleşeceğini hiçbir zaman aklından çıkarmadan, halktan yana halkla beraber, halkın gerçek kurtuluşu için siyasal mücadele verir.

6-Devletçilik

TBP'nin diğer önemli bir niteliği de onun devletçilik anlayışıdır. Devletçilik de her sosyal kavram gibi doğal olarak sınıfsal bir içeriğe sahiptir. Sermayeden yana bir devletçiliğe TBP karşıdır. Böyle güçlenmesini sağlayan devlet kapitalizmidir. TBP, buna temelden karşıdır. İster devlet kapitalizmi, ister özel sektör kapitalizmi, isterse bunların karışımı olan her türlü kapitalizm biçimine karşıdır. Zaten sınıflı toplumlarda, devletin niteliği, fonksiyonu ve amacının ekonomik altyapı tarafından belirleneceği bilimsel bir gerçektir. Dolayısıyla emekçi kitlelerin söz ve hak sahibi olduğu bir toplumda devlet bu kitlelerin çıkarları doğrultusunda çalışacaktır. Bu anlamda yani emekçi kitlelerden yana planlı bir devletçilik ilke olarak TBP'sinin programında yeralır.

Bugünkü kapitalist toplumlardaki devletçilik çeşitli nedenlerle verimsizdir. Bunun başlıca nedeni kapitalizmin kendisidir. Ülkedeki ekonomik kaynaklar gerçek anlamda kalkınma ve sanayileşmeye yönelik olarak ancak halk kitlelerinin demokratik olarak denetlediği planlı ve emekten yana bir devletçiliğe tahsis edilebilir. Yaratılan toplumsal artık-değer sermayedarlara gitmeden tekrar en verimli ve üretken alanlara bağımsız ve özgürce yatırılarak sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınma gerçekleştirilebilir. TBP sömürü mekanizmasının olmadığı, emekçi kitlelerin çıkarları doğrultusunda çalışan ve esaslı üretim alanlarının devletleştirilerek işletildiği bir sistemi savunur. TBP, ülkemizin emperyalizmin ekonomik boyunduruğundan kurtarılarak tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir ülke haline gelmesini, toplumcu mücadelenin ön şartı kabul eder. Bu demokratik halk iktidarına yöneliştir. Bu süreç içinde yabancı sermayenin girdiği tüm üretim alanlarının millileştirilmesini savunur. Emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve yönetimine katıldığı planlı devletçiliği savunuyoruz. Burada kamu sektörü esastır. Ve en etkin ekonomik sistemi gerçekleştirmek için esaslı üretim araçları üzerinde toplumun tam kontrolü gerektiği tezi temeldir.

Sanayileşmede üretim araçları üreten sektörlere öncelik ve ağırlık veren planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının katılmasıyla işleyen bir devletçiliğin ulusal ekonomik, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel faktör olmasını sağlamak ve böylece politik demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak daha ileri bir toplum düzenine, geçiş şartlarını hazırlamak TBP'nin temel görevlerinden birisidir.

Ulusal ekonomide kilit taşı vazifesini görenlerden başlayarak ve ekonomik kalkınma ve tüm halkın somut çıkarlarının gerekli kıldığı bir sıra izleyerek öncelikle yabancı sermayenin girdiği tüm üretim alanlarının ve temel alanlarının kamulaştırılması yani kısaca; temel üretim araçlarında mülkiyetin yaygınlaştırılması TBP'nin amaçları arasındadır.

7-Cumhuriyetçilik

Bir devlete karakterini onun gerçek sosyal muhtevası yani sınıfsal muhtevası verir. Bu sosyal muhteva devletin özünü temsil eder ve biçimden önce gelir. Ve onu belirler. Her egemen sınıf kendi ekonomik ve sosyal gücüne uygun bir politik devlet biçimi seçer. Bir devlet ekonomik bir temeli olmadan kendi siyasal varlığını sürdüremez. Başka bir deyişle, devlet toplumdaki üretim araçlarının mülkiyet biçimi ile karekterize olur.

Çağımızdaki burjuva devletleri de bu bilimsel gerçeklerin dışında kalamaz. Siyasal iktidarlar son tahlilde toplumdaki en etkin sınıf olan tekelci burjuvazinin sosyal, ekonomik ve kültürel çıkarları doğrultusunda, faaliyette bulunurlar. Bu gerçek, devletin biçimi ister Cumhuriyet olsun ister krallık olsun, ister aristokrasi olsun hiçbir zaman değişmez. İktidar gücü, kendi çıkarları için ve kendine özgü yöntemlerle iş gören sınıflara aittir. Burjuva devleti kapitalistler için demokratik ve özür olabilir ama her zaman çalışanlar ve ilerici aydınlar üzerinde baskı mekanizmasıdır.

Ülkemizde ise 1960 devrimi ile küçük burjuvazinin etkinliği ve dünya görüşü 1961 Anayasası ile ifadesini bulmuştur. Laik Cumhuriyeti ve sosyal, hukuk devleti ilkeleri Anayasanın temel özellikleridir. Ve biz TBP olarak genel oya dayalı demokratik Cumhuriyeti savunuyoruz. Ancak, geri kalmış ve emperyalizmin ekonomik, siyasal ve askeri kontrolü altına girmiş bir ülkede böyle bir Cumhuriyetin çalışan kitleler açısından fazla bir anlamı yoktur. Bu Cumhuriyet demokrasi ve özgürlüklerden yoksun kaldıkça, ülke ekonomik siyasal ve askeri yönlerden emperyalizme bağımlı bulundukça, bu soyut Cumhuriyetçiliğin anlamı yoktur. Bu nedenle TBP bütün smıf ve tabakaların özgür faaliyetlerde bulunduğu tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir siyasal düzende Cumhuriyetin en ilerici ve demokratik bir devlet biçimi olduğunu belirtir ve bu anlamda da Cumhuriyetçidir. Cumhuriyet'in sosyal, ekonomik, hukuksal ve özellikle laiklik unsurlarına gereken önemi verir. Zira ülkemizde Kemalist devrimde gerçekleştirilen Cumhuriyet, feodal devleti yıkması ve feodal devletin ideolojik kaynağı olan teokratik kurumları kapatması açısından son derece önemlidir. Dinin devlet işlerinden

ayrılmasını gerçekleştirmesi ve mezhepçi baskılara laiklik ilkesiyle son vermesi TBP'ni tavizsiz bir Cumhuriyetçi yapmıştır.

8-Bağımsızlık

Biz TBP olarak tam bağımsızlık ilkesinin hayati önemini kavrayarak siyasal mücadele veren bir örgütüz. Bunun en önemli nedeni de ülkemizin tam bağımsız olmayışı ve dolayısıyla geri kalmışlıktan kurtulamayışıdır. Ülke içinde çalışan kitlelerin emekleriyle yaratılan toplumsal artık değerin önemli bir bölümü emperyalist ülkelere kar transferi şeklinde aktarıldıkça, yabancı sermaye dolayısıyla ulusal ekonomi yabancı güçler tarafından denetlendikçe, kalkınmadan, demokrasiden söz edilemeyeceği açıktır.

Geri kalmış ülkelerin kalkınmalarının, sanayileşmeden geçtiği bir gerçektir. Burada önemli olan sanayileşmenin ekonomik ve sınıfsal niteliği ve bu sanayileşmenin hangi üretim biçiminde olduğudur. Eğer bu sanayişleşme, dışa bağımlı ve çeşitli sosyal adaletsizliklerle dolu, hayat pahalılığı ve fiat artışlarından halkı kıvrandıran çarpık bir kapitalizm ise, çalışan işçi ve köylü, halk kitlelerinin çıkarları doğrultusunda hızlı ve dengeli bir kalkınma hiçbir zaman olmayacaktır. Siyasi iktidarlar, sömürücü, tekelci burjuvazi oldukça, ülkede gerçek ve özgür bir demokrasi olmadıkca, NATO; Cento, Ortak Pazar ve çeşitli ikili anlaşmalar ile emperyalizme ekonomik, siyasi ve askeri düzeylerde bağımlı bulundukça gerçek bir kalkınmadan ve sanayileşmeden söz edilemez. Ayrıca askeri düzeyde NATO ve siyasal düzeyde çeşitli ikili anlaşmalar ve ekonomik düzeyde AET ve çeşitli Gümrük, ticaret ve parasal anlaşmalar ile emperyalistler arası çeşitli ittifaklara bağlı bulunan Türkiye'nin bu şartlar altında tam bağımsızlığından söz edilemez. Hele bu bağımsızlık anlaşmalardan, çalışan işçi ve köylü kitlelerinin değil de uluslar arası finans, kapitalin yerli ortakları olan işbirlikçi ve tekelci burjuvazinin yararlandığını gözününde bulundurursak, ülkemizdeki çarpık kapitalist gelişmenin ve sanayileşmenin sınıfsal niteliği, demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanma sebeplerini, tekelci sanayi burjuvazisinin kitleler üzerindeki ekonomik ve siyasi düzeydeki

aşırı egemenliğinin nedenlerini ve anlamını kolayca anlayabiliriz. Bütün bunların anlamı, bir avuç yerli ve yabancı tekelci burjuvazinin çıkarları doğrultusunda çalışan düzeni koruma çabalarıdır. Bu nedenle ülke içindeki demokrasi ve özgürlük mücadelesi, hiçbir zaman ülke dışındaki tam bağımsızlıktan soyutlanarak düşünülemez. Bu nedenle toplumdaki her türlü sınıf ve tabakaların tam bir özgürlük içinde ve her türlü anti demokratik baskılardan uzak bir şekilde temsil edileceği gerçek demokrasi ancak emperyalizmin her türlü boyunduruğundan kurtulduğu gün gerçekleştirilebilir. Kısaca, gerçek demokrasi mücadelesi hiçbir zaman emperyalizme karşı verilecek tam bağımsızlık mücadelesinden ayrı düşünülemez.

Bu bakımdan T. Birlik Partisi gerçek demokrasi mücadelesinin tam bağımsızlık mücadelesinden ayrılmayacağını savunarak, NATO, AET ve her türlü ikili anlaşmaya ülkemizdeki çalışan işçi ve köylü kitlelerinin somut çıkarları açısından bütün gücüyle karşı çıkmayı bir devrimcilik ve yurtseverlik görevi saymaktadır. Ve bu doğrultuda tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye sloganı ile T. Birlik Partisi her türlü emperyalist gelişmeye karşıdır.

T. Birlik partisi üslerinden arınmış, bağımsız ve bloksuz bir Türkiye özler.

9-Özgürlükçülük

TBP'nin özgürlükler üzerine olan anlayışı, onun vazgeçilmez ilkelerinden birisidir. Her şeyden önce özgürlüklerin de sınıfsal karakteri vardır. Burjuva demokratik özgürlükleri iktidardaki burjuvazi tarafından kısıtlanan ama gene de çalışan kitlelere kapitalizme karşı seferber olma, mücadele etme imkanlarını sunar. Çalışan kitleler, demokrasi uğruna, özgürlük uğruna, bütün alanlarda bir mücadele, tutarlı ve devrimci bir mücadele yürütmeden burjuvaziye karşı etkin olamazlar. Çağımızda burjuvazi devrimci barutunu yitirmiş ve artık açıkça gerici olmuştur. İnsan hakları beyannamesi çoktan burjuvazinin elinden düşmüştür. Aksine tekelci burjuvazi siyasal iktidarını kendi sınıfsal ve ekonomik çıkarlarını koruyabilmek için kitlelere her gün biraz daha

fazla anti-demokratik baskılar yapmaya çalışır. Bağımsızlık mücadelesiyle demokrasi ve özgürlük mücadelesi ayrılmaz bir bütün teşkil ederler. Günümüz Türkiyesi'nin gündemindeki acil mesele budur. Başka bir deyişle aktüel baş çelişki ekonomik düzeyde tekelleşme ve bunun siyasal yansıması olan anti-demokratik girişimler ile kitlelerin demokratik özgürlük ihtiyacı arasındadır. Dolayısıyla kısa vadeli sağ cephenin zayıflatılması, sol cephede ise parlamentoya en etkili yurtsever devrimci muhalefetin gelmesi gerekir. TBP bu açıdan hiçbir zaman burjuvazinin siyasal düzeninin aldığı biçime ilgisiz kalamaz. Burjuva demokrasisinin anti demokratik mekanizma ve uygulamalara yol açan geriye doğru yozlaşma sürecini somut bir biçimde ortaya koyar. Ama partimiz yığınların kendilerinin kazanmış oldukları bütün demokratik özgürlükleri ve en başta işçi kitlelerinin batan haklarını savunmuştur ve savunacaktır. TBP burjuva demokratik özgürlükleri savunma ve genişletme uğruna mücadele ederken gerçekte daha üstün tipte bir özgürlük için insanın insan tarafından sömürüsünden kurtulmuş emekçilerin özgürlüğü için, ulusun en büyük çoğunluğunun iradesinin bir ifadesi olan yeni tipte bir düzen kurma ve yürütme özgürlüğü için ve bu siyasal iktidarı doğa ve toplum kanunlarının toplumun yararına bilinçli bir şekilde uygulanması hizmetinde kullanma özgürlüğü için mücadele ettiğini hiçbir zaman unutmaz. Bunun içindir ki, TBP burjuva demokratik özgürlükleri savunma uğruna ve genişletme uğruna mücadele eder. İnsanın gerçek fiili özgürlüğe geçmesi anlamına gelen yeni, toplumcu üretim ilişkilerinin yaratılması ancak en geniş anlamda demokrasi ve özgürlüklerin açılıp genişletilmesiyle mümkündür. Bu anlamda ekonomik özgürlük sömürünün tasfiyesi demektir. Siyasal, sosyal ve kültürel özgürlükler ise çeşitli biçimler alabilir. Basın özgürlüğü, dernek özgürlüğü, serbest grev özgürlüğü, sendikal özgürlük, işçi hareketinin siyasi mücadele özgürlüğü, fikir ve düşünce özgürlüğü ve özgür bilimsel öğreti gibi boyutlar alabilir.

Bugün bütün devrimcilere düşen görev, kaybedilmiş burjuva demokratik özgürlüklerini yasını tutmak değil, bundan böyle ezilen kitlelerle birlikte onların demokratik özgürlükler uğruna

mücadelelerine katılmaktır. Demokratik hak ve özgürlükler ezilen kitlelerin demokratik mücadeleleriyle kazanıldığı ve onlar tarafından kullanılmaya başlandığı an ezilen kitleler için demokratik devrim başlamış demektir. Dolayısıyla amacımız, 1961 Anayasasının tanıdığı hak ve özgürlükleri en geniş kapsamı ile kitlelere maletmek olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda bireyci ve kitleden kopuk hareketlerden kendimizi sakınmalıyız.

10-Laiklik

Türkiye Birlik Partisi'ne göre toplumculuk, katı ve tek yönlü bir düşünce akımı değildir. Kanılarını bilimsel toplumculuk veya başka sosyal incelemelerden, insancıl ilkelerden, töre ve geleneklerden alır. Kaynağı ne olursa olsun, toplumculuğun erişmek istediği ortam, sosyal adaleti, daha iyi yaşama koşullarını, özgürlüğü, barışı getiren bir toplum düzenidir. Bu nedenle Türkiye Birlik Partisi, dinsel inançlarla materyalist felsefelere aynı ölçüde saygı duyar. Siyasal düşünce ve dinsel inanış ayrılıklarını kişisel bir sorun olarak görer ve onlara devlet tarafından eşit işlem yapılmasını ister.

Bütün büyük dinler, (örneğin: İslam dini) sosyal dönüşümleri gerekli bulur. Toplumculuk ve din insan sevgisinde birleşir. Ahlaksal kanılara dayanan bir toplumculukla dinsel inanışlar arasında çatışma olamaz. Yeter ki, din devlet elinde başka türlü düşünenleri bölmek, ezmek ve çalışanları sömürmek için araç olarak kullanılmasın. Din ile toplumculuk arasında çelişki yoktur. Dindar bir kişi toplumcu da olabilir. Şu var ki, din cemaat işidir ve bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nm Cumhuriyet'te yeri yoktur.

11-Eşitlik

TBP, toplumun bütün kesimleri arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal alanlarda kesin bir eşitlikten yanadır.

TBP, Anayasamızın öngördüğü köklü dönüşümlerle insanın sömürüsüne son veren bir düzen kuracaktır. İnsanlar arasında eşitsizliğe yol açan her türlü ekonomik ve hukuksal engeller ortadan kaldırılarak, din, dil, ırk, cinsiyet, mezhep ve felsefi inanç

farkı gözetilmeksizin tüm insanların yasalar önünde ve kamu olanaklarından yararlanma açısından eşit işlem görmesi sağlanacak; eğitimde ve kamu görevlerinde fırsat eşitliği getirilecek yaşamın tüm aşamasında eşitlik düzeni kurulacaktır.

12-Yurtseverlik

TBP, her türlü ırkçı, şovenist, mezhepçi görüşlere karşıdır. Ulusal birlik ve ülke bütünlüğü içinde yurdumuza gelebilecek her türlü saldırı ve baskılara, devrimci bir yurtseverlikle karşı koymayı görev bilen TBP, dünyadaki tüm ilerici atılımların yanında ve mazlum dünya ilkelerinin safında yeralmamızı savunur.

BP Genel Başkanı Hasan Tahsin Berkman başkanlığındaki heyet Anıtkabir'de (Mehmet Dedekargınoğlu'nun özel arşivinden)

ANKARA 19.ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ YÜKSEK MAKAMINA

Dosya no.967/152 D.İ.

Kuruculara mahsus ekseriyetle toplandı.kurucuların azanlığı toplantı günü ve saatinden haberdar olduğu halde gelmediler.gelenlerin ittifakı ile aşağıda adları yazılı kimseler kurucular,genel yönetim kurulundan ve merkez yönetim kurulundan düşürüldüler.Günün dışında kalan yine aşağıda adları yazılı olangenel yönetim kurulu üyeleride(merkez yönetim kurulu üyeleride dahil)üye olmadıkları için,genel ve merkez yönetim kurulu üyelikler inden düşürülmüşler Vazifeden affedilmişlerdir.

Partiyi cebinin,genel başkanlığın yapılmasını,geçici tedbir olarak eski genel başkanHüseyin Balan genel başkanlıktan düşürüldüğü için(kurucular kurulu ekseriyeti tarafındanbirlik Partisi genel başkanlığına kendisine,bundan sonra tebligat yapılmasını,diğer yerde göre bir mahkemenin oldukları,bundan kendilerine bir örnek bir tebligat yapılmasını,dilekçelerinin dosyaya kabul edilmemesini,pakkısa zaman içinde yeni genel başkanı seçeceğini,durumu mahkemeniz bildireceğinizi,bu başkandan parti binasının ve defterlerinin bir ekseriyetparti başkanlığına,başkanlığı bakanından tedbiren teslim edilmesini sayılarının kendine özelliğin ve muvekkillerine vekaletten arz ve istirham ederim.

Avukat Kemal Özbey-Ankara

Halihazır Genel Yönetim Kurulu Üyeleri ve Kurucuları:
1-Hasan Tahsin Berkman
2-Cemal Özbey
3-Mustafa Geygel
4-Hüseyin Günel
5-Hüseyin Eren
6-Hüseyin Dedekargınoğlu
7-Feyzullah Ulusoy
8-Arif Ali Eroğlu
9-Mehmet Güner

Genel Yönetimden düşürülen kurucular:	Yeni seçilen Genel Yönetim Üyeleri.
1-Tahsin Tosun Sevinç	10-Ahmet Yılmaz
2-İbrahim Zorzo	11-Sadettin Suataç
3-Mustafa Topal	12-Mehmet Dedekargınoğlu
4-Salim Delikanlı	13-Musa Kazım Güner
5-Hüseyin Erkanlı.	14-Mehmet Erçoban
Ayrılanlar	15-Zeki Zorenler
1-Mehmet Ali Ağaoğlu(memur olduğu için	16-Kadri Erdinç 17-Ahmet Aytay
2-Ali Erzincanlı (ayrıldı)	

Partiye Üye olmadıkları için düşürülenler:

1-Ahmet Coşkun	10-Hüseyin Güler
2-Kasım Gönmez	11-Sadettin Suataç (ayrıldı)
3-Hüseyin Balan	12-Alaettin Kral
4-Kemal Ulusoy (Ayrıldı)	13-Mehmet Dedekargınoğlu
5-Yusuf Ulusoy (Ayrıldı)	
6-Veysel Varol (" nem.ol.için)	Not:İşbu adları yazılı şahıslar partinin kurulduğu günden bu güne kadar genel ve merkez yönetim kurulunda vazife almış kimselerdir.
7-Taki Davutoğlu	
8-Talip Sömer	
9-Nagap Gönen	

Partiye usulüne uygun üye bulunmadıkları için düşürülen Yüksek Meşveret Divanı Üyeleri şunlardır;

1-Naki Ulusoy 3-Cemal Erden 5-Metin Telyakar 7-Celal Özdemir
2-Hasan Doğan 4-Ali Ünal 6-Hulusi Kurtuluş 8-Mehmut Yücesan
9-Burhan Ünal

4-Yüksek Hayaiyet Divanı üyeleri ve yedek üyeleri partiy usulüne uygun şekilde kabul dilmiş üyelerdildir?Kanuna uygunşekilde kurucular kurulu tarafından,yoksa Genel Yönetim kurulu tarafından mı seçilmişlerdir? (Kurucular Kurulu Partiler Kanunu M.10/E e gör M kurucu ilçe bir dil tevkilli tarafından teşekkül ettiği nazar alınarak-eğer milletvekili partiye kayıtlı üye ise).Dizce Yüksek hayaiyet divanı üyeleri Kurucular Kurulu tarafından değil,Genel Yönetim kurulu üyeleri tarafından eksariyet hasar verilmeden gizlice oyanlık tarafından seçilmiştir.

5-Yüksek Hayaiyet Divanı üyeleri Mustafa Beygel,Hüseyin Günel ve Cevdet Özbeyhakkında bir yıllık ihraç kararı vırırken usulüne uygun toplantı yapılmamıştır,Toplantıya katılmayan 5 üyeye usulüne uygun şekilde toplantı gün ve saati tebliğ edilmiştir?5 Asil üye olduğu halde nedeniyle yedek üye alınmıştır.Yeden üye partiye kayıtlı üyedirdir?Yani kayıt boyutmasası doldurmuşmudur?Üyeliğine üye kayıt boyutmasına göre tüzüğe göre ilgili ilçe yönetim kurulunca karar verildiğine göre oy birliğiyle ve katılmayan üyelerdir?Genel başkanlığın çağrıları dinlenmediği halde ihraç edilen üç üyenin savunmaları ve Yüksek hayaiyet divanı tarafından dinlenmiş midir?

6-Kurucular Kurulu toplantılarında,Genel Yönetim Kurulu toplantılarında,Merkez Yönetim Kurulu toplantılarında bütün üyelere her toplantı gün ve saati önceden tüzük hükümlerine göre bildirilmiş midir?Bildirildiğine dair bir vesika varsa(değilse yoksa) defter ve dosyaları tetkik edilerek) 2nci kararda eksariyet haber verilmeden gizlice oyanlık tarafından alınan kararlar iptal mıdır?Öyle midir?

7-Bugünkü Genel ve Merkez Yönetim Kurulu üyelerinin yukarıdaki nedenle parti üyesi bulunup bulunmadıklarının,seçimlerinin kanuna ve tüzüğe uygun olmadığının tesbitini.

8-İçinizden müstafi addedilen Hüseyin Günel'in müstafi addedilmesi işleminin kanuna ve tüzüğe uygun olarak yapılıp yapılmadığının tesbitini.

9-Keza Hüseyin Günel ve Mustafa Cengel'in müstafi addedilmeleri kararının kanuna uygun olarak yapılıp yapılmadığının tesbitini.(Bu kararlar eksariyete haber verilmeden gizlice yapılmıştır,ilgili üyelerin hiçbir toplantıya katılmadıkları halde keyfi olarak bu şekilde karar verilmiştir).

10-Genel Yönetim Kurulu [illegible] üyelerinin bütün toplantılarının kanuni [illegible] üyelerinin bütün toplantılarının kanuni ve tüzüğe uygun olup olmadığının tesbitini,

11-Kurucu ve Merkez Yönetim Kurulu üyesi İbrahim Zorzor'un partiden tasfiye olup olmadığının tesbitini,

12-Yapılan bilumum harcamaların kanuna ve tüzüğe uygun olup olmadığının tesbitini,

13-Gelirlerin miktarının,yapılan tediyelerin tesbitini,

14-Ada geçen Kurul üyelerinin (genel,merkez yönetim kurulu üyelerinin) usulüne uygun şekilde üye olup olmadıklarının tesbiti için Ankara,Merkez ilçe,yenimahalle,Çankaya ve Altındağ ilçelerinin üye kayıt defterlerinin üye kayıt boyutmasalarını istiyoruz.Eğer üye değilseler,üyelerin kabulü ninde karar verilip verilmediğinin tesbiti içinde bu sıra geçen ilçelerin karar defterlerinin de kontrolünü.

15-5 Şubat 1967 tarihinde Kızılay Gökdelende yapılan yetkili toplantıda elde edilen gelirlerin tesbitine,kaybolan üç makbuzun tesbitini,artarya sırasında elde edilen gelirden 5000 Lirasının olarak defterine geçirildiğinin tesbitini arzu etmekteyiz.

Aşağıdaki hususlar hakkında da tedbir kararı verilmesini istemekteyiz:

1-Bütün defterlerin,dosyaların,mühür ve bağlıkların,demirbaşların,bize eksariyete teslimini(tedbiren)

2-Keza Parti binasının da tarafımıza teslimini.

Sayfa 2

d) Yine bu şahıs gerçeğe muhalif olarak Yüksek haysiyet divanı teşkil ederek bu günkü genel yönetim kurulu azalarından olan genel Sekreter ve bazı arkadaşlarını partiden ihraç ettiklerini tamimen teşkilâta bildirmişlerdir. Bu arada avukat sıfatiyeri olan Fevzi Coşkun a da yüksek haysiyet divanına tayin ettiklerini imzasından sonra söylemişler ve bu arada partinin meşru karar organları olan kuruluşları ve şahıslarını tehmet altında bırakacak elahte de sözler sarf etmişlerdir. Buna dair Fevzi Coşkunun imzasını taşıyan vesika dosyadadır.

2 - Yukardan beri arz ve izah edilen bu şahsının ika ve irtikâp etmiş oldukları fiil ve hareketleri tüzüğümüzün 82nci maddesinde tadat edilen A,B,C,D fıkralarına muhalif olduğu gibi aynı maddenin F fıkrasının 4 ve 5 bentlerine de aykırı bulunduğundan isimleri zikredilen bu şahıs partili [illegible]

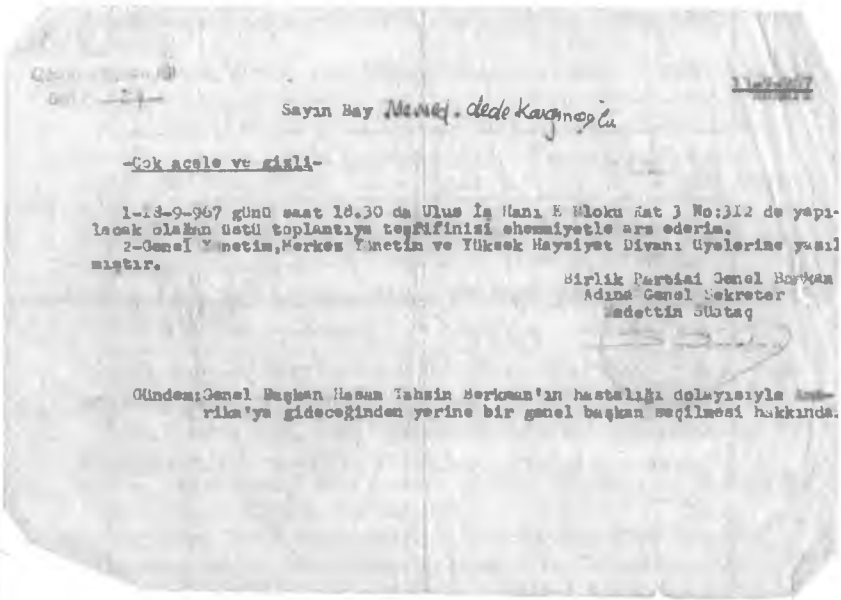
Bu hususları arzet ederiz ilişikte sunulmuştur .

23/Haziran/1967

BİRLİK PARTİSİ GENEL BAŞ[illegible]
ANKARA MİLLETVEKİLİ
HÜSEYİN BALAN

BİRLİK PARTİSİ 1966 Genel Başkanlığı

İlk sayfası bulunamayan bir belge (M. Dedekargınoğlu'nun özel arşivinden)

Sayın Bay Meraj. dede Kargınoğlu

-Çok acele ve gizli-

1-13-9-967 günü saat 18.30 da Ulus İş Hanı E Bloku Kat 3 No:312 de yapılacak olağan üstü toplantıya teşrifinizi ehemmiyetle arz ederim.
2-Genel Yönetim,Merkez Yönetim ve Yüksek Hayeiyet Divanı Üyelerine yasal mıştır.

Birlik Partisi Genel Başkan
Adına Genel Sekreter
Sadettin Bilgiç

Gündem:Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman'ın hastalığı dolayısıyla Amerika'ya gideceğinden yerine bir genel başkan seçilmesi hakkında.

Cemal Özbey'in genel merkez haline getirdiği bürosundan giden bir yazı (M. Dedekargınoğlu'nun özel arşivinden)

OTURDUĞU YER [*]

ANKARA'DA	DIŞARDA
Ziyaiye Öğretmenler Sk. Öğretmenler Apt No: 8 15/A.D. II	Malatya - Şükrü Sadık Vali Konağı Karşısı No: 14
Telefon : ——	Telefon :

[*] Adres değiştirildikçe vakit geçirilmeden Genel Katipliğe bildirilmesi rica olunur.

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

Malatya vilayetinin yerli yurt kaza nahiye tevellüd edenlerle tahsilimi Hukuk fakültesinde yaptım.
Bil ahare çiftçilik yaptım ve 1950 den sonra Devre Millet Vekilliği yaptım. 1957 de D.P. Malatya İl Başkanı olarak 1960 kadar vazife yaptım. Halen çiftçilikle iştigal etmekteyim.

23.10.1965

AP Malatya Milletvekili Hüseyin Doğan'ın DP'den hiç ayrılmadığına gösteren belge (TBMM Özlük Dosyası'ndan)

KAYNAKÇA

KİTAP

- Ahmad, Feroz, (1999), Modern Türkiye'nin Oluşumu, 2. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları
- Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, (1976), Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945- 1971) Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi
- Aktay, Yasin, (1999), Türk Dininin Sosyolojim İmkanı, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- Aslan, İffet, (1965), İktidar Adayları, Gerçek Yayınları, Politika Dizisi
- Bardakçı, Cemal, (1945), Kızılbaşlık Nedir?, İstanbul, Işık Basımevi
- Birdoğan, Nejat, (1994), İttihat- Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey), 1. Baskı, İstanbul, Berfin Yayınları
----------, (1995), Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, Birinci Basım, İstanbul, Mozaik Yayınları
- Bora, Tanıl/ Can, Kemal, (2000) Devlet Ocak Dergah, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları
- Burkay, Kemal, (2002), Anılar Belgeler, İkinci Baskı, Deng Yayınları
- Coşkun, Zeki, (1995), Aleviler, Sünniler ve Öteki Sivas, 1. Baskı, İstanbul, İletişim
- Çakır, Ruşen, (1994), Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar, Yedinci Basım, İstanbul, Metis Yayınları
- Dierl, Anton Jozef, (1991), Anadolu Aleviliği, Almanca Çeviri Fahrettin Yiğit, 1. Baskı, İstanbul, Ant Yayınları
- Erim, Nihat, (2005), Günlükler 1925- 1979, İstanbul, YKY Yayınları
- Gözaydın Tarhanlı, İştar Türkiye'de Diyanet, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s. 71
- İpekçi, Abdi, (1969) Liderler Diyor ki..., İstanbul, Ant Yayınları
- İpekçi, Abdi ve Ömer Sami Coşar, (1965) İhtilalin İçyüzü, Uygun Yayınevi
- Karababa, Hüseyin, 2005, Anadolu'nun Nefesi Bağlama Tarihçesi, Birinci Basım, Ankara, Anadolu Medeniyetleri Kültür Merkezi Yayınları
- Kahyaoğlu, Orhan, (2003), And Dağları'ndan Anadolu'ya 'Devrimci Müzik' Geleneği ve "Sıyrılıp Gelen" Grup Yorum, 1. Basım, İstanbul, neKitaplar
- Kaleli, Lütfi, (1993), Kimliğini Haykıran Alevilik, Alev Yayınları, Kültür Dizini: 18
- Kanpolat, Yahya (1979), Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar, 1. Baskı, Hatay, Bayır Yayınları
- Kansu, Mazhar Müfit (1968), Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

- Kongar, Emre (1992), İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt 1-2, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Küçük, Hülya, (2003), Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler, 1. Basım, İstanbul, Kitapyayınevi
- Ulay, Sıtkı (1996), Giderayak, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996
- Ünsal, Artun (2002), Umuttan Yalnızlığa, Türkiye İşçi Partisi (1961-1971), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Otyam, Fikret (1964) Hu Dost, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları
- Özkan, Ali İzzet, (1974), Kırkambar, İstanbul, 1974
- Özbey, Cemal (1963), Alevilik Üzerine Tartışmalar, Ankara, Emek Basımevi
- Özbey, Cemal (1969), Birlik Partilileri Uyarmalar, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi: No 2, Ankara
- Özbey, Cemal B.P'nin 3. cü Kuruluş Yıldönümü Münasebetiyle Birlik Partililerle Bir Konuşma, Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi: No 3, Ankara
- Özbey, Cemal (1961) DP'yi Nasıl Kapattırdım?, Ankara
- Özbey, Cemal Birlik Yolu- Atatürk Yolu Dizisi No: 3
- Özgünay, Abidin, Celal Özdemir, İlyas Aktolgalı, Orhan Arsal ve Necdet Yüceer, Beş Yol Düşkünü, İstanbul, Tipo Neşriyat ve Basımevi
- Selçuk, İlhan, Gencay Şaylan ve Şenay Kalkan, (1994) Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, 2. Baskı, İstanbul, Yön Yayıncılık
- Seçim Cumhuriyet 77, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası
- Selek, Sabahattin (1981) Anadolu İhtilali, İstanbul, Örgün Yayınlar
- Sencer, Muzaffer (1974), Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Temelleri, 2. Baskı, İstanbul, May Yayınları
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim (2001) Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci, Birinci Basım, Ankara, Ayyıldız Yayınları: 71 İtalik Kitapları
- Şapolyo, Enver Behnan (1958), Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İstanbul, Rafet Zaimler Yayınevi
- Tombuş, İhsan Politikada 41 Yıl (1946- 1987), Ankara, İzgi Yayınları
Dr. Turan, Mehmet, (1991), Siyasal Elitler, Ankara, Gündoğan Yayınları
- Tunaya, Tarık Zafer (1998), İslamcılık Cereyanı (III), Cumhuriyet Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş
- Topkaya, Erkin (1969), Program ve Tüzükleriyle Türkiye'de Başlıca Siyasi Partiler, Ankara, Ulusal Basımevi
- Tosun, Halis (2002), Alevi Kimliğiyle Yaşamak, İstanbul, Can Yayınları
- Dr. Üzüm, İlyas (2000), Günümüz Aleviliği, İstanbul, İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları
- Yalçınkaya, Ayhan (1996) Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
- Zileli, Gün (2002), Havariler (1972- 1983), 3. Baskı, İstanbul, İletişim

PARTİYLE İLGİLİ YAZILI DOKÜMANLAR

- BP 1969 Seçim Beyannamesi
- Birlik Partisi III. Büyük Kongresi, 27-28 Kasım 1971, Ankara, Gutenberg Matbaası
- TBP 1973 Seçim Bildirgesi
- Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı 1980, Zafer Matbaacılık Tesisleri
- Cemal Özbey, Genelge, Sayı; 28, B) 5 Nolu Karar
- Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1977
- TBP 1977 Mahalli Seçimi Radyo Konuşmaları

DİE YAYINLARI

- 2 Haziran 1968 Mahalli Seçimler Sonuçları, DİE Matbaası, 1969, Ankara
- 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1970
- 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1974
- 14 Ekim 1973 Cumhuriyet Senatosu üyeleri seçimi sonuçları, DİE Matbaası, Yayın No: 714
- 9 Aralık 1973 Mahalli Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1974
- 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel ve Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçtebir Yenileme Seçimi Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, 1977,
- 11 Aralık 1977 Yerel Seçim Sonuçları, DİE Matbaası, Ankara, Şubat 1979
- 14 Ekim 1979 Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Üçte Bir Yenileme ve Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları, DİE Matbaası, Ağustos, 1980

DERGİLER

Akis 1967
Ant 1967, 1968, 1969
Birikim Dergisi, Sayı 188
Cem Dergisi, 1966, 1967
Cem Dergisi 1993
Ehl-ibeyt, 1969
Ehlibeyt, 1968
Yeni Ehl-ibeyt, 1969
Karahöyük 1964
Mim, 1960
Türk Solu, 1969

GAZETELER

Akşam, 1966, 1968, 1969, 1970
Ankara Bayram Gazetesi, 1967
Cumhuriyet, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1973, 1975, 1980
Demokrat, 1980
Dünya, 1969
Halkçı, 1971, 1972
Milliyet, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1973, 1977, 1979
Politika 1976
Son Havadis, 1967, 1968, 1970
Tercüman, 1980
Ulus, 1966, 1967, 1968, 1969
Vatan, 1966, 1967, 1977
Yarın Gazetesi, 1930
Yeni Gazete, 1968, 1969
Yeni Ortam, 1973
Yeni Halkçı 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1979
Zafer Gazetesi, 1951, 1966

ÖZEL GÖRÜŞMELER

Abidin Özgünay (İstanbul, 2002, 2003)
Baki Kaya (Milas, 2002)
Cahit Tanyol (İstanbul, 2003)
Dursun Bila (Ankara, 2003, 2004)
Hasan Doğan (Ankara, 2005)
İbrahim Zerze (İzmir, 2004)
İhsan Tombuş (Ankara, 2002)
Mehmet Dedekargınoğlu (Ankara, 2002, 2003)
Nurettin Karsu (Ankara, 2005)
Serhat Hürkan (Ankara, 2005)
Seyfi Oktay (Ankara, 2002)
Suphi Gürsoytrak (Ankara, 2001)
Suphi Karaman (Ankara, 2002)
Şahin Ulusoy (Ankara, 2005)
Süleyman Cem (Telefon kaydı, 2005)
Taki Davutoğlu (Ankara, 2004)

41 yıl önce bir grup zengin Alevi, Alevilerin ilk siyasal denemesi olan Birlik Partisi'ni kurdu. İlk genel başkanı istihbaratçı Emekli General Hasan Tahsin Berkman'dı; sadece Berkman değil, üç kurucu daha asker kökenliydi. Milli Birlik Komitesi üyesi Sıtkı Ulay'dan, Alaattin Kıral'a, Sadettin Süataç'tan, Celil Gürkan'a ve Lütfü Gezer'e kadar çok sayıda emekli subayın politika yaptığı Birlik Partisi, 14 yıllık siyasi ömrü boyunca üç genel başkana sahip oldu; üç kez programını değiştirdi. Sağ eğilimli bir yapıda başladığı siyasi yolculuğu, demokratik sol çizgiyle devam etti, 1980'lerin sonuna doğru sol örgütlerin yuvası oldu, hatta bir ara Maocu'lar partiyi ele geçirecek gibi oldu; 12 Eylül darbesi öncesinde de komünizme kapı araladı.

İç çalkantıları hiçbir döneminde bitmedi, sayısız bölünmeye uğradı hatta kendi içinden bir parti doğdu. Devrimci Alevi gençleriyle- Alevi dedelerin iktidar savaşlarına sahne oldu, Hacı Bektaşi Veli'nin efradı kabul edilen Uiusoy ailesiyle siyasi kan davası yaşadı. CHP'nin, gerçekleştirdiği operasyonlarla güçsüzleştirdiği parti, devlet tarafından Alevilerin oyunu soldan koparmak üzere kurdurulduğu ithamından kurtulamadı.

Alevilerin siyasete müdahale etmesi gerektiğine dair tartışmaların olanca sıcaklığı ile devam ettiği şu günlerde, (Türkiye) Birlik Partisi, anımsanması gereken bir deneyim. Türkiye'deki siyasal yaşamı derinden etkileyen, Alevilerin kimlik mücadelesine siyasal öncülük eden (Türkiye) Birlik Partisi deneyimiyle ilgili bugüne kadar hiçbir akademisyen ya da araştırmacının çalışma yapmaması ya da yapamaması ise düşündürücü.

"Acaba neden?"

İşte bu kitap çalışmasına"Acaba neden?" sorusundan yola çıkılarak başlandı ve Alevilerin ilk partisi üzerindeki sis perdesi böylece aralanmış oldu.

KİTAP 2006

9 789750 110900